

Nápis náhrobku zní: „Letha Panie 1587 w sobothu przed Swateym Waczlawem umrzeli urozeny Wladyka Pan Florian Prawieticzkey z Radwanowa a Wokachynicz a na Zierutkách, Purkrabie zemsky Mark. Mor., a na tomto mistie pochowan leži, kteremuž Pan Buh weseleho wskrisseni k životu wiecznemu milostiwie poprziți racz. Amen. — Na dolní části pomniku „Leta Panie 15. (nečitelně) umrzela Urozena Wladyka Pani Barbora Strzelicka z Strzelic manzielka Floryana Prawieti zkeho a tuto pochowana gest. Pan Buoh racz Dussy gegi przi Wzkrzysseni z mrtwych wiecznou radost dat. Amen.“

Erbem má růži pětilistou, známý znak rodu Hradeckého s přidanými písmenami B. S. Z. S. (Barbora Střelická ze Střelic).¹⁾

Přišla doba „josefinská“. I na zemědělství hrnuly se reformy. Stalo se heslem: „Pryč s rybníky!“ Jest pravda, že zrušením četných klášterů a dnů postních klesla popátvka po rybách. Dobrá byla snaha vládní, působiti na hojnější pěstování plodin a na zvelebování lukařství, aby se zmohlo dobytkárství. Ale že šmáhem bez rozmyslu rušili rybníky a rozmetali hráze rybniční, toho nelze schvalovati. Vždyť dnes po více než stu letech zjevně vidno na mnohých vypuštěných rybničích, že nebylo lze rybniště přetvořiti na louku aspoň prostřední jakosti. Rybniční užitek ztracen, lučního užitku nabito jen skrovňě. A proto nedivim se, že nejnovějším časem opět nastala opačná akce vládní — zdravá reakce! —; počátkem r. 1904 v Čechách všecka hejtmanství vyzvala obce, aby sestaven byl seznam majitelů bývalých rybníků, aby vyšetřena byla rozloha parcel jejich, a majitelé tázáni, jsou-li ochotni o noviti rybníky.

Jistě dobrá myšlenka a pozorovatel běhu světového — zajímavá. Srovnává druhou polovice XVI. věku, dobu klopotného zakládání rybníků s lety 1770—1800, dobou jejich soustavného zrušování. A dnes? Obnova hesel před třemi sty lety platných. Nic nového — než pouhá obměna všeho v jiném čase, za jiných okolností, jinými lidmi.

¹⁾ Opsáno laskavostí pana professora dr. Fr. Dvorského.

Z Gallašovy literární pozůstatnosti.

Výpisy a poznámky. Podává St. Souček.

(OBSAH: I. Úvod. II. Práce a názory náboženské. III. Náboženský vývoj Gallašův. IV. Spisek o nešvarech hyzdlicích bohoslužbu katolickou na venkově. V. Zpěvník vánoční a rozmanité jiné písni duchovní. VI. Sbírka národních písni světských. VII. Gallašovy ohlasys národního básnictví a jeho poměr k němu. VIII. Pověsti a anekdoty. IX. Zápisy příslovi a úsloví. X. Práce bájeslovné a záZNAMY pověř i zvyků. XI. Selská a městská strava východomoravská za paměti Gallašovy. XII. Z prací přírodopisných. XIII. Vznik a ráz prací a záZNAMŮ probraných. Uhřn.)

I. Úvod.

Výklad zkratek. K stručnějšímu výkladu některých zkratek, volených pro použití rukopisy Gallašovy; přidán odkaz k tomu oddílu této práce, kde podán popis obširnější: Rukopisy Gallašovy mnou prohlédnuté patří 1. knihovně kláštera rajhradského (odtud byly mi v letech 1903—1905 laskavým svolením p. opatovým, za něž tuto vzdávám srdečné díky, půjčovány do moravského archivu zemského, jehož správce, p. dr. B. Bretholz i ostatní úřednictvo ve všech potřebách této mé práce i prací mých jiných vycházeli i vycházejí mně co nejochotněji vstříc), 2. rukopisné sbírce historico-statistiké sekce, 3. knihovně Františkova Muzea v Brně (rukopisy obou těchto sbírek chovají se nyní s původními ještě signaturami v mor. arch. zem.; prohlížel jsem je ještě v knihovně Fr. Mus., užívaje při tom, jako vždy, rozmanitým způsobem laskavosti p. bibl. císaře rady dra. W. Schrama i všeho úřednictva), 4. c. k. studijní knihovně v Olomouci (zapůjčení obstarala mi rovněž správa mor. arch. zem.), 5. knihovně c. k. gymn. v Přerově.

An. = Anekdoten [titul od přítele Gallašova P. Jos. Fialy], rkp. rajhr. O. β. 16, fascikl s anekdotami, aforismy a článečkem o rituální vraždě židovské, v bílých deskách papírových, 117 str. textu.

BD. = Fr. Bartoš, Dialektologie moravská, I. 1886, II. 1895.

BJ. = Fr. Bartoš—Leoš Janáček, Národní písni moravské v nově nasbirané, Praha 1901.

BNP. = Fr. Bartoš, Národní písni moravské v nově nasbirané, Brno 1889.

BP. = Fr. Bartoš, Nové národní písni moravské s nápěvy do textu vřaděnými, Brno 1882.

Bož. = J. Božan, Slavíček rajský, na stromě života slávu tvorci svému prozpevující, 1719. Exemplář mor. arch. zem., sign. XV. c. 57, na začátku neúplný, začínající hned 1. stranou textu, má původní vazbu koženou se vloženým na obě koži potažené desky erbem Sporeckovským, na zadní desce dobře ještě patrným, a se vloženou na listu přilepeném na vnitřní stranu zadní desky vignettou s týmž erbem a podpisem F[ranz] A[nton] G[raf] V[on] S[porck].

Braťr. 1598 = kancionál bratrský z r. 1598, otisk úpravy Blahoslavovy, v. Jir. Hymn. 16.

Č. = Fr. L. Čelakovský, Mudroslovi národu slovanského v příslivých. Praha 1852.

Č.² = totéž, ² vyd. J. V. Novák, Praha 1893.

Čel. = Fr. L. Čelakovský, Slovanské národní písni (II. 1825).

ČZ. = J. T[obiášek] a A. V. M[aloch], České zpěvy, Jičín 1856.

Dač. 1609 = kancionál dotištěný u Jiřího J. Dačického dne dvacátého prvního ledna 1609; exemplář v knih. Fr. Musea, sign. VII β. 49 (majici složek osmilistových 8° Ccc; neúplný: chybí začátek, celá složka A; ještě méně úplný exemplář, chovaný v knih. Č. Musea, sign. 58. G. 5, popisuje Jir. Hymn. 19 pod č. 9.

E² = K. J. Erben, Prostornárodní české písni a říkadla, Praha 1864

E³ = téhož spisu vyd. Praha 1886—1888.

EHR. = [J. H. A. Gallaš] Etwas über die Herme des Radegast bei Rožnau [titul od Fialy], rkp. rajhr. O. β. 20. V. oddil X. a VI.

EMN. = [J. H. A. Gallaš], Einige mythologische Notizzen . . . [titul od Fialy], rkp. rajhr. O. β. 19. V. oddil X.

EW. = [J. H. A. Gallaš], Ehrendenkmal der rechtschaffenen Weiszkircher so sich durch Wissenschaften und tugendhafte Handlungen vor anderen ausgezeichnet haben. Zusammengetragen von Joseph Herrmann Agapit Gallas [tak tit. list; na desce stručněji], rkp. rajhr. O. b. 26; 5 str. předmluvy + složka o 4 listech, obs. německé Gallašovo provolání k žákům pokražovací školy + 68 str. 4° vlastního textu, dat. „Weiszkirch am 20ten Hornung [= 20./II.] 1824“, ale s připisky až z r. 1832.

F. = Jul. Fejfalik, Volksschauspiele aus Mähren, Olmütz 1864.

FP. = Jozefa Heřmana Agapita Galass Fyzycke Pamatky Meřta Hranje a geho Okolj . . . , rkp. Fr. Mus. 288. V. oddil XII.

FP.₂ = koncept uv. sp., v rkp. rajhr. O. b. 16. V. oddil XII.

Fr. Mus. = knihovna Františkova Musea v Brně.

hist. stat. sekce = historisch-statistische Section der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde.

HK. = [J. H. A. Gallaš] Hody a Kwaſe, rkp. rajhr. O. β. 22. V. oddil XI.

HS. = [J. H. A. Gallaš] Hyſtorycká ſwēdecij wražde židowſke . . . , rkp. rajhr. O. b. 22. V. oddil II.

J. I. = Gahody z Hſtorycke Obory To gejt Anekdoty hyſtorycke z rozličnych Knech ſebrane od Jozefa Heřmana Agapita Galassie Roku 1824. Zbyrka prwnj, rkp. rajhr. O. 3, hnědě brošovaný o 134 str. 4° textu.

J. II. = Gahody z Obory hyſtorycke to gejt hyſtorycke Anekdoty z rozličnych Kněh vybrané a ſhromážděné od Jozefa Heřmana Agapita Galassie. Zbyrka Ilhá w Roku 1824.

J. III. = Gahody z hſtorycke Obory to gejt hſtorycke Anekdoty, z rozličnych kneh wylazene a ſhromáždene od Jozefa Heřmana Agapita Galassie. Zbjrka IIIti. Obě tyto snušky jsou v bledohnědě vázaném, kvartovém rkp. rajhr. O. 5, a sice J. II. na str. 1—126, J. III. na str. 127—266.

J. IV. = Gahody Gež w oboře hſtorycke nazbyral a ſepjal Jozef Heřman Agapet Galas. Zbjrka IV, modeř broš. rkp. rajhr. O. 6, 114 str. 4° textu.

J. V. = Gahody z obory hyſtorycke, gež ſobe w nj Jozef Heřm. Agapit Gallaš w fwem pozdnjim podzynku nazbyral, rkp. rajhr. O. 4, broſura s bílými deskami, kvartová, o 54 str. textu a 3 str. rejſtriku, psaných zběžně, až nečitelně.

Jgm.² = J. Jungmann, Historie literatury české, 2. vyd. 1849.

Jif. I.—IV. = rukopisný zpěvnik K. M. Jiříčka I.—IV., 1845—1862. O něm Zibr, Bibliografický přehled 23.

Jir. Hymn. = J. Jireček, Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do XVIII. století . . . Abhandlungen kr. čes. spol. nauk, tř. filos.-histor.-filolog. 1878 č. 3

JMP. = Gadro Morawsko właſteňſke Přibehnoſtj Wybrane z neylepších ſtarych a nowych Hyſtoryku od Jozefa Heřmana Galassie, rkp. rajhr. O. 15, 106 str. 4° textu vypravujicího dějiny Moravy do r. 908, censurováno r. 1812, obširnější, ale ne tak daleko dovedené zpracování jako nezachované Gadro Přibehnoſtj Morawſke k Proſpechu Mlađeže a tech genž Wedomoſti te dichtwy gjau, sepsané dle Verzeichnis aller von mir verfaszten historischen Werke (rkp. rajhr. O. β. 23) r. 1811 a též censurované, k němuž se vztahuji údaje Ripparův 22, Fialův v Schr. VI. 312, 7 a Czikannův t. 314.

Kam. = J. Vl. Kamarýt, České národní duchovní písni, Praha a K. Hradec, I. 1831, II. 1832.

Kleych = V. Kleych, Evangelický kancionál . . . , 1723.

Koll. = J. Kollár, Národní zpěvinky, Budín-I. 1834, II. 1835

Kom. = Kancionál.., upravený od J. A. Komenského, 1659.

Konr. = K. Konrád, Dějiny posvátného zpěvu staročeského, Praha I. 1881 II. 1893

Kott I.—VII. = Fr. Kott, Česko-něm. slovník, zvl. gramm.-fraseologický I.—VII.

Kott I. [II., III.] Přisp. = Fr. Kott, Přispěvky [Druhý, Třetí přispěvek] k čes.-něm. slovníku, zvl. gramm.-fras. 1896 [1901, 1906].

Kunv. = Jakub Kunvaldský, Písni chval božských, Olomouc 1576.

KSlov. = L. Kuba, Slovanstvo ve svých zpěvach I.—III., Pardubice 1884—1888.

KZ. = [J. H. A. Gallaš] Knjha zlatá mrawnjch Propowědi a Příjlowý . . . , rkp. rajhr. O. a. 30, z r. 1828. V. oddil IX.

KZM. = [J. H. A. Gallaš] Kvítí z zahrádky mrawomoudrosti [titul od Fialy], rkp. rajhr. O. b. 35; snuška sentencí cizích i vlastních, prosaických

- i veršovaných, českých mimo několik lat. epigrammů s německými překlady na str. 182—184.
- M. I. = [J. H. A. Gallaſe] Mjſcelle mrawnjho hystoryckeho etc. Objahu. Djl prwnj. Roku P. 1811, bile broš. rkp. rajhr. O. b. 10 o 62 str. 4° textu psaného Gallašem, podauý censuře 25. dubna 1812 a dosáhsí povolení tisku.
- M. II. = [Miscelle . . . dil II. 7], rkp. rajhr. O. b. 9, modře brošovaný, o 122 str. Titul „Chwala Slawaſkého Narodu etc.“ na desce vytýká jen 1. kus obsahu; Fialova poznámka „Zbjrky rozličné“ (na štítku) udává povšechně obsah.
- M. III. = [J. H. A. Gallaſe] Miscellen Djl III., bile broš. rkp. rajhr. O. b. 12, o 71 str. 4° textu psaného Gallašem.
- M. IV. = [J. H. A. Gallaſe] Miscelanea IV. djl, rkp. rajhr. O. b. 13, psaný Gallašem, 86 str. 4° v modrých deskách. Obsah rukopisů těchto: skladby Gallašovy vlastní i přeložené, básnické i vědecké, delší i jen pouhé sentence a anekdoty.
- Mách. = Han. Máchal, Nákres slovanského bájesloví, Praha 1891.
- MB. = [J. H. A. Gallaſe] Múza Betlemská . . . , rkp. hist. stat. sekce 211 b) a d) V. oddil V.
- MM. = J. H. Galas a T. Fryčaj, Muza Moravská v patero oddělených . . Brno, 1813.
- MMIII. = Jozefa Heřmana Agapita Čallaje Muze Moravské Djl III. Obřahugicy w jobe 1 Bokolicke Fantazye [str. 15—81; Předmluva str. 1—8] 2 Paſtewky aneb Idylle [str. 83—363] 3 a Malby weſke [str. 367—508], v kůži vázaný rkp. rajhr., 508 str. 4° textu s předmluvou dat. posledního dubna 1825 a s povolením tisku ommissis deletis. První dil Muzy Mor. je tisk právě uvedený, druhý PP.
- MMD. = Jozefa Heřmana Gallaje Myſcelly Moralnijo Dru Čajtka prwnj. W Hranicích Leta Božiho 1806 [na desce: Mjſcelle mrawnj. II.], rkp. rajhr. O. b. 11, broš. o 102 str. 8° textu psaného Gallašem. Obsah: anekdoty a aforismy, větším dílem prosaické.
- MP. = J. H. A. Gallaſe] Mythycke Powjdky o Bohoh a Bohynach morawſkych Slawanu . . . , rkp. Fr. Mus. 287, z r. 1820. V. oddil X.
- MPS. = [J. H. A. Gallaſe] Mogi pameti hodnegjíj Snowe, ſedě broš. rkp. rajhr. O. b. 8, 184 str. 4° textu psaného Gallašem. V. oddil II.
- MR. = [J. H. A. Gallaſe] Margolpus redivivus . . . , rkp. rajhr. O. β. 7. z r. 1826. V. oddil IX.
- MSM. = Welka Srownaloſt Mythologie Slawanſke s Řecku a latinſku od J. H. A. Gallaje (deska: Mythologia Slawanſko-Morawſka), rkp. rajhr. O. b. 18, bílá brošura s oranžovým hřbetem, 100 str. 4° textu psaného Gallašem. V. oddil X.
- MVB. I.—III. = [J. H. A. Gallaſe] Ma vlaſtnj Biografye . . . 3 díly, rkp. rajhr. O. 1. Popis jsem podal v ČMM. XXVII. 1903, 117 a n.
- NTMD. = [J. H. A. Gallaſe] Národnj trogiho moraw[ské]ho Dialetku, rkp. rajhr. O. β. 11. V. oddil VI.
- Opr. = [J. H. A. Gallaſe] Oprawenj a Doplňenj mé w Muzy Moravské wydane Biografye, rkp. hist. stat. sekce 211 p), z r. 1834.

- P. = E. Peck, Valaſské písně a říkadla, Brno 1884.
- PMH. = [J. H. A. Gallaſe] Pamatky Meſta Hranje Gež pracne ſhromaždíl a w chronologickem Pořadku Budauenosti k Vzitku ſepſal a zachoval Jozeph Heřman Agapit Gallaſ Leta P. 1811, rkp. rajhr. O. 7, 166 str. 4°, předložený censuře 25./IV. 1812 a dostavši povolení tisku.
- PMH. II. = [J. H. A. Gallaſe] Pamatek Hranických Epochia IIha Meſto Hranje pod Sprawu rozličnych Panuw ſwetíjkych od Roku 1491 až do Roku 1622, bile broš. rkp. rajhr. O. 8 o 62 str. 4°, předložený censuře 25./IV. 1812 a dostavši povolení tisku.
- PMH. III. 1 = Pamatek Meſta Hranic Epochia třeli, obřahugicy I Přibehy te tak nazwané Píkartijske Rebelle, od Roku 1615, teho až do Roku 1628 [tak deska; ſtručněji tit. list]. Shromaždíl a ſepſal Jozeph Heřman Gallaſ Zamejſtan tehož Meſta W Roku P. 1808 [tak tit. list], rkp. rajhr. O. 9, bílá broš. o 83 str. 4°, s imprimatur z 16./IX. 1808.
- PMH. III. 2 = Hranické Pamatky z třidcetileté Wogny Šwedſke. Epochy III Swazek II. Shromaždíl a ſepſal w chronologickem Pořadku Jozef Heřman Agapit Gallaſ Zamejſtan tehož Meſta w Roku Panę 1808, bile broš. rkp. rajhr. O. 10, 67 str. 4°, podaný censuře 23/I. 1809 a ji schválený.
- PMH. III. 3 = [J. H. A. Gallaſe] Pamatky z druhé Polowice XVII Stoleti — Co je w Hranicích po woyne Šwedſke až do Roku 1700 přihodilo. Epochy III Svazek III., rkp. rajhr. O. 11, bílá broš. o 43 str. 4°, podaná censuře 25./IV. 1812 a ji schválená.
- PMH. III. 4 = Hranických Pamatek Epochy III Swazek IV objahugicy w jobe Přibehy XVIII Stoleti Gež ſepſal Jozef Heřman Gallaſ Roku 1811, bile broš. rkp. rajhr. O. 12, 93 str. 4° číslovanych+6 str. ſeznamu hranických privilejí, podaný censuře 23/X. 1813 a ji schválený.— Opis díla tohoto od dědiců K. Kobera, přítele Gallašova, má městský úřad hranický v hnědě vázaném foliantu Memorial II na str. 189—430 (knihu Memorial I. celá, II. 1—187 a III. 1—87., dále nepopsaná, jsou kopiárem listin Hranic se týkajících).
- PP. I. = Jozefa Heřmana Čallaje Múza Moravské Djl druhý objahugicy w jobe Parabole a Paramythye, Olomouc 1825. Rukopis dila toho chová knih. rajhr., sign. O. b. 2; je to svazek o 275 str. 4° textu psaného Gallašem, s imprimatur z 5./III. 1825. Některé kusy jsou též v rkp. hist. stat. sekce 211 g) a h).
- PP. II. = Jozefa Heřmana Agapita Gallaje Paraboli a Paramythi Djl druhý, žlutě broš. rkp. rajhr. O. b. 3 o 392 str. 4°.
- PPT. = [J. H. A. Gallaſe] Pamatky o puſtých Twrzych bliž Meſta Hranje [následuje něm. motto z Vosza], rkp. rajhr. O. 13, brošura bílá o 59 str., s mapou okoli hran., obrazy hradu Helfenſtejna a Pucharta, podaná censuře 25./IV. 1812 a ji schválená.
- QM. II. = Jozefa Heřmana Agapita Gallaje Quodlibet Moravicum . . . Djl druhy, rkp. c. k. gymn. v Přerově, sign. V. 68; na str. 52 je vročení 1824; popis rkp. a otisk dvou kusů v čl. J. Kabelika „Z literární pozůstalosti J. H. Galas“ v ČMM. XXV. 1901, 245—250.
- R. = Rozmanitosti aneb literaj Zbyrky rozličného Dru, gež spoolem ſnejl Jozef Heřman Agapet Čallaſ od Roku 1817 až [nedopsáno, zápisu jdou nej-

- méně do r. 1827], hnědě váz. rkp. rajhr. O. b. 16, 364 str. 4°; mezi str. 68 a 69 vložena čtvrtka a mezi str. 236 a 237 dvojlisti 8° popsané modlitbami. Obsah snůšky: přerozmanité výpisky a samostatné drobnůstky.
rajhr. = knihovna kláštera benediktinského v Rajhradě.
Ritt. = J. Ritter z Rittersberka, České národní písni, Praha 1825.
RVH. = [J. H. A. Gallaš.] Rytíř Wogtěch Horecký a geho jítafný nagemnjk Blažeg Podhorčký . , rkp. rajhr. O. b. 28. V. oddil VIII.
S.² = Fr. Sušil, Moravské národní písni ..² Brno 1860.
SbMS. = Sborník slovanských národních piesni, povesti . , vyd. Matice Slovenská I. Videň 1870, II. Turč. Sv. Martin 1874.
Schr. = Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, Brno 1851 a n.
Sl. sp. = Slovenské spevy. I. II. Turč. Sv. Martin 1890—1894.
SMP₂. = F[r.] S[ušil], Moravské národní písni. Sbírka nová. Brno 1840.
S. n. p. II. 1—5 = Národní písni, pohádky, pověsti, říkadla . pořádá . „Slavia“ v Praze, Řada II. oddělení 1.—5. Praha 1877—1880.
SV.² = M. V. Šteyr, Kacionál český . . (vyd. z Dědictví sv. Václava) 1687.
SV.⁵ = totéž, vyd. 1727.
SVN. = [J. H. A. Gallaš.] Sammlung verschiedener kleinen Noten zur Geschichte des Judenthums, rkp. rajhr. O. b. 24. V. oddil II.
SW. = [J. H. A. Gallaš.] Schulwesen in Weiszkirchen, rkp. rajhr. O. b. 27, mapa papírová s kusy týkajícími se školství hranického a také jinými.
Třan. = Jiří Třanovský, Cithara sanctorum . . , vyd. 1737.
Ullm. = Marian Ullmann, Alt-Mähren . . , Ollmütz 1762.
VA. = [J. H. A. Gallaš.] Verschiedene Aufsätze religiösen und moralischen Inhaltes [nadpis od Fialy], rkp. rajhr. O. β. 1, 17 složek o 226 str. 4° popsaných českými článečky a verší Gallašovými; jen str. 207—210 je německý koncept přání.
VKP. = Valaši v kraji Přerovském, praví Arkádové moravští, jejich posvátné hory, obyčejové a národní písni. Vlastenecká brázva od Jos. Heřmana Agapita Gallaše, skladatele Muze Moravské. Rkp. Čes. Musea II. F. 12. Otiskl Dr. Karel Kadlec pod názvem „Jos. Heřm. Gallaše ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském“. Číslice při zkratce znamená stranu otisku v Č. Lidu XV.
Z = Ad. P. Záturecký, Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví, Praha 1896.
ZbBP. = Č. Zibrt, Bibliografický přehled českých národních písni.. Praha 1895.
Zb. St. výr. ob. = Č. Zibrt, Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní. Praha 1889.
ZRP. = Jozefa Heřmana Gallášje Zbjrka romantických Powjdek a Přjběhů. Djl druhý obřahující w jobě Powjdky cyzynské, hnědě váz. rkp. rajhr. O. b. 5. o 413 str. 4° textu psaného Gallašem.

Kdo by chvatně probředl se nudným idyllismem a triviálnimi moralisacemi prvních čtyř oddělení známé „Muzy Moravské“ od

Hraničana Jos. Heřm. Ag. Gallaše (1756—1840)¹⁾ a sáhl snad ještě k 2. dilu jejímu, „Parabolím a paramythiim“ 1825, stěží nadál by se u něho něčeho, co by vzbouzelo domnění, že by byla láska ke všemu lidovému, „národnímu“, vzkličivší v XVIII. stol. a rychle rozkvetlá do počátku XIX. stol., střásala svůj zúročnoucici pyl do srdce Gallašova a oplodila jeho stálou pracovní chut díly, jež aspoň slibuje okolěšnou změnu na rozsáhlém úhoru

¹⁾ Pátým oddilem MM. Fryčaj pokusil se doplnit verše svého přítele v jakýsi výbor moravských veršovců, bezpochyby podle příkladu Tablicových „Slovenských veršovců“. Jsoutě tu po Fryčajově úvodě poučujícím o Kužníkovi a moravských dialektech a vysvětlujícím, proč otištěny skladby dále uvedené a proč v dialektech („Zpráva o rozličném řeči způsobu v Moravě“ 400—407): veselé skladby Kužníkova 408 (tisk chyběn 498) — 430, dvě operety Mauricia Bulína, převora na Sv. Kopečku, 431—450 a „Důvěrné psaní starostlivého otce hanáckého k svému v Holomouci študyrujícímu synu, v řeči nevázane“ 450—453 (tisk chyběn 443), vše v dialektech hanáckém; dále „Pisně dle valaského dialektu“, z nichž první („Aj! což je to taď [...] za děvče?“) z vnitřních důvodů pokládám za Gallašovo skladbu „v duchu národním“, u druhé („Žala bujnu jetělinu“) předpokládám nějaký lidový základ, jež Gallaš s nějakým změnami přejal a dle svého doplnil; obě jsou s drobnými změnami pojaty ve sbírku valašských národních písni ve VKP. 268. Dalších 6 písni „dle valaského dialektu“, mimo druhou („Dycky mi má mamka říkávala“) pojatých do sbírky valašských nár. písni ve VKP., i „Piseň dle dialektu slovenského“ jsou písni národní. Z nich písni 2.—5. Čelakovský přejal do II. sv. svých „Slovenských národních písni“ 1825 („Za našima humny pěkná rovinečka“ MM. 457 = Čel. II. 59; „Dycky mi má mamka říkávala“ MM. 457 = Čel. II. 58; „My máme stavení z dobrého kamení“ MM. 457 = Čel. II. 58; „Hle! tam zbirá ptáče do hnízdečka péří“ MM. dle špatné paginace 454 = Čel. II. 57) s některými opravami správnými i domnělými a také s některými jazykovými chybami původního otisku. Prvá („Černooký syněčku, daj na sobja [...] pozor“) je v MM. 452—457 (tak stránkováno) v textu zřejmě porušeném a byla snad i věcně Čelakovskému nedost jasná (fojtasi, fojtici!), šestá („Červené vinečko jak v sklenici skáče“, MM. 455) snad mu nebyla dost krásná. Poslední písni, slovenská „Člověče nizerný! Baram [...] fa v matěři“, MM. 455—456, podává k zápisu v K. I. 360 cenné varianty a doplňuje jež 2 slohami.

Sedm těchto básní jsou první tištěné písni národní, jako obě první valašské pokládám za první napodobeniny lidové poesie. Sebrání básní těch lidových stalo se ze zuela jiné pohutky, než ze záliby v nich, motivované ještě snahou po čisté národnosti a ušlechtění umělé poesie křišťálovou vláhou čerpanou z nepovšimnutého dosud životodárného zřídila. Fryčajovi prošlému dobou osvícenskou běželo o to, aby vzbudil chut k četbě u moravského svého „vlastence“, nerozumějícího spisovné řeči a dítěm v ni vydaným, a k tomu příhodná se mu zdála četba dialektická.

jeho spisovatelské činnosti. Dokonce pak už nepřivedly by odborníka na stopu lidovědných záznamů literárněhistorické práce vnuou rozpravy „Josef Heřman Galaš a pozůstalé rukopisy jeho“ (ČMM. IX. 1877, 105—135) od K. Šmidka, jenž jediný obíral se podrobněji a samostatně životem a četnějšími rukopisnými pracemi Gallašovými.

Jedině M. Václavek¹⁾) správně uvádí Gallaše mezi zpravodaji o Valašsku, třebas jen zmínkami v Muze Mor. a nezvěstným nyní řkp.: „Der Berg Radoss und die darauf wohnenden Walachen, wahre Arkadier Mährens“, o němž ví asi z neúplného a ne-přesného seznamu prací Gallašových v životopisném dílku J. K. Rippara „Der mähr. Dichter J. H. A. Galaš. Geschildert nach dem Leben“, Olmütz 1841.

Proto objev a otisk Gallašova lidovědného spisu o Valaších, „Valaši v kraji Přerovském, praví Arkádové moravští, jejich posvátné hory, obyčejové a národní písne“,²⁾ byl každému, kdo nezná starších seznamů prací Gallašových, jistě překvapením.

Ale čtenář, jehož pozornosti neznudily nejapné rýmovačky Gallašovy, najde i v nich drobty lidovědné. Gallašův idyllism má někdy namysli lidí hraničního okolí, zrovna jako selanky daleko šťastnějších souperů Čechů Čelakovského a Langera nejlepšími čísly svými líčí českou přírodu a české venkovany a jako antikisující selanky Slováka Hollého opěvují Paváži a jeho lid. Přivlastky ovšem, jimiž umísťuje venkovany svých skladeb na Valašsko, nejsou vždy nejvýznačnější a snadno se leckdy přehlédnou. Ale jsou.

Jeho venkovská „chasa okolo máje křepěi na vesnici při písku šalamaje“ (MM. 154); jeho venkovské děvče chodi v koriduce zelené, pentlí „za tři český“ čistě „vyobrazené“ (t. 307) a věsti si litím olova, koho dostane za muže (t. 124); jeho selka „tříkrát moči zrnečka klokočí v vodě svěcené — myslí si blaznice, žež tím kouzelnice z domu zažene“ (t. 124); jeho lidé venkovští jsou šťastni při venkovské stravě (t. 42, 78, 182, 193, 200, 206, 227, 239 atd.). Jeho idyllický valašský pastýř dává v sázku při pěveckém závodu s druhem obušek, „mosazou a cinem čistě

¹⁾ „Moravské Valašsko v pisemnictví českém a cizím“, Národopis. Věstník III., 1898, 49 a n.

²⁾ Dr. K. Kadlec, „Jos. Heřm. Galaše ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském“, Č. Lid XV. 1906, 161—178, 209—225, 257—277.

vykřtaltěny“, s topůrkem vystrouhaným z tvrdého hlohu a ozdobeným po celé délce kol něho se ovíjejícím vrýpaným břečtanovým listím, prací to mnoha dní, a se sekáčkem „z žulteho bršlena čistě řezbaným, na němž z obou stran pracně podle obrázka vytvářil Ondráška, zalévaje rytiny černým rozpouštěným voskem“; závodí pak s druhem chvalami báci (nejevícími mnoho znalostí ani valašského salašnictví ani místopisu) dle výroku soudce, starého gajdoše, jako by se byli učili u Matýska na Juřince (Gallašova známého a též zpravodaje o věcech valašských, rektora) neb u rektora karlovického¹⁾. Jiný zase v sázku dává píšťalu, „z bršlenového dřeva soustrovánou(!) a černým rohem ozdobně vykládanou“, s vyrýpanými a bílým voskem vyplněnými a hezky vyhlazenými listky²⁾.

Dostav se sice k studiu Gallaše pohnutkou naprosto jinou, ale zpozorovav, že Šmidkův krátkozraký odsudek dobijí vlastně zbytečně již před narozením mrtvou poesii Gallašovu a v zapomenutí vrhá leccos, v čem jsem tušil cenu zvláště pro zkoumatele tradičního majetku lidového, začal jsem prohlédnout literární pozůstalost Gallašova, tištěnou a daleko větším dílem na věky v rukopisech zaleželou, pokud je zachována. Probral jsem ji všecku, vědomě již daleko za vlastní, zcela jiný úkol: legimus aliqua, ne legantur. S větším než o co jiného zájmem bral jsem do rukou spisy a snůšky, jichž tituly věstíci látku cennou pro lidovědu slibovaly, že uvedou mne v oasy na široširé poušti Gallašova slovesného tvoření. Tak jsem posléze si nashromáždil nějakou sbírku písni světských i duchovních, přísloví a úsloví, záznamů o pověrách, zvyčích a způsobu života lidu venkovského na Valašsku, Hranicku a Moravě vůbec a poznal osobnost autorovu.

Výpisky při četbě této učiněné s poznámkami k nim příslušejícími některými chci tuto uveřejnit. K tomu připojeny jsou krátké zprávy rázu bibliografického, někde pouhá orientace o pramenech výpisů. Celku dal jsem rám příspěvku literárněhistorického nebo spíše kulturněhistorického. V rámec ten vkládám výpisky své, ježto jemu, několikastrannému vzhledu v osobnosti člověka doby zašlé, přisuzuji cenu větší než lidovědným záznamům, jež z jeho díla vybíram.

¹⁾ Idylla „Chvala báče“ v M. III., 57—71.

²⁾ Idylla „Polní zpěváci“, MM. III. 135—142, dle Theokrita, lokalizovaná však na Valašsko.

Z historických prací Gallašových (o Moravě a rodném městě) a k nim se družících spisků autobiografických a určených k probuzení místního vlasteneckví vzato býti mohlo jen málo obecně zajímavého. Kulturněhistorický materiál, jen pro místopisnou práci cenný, vplyne zajisté do dějin města Hranic, dostane-li se pěknému městu pobečevskému historika většího dosavadních. Rovněž málo lidovědného materiálu nalezlo se v pracích, jež chtí býti básnické. Verše Gallašovy velebí spokojenosť prostého a mravného života v přírodě a moralisují prosté lidi různých zaměstnání a v různých okolnostech životních. Totéž činí jeho belletrie vlastní i jím přeložená, vydané paraboly a paramythie a rukopisné idylly, obrázky, pohnutlivé a mravoučné rytířské a loupežnické povídky. Všechno to je chatrným ohlasem cizích vzorů. Práce obou těchto skupin poskytují tak málo materiálu lidovědného, že nevidělo se mi mluviti o jeho pramenech. Nad to výkladem o nich, jenž by byl ovšem značným příspěvkem k poznání maloměšťáka literáta doby Františka I., práce by vzrostla ve výklad o celé činnosti Gallašově, v němž by zase prosté výpisky byly přítěží.

Ještě několik slov o existenčním právu práce takto založené. Bude se to zdátí snad povážlivou mikrologii literárněhistoricky studovati práce a názory valnou většinou nepřekročivší hranic známosti, vyměřených faktem, že uvázly v rukopisech známých jen některemu důvěrnému příteli pisatelovu, studovati práce a názory spisovatele tak nicotného, bez věho vlivu na literaturu i život a dokonce začinati pracemi a názory náboženskými. Ale výtka byla by paralogismem, přenášením měřítka, platného předem pro literární kritiku, částečně i pro literární historii, na obor jiný, na pokus sestrojiti z četných památek, třeba by mely cenu odpadků, co nejvíce možno z jednoho člověka doby minulé a tím přispěti k poznání jejimu. Konkrétní sociologie, poznání určité společnosti, i pro statickou část, obraz současné sečlánkovnosti všech příslušníků k jisté společnosti, i pro část dynamickou, výklad o příčinné závislosti přítomna a budoucna na minulu a přítomnu, potřebí má vedle poznání nejlepších synů některé doby i poznání lidí nicotných a odporných. Geniové jsou sic nejmohutnějším výrazem idejí předchozí dobou připravovaných a následující dobu vedoucích, ale jsou tím skoro abstrakcemi ze skutečna, vzmocněními jeho v nadlidskost a ještě více svádějí k takovému pojímání sebe i k idealisování okolí, z něhož vyrostli; normální

skutečno samo jsou stejnémernější složeniny krásna i šeredna, pravdy a lži, dobra i zla, minula i budoucna.

Více však obavy než mizející už předsudek proli studiu braku literárního působi mi pomysl, že nechut k četbě a analyse věcí tak ničemných, nutná a marně potlačovaná, nedopustila snad, aby podáno bylo vše, co možno a jak možno. Ale snad i tak leccos konkrétního a ne bezcenného vyneseno z té spousty počmáraného papiru.

II. *Práce a názory náboženské.*

V literární pozůstatnosti Gallašově překvapuje množství spisů náboženských a mravně vzdělavatelných.

Z nich vyšla tiskem jediné „*Svatá křížová cesta*“ u Škarnice 1828. Vím to z Gallašova konceptu k listu P. Mikovi, děkanu druhoušskému, dat. 15. července 1828¹⁾; v listu tom oznamuje, že „po dlouhém očekávání a mnohých s ním spojených mrzutostech“ obdržel a děkanovi posilá objednaných 300 ex. své „*Křížové cesty*“ tištěné u Škarnice. Také T. Fryčajovi dle konceptu z 3. srpna 1828²⁾ poslal 1 ex. „nábožné knižečky,“ již napsal, když „v svém kříži, žalostech, náštěcích a mnohonásobném pronásledování“ od přátel opuštěn utekl se k ukřižovanému. Knížka však nezaznamenána bibliografy, a exempláře jsem neviděl. Rkp., jež si Gallaš byl od knihkupectví vyžadal pro hranickou farní knihovnu³⁾, choval kdysi u sebe přítel autorův P. Jos. Fiala (Schr. VI 312).

Náboženského obsahu jsou četné rukopisy. Předem slouj „*Po- klad Potěšení duchovního pozufata wagicy v Roz- gjmanj přehorkeho Vmučenja a Smrtj Pána Gejjse Kryšta z wýborné Sailerowé Knjhy modlitebnj německé wytažená!* (opraveno z naps. wytažená) a do Gazyka morawského přeložená od Jozefa Heř- mana Gallafše“ (nadpis na desce je stručnější), v rkp. rajhr. O. a 33, 101 str. 4° textu. Dle připisku na poslední straně je rkp. ten doslovny, ale dosti chybny přepis předlohy schválené cenzurou brněnskou 5. června 1815. Po krátkém naučení, jak se

¹⁾ Briefentwürfe für das Jahr 1828, rkp. rajhr. O. β 17, str. 46–47.

²⁾ T. 48–49.

³⁾ Koncept listu Skarnitzlovi, dat. 23. listopadu 1828, t. 63.

umučení a smrt Kristova má rozjímati s duchovním užitkem, podává se tu překlad J. M. Sailerova rozjímání o Kristově utrpení, obsaženého v 1. svažku „Vollständiges Lese- u. Gebetbuch für katholische Christen“ (J. M. Sailerová sammliche Werke, ed. Jos. Widmer, 23. díl 1840, str. 227—278). Za pašijí vybrány v každém ze 14 zastavení vždy hlavní momenty, představeny co nejpůsobivěji na cit, bez apparátu dogmatického, beze snahy působit na rozum, a na rozjímání o účelu Kristova utrpení, jež chce vésti k polepšení a zasluhování spásy, založena pěkně stilisovaná modlitba. Sila náboženské lyriky Sailerovy patrná je i v překladu, originálu ovšem nedostihším.

Nedokončena zůstala „Pobožnost swatopostní ob-sahugicy w jöbe Rozgimanj a Modlitby na Po-pelec; Rozgimanja Modlitby na prwnj Nedeli poſtnj; Pobožnost na Kwětnau Nedeli, na zeleny Čtvrtek, weliky Patek a bylau Sobotu, s obwzlaſſtnjm Rozgimanjm celeho Vmučenj Pana Gežiffe w čtrnactero Zaſtawenjch z wyborne Sailerowe modlitebnj Knjhy wytažena, a z nemeckeho do morawskeho Gazyka přeložena od Jozefa Heřmana Gallafse“. Rkp. rajhr. O. 22 na 28 str. popsaných obsahuje z ruky Gallašovy jen pobožnost na popelec s písni „Přistup sem, bídny hříšniče! Prijmi popeł pokáni!“ (7 sloh Sveršových) a na 1. neděli postní.

Neúplně zachován „Týhoden ſwaty to geſt Katolickokřeſtanjska pobožnoſt na každý den v tyhodnj obſahugicy w jöbe Modlitby rannj a večernj; modlitby ke Mſſj ſwaté, kagicy před a po zpovedi; před Přigimanim ipo Přigimanj; poctu b. P. Marye a Swatych Božich; Modlitby w rozličnych přihodach a pro rozlicne ſtawi, na wetſſim djle z Pjſma ſwateho a Swatych Otcuw wytazené“. Obsahuje rkp. rajhr. O. a. 36. z toho ze všeho na zpřeházených složkách o 106 str. 4⁰ textu pobožnost ranní a večerní (mezi nimi též modlitby ranní a večerní z Pruggera, které se rodiče Gallašovi modlivali co den se svou domácnosti), k P. Marii, ke mši, 4 modlitby přeložené z latinské denní sv. pobožnosti Jana Skotty S. J., modlitby v nátiſích a soužených; něco z toho ani nezachováno cele. Jazyk, trebas ne prost latinismů a germanismů, aspoň je bez chyb pochodicich z kvapné stylisace

a je přec ušlechtilejší stopami po četbě písma a náboženské literatury.

„D u c h o w n j Miſce lle I.“ (rkp. rajhr. O. 24) skládají se ze 2 seſitů. První z nich, brošovaný bile s tmavomodrým hr̄betem, o 60 str. 4⁰, z nichž mnohé však nepopsány, obsahuje zlomek „Pobožnoſt k Swatym Božim“ s poučením, že pravá úcta k svatým vésti má k láseci k Bohu a k bližnímu a ke ctnostem svatých a nemá být pověrečná, dále úvahy o příčinách soužení na nás od Boha přicházejících, potěchy v nich a p. Druhý, celkem 24 str. 4⁰ textu, „Wraucná wz dič hánj k Bohu, a Pauně Maryi pomocné w čas bljžicyho ſe nebezpečenſtwj morua na kažliwych nemoccy“, vedle modliteb s responsoriemi a antifonou obsahuji též 3 písni:

1. „Milosrdný Hospodine! Bez Tvejž vule nic nezhyně“ (11 sloh čtyrveršových, s rýmy aabb, z kacionálu Fryčajova, něco však změněná),

2. „Píseň k Panně Marii Pomocné“: „Hvezda mořska, jenž kojila našeho Spasitele“ (7 sloh ósmiveršových, s pořadem rým ababcded),

3. „Pobožné střely k blahoslavené Panně Marii v čas moru a nakažlivých nemocí“: „O svata Kristova matko! Žeň od nas puvod smutku“ (9 sloh čtyrveršových, s rýmy abab, opis písni „Pobožné střely k Blahoſlawené Panně Maryi Zaffowské, za odwraceny Morowe Rány“, jež spolu se 2 modlitbami proti moru a rytinou představující P. Marii Zašovskou vyšla u Birckharta Sc.: Pragae; exemplář tohoto drobného tisku, dvojlistí obvyklého formátu písni, vložen sem).

Přítel Gallašův Fiala choval ještě ztracený nyní rkp. takového obsahu, nadepsaný „Bůh geſt má wjra, má náděge, má láška a útěcha“ dle Ripparova uv. spisku 23.

Všelijaké drobnější modlitby a povzdechnuti, někdy jen pro vlastní potřeby, veršem i prosou, jsou roztroušeny zejména v snuškách drobotin, n. př. R. 79, 133—135, 194, 198, 213—214, 236—237, 290—296, 303—304 a j.

Jen pro vlastní potřeby Gallašovy vznikly dva spisy tohoto druhu:

„Sedmero rozgimanj O ſedmi poſlednjech ſlowech a neb promluwach Pana Gežiffe na křiži Dle latjnſkeho Exemplar u neznameho mi ſpijo-

watele od Jozefa Herrmana Agapita Gallaſſe k ſwému wlaſtnjmu a ſvých domacých vžitku ſložena“ [! za titulem přetřženo datum 1830]; spisek ten v rkp. rajhr. O. a. 38 zachovaný obsahuje na 192 str. 4° volně, jak se podobá, přeložená z neznámého spisu lat. rozjímání rázu mystického o jednotlivých slovech Kristových, přibarvená asi Gallašem narážkami na osvícence, „naše nynější mudrlanty a bezbožníky“. Rozjímání přechází vždy na konec v modlitbu, sedmě dokonce ve veršovanou, a závěrem je modlitba o šťastnou smrt, v niž větkáno je všech 7 slov. Rukopis je koncept, jak zřetelně z kolisání ve volbě výrazů a škrť téměř na každé straně, někde až nečitelný pro rozlezlý a rozmazaný inkoust.

Podobně najisto k soukromé potřebě byly první 3 ze 4 spisků uchovaných v černé papírové tašce, nesoucí nadpis „Mug Labuti ſpe w a ro z gimanj nad Hrobem,“ rkp. rajhr. O. β. 9. Jsou tu a) Labuti Sp ē w gedno ho moraw ſkeho wlaſtence, 15 sloh 8a 8a 8b 8b, rýmované to loučení Gallašovo s Hranickými, o jichž dobro se láskyplně staral a jichž odprosuje, pochybil-li, po strastném životě, s čistě křesťanským názorem na smrt;

b) „Me zřenj na Hrob,“ vyslovující úmysl v čas připravit se k rádné křesťanské smrti, a „Ma po ſlednj Modlitba“ z r. 1832 n. 1833, vyslovující díky za to, že obrácen byl slepotou od pachtění po marném štěstí světském, děkující za život a jeho dary (se vzpomínkou na dobrodince) a prosící za šťastné dokonání;

c) „Me ro z gimanj nad Hrobem“ z r. 1818 n. 1819 a „Ma Modlitba k temuž Cyli a Koncy“, obě podobného rázu jako kusy právě předchozí, leda že tu na víc prosba za zdar rodného města a odpustění těm, kdož Gallašovi křivdili;

d) na 28 str. dalších jsou rozmanité modlitby, mezi nimi Gallašova modlitba za vojny francouzské. —

Je v těchto spiscích zároveň svědeckví, že náboženské spisy Gallašem pro veřejnost určené nebyly jen zbožím na výdělek vyrobený i že náboženství bylo Gallašovi daleko více než politické zpravidlo, že mu bylo stále potřebným vztahem k lepšímu a trvalejšímu světu, v něž chtěl uvésti i jiné. Modlival se v kostele i doma z potřeby, večer obyčejně růženec, ano i v noci, když

se probudil. Modlitba byla mu potěchou; truchli, když nenalézá útěchy v modlitbě¹⁾.

Výslovně pro člověka prostého chystal Gallaš 2 modlitební knihy. Vypracovanější z nich, ba i jiných stilisac Gallašových zdařilejší je „Sedlak před Bohem w ſwe rozto mile ſproftoſti. To geſt Priručnja nabožna knjžka, obfahugicy w ſobě rozličné vteſſitedlne modlitby a pjsne k proſpechu lidu ſedlſkeho, wzlaſſte pak hoſpodařu, ſhromaždenych [?] od Jozefa Heřmana Gallaſſe Roku 1820“ [tak tit. list, deska má jen první 3 slova], rkp. rajhr. O. β. 24, modře brošovaný, s popsanými 134 str. 4°. Zlomky jiného rkp. těchto modliteb jsou v NTMD.

Po úvodní modlitbě, rozšířeném to překladu Sailerovy modlitby „Der Landmann in seiner Sprache vor seinem Gott“ (Vollständ. Lese- u. Gebetbuch III. 1. Abth. = Werke XXV. 43—45), od něhož jméno má spisek, jdou modlitby a písni ranní, k rozmanitým okolnostem života rolnického a posléze večerní. Třebas by kniha nebyla útočištěm selského člověka ve všech důležitějších příhodách jeho života a zbyly v ní leckteré zvláštnosti Gallašovy i po nějakém oprávci jejího jazyka, je to přece slušná komplikace. Použito v ní hlavně Sailer, též modliteb z Pruggerovy „Knihy příkladův“ (Jgm.² V. 796), nějakého „neznámého skladatele“, jesuity Jana Skotta, Gallašovy „Muzy Moravské“ a „Domovního zrcadla“, vyšlého dle str. 123 v slováckém dialektru okolo r. 1800 v Budině, neznámého Jungmannovi. Z písni uvádím „tři velmi utěšitelné písni v zármutku“²⁾:

1. „Ja v Boha milého doufam jen sameho“, 7 sl. tvaru 6a 6a 7b 7b 7c 7c,

2. „Kde jsi muj. Ježiši, o lásko má!“ 14 sl. tvaru 10a 10a + refrain „O Ježiši můj! O Ježiši můj! V ouzkostech a v bidach sam při mně stůj!“

3. „Co Bůh můj chce, to ja tež chci“, 10 sl. tvaru 8a 7b 8a 7b 4c 4c 7d 4e 4e 7d; dále „píseň o sv. Isidoru, patronu sedlského

¹⁾ MPS. 23, 91, 173.

²⁾ Z bibliografických důvodů, hl. pro určení písni původu nezjištěného, přidány jsou popisy metrické stránky písni obvyklými zkratkami (n. př. 8a 8a 8b 8b = verše 8slabičné s rýmy sdruženými aabb; verše s rýmy vnitřními označeny sponou obloukovitou — pod schematem jejich).

stavu, z života jeho vytaženou“, 38 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b, holou to prosu vypravující po ohlašovacím začátku legendu o světci, a písni večerní: „Pod večer tvá čeládka co slepičí kuřátka“, 16 sl. tvaru 7a 7a 7b 7b, a „Kriste, jenž jsi světlo i deň“, 9 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b.

Následujícími spisy přecházíme k skupině Gallašových prací náboženský a mravně vzdělávateľných.

Konceptem zůstala druhá duchovní příručka prostého člověka, „Zrcadlo zlate pro služebné dewecky obiązugicy w fobe mrawnj navčenj kterak w swem powolanj prawe křeštaniske dokonalosti dogiti mohau s připogenymi životopisami čtyrech swatych služebnych deweček [t. sv. Marie, Potamiany, Kristiany a Nothburgu]. Wydane od Jozefa Hermana Agapita Gallaře Leta 1828 (rkp. rajhr. O. b. 18, zeleně broš., skládající se z „Předslova“ I—VII, „Obsahu“ a 123 str. textu). Přiznačné pro Gallaše je, že v návodu k svatému životu ve stavu čeledinském značné místo zaujímá výklad o ceně panenské nevinnosti a způsobech ji zachovati, volně přeložený ze Sailerova (Vollst. Lese- u. Gebetbuch III., Werke XXV. 38—42) a rozšířený dle vlastních zkušeností lékařských a četby. Mimo jiné Gallaš varuje oplzlé četby, hlavně romány, a odporučí mravně výchovné romány, jako jsou „Izidor“ [patrně Hubrův, Jgm. VI. 819], „Václav a Dorota“ [Filipa Neděle], „Itha“ [T. Kubelky „Jitka, hraběnka z Toggenburku“?], „Genovefa“, životy sv. panen a j. nábožné knihy.

Gallašova vesská „zpěvobohyně“, mající největší zalíbení v čisté mravův sprostnosti a nevinnosti a proto k anakreontickým hříčkám ve IV. oddile MM. komicky přilepující nesmírně cudné moralisace a závěry, již r. 1813 pokládala za vhodné přeložiti Charlemanovy chvály panenství a obraz svodnictví i jeho následků, a vědouc z lékařské praxe Gallašovy, že nevinnost panenská již i na vši mizí, i pozorujíc, že by sprostější čtenáři mnohomluvnému a pathetickému Charlemanovi neprozuměli, přidala k němu střízlivější, za to však v důvodech, radách i výstrahách detailnější překlad zminěného místa Sailerova. Tak vznikla zase jen v rkp. (rajhr. O. 19, žlutohnědě brošovaném, o 59 str. 4⁰, opatřeném schválením censury 24. srpna 1813) zachovaná „Chwala Nevinnosti panenské Mrawnj Pjseň Muze Mo-

rawské z Sjarlemánowé (Charleman) w Gazyku francauzským ſložené do morawského parafrazycky přelozená, a ſwo gim milým Kragankám k Weyſtrazco d Swoduna wejské Pjſſtalce hlaſana od Jozefa Hermana Galláře [stručnější titul má deska].

Ženám vedle rozmanitých veršů Muzy Moravské, pamatujičích na rozmanité okolnosti života ženského, dokonce i na odstavení dítěte od prsu mateřského, určeny byly Moralische Abhandlungen zur Bildung des weiblichen Geschlechtes (dle výčtu Fryčajova v MM. 19, „des Frauen-geschlechtes“ dle Ripparova uv. sp. 21), kdysi chované v hranické farní knihovně, Gallašem založené, a nyní beze stopy zaniklé zrovna jako spisek zcela jiného druhu, lékařské poučení pro bolestné a zodpovědné chvíle života ženina: „Lucina ruri Consultrix, to geſt: Rada lékařská protěhotné ſprostné ženy, pro rodičky a ſeſtinedělky, gak by ſe w těchto okoloſtoghjnosteck k wyſtrjhánj zlych přjchod zachowati měly.“ Šťastnější byla pouze drobotina „Čistotné a zdrželiwé ženy,“ otiskná v Hýbllových „Rozmanitostech“ IV. 1822, 74, a nenalezené mnou nikde „Zrcadlo zlate pro Matki, kterež take za dar Něwestam slaužiti může, tištěné v Olomouci 1814 dle Chammbrezových (ne Gallašových!) „Augengläser Für die Feinde der Slaven und Ihrer Litteratur oder Sammlung von Daten über Mährens, Böhmens, Polens alte und neuere Gelehrte dieser Nationen, theils nach ihren Geburts und Sterbejahren, theils auch nach den Daten, in welchen ihre Werke geschrieben oder durch den Druck bekannt gemacht wurden, gesammelt von einem in Mähren gebornen Slaven“, rkp. rajhr. O. b. 34 str. 76.

Ze spisků těch a z rozmanitých zmínek vysvitá také Gallašův názor o ženě. Žena je družkou mužovou, vůdkyní domácnosti a matkou a vychovatelkou dětí — doktorský klobouk jí nesluší (MMD. 13). Úkol svůj plní pouze v manželství, pro něž má se rozhodovati sama sice, ale ne proti radě rodičů, a do něhož má přinášeti vedle domáckých ctnosti lásku, věrnost a panenskou nevinnost, největší to dívčí ozdobu. Proto starost Gallašova o nevinnost panenskou veliká a komická někdy. Proto veruje v Muze Moravské „Návěští pro lehkověřící ženskou osobu“

(320) a líčí žal podvedené dívky („Podvedené děvče“ 295, „Na nevěrného ženicha“ 317), proto veršované tužby milencovy po hubičkách schlazuje studenou sprchou střízlivé moralisace odpověď „ctnostné panny“ neb „nevinné ženské osoby“, bránici panenské nedotčenosti a hubičku slibující až po svatbě („Zamilovaný na Dorynku“ 286, „Kýžba zamilovaného“ 291, „Dálejší usilování zamilovaného“ 294); proto jiná skladba, plná záliby v hubičkách, neškodna učiněna nadpisem „Pochutka ranní mladého manžele“ (341), proto „Pohádka o Milečku“, překlad to 40. Anakreontovy ódy, učiněna parodií této naivní básně o moci Erotově poučením o jestě větší moci rozumné sebevlády, proto k anakreontické hříčce „Pouto lásky“, z řecké anthologie (301), mající podobnou myšlenku, přilepena nesmírně nudná moralisace „Mravni návěští proti takovým Soka (t. j. milence) poutům“ (301—302), a jiné blouznění o moci hubiček, aby neuvádělo v pokusení, doprovázeno „Návěštím pro takovou neopatrnou ženskou osobu“ (292—293).

V skupinu Gallašových prací nábožensky a mravně vzdělavatelných patří též „Rozgimanj Swateho Bernarda Opata Klarwalskeho kterýžtoto spísek take Knjžečka o duffsi fluge. Přeložil z latiny Jozef Heřman Agapit Gallaš roku 1831“ (tak titulní list; deska rkp. rajhr. O. a. 35, v němž překlad Gallašův zachován, má titul stručnější: „Swateho Bernarda Opata Klarwalskeho knjžečka o duffsi“). Dilko není psychologii, jak by napovídalo nadpis, nýbrž v 17 rozjímáních chce pozorováním nitra vésti k poznání Boha. Rukopis rajhr. podává však jen první překlad, jak patrně z četných škrť, po nichž následuje obrat definitivně zvolený, a pro zábené písmo je těžko čitelný, místy dokonce nečitelný jako pozdní rukopisy Gallašovy vůbec. Opis, jenž dle J. J. Michla („Ouplný literaturní letopis“ 237 č. 20) obdržel schválení censury 2./XI. 1834 v Brně, se nezachoval, pokud vím.

Po tomto spise vznikla podobná mu tendencie „Fenelona Arcibiskupa Kambragškého Duchownj rozgjmánj na každý den v mějci. Dle německého přeložení Karoliny Pichler z češtěná od Jozefa Heřmana Agapia Gallajše“, známá mně ze 2 rukopisů, rajhradského O. 20 (vázaného v desky mramorované a majícího 88 str. textu

i s obsahem) a rkp. hist. stat. sekce 211 f (stejně vázaného, se 203 str. textu).

Prvý z nich je čistopis mající povolení k tisku od ordinariátu olomouckého z 29./VII. 1833 (referent, arcibisk. ceremoniář Augustin Wahala chválí i dílo i zdařilý překlad do moravské řeči, kterým prý si překladatel zasloužil uznání ode všech, jimž běží o jediné potřebné), a od censury z 6. listopadu 1834; druhý, vlastní rukou Gallašovou psaný zábeně a nedosti čitelně místy, poněvadž inkoust prosákl a rozléhal se, je patrně předloha. Z úvodu, „Krátké biografické zprávy“ o Fénelonovi, ježíž první stilisací je „Kratky Životopis Fenelona Arcybiskupa Kambragškeho“ na str. 1—9 rkp. rajhr. O. b. 30¹), zvidíme, že Gallaš překládá německý překlad r. 1829 vydaný Karolinou Pichlerovou, ale volně a srozumitelně i nejprostějšimu čtenáři, a že překlad svůj dokončený v Hranicích na den sv. Doroty 1832 pokládá za poslední snad již práci literární; poslední ovšem nebyla. Volný Gallašův překlad tohoto Fénelonova nábožensky vzdělavatelného spisu, řadou rozjímání a lyrických výlevů umírněného, konfessijně neurčitého křesťanského supranaturalismu odvracejícího od světa k víře, naději, lásce a k dětskému oddání Bohu, naprostě nenazval bych zdařilým. Setřena krása duchovní rhetoriky Fénelonovy, a tak trapně uvědomuje se nedostatek logického spěti jednotlivých kapitol, opakování jednotlivosti, nedostatek systematičnosti a přesvědčivosti. Oslabením síly Francouzový, spočívající v uchvacování citu, zvětšena jeho nedostatečnost přesvědčit střízlivý, pochybujece mozek.

Mravně vzdělati (mimo „Svatého Aurelia Augusta, biskupa Hipponského, Řeč o ožralství..“, o niž dále bude zmínka) chce též „Obraz Lakomce dle nemeckeho originalu w morawském ſtrogij premalowanym od Jozefa Heřmana Gallajſe“, zachovaný v rkp. rajhr. O. a. 37, tmavomodré to brožurce o 84 str. textu bídně psaného. Dle předmluvy původcem originálu, formou monologické konfesse karikuujícího typické vlastnosti lakomečů, je praemonstrát marchthalský Šebestian Sailer, spisovatel her v dialektu švábském a náboženských spisů (1714—1773), jenž tento obraz lakomce nakreslil živými barvami

¹) Ostatek tohoto rkp., str. 11—15, vyplňuje „Oda na Njc“, pracovaná dle německého originálu, 13 slok 4veršových.

ve svém „Mariánském Orakulum“. Jeho satira a ironie, s níž líčí jeho lakovce, jak zkoumá přijimané zlatáky, nejsou-li zlehčeny židovskou obřízkou, a vypláceným zase jak „stříhá křídla“, jak lituje, že Bůh nepřikázal také penězům „Rosťte a množte se!“, jak se přiznává, že místo vlastního jména Tomáš Dark by mu spíše se hodilo jméno Aurelius Berka, jak si přeje, by dočkal se, až hvězdy zlaté s nebe budou v soudný den padati, atd., tato jeho satira a ironie činí i překlad Gallašův četbu snesitelnou, třeba na konec spisovatel přechází v napomínání kazatelské a jako překladatel účinnost spisu pokládá za dobré sesíliti sbírkou průpovědi proti lakovství (76–84).

Ze ztracených nyní spisů tohoto druhu uvésti možno ještě „Mrawnj řeč o povinnosti člověka k zachowánj žiwota a ošetrenj zdrawj. W gazyku německém složená od Kleinmanna (Karla) a do morawského (!) přeložená a známkami opatřená o d Gallaše l. 1813“, v 4° str. 101 (u Pospíšila dle Michlova „Ouplného lit. letopisu“ 135, censurovaná dle Czikannova výpisu z katalogu farní knihovny hranické, Schr. VI. 314), a snad i „Sententia moralis ex Zodiaco Vitae Marcelli etc.“, 1 díl 4° (uv. od téhož Czikanna t.).

Nábožensky poučným spiskem byl asi „Tractatus de Diabolo“, sepsaný v Jaroslavi 1790, tedy v době, kdy Gallaš ještě podléhal osvícenství, a chovaný kdysi ve farní knihovně hranické dle Czikannova výpisu z katalogu jejího (Schr. VI. 314); nyní je nezvěstný právě jako „S vědecké staré křesťanské církve o oustné zpovědi a očistci“, rkp. tamtéž kdysi chovaný (Jgm.² VI. 1885 a Fryčaj v MM. 20).

K nim přiřaditi možno „Kratky Životopis Swateho Jana Ewangelisty kterýž na žadoſt gedné nabožné dusſe, k gegimu duchownjmu prospelu ſepjal Jozef Heřman Agapit Čallaš Leta Paně 1828“, 54 str. textu zachovaného tmavozeleně brošovaným, vlastní rukou Gallašovou psaným rukopisem c. k. stud. knih. olom., sign. III. e. 27, a dva spiskys o vynikajících osobnostech z rádu sv. Františka.

První z nich, „Sterne am ſerapiſchen Firmamente des heiligen Franciscus“ (rkp. rajhr. O. a. 32, v hnědé mramorované desky brošovaný, se 107 str. 4° textu. psaného písmem do nečitelná rozmazeným a rozlezlým, prosakujícím ze

strany na stranu, a rukou stařecky nevládnou, jejiž tahy často neostavily stop inkoustových), přese svůj německý titul psaný česky, po krátké zprávě o řeholi svatého Františka z Assissi, jejím rozdělení a vývoji vychítá suše hvězdy rádu dle jich velkosti a světlosti seřazené: osoby vysokého důstojenství, učence, světce, blahoslavené, osoby velebné a patřící 3. rádu sv. Františka a posléze „spadalky a komety“, t. j. mnichy „zparkantélé a zkacířelé“ a bezbožníky: mezi jinými Luthera, „arcioce one zlopovestné protestanské reformaci“ a bludů měnlivých, jež skončí atheismem, dále Chabota, Eulogia Schneidera 1756–1794 a Hynka Martínovice, hlavu spiknutí 45 uherských Jakobínů r. 1795, jež Gallaš znal osobně jako vrchního kaplana při císařské armádě bojující proti Turkům 1788 a jehož zbrojnou výstroj a nebojácnost (Gallašovi řekl, že tři Turků se nebojí) popisuje ze vzpomínky. Vše mimo větší zmínky o těchto čtyřech Gallašem nenáviděných osobnostech suchý vyčet.

Druhý spisek „Hwezdy z Řadu Swatého Františka Serafynského gakžs se nam každodene na obloze k naſledowanj gich zgewugí“, zachovaný v rkp. rajhr. O. a. 34, sešíte se 44 str. 4° textu leckdy rozmazeného, je nedokončený, do 17. května pouze dovedený kalendář světců a světic z 3. rádu Františkova s kratkými poznámkami životopisními.

R. 1782 po sporu s J. A. Schmidtem, později slavným profesorem josefinské akademie med.-chirurgické (1759–1809), o svobodu vůle napsal své mínění o této záhadě, aby je Schmidt spolu se svým dal k posouzení dobrému jakémus filosofu, bývalému professoru morálky. Gallašovo mínění vyslovuje tit. list spisku zachovaného v rkp. rajhr. O. b. 21 (sešíte se zelenými deskami a 16 str. 4° textu): „Der Mensch besitzt eine volle unhinderbare Freyheit gut oder schlecht zu handeln. Eine aphoristisch-metaphysische Abhandlung verfaszt in Wien 1782 von Joseph Agapit Gallaš“ (stručněji na desce: Meine Abhandlung von der Freyheit).

Jiné rukopisy jsou rázu polemického, obrany a útoky.

Zběžně, někde sotva čitelně vlastní rukou Gallašovou psaný rukopis, nyní hist. stat. sekce 211 a¹), vázaný, se 153 str. 4°

¹⁾ Rukopis ten je beze vši pochyby totožný s rukopisem, jenž v katalogu knih. rajhr. zaznamenán se sign. O 23 a titulem „Elogia Mariana t. g. chwáloſwědectwj Marianjke“, v knihovně však chybí. Byl patrně opatem

textu, s titulem „Elogia Mariana To geſt Chwálojwe dęectwi Marianjska, wytažená z piſma ſwateho a z kněh ſvatých Otcu a Učitelu Cyrkewnych od Jozefa Heřmana Agapita Gallaſſe. Djl prwnj“ věnován jest obraně pocty Mariiny. Předmluva podává rozumové a historické důkazy i autoritativní výroky, jimiž se chce dotvrditi proti protestantům a „mudrlantským padouchům“ nutnost pocty Mariiny; v dálejšku z nedávno vydané modlitebni knihy J. P. Silbera „Gegrüsset seist du Maria“ (Vídeň 1827) vybrány a vykládány rozmanité výrazy, jichž kdy užito o Marii, a vypsána „chválosvědecki“ písma a spisovatelů církevních o Marii pořadem chronologickým. Mista písma vykládána po katolicku, jednotlivé problémy — nutnost pocty, neposkrvněné početí, stálé panenství — nerozlišeny; dílo — kvapný koncept — bezpochyby nedokončeno, a díl prvý je zároveň dilem jediným.

Mnoho, zvláště v pozdějším věku, Gallaš myslí na jesuity. Obraz jich se mu stále jasní, jsou mu obránci církve proti útokům nevěry a proti „mudrlantským rozpustilým důmyslům“, „semeniště duchovního vychování“; odsuzuje zrušení řádu Klimentem XIV., spatřuje v činu tom mnoho „dábelského“: „pekelny Lucifer nemohl snesti... onoho svetla božího, kterez oni všudy rozsvicovali, a vypustil z říše temnosti všechny své holomky, by je, kdežby se jich koliv zmocniti mohli, pryč pudili a plenili“ (vložka v rkp. „Mučedníků z Tov. Jež.“ 7—8), a zapisuje si obrany řádu tohoto (J. I. 14—15, 117; II. 94; III. 262; IV. 33 a.j.).

Výčtem jesuitů umučených v Evropě, majícím ukázati, že církev protestantská je „krví svatých opilá“, brání církve katol. proti výtce „nestoudných predikantů protestantských,“ že by církev

Viktorem Schlossarem r. 1853 věnován Františkovu Museu. Srv. můj článek „O výtvarnictví Fr. a J. H. A. Gallašů“ v ČMM. 1903, 123 p. 1. — Z Gallašových rkp. uvedených v katalogu rajhr. knihovny chybějí ještě: O. 2 „Valaši v kraji Přerovském, praví Arkádové Moravští, jejich posvátné hory, obyčejové a národní písne“ (dle Fialovy zpr. v Schr. VI. 312, 6 o 3 sešítech, snad totožný s rkp. nyní váz. v knihách Čes. musea se sign. II. F. 12 a otištěný K. Kadlcem v Č. Lidu XV. 1906, 161a n; O. 16 „Berg Radojcht und die daran wohnenden Walachen, wahre Arkadier Mährens“ (nyní nezvěstný), O. b. 1 „Muza Betlémská“ (jiný as rkp. než rkp. hist. stat. sekce 211 b; a d)) a O. b. 20 „Románek bez R“, snad týž exemplář, který se nyní chová v městském museu hranickém.

katolická byla krvežíznivá babylonská nevěstka. Tento kus polemické literatury, jež zaslepena tendencí zapomíná zkoumati nosnost volených zbraní a proto cíle nedostřeluje, chová rkp. rajhr. O. 31, 28 str. 4⁰ v žlutých deskách měkkých, s tit. „Mučednícy z Towaryſtva Gežiſſova, kterez kacyři w Europě z tryznili a vſmrtili.“ Dle udání je to výtah z časopisu „Katolik“, „v svazku 24 v částce 6. na měsíc červen roku 1827“; v rkp. vložena ještě 2 dvojlistí s drobnými kusy jesuitů se týkajicimi.

Četba knihy „R. C. Dallas über den Orden der Jesuiten frei übersetzt mit vielen Zusätzen,“ r. 1820 anonymně vydané přísně katolickým spisovatelem historickým Friedrichem von Kerz (1763—1849), zaujala Gallaše tak, že r. 1825 z ní učinil si zběžný výtah aspoň, na lepší jeho vypracování pomýšleje, až by mu Bůh poprál lepšího zdraví a „veselsího“ ducha. Ale jako při jiných náčrtech nepokročil nad tento výtah zachovaný rkpem. rajhr. O. 18: „Gezo witi w Japoni a v Parakwagi“¹⁾. Gallaš tu místy volně a jen ve výtahu, místy otrocky, ale vždy stíraje krásu slohovou svých předloh, překládá z Dallasa a z přidavků Kerzových historii křestanství v Japonsku (45—151, s nepoměrně širokým úvodem o Japonsku 3—44), obraz o působení jesuitů v Paraguay (152—220) a posléze chvály autorit rozmanitých o rádu (221—286). Ale tyto obrany rádu Ježíšova mu nestačí. Sesiluje je, kde může: stane-li se co kdy na přič „svaté řeholi“ jesuitské, témto „dobrodincům lidstva“ a „apoštolům pravé osvícenosti křestanské,“ je v tom „kaciřská bezbožnost“ nebo „hanebná, ba dábelská zrada“ „naši zvelebené a vytroubené mudreké osvicenosti“. Zlý jest osvicenský dějepis a nespravedlivý k jesuitům.²⁾ Tim, že zrušen řád, „pomaly kalvinistum, luterianum,

¹⁾ V hnědě vázaném tomto rkp. se 291 str. 4⁰ vloženy ještě složka obsahujici na 17 str. dvě přeložené obrany jesuitů a dvojlisti se 4 latinskými a 2 německými epigrammy haeretiků na jesuity.

²⁾ „Kdo od nynějších — tech tak nazvanych mudrlantských světloňosův sepsane příbehy s pravou pozorlivosti čte, ten se velmi často a patrně o tom přesvedčí, kterak oni tech nejpomrvenějších pohanských mrzaku a zlosynu lecijaké zasluhu až k hvězdám vzhuru vynaší, skutky ale nejchvalitebnější křestanskokatolických hrdinu dosť nahyzdíti a natupiti nemohou. Kterážto jejich jedovata zlalajicnost nejvice se na zasluhach mužuv nejučenějších a nejsvetějších otíra. Ano cele tovaryſtvo Ježíšovo jest jim tak velmi nelibe a ošklive, že když se o něm zminka v rozpravkach děje, s patrnou mrzutostí na stranu se odvraťuji a mnoho nachynější k vymluveni a očištěni Nerona a jiných pohanských ukrutníku byti se zjevuji, než by onoho slavného řadu zasluhu jen pozdaleku schvali[li]“ 45—46, pří davek Gallašův.

janzenistům, socinianum, libertinum, materialistum a atheistum tak naramně velika křídla vyrustly, že se v našich krajinach katolickemu naboženství rouhati neoslejchali“ (224); „tu se pomalu mazonu, illuminatu, jakubinu, karbonáru a jiných ještě některých potajemných spolku naplemenilo, kteříž všichni na níc jiného nežli na vyvracení trůnu a křesťanského naboženství nesmejší“, jak ukazuje veliká revoluce a vzpoury proti panovníkům v Neapolsku, Sicilii, Španělsku a Portugalsku, a kteří brání svým vlivem vládám revoluci francouzskou zmoudřelým zavéstí opět rád (224, 213).

K příznivému tomu mínění o rádu vedle četby přispělo i to, co Gallaš o něm slyšel ve vlasti na mnohých místech, zvláště pak v Olomouci. Zapisuje to na str. 280—286. Zrušení řádu přijato pláčem a natíkáním lidu. Želeti jich „nejinač, než jakby sve nejupřímnější přatele, sve rodiče a sve největší dobradince byli ztratili“. Zmizela chudým studentům a jiným potřebným lidem jich podpora, a naříkali churaví, jimž jesuité mimo jiné potřeby dávali ze své klášterské lékárny léky, zadarmo opatrovali lékaře, pokrm nejen dávali, nýbrž často i sami pod pláštěm donášivali. Poslední pomazání udileli boháči i chudáku se stejnou přívětivostí a umírajícího neopouštěli, dokud nevypustil duše; vdovy a sirotky těšili, podporovali a zastávali. U nich v kostele, v klášteře a ve školách stále nalézáni práci rozliční umělci a řemeslníci, jako řezbáři, malíři, zlatníci, štafíři, stolaři, soustružníci. Všechny hlavní schody kláštera olomouckého byly ozdobeny krásnými oltáři, knihovna a refektář prací malířskou i dílem řezbářským, čistě zlaceným; nádherně byly okrášleny akademický sál neb auditorium, refektář v konviktu a bratrská modlitebnuice. Nikde, zvláště v kostele, nebylo nic přílišného, neslušného. Služby boží byly spořádány dle potřeby každého stavu; byla kázání neb exhorty pro služebníky, pro řemeslníky, v bratrské modlitebnici sv. Isidora pro lid selský a mimo to v kostele ještě „moravská“ a německá; studenti i vyšších i nižších škol měli svá kázání, své bratrstvo a měsičné patrony. Jesuité chodili jen ve svém oděvu řeholním, prostém a čistém, jedli doma prostě a pozvání strádmě, vedli si vážně. Nikdo neviděl jesuity opilého, ba ani „něco málo přepitého“; říkalo se proto: „ne víc než jen na jezovitskou špičku“. „Jejich šetrnost, opatrnost a ostrovnitost v rozpravkách byla u mnohých až ku podivu hodna, u všech

ale musterna“. Proto váženi byli u dvorů. Zřídka kdy byla spravedlivá stížnost na některého z nich.

Jak patrno, aspoň v letech 20. a 30. Gallaš je nepřítel církvi evangelických a anglikánské, odloučivších se od katolické, jediné samospasitelné.

Jejich „sykofantickou“ theologii nadchl prý jím zlý duch sám, dí jednou (J. I. 103), jistě shodněji s celým svým chováním k protestantismu, než když si zapisuje, že o pravověrnosti mezi sektami křesťanskými nelze rozhodnouti (t. I. 65).

Tak se změnil od dob svého pobytu ve Vídni, za něhož jednou porovnával spor o víru zdůrazněním požadavku lásky k bližnímu (MVB. I. 173 - 178).

O spravedlivosti k protestantům nemůže být řeči u Gallaše. U Luthera zná jen křekosti; jen jeho nepřízeň k Židům je Gallašovi vhod. Jinak se staví k odpadlíkům od církve katolické než k pokřtěným jinověrcům (J. I. 71, 73, 97—100, III. 169; naproti I. 74).

Uražen ve svém katolickém vědomí výtkou nesnášenlivosti náboženské, odplácí sbíráním dokladů na nesnášenlivost se strany jiných církvi křesťanských (mimo uv. spis o mučennicích z rádu jesuitského na př. drobné toho druhu kusy jsou v J. I. 2, 64 a n., IV. 7, 110 — na posledním místě Marii Stuartku vydává za pravou mučednici pro náboženství).

Naproti tomu neprovází ani poznámečkou zápis o upálení kacířů, vypuzení Maurů a Židů ze Španěl, ba ani zápis o uvěznění Husově (J. I. 78, 102, III. 180), ač smrt jeho se současnými katolickými theology, zvláště učeným Rojkem, pokládal dříve za nevinnou („Co věřili naši pikartští předkové“ 24). Jen pro shazování Husitů do šachet horníky německými má nadpis „Příklad strašného fanatismu z strany katolické“ (J. III. 183).

Porozumění pro XV. stol. bylo osvícenství Gallašovo příliš vzdáleno, a sympatie s hnutím husitským mu zajisté vzaly zprávy stranných jeho pramenů o ukrutenstvích Husity (vedle Husitů, Táboritů, Orebitů a Sirotků uvádí i kališníky! „Co věřili naši pikartští předkové“ 26) páchaných. Husité byli mu „čeští lotrasi“ (povídka „Husitské trešně“ v ZRP. 399).

Vice zabýval se Gallaš „pikarty“, českými bratry; vždyť i on ví, že „pikartská rebellie“, odboj stavů r. 1618—1620, svými truchlivými následky zasáhá dobu naši, a jeho „Památek

města Hranic“ epochy III. svazek I., obsahující „přiběhy té tak nazvané pikartské rebellie od roku 1619, až do roku 1629“ (rkp. rajhr. O. 9 z r. 1808 a rkp. města Hranic se vtištěným na hrábetě nadpisem „Memorial II“, 283—316) má úvodem zprávu o bratřích Kromě toho Jednotě bratrské věnoval ještě dva spisy. První z nich „Colectanea ad Historiam Patriae illustrandam Fasciculus I [a poslední] Continens Professionem fidei Fratrum Valdensium ad Regem Vladislauum Jagelonium missam, et Epistolas binas Augustini Kesenbrodt ad eundem Regem contra eosdem“, rajhr. rkp. O. 17, bile broš. o 130 str. 4° textu, obsahuje vyznání víry bratrské, podané králi Vladislavu s krátkým výtahem, dr. Augustina Kaesenbrota dva listy témuž králi, biografii Kaesenbrotu složenou dle Pilaře a Moravce, výtah z odpovědi bratrské na oba listy Augustinovy a posléze úvahy o těchto spisech („Reflexiones In hanc Fratrum Valdensium Vladislao Jagelonio Hungariae et Bohemiae Regi oblatam suaे fidei professionem nec noc in binas litteras Doctoris Augustini atque eorundem ad has excusationem praefato Regi missam“, str. 87—130), vše latině. Prameny k poznání bratrského učení a života přejaty jsou bezpochyby z knihy Henrica Institutora „Sanctae Romanae Ecclesiae Defensionis Clipeus“. —

Druhý rukopis, „Co věřili naši Pikartři? Předkové? To gejt Kratka Historia tehož Naboženstwj, fložena od Jozefa Heřmana Gallaſſe Epochy III^{ti} Swazek I Oddělenj II.“, rkp. rajhr. O. 14, bile broš., o 88 str. 4° textu, cenzurou schváleného r. 181², je historie Jednoty Bratrské, bezcenná komplikace z Millota, Henrica Institutora, Pilaře a Moravce, Pešiny a Davida Cranze, „Hernhuta“.¹⁾ Nemožno ani odbýti ji větou, že věděni Gallašovo charakterisují jeho prameny, protože opisuje, hlavně ovšem z Cranze, jen co se mu zdá důležitějším, a opis prokládá výpisy zase ledabylými odjinud a chybami,

¹⁾ Do ní na str. 75—81 odněkud opsal životopis Komenského, plný chyb a mezer. Psavý nedouk osvícenské doby, místo co by sáhl k četbě, jež by odpornou nevědomost jeho o Komenském zmírnila, nepoužívá tu ani Pilaře a Moravce, přidává laciný a nechutný výklad, jak Komenský „svoji znamenitě velikou chválu v ohledu učenosti“ (tak vystihuje význam Komenského) „velice zchmoural“ svou vírou v sny a proroctví. Něco více o Komenském spolu s poslední vůlí jeho je v QM. II. 254—289.

a bylo by zbytečno uvítí z ní kytku všelijakých chyb a bláhových domyslů. Takového vědění dobral se četbou hranický vzdělanec, ehož neuspokojila domácí protireformační tradice o bratřích. Z jeho „starých sousedů“ totiž nikdo nevěděl o náboženství bratrském víc, než že bylo „velmi proklate kacírstvi..., které hrozna rouhaní proti Bohu, protiva Panu Ježíši, jeho blahoslavené Matce, svatym božim a samospasitedlné cirkvi katolické v sobě obsahovalo, poněvadž katolické duchovenstvo jejich knihy s tou nejvetší pečlivosti vyhledávalo a protiva žadne sektě tak velice jak protiva pikartske nehorilo. To jest obecne dumění sprosteho lidu, kteréž ode missionářu zdědilo“¹⁾), srovnávající se se zprávami Eneáše Sylvia, Jindřicha Institutora(!) a Augustina Kesenbroda, úhlavních nepřátel, mluvících i o adamitství. Ale kdyby prý to domnění o českých bratřích bylo bývalo správné, nebylo by lze vysvětliti, že Jednota byla tak rozšířena a že k ní příslušeli i mužové vzácní. Aby očistil památku jejich od takovýchto bludů, sáhl, vida strannost spisovatelů katolických i nekatolických, píšících o Jednotě, ke konfessi bratrské, ovšem jen jedné. Srovnávaje ji s učenimi jiných církví křesťanských shledal, že učení bratrské „daleko čistější nežli luterske a kalviniske bylo a zakonum a obyčejum první křesťanske církve více se nežli všech jiných naboženských reformatorův bližilo“ (t. 6—7).

Shledává pramálo odchylek věroučných od církve katolické u bratří²⁾ a něco z nich ještě nachází omluvitelno. Vytýká jim jen za blud (s Augustinem Olom.), že neklanějí se Kristu v svatosti přítomnému a že věří v přímluvu svatých (dle Gallaše svati „non sunt adorandi“, úcta jejich má spočívat v nápodobě jich ctností; na omluvu bratři však připominá, že úcta svatých ještě za jeho „již již osvíceného věku“ předčí nad úctu boží a že hůře ještě bylo dříve, kdy vznikl verš o Antonínu Paduanském: Exaudit, quos non audit et ipse deus).

Výtku, že bratři neuznávali papeže, snaží se v Collectaneis seslabiti výkladem, že mu neupírají primátu, nýbrž politický principát. V knize „Co věřili“ vytýká zase bratřím neuznávání viditelné

¹⁾ „Co věřili naši předkové“, 3.

²⁾ Později (QM. II. 207—209), r. 1824, našel jich už vice. Vědomosti Gallašovy tehdejší charakterisuje názor, že z pikartské sekty (=Jednoty) pošli Moravští bratři, „kteříž nic jiného nejsou nežli reformovaní Valdenští bratři“, a z těchto Hernhuti.

hlavy v církvi, mínění o večerí Páně a pochybuje o správnosti prvního svěcení na biskupa bratrského.

Ukazuje na Augustinovu předpojatost, přísně odsuzuje jeho projevy nesnášelivosti s blížním, naproti tomu chvále mírný tón odpovědi bratrské¹⁾; na Augustina prý hodi se slova o kněžích jen vzezřením, ale mravy horších nad syny tohoto světa; bratřím prý měl být ukázán blud, kde jaký měli, ale ctnostný život jejich měl být chválen a napodoben, žádostem jejich a tužbám, pokud nepříčily se písmu, mělo být vyhověno a kázeň měla být zavedena dle první církve; škoda prý, že nebylo tehdy Ganganelliho a Josefa II., dvou světel dob Gallašových²⁾.

Tak mluví ovšem Gallaš ještě nepropadlý zcela reakci. Pád ovšem si bratři zavinili; zneužití svobody náboženské fanatismem jich, násilným osobováním chrámů katolických, trýzněním katolického duchovenstva (příklad: umučení Jana Sarkandra) dovršeno bylo vzpourou proti Ferdinandovi II., msta padla však i na nevinné.

Můžeme věřiti spisovateli, že bolelo jej zlehčování cti českých „pikartů“ nad zásluhu; bolelo jej jistě jen pro povědomí příslušnosti k témuž národu, ze kterého vzešla Jednota, a pro nelibost k fanatismu, jenž ubíjel život Jednoty a ubíjel ještě její pověst.

Neprožil však citů, jež vzbouzi pohled na počet nových, vlastně znovuzrození starých ideálů, jich sbližování se skutečnosti a sbližování skutečnosti s nimi, zánik jich i útvaru, k němuž daly podnět, v ohromném neštěstí všenárodním; neprožil citů, jež

1) „Apape ad Cimerias umbras, spiritus intolerantiae lupeque sanguini ovium inhians et disse rectius nosse nos legem amoris divini, qui vetat proximum nostrum etiam si errantem persequi atque damnare“ (Collectanea 117). „An tygris et hyena· pejores bestiae tali zelota, qui tanta cum crudelitate sanguinem humanum fundere anhelat? Cur haec historici in lucem proferre negligunt? Quis modernorum catholicorum theologorum non horret ab illo fanatico genio infelicitis illius saeculi? Quis miserandorum horum hominum non dolet vices, qui ne verbo quidem crudelitatis hujus mentionem [faciunt], quasi erubescerent hominem Christianum tam bestiale posse possidere genium, qui Nerone indignus non foret, pacataque illi reponunt“ (!t. 121—122).

2) „Sed heus dolor! defuerunt tunc temporis duo lumina, Ganganiellii Josephusque secundus, quae saeculo luxere nostro quaeque temporum illorum tenebras dissipassent proculque crudellem propulsassent fanaticum, qui tum temporis in aures Vladislai regis verbis hisce proclamabat: „Extermina et pessumda Satanae collegium“ (slova Augustinova z 1. listu) t. 116—117.

vzbouzí pohled na rozpušť, rozkvět a odumření květu nejkraššího mezi církvemi, jež vyrostly ze semena Ježíšova v středověku.

V poměru Gallašově k antice nebylo takového podnětu rmoutivého, jaký byl v jeho poměru k nekatolické minulosti české, ve sporu lásky pokrevenské s příslušností k jinému, nehumánním bojem zvítězivšímu náboženství. Odchován humanistickou školou XVIII. st. a rokokovým básničtvím veden k vlastní tvorbě a při ní, čte latinské klassiky (rečtina pěstována tehdy nedostatečně), ano Horácem se těší i na cestách, rád dovolává se jich moudrosti, píše latinsky, vyšepalými jmény latinského bájesloví snaží se krásiliti suchou prósou svých rýmovaček — ale pohanství klassického starověku jest mu jen mrtvou formou a přežitkem, z něhož cenné jest jen to, co chce móda a co není napříč křesťanství; ohrazuje se proti srovnávání Krista se Sokratem (ve VA) a je si vědom mravní povýšenosti křesťanství nad starověkem.

V mladá léta Gallašova padá vyhlášení tolerančního patentu. Tehdy vzdělanci náboženská hádka byla středověkou absurdností. V době pozdější, v době reakce a vlastního stáří, Gallašovi církve nekatolické nemohly již být vedle katolické. Jakou formulí by spojil skutečné trvání rozdílů náboženských se svou nechutí ke sporům náboženským a vírou v samospasitelnost církve, neřekl. Toleranční patent Josefův jí nebyl: neschvaluje tolerance vyhlášené Josefem II.; také prý Josef II. příliš lehce dal se k ní namluvit, méně mylně, že panovníci protestantští ho budou následovat (J. I. 104 a n., II. 19, 91 a n.).

Dokonce pak už dle Gallaše není správná snášelivost k Židům.

K jich charakteristice snesl si Gallaš rozmanité zkušenosti vlastní i zprávy a soudy cizí.

Rkp. rajhr. O. b. 22 na 101 str. obsahuje „Hystorycká ſwēdectwj o wraždě Židowſke kterauz na Křeſtanjch znenawiſtigich naboženſtwj na wetſjim dje při čaſy welkonočnjm prowedli“ (ten titul čte se na str. 19.; rkp. je bezpochyby totožný s rkp. „Hystorycſti dukazowe o Wraž[d]e Židowſke kterauž ze Zaffti Naboženſtwi křeſtanjkeho na wetſjim dile na ditkach křeſtanjkech prowedli“, zaznamenaným pod č. 18 ve „Verzeichnis aller von mir verfassten historischen Werke“, rkp. rajhr. O. β. 23, a snad titul tuto uvedený je správný). Seznam vražd, Židy spáchaných na křeſtanech z nenávisti nábo-

ženské větším dílem v čas velikonoční, začíná Kristem, promíšen je zločiny jinými, také jedním, při němž dohad o vině je zcela nepodstatný, a končí se dívkou holešovskou, o jejíž vraždě 30./III. r. 1774 Gallaš podává na str. 77—82 zprávu ze psaní Hynka Chambreza, professora stavitelství na vysokých školách lvovských, rodáka holešovského (!), v době vraždy 16letého, jenž si dívku zavražděnou vykreslil, rány její a židovské litery v tváři vyřezané spočítal a vodními barvami vymaloval. K jeho zprávě Gallaš přidává dodatky a podrobnosti odchylné ze zpráv prý pravdomluvných osob tehdy v Holešově přítomných. Appellačním soudem brněnským byl tehdy potrestán pouze jediný Žid, jenž se k vraždě přiznal. Chambrez i Gallaš dokazují, že vinníků bylo více — prý na 50, tolik prý též dívka měla ran, a podezírají z úplatnosti a nadřizování Židům doktora, jímž vražda vyšla na jevo, vrchního holešovského a kroměřížského hrdelního práva. Cena zpráv těchto ve vyšetřování nepoužitých je méně než pochybná; jsou však ohlasem tehdejšího obecného minění, jako historka z Gallašových lipnických studií r. 1771, již vypravuje v MVB. I. 48 a n. Tehdy Gallaš, ještě studentik, leza za městskou zeď za vrabčaty, strhl na sebe kámen. Kámen poranil jej na hlavě tak, že oblila jej krev a padl do mdlob. Vida to Žid Abele, jenž býval často u nich v domě, zavolal několik spoluvěrců, snesli hocha a jali se ho křisiti v jizbě (báli prý se, by nepadli v podezření vraždy, ježto vražda holešovská o velkonocích téhož prý roku spáchaná byla ještě v živé paměti, dodává Gallaš klamán pamětí). A hoch, sotva přišel k sobě a viděl krev, lekl se brozně, prosil Židy s rukama sepiatýma, by ho nekošerovali jako tu holešovskou, a upokojil se teprve, když poznal Abele a slyšel od něho, že se mu nic od nich nestane. —

Jednotlivé doklady vražd židovských čteme u Gallaše i jinde, n. př. J. I. 122 (holešovskou), II. 20, An. 107 a n.

Kromě rozmanitých roztroušených míst k Židům se vztahují ještě 2 snůšky.

Prvá z nich, rkp. rajhr. O. b. 23, šedomodře brošovaný, o 144 str. textu velikou většinou německého, slove dle 1. kusu „Martin Luthers Meinungen und Klagen über die Juden nach der Walchischen Herausgabe seiner sämtlichen Werke, aus 20 Bände vom Friedrich Rüss herausgezogen“; jsou tu mimo kus uvedený výpisy z Hesperi 1816,

Moldenhavera, Abrahama a S. Clara, nějaké „Geschichte der Deutschen Breslauer Ausgabe 1816“, Schiffnerovy „Gallerie“, polemiky nějaké [Israele Wahrmunda?] proti M. Hirschelovi o zradě židovské a jiné drobnější kusy.

Druhá, rkp. rajhr. O. b. 24, různorodý fascikl s tit. „Sammlung verschiedener kleinen Noten zur Geschichte des Judenthums“, mimo rozmanité náčrty Gallašovy a drobnosti bezvýznamné, výpisy i zlomky, obsahuje sešitek se 43 str. 8º „Ein Gespräch eines jüdischen Vaters mit seinem Buben, das ich zufälliger Weise in Jaroslau vernahm...“ (poučení dítěte o nečistých jídlech a lidech, křestanech, s rozpravou o nečistotě, chytráctví a podvodnosti židů talmudských), dále temnozelený sešit se 14 str. textu nadepsaného „Was die Juden nach meiner eigenen Erfahrung sind“, německé výpisy z Isr. Wahrmunda, něm. článek Gallašův, o pronajímání pivovarů a pálenek Židům, český, jinou rukou a pravopisem než Gallašovým psaný výklad o tom, jakou účast jednotliví kmenové židovští měli na smrti Kristově a jaký trest za ni (n. př. Židé z pokolení Judova zradili Krista a proto každého roku mezi sebou zabíjeli třicet Židů skrze zradu; Židé z pokolení Rubenova jali jej a proto mají troje zlořečenství, nejprve, že každá věc, které se dotýkaji, jestli jest zelená, dříve tři dni uschne, druhé: nic sítí nemohou, což by se jim rodilo, třetí: na hrobich jejich žádná bylina neroste atd.).

Gallaš je antisemita, sotva jediný své doby u nás, ale to nemožno určitě říci; není studií. Brání se sice proti výtce, že nenávidí Židů z předsudků náboženských; nevěří sice, že by „k svojím macesům krve křesťanské potřebovali“ a že by se ji aspoň jednou do roka myli, „aby ohavně nezasmrádli a nezprašivěli“ — to prý patří k „baluchům sprostého lidu“ (SVN. č. 8, HS. 17): ale jeho antisemitism se přece jen vztahuje i na pole náboženské. S nelibostí zaznamenává marné snahy Židy pokřesťaniti a učiniti hospodáři: „Žid zůstane Žid, a sice zatvrzely Žid až do smrti“. (J. II. 37 n.).

Spravedlivému soudu nad náboženstvími nesmí být zavřelostí, co je mu jinde stálostí.

Gallaš všimá si však také neúcty jich k příkazům Mojžíšovým, stran masa veprůvého na př., i všelijakých výmluv při tom a ví od rabbiho hranického, že mnoho Židů, i rabbinů, je atheisty a

židovství udržují na vrch pro zisk (MBV. IV. 65 a n., VA., J. I. 17 a n.).

Staletími vychovaná nenávist k Židům působí, že tolik zla na nich vidí. Popouzí jej nenávist Židů ke křesťanům, projevující se vraždami hlavně dítěk křesťanských, mstivosti, routháním, zradou, podvody. Židé dle něho jsou kuplíři, podvodníci křesťanů za dobrodiny nevděční — jeden hranický Žid upřel Gallašovi plat za léčení, musel zaň zaplatiti rabbi; druhý dal Gallašovi potmě plíšky — jsou zloději a pomocnici zlodějů, mimo někde nějakého Mendelssohna, za nějž však se najde tisíc ohav, a zapřísahli nepřátelé křesťanstva dle příkazů talmudu, jenž jim je nad thoru; nenávist ta je nyní prý skrytéjší, ale neustane, jak dí „prastaromoravské“ přísluví: Tehdaž Žid křesťanu upřímně bude přítí, když se had na ledě v zimě bude hřiti (HS. 13; s variantami „Tenkrát“, „věrn“ M. I. 44, jiná var. KZ. 318). Odpuzuje jej také jich nečistota: sviňského masa dle jednoho jeho epigamu (M. I. 44) nejedí z přibuzenství. Proto vše zdá se mu přeblaženo město bez „israelských bradáčů, lichvářů a šibalů“ (HS. 33 a n.), či jak to vyslovuje epigram „z jedné staré kníhy“ (R. 194), překlad latinského aforismu „Beata illa civitas, in qua nullus Abraham, nullus Nathan, nullus Lazarus reperitur“ KZ. str. 6.:

Vez to, že takove mesto
velmi šťastne, ba přešťastne byva,
v kteremž žadny nepřebyva
Abraham, Nathan a Joab,
Lazar a tem podobny chlap.

K této hrozné, antisemitské charakteristice dospívá spravedlností a logikou — antisemitskou. Zapisuje příklady fanatické nenávisti Židů ke křesťanům, zblouzení mravních i náboženských — kde však ostaly hřichy křesťanů proti zákonu lásky k bližnímu, kde historický výklad k tomu ke všemu? Zapisuje vypravování o židovských rodičích zakopavšich za živa dítě vlastní, protože s dětmi křesťanskými pojedlo jídla zapovězeného, a dodává se zevšeobecněním fanatického nevzdělance: „Jakaž to hrozna nenavist křesťanů! A ti lotrasi mohou ještě najítí příznivce?“ (HS. 74).

Proč „tentot lstivý pronárod“ jako „parasitská bylina neb jemelo“ (jmeli) nevypleněn? Mají na pomoc zlaté rytíře, peníze vyčachrované na křesťanech, a jimi bojují proti zákonům. Kněží

Themicini pak obdrželi od nich zlaté řetězy a jimi svázali trestitající ramena spravedlnosti. Pro tento židovský „modus in rebus“ jich zrada a nenávist projdou skoro beztrestně a bez vyšetřování, jako nález ruky dítěte as osmiletého v židovském hnojníšti v Hranicích.

Tak stávají se drzejšími a drzejšími, pomocí podplacených příznivců, světských i duchovních, mužů i žen, ano i panovníků, domáhají se občanského práva mezi křesťany; domohou-li se, veta po svobodě a blažnosti: „ihr wäret dann an die jüdische[n] Wucher[er] verhandelt und verkauft“, volá Gallaš výstražně ke křesťanům (MLM. 135 a n., J. II. 37 a n.).

Neméně ostře, verši i prosou, obraci se Gallaš proti osvícenství, „mudrlantským rozpustilým důmyslům“ a „mudrlantským padouchům“, proti všem útvarům a výhonům rationalismu, proti spolkům zednářským a podobným, proti filosofickému materialismu a atheismu, a jak bylo viděti, i proti církvi v theologii poddavším se rationalismu. Ve všem tom bylo nebezpečí jeho positivnímu náboženství. „Kdo o naboženství potupně vypravi, kdo z bozkých veci vejsměchy činí, kdo stav duchovní nanavidi, kdo mi služby boží zoškloviti snaží, kdož na kazeň křesťanskou laje, ten jest nepřítel mojí vezdejší i věčné blaženosti, ten jest vrah mojeho pokoje“, veršuje v R. 84 a n. Je při tom hodně nedůtklivý. Tak mrzí jej úpadek veřejných a obecných pobožností k odvrácení zlých ran, zvláště zápopěď modliteb veřejných před cholerou 1830, vydaná guberniem, aby prý se obecný lid nestračoval. Uvádí to v souvislosti s osvícenstvím; soudí: mocná-li modlitba jednotlivcova, čím prý mocnější je modlitba celku (MPS. 175 a n.)! Rationalism, jak jsme viděli, Gallaš, stoupenc absolutismu z boží milosti, dávajícího si nátěr patriarchální, odsuzuje také pro jeho souvislost s velikým demokratickým hnutím XVIII. a XIX. stol. Nenávist k osvícenství čini mu tím milejším řád jesuitský; ji nestačí ani reakce, vždyť dle epigamu R. 191 i reakční v 1. polovici u nás devatenácté „století, v kteremž žijeme a chlubně zvelebujeme, dalo nam moc nových zlostí, žadne ale nove ctnosti“.

K nenávisti té mnoho přispívají ovšem chyby, jež Gallaš shledal na osvícencích jemu známých, nenávistně zevšeobecnil a

logikou malých lidí přenesl na osvícenství samo. Jde to z jeho „Otcovské rady“, jak zalibiti se osvícencům (R. 69 a n.). Kdo chce mezi ně, třebas byl člověk „v hlavě mechem pleštený“, musí se řídit dle nich, Boha zapírati, víru tupiti, z náboženství posměch miti, „mocným a možným se pilně klanět, což se jim nelibi, notně hanět, to jim za zasluzu pokladati, což jinde mečem trestali katí,.. notně lhat, klamat a chude dřiti“, vydřenými penězi osvícencům ruce mazati a za ně jim hrdla prolévat; aby pak jich přízeň nepominula s penězi, dobýti zase nových, třeba okradením sirotků, to však zapírati a soudeci pozlatiti ruce; ten prý pak nenajda s dostatek důkazů propustí s přáním: „Cos mi dal, hleď zas nahradit sobě!“ Že Gallaš tuto karikaturu osvícenství kreslil dle skutečnosti, snad jen dle svého názoru o ní, viděti ze záznamu v R. 65 a n.: nejedna prý osoba v Hranicích sesazená s úřadu pro šelmovské kousky, jako okrádání sirotčí pokladny a utiskování ubožáků, přišla potom k úřadu většímu a výnosnějšímu skrze tajné osvícenské společnosti, jejichž údové se podporují, aby snad něco tajeného nevyšlo na světlo. Není divu pak, že společnost osvícenská byla mu „nechutné a zdravého smyslu prázdné klachtání .. modostrojnych padouchuv a rozmažankuv osvíceneho tovaryštva, jenž se jen na potupu bohabojnosti a nabožnosti, pak na ouražku cti poctivych a zasloužilých lidí vztahuje“ (M. III. 445), a že nehodu svou nakladatelskou při vydání „Parabolí a paramythii“ svaloval na nenávist k obskurnatům — beze vši pochyby nesprávně.

Návratem ze supranaturalismu způsobené, nejen v životě očitěji se jevíci, než i teorií hájené uvolnění staré, bezpečné kázně společenské činilo ho nenávistníkem „mudrlantskoepikurské osvícenosti“.

Ač Gallaš je současník též romantiky, bylo by mylné hledávat v něm romantika a ne reakcionáře. Sbírá sice národní písni a napodobi je, jeho horlení pozdější pro vše vlasti upomíná na romantiku¹⁾, ale nesmějí se tyto rysy přeceňovati. Romantika jen otevřela oči jeho idyllismu, jeho vlastivědnému zájmu o minulost vlasti, by viděly píseň lidovou, domácí, samorostlý výraz bukolického ducha lidu; jeho horlení pro řeč je více podněcováno zlehčováním jejim, a literární výkus

¹⁾ v Předslouvu k VKP. 162.

jeho zůstává v XVIII. stol., nezná ani Goethea ani Schillera, přestává na Gessnerově idylle, anakreontice někdy moralisací zbavené jedu, neosobním epigrammu proti hrubým vadám mravním, střízlivé osvícenské didaktice Beckerova Mildheimského zpěvniku¹⁾, pohnutlivých rytířských a loupežnických povídkač „k užitečné večerní zábavce“ a nejdále jde až k parabole a paramythii Herderově a Krummacherově.

V tomto černém tkanivu reakce zbyly však nitky světlejší. zbytky osvícenství.

Takový zbytek je v Gallašově obraně kříže (R. 116—118). Znamení kříže je mu milé nejen, že je katolíkem, nýbrž i z „mravního ohledu“: znamenaje čelo, připomíná si, že v hlavě je rozum a že třeba rozumně jednat; ústům připomíná, že mají mluvit pravdu, a srdeči, že má být sídlem etnosti a lásky k bližnímu. Příslušnost k církvi není mu tedy jen tradiční formalitou, nýbrž spojena je s mravní kázní.

Podhorní kostelík hranický, dle Gallašova bájení založený v XII. stol. mnichem Jurikem, původcem osazení Hranicka, je mu milý svou romantickou polohou a pro svůj „romantický, lidnosti velmi prospěšný původ“ (MM. III. 376). Rousseauovská záliba v malebnu přírody, úcta ke křesťanskému středověku a osvícenský smysl pro vezdejší dobro!

Prvky osvícenské jsou patrné i v názorech pozdního stáří Gallašova, kdy přirozeným chodem věci více a více přísněl. R. 1829, když mu již „tři a sedmdesate let života přebehlo“, začíná si zapisovati paměti hodnější sny²⁾, „něco malo pro basnířsku přistříhnute, ačkoliv latka jejich vždy skutečna zustane“, a pokračuje pak nejméně do 29. ledna 1834; tohoto dne sen. 17. v řadě, je posledním, kusým zápisem; ostatek patrně ztracen. Sny ty, obyčejně začínající výpisem o reálních podnětech k nim, jsou patrně proti skutečnosti zkrášleny; Gallaš to také při 5. nižě uvedeném a 14. zvláště připomíná; měly být projevy jeho nábožného nitra, nábožensky povznašejícími a utvrzujícími. V 5.

¹⁾ Rud. Zacharias Becker 1751—1822, Mildheimische Liederbuch.

²⁾ „Mogi pameti hodnější Snowe“ (tit. list; na desce „Mogi nekteré pametní Snowe“), rkp. rajhr. O. b. 8, šedě brošovaný, v němž text na 184 str. 4º psán někdy až nečitelně rukou Gallašovou. Pořad stran rkp., jenž ostránkován tak, jak byl nalezen, je tento: 1—16, 25—40, 49—68, 17—24, 69—84, 41—49, 85—156, 159—160, 157—158, 161—184.

z nich, ve snu o „pravých moravských bratřích dle svato-cyrillského učení“, jejž měl, když mu byl učitel jeho vypravoval pochvalný soud nějakého kapucína o bratřích ochranovských, podává Gallaš svůj i deál církve.

„Praví moravští bratří dle svatocyrillského učení“ jsou jaci si vzorní katolíci. Nemají mezi sebou lenochů, ožralců, zlodějů, lichvářů, partykářů, kurvářů, cizoložníků, kacířů, bezbožníků, židů; vůči kacířům a mudrlantům jsou opatrní, navzájem důvěřiví, praví bratří a sestry; mezi nimi jsou rozdíly jen v úřadech; úřadů jsou poslušní, sporné strany smíruje nejstarší z rodiny, proto nemají mezi sebou advokátů; ani vojska není u nich, než jen všeobecná obrana, k níž se dobrovolně najde dosti mládeže; každá čeleď zaopatří své žebráky; pohostinnost jejich je prostá a upřímná, zdvořilost příkladná a křesťanská — pozdrav „Pochválen buď P. Ježíš Kristus!“ neupadá u nich v zapomenutí tak jako za doby Gallašovy i u kněží; dobročinnost svěřena je lásce křesťanské, učené od mladu. Vše u nich se koná ke cti boží a k prospěchu bližního. Na polích a pastvě slyšetí je nábožný zpěv, země je pečlivě zdělána, kol cest ovocné stromoví a kvítí, v osadě pořádek, není slyšetí klení, zlořečení, zapřísahání, špinavých rozprávek a písni. Hudba provozuje se ke cti a slávě boží a ke ctnostnému obveselení. Učitelé jsou vzorní a mládeži jsou ctěni. V duchovní správě s povědomím papežovým drží se rádu „svatocyrillského“. To, co z bohoslužby kněz se modlí nebo zpívá hlasitě, je v jazyku „moravském“ jako za sv. Crhy a Strachoty, a jen „secreta“ dějí se od kněze latině. Nejméně za měsíc všichni se vroucně zpovídají a přijimají. Na bilou sobotu a v sobotu letniční všichni obnovují slib křestní slavnostně, držíce hromničky udělené při křtu a podávané při smrti; je to proti nákaze kacířské. Nemocný opatřený posledním pomazáním je často navštěvován duchovním. Pohřeb mají všichni stejný, „bez ženského helekání a povyku“. Kněz za výkony náboženské není placen, ale má čistý příbytek, dokonalé vychování a v ničem nemá nouze pro dětinskou lásku farníků. Všichni domácí se společně modlí ráno, v poledne a po večeři i zpívají. Na večer je v kostele požehnání. Gallaš, sběhlý výtvarník, pamatuje po svém vkusu i na výpravu kostela. Kostel má jeden oltář v podobě kopule spočívající na 4 sloupech; pod ní je kříž se Spasitelem, u něho matka jeho s Janem; po každé straně

oltáře je anděl se svicem; tabernakulum je ve způsobě archy úmluvy, na zdech jsou obrazy (večeře Páně a emauzské) a sochy. Kostelní hudbu obstarávají varhany a mimo ně o slavnostech lesní rohy, prý zvláště se hodící ke kostelní hudbě. Muži i ženy mají své řady lavic a ženy jsou v kostele s obličeji zahalenými. Biskupem je benediktin — Gallašova utopie patrně odvděčuje se tak rádu benediktinskému za založení Hranic.

Kněží jsou ženatí. V otázce coelibátu Gallaš se vraci k staršímu názoru svému, k názoru svého „Obrazu blaženosti venkovského katolického ženatého faraše, jakž se ještě v XII. století v Moravě a v Čechách nachazeli“, (M. III. 1—15, z doby po r. 1811), jenž se přimlouval za zrušení nuceného bezzenství, bez něhož prý by nebyla vznikla kacírstva. Tento ústupek přirodě a rozumu na čas — v R. 121—133 (po r. 1817, „Povaha dokonaleho a špatného katolického kněze“), J. II. 117 (r. 1824) a MM. III. 455—469 (r. 1825, „Obraz blaženosti staromoravského veského faráře“) — zmizel s Gallašova obrazu dokonalého kněze. Nové zkušenosti jej vrátily stáří.

Coelibát zachovávají dle utopie Gallašovy jen mniší a poustevníci. Gallaš, jenž v otázce řeholi v dobách josefinských dal se strhnouti obecným prudem, později lituje, že „kdy něco proti řeholám mluvil aneb psal“ (MVB. III. 114), odsuzuje rušení klášterů, pošlé prý z názoru, že „penize a mechanismus k jich zejskání a rozmnožení jedinky zaklad občanství a jedinky sochor politické moudrosti“ jsou, a pokouší se vyvrátiti důvody jeho (J. II. 101). Ovšem bohatství klášterů se mu nelíbí (J. II. 93). Jak patrno, Gallaš by aspoň kus askese křesťanského supranaturalismu chtěl uchránit ze záplavy naturalismu a rationalismu. Kuriosní je nepochybný důvod existence, jejž utopie Gallašova hledá pro poustevníka; je výborným ranhojičem a on (nebo kněz) ve vzorné osadě křesťanské je lékařem. Naivně se jím hlásí vojenský nadlékar.

Vždy na 500 duší v utopické církvi Gallašově je farář. Prost péče o hospodářství (svěřené ženě) je nejen vroucím hlasatelem evangelických ctností na kazatelně, nýbrž i vzorem jich plnění v celém životě a věnuje se cele povinnostem svého úřadu, studiu, práci literární, osvěcování rozumu, pěstování lásky k Bohu a k bližnímu u svých farníků a zvláště péči o výchovu dítěk. Je bohabojný a vroucně pobožný, zvláště při mši a kázání,

kdežto špatný kněz slouží mši jen, je-li zaplacena, a jako kome diant; je následovník Kristův v chudobě, prostotě, tichosti, trpělivosti, lásce k Bohu a bližnímu; je milosrdný ke každému mimo snad darebáka-lenocha, rád hostí zejména chudé při svém stole, nerad je hoštěn, nechodí s hodů na hody, se svatby na svatbu, s úvodu na úvod, s visitace na visitaci; sám pije málo vina, chudým a nemocným ho však posilá; rozdává starý oděv a stará se o šat pro chudé děti; sám od sebe navštěvuje a těší nemocné, pomáhá jim, díl při smrti svých farníků, ne však aby vyzískal na nich peníze na mše; od chudáků nebene za pohreb, než dá i almužnu, kdežto za doby Gallašovy, nechtí-li přátelé, by jim mrtvola shnila v domě, musí něco z nářadi a šatstva prodati na pohrebni peníz pro mnohého faráře; je milovník stálého studia, literární činnosti a umění, ne karet a — kuchařky; je osvěcovatel rozumu a pěstoun lásky k Bohu a bližnímu u svých farníků, ne celou myslí hospodář, věřitel a lovec beneficií („frynd“). Kdežto špatný kněz tomu, kdo mu připomíná povinnost učiti ve škole, odpovidá, že chce miti z něho rechtoru, dokonály kněz v té věci je jako Sailer, Jais a Alois Parč z Adelsternu, „domkapitular“ brněnský. Dítky učí nejen náboženství, než i rozličným užitečným uměním, kdežto rechtor je učí umění literárnímu a muzice a děvčata od rechtorky přiučují se rozmanitým pracím.¹⁾

Pozoruhoden je u Gallaše a u jeho utopického kněze poměr morálky a dogmatu. Osvícenský katolik znal 3 dogmatu: věřil v Boha, svobodu vůle a nesmrtnost duše. U Gallaše v této přičině viděti je krok ku předu, hledíme-li na to se stanoviska nynějších snah po středověké plnosti katolicismu: shledáváme u něho n. p. i katolické věty o matce Páně, větší respekt k bohoslužebnímu jazyku. Také konfessijní vědomí je u něho mocnější, ostřejší, nesnášenlivější, ač nenachází u něho novodobých snah klerikálních po středověké moci nad společností na újmu státu — stát tehdy ovšem jednal ve shodě s církví. Jistě z duše mu mluví cizí výrok (zapsaný v R. 94), smyslu tohoto: Písmo svaté a kniha přirozenosti — hlavní umění; vše ostatní umění, i živici, jim musí být podrobeno. Jemu ještě kniha přirozenosti se srovnávala s knihou písma. Ale i u něho dogma

ustupuje morálce. Náboženství jeho je láska k Bohu a tradiční katolická služba jemu, láska k bližnímu a dobročinění z ní vyplývající. Jeho spisek „Mein Blick auf einige Misbräuche“ končí významně obměněným heslem: „Omnia ad maiorem Dei gloriam et proximi salutis incrementum“. „Die wahre Frömmigkeit ist die Liebe“, zapisuje si jinde. Proto u něho tolík snah o povznesení úcty boží a tolík moralisace.

Morálka jeho je odporučení křesťanských ctností a varování hřichů.

Je proti záměně slova „christliche Liebe“ slovem „Menschenliebe“, nevěří „vlastenectví“ a „filanthropismu“ filosofů zavrhujících křesťanství; vedl jej k tomu patrně důvod subjektivní: v pravém praktickém křesťanství nalezl útěchu své slepoty, již nedovedla dátí filosofie, mělké jeho osvícenství. „Návrat k přírodě“ a pozorování neblahých změn v životě okolí, přivozených úpadkem starého náboženství a uvolněním mravní kázně a životosprávy, vedou jej k velebení života spokojeného málem, nevymýšlejícího nových a nových nepřirozených potřeb. S osvícenstvím patrně souvisí názor jeho o šlechictví. Pravá šlechta — jako pravé blaho — vzniká konáním povinnosti, nelze jí dědit ani koupiti; diplomy jsou zbytečnost, hříčka; poněvadž pravé šlechictví se ukazuje jednáním, přednosti nemají býtě děditelné, a když už jsou, šlechtic má si jich zasloužiti. Nevolnictví budí zrušeno. Hlasatelem rovnosti Gallaš ovšem není, jako není přízniv emancipaci ženské. Důslednost jeho dovele hlásati pravdomluvnost a vedle toho uznávati jsoucnost dvojí pravdy, pravdy pro vzdělance a pravdy pro lid. → Celkem tedy plochá morálka křesťanství smířeného se světem¹⁾.

Názor, tehdy převládající, o spojení úřadu učitelského s kněžským dával směr i Gallašovým snahám o nápravu v triviálcí hranické, zavedené karbanictvím, opilstvím a nedbalostí učitelů, shovívavostí a netečností dozorečů a přízní protektorů k vinníkům. Žádal o zakročení nejdříve faráře tehdejšího Klátila. Ale farář, jenž mimo zkoušky po celou dobu svého farářování nebyl ve škole, nechtěl nic miti s úřady ani světskými

¹⁾ Mimo skladby tendenční (a těch je u Gallaše nejvíce) snůšky aforismů morálních (VA. Moralsche Auszüge, rkp. rajhr. O. β. 2, MMD.) dílem vlastních dílem cizích, ale Gallašem přijatých.

¹⁾ Obraz dokonalého kněze doplněn z R. 121—133.

ani duchovními: jakoby prý jim běželo o odstranění křesťanství; a z řeči mladých duchovních až hrůza. Přes tuto obavu před atheistickými názory mladého duchovenstva Gallaš ve shodě s některými občany snažil se, by 4. duchovní, jehož obec si byla přála, zároveň byl dosazen na nově založené místo duchovního ředitelého školy. Věc byla přijata ve školním výboru, na radu Gallašovu pro lepší dohled a péči na školu zvoleném, vydána o tom tiskem Gallašova zpráva, zámožnějšími údy výboru, hned složeno okolo 1500 zl. vid. m. na plat duchovního ředitelé, ale ač summa rostla, že r. 1834 dávala 300 zl. k. m. úroku, Gallaš přece nedoufal dožít se jeho jmenování.

Duchovní ráz značný měly i slavnosti Gallašem zavedené nebo navrhované. Obětavý podporovatel jeho snah o zvelebení školy K. Kober zakládá skrze něj a pod jeho jménem nadaci na podílení nejlepších, zvláště však nejmrvnějších a nejzbožnějších žáků knihami¹⁾, a podílení děje se slavnostně po cir-

¹⁾ Zprávy Gallašovy o nadacích Koberem pode jménem Gallašovým se neshodují. Jeden kus snůsky dosti rozmanité a neúplně chované, SW., vypravuje o daru 300 zl. na slavnostní podílení nejen nejdovednějších, ale zvláště nejmrvnějších a nejzbožnějších žáků knihami mravními, historickými a náboženskými o 2. pololetní zkoušce, dále o novém, zprávou časopisu Hesperi o nadaci faráře vrbenského proocha neusvědčeného ze lži přivoleném daru 200 zl. na podobnou slavnost cirkevní na počátku roku, spojenou s kázáním a mší, a posléze o nadání na každoroční podílení nejlepšího učitele 6 zlatými k. m. (neb snad stříbrnou tak drahou medaillou) při slavnosti premiové. V rkp. rajhr. O. β. 25 „Originalschriften die Kirchenbibliothek betreftend“ pod č. 6 zachován je Gallašův koncept listu nadacního na premie pro nejlepší žáky hranické, datovaný 9. září 1817 a opravený asi krajským úředníkem. Dle něho neznámý dobrodiřec věnuje hranické paedagogické knihovně kostelní kapitál 500 zl. v. m., z něhož účty je povinen farář a z jehož úroků dletem kupují se premie pro žáky a žákyně, dletem (za úroky ze 100 zl.) farář uspořádá po zkoušce na konec školního roku slavnost premiovou: kázání k mládeži o bázní boží, o pravdomluvnosti, mravnosti a horlivosti ve škole, slavnou mší, Veni sancte a posléze rozdílení premií. — Opr. 25–26 mluví o 4 stipendiích pod Gallašovým jménem založených od Kobera: o nadání 1. na školní premie, 2. pro nejlepšího učitele, 3. pro chudého otce nebo vdovu, snažící se ctnostně vychovat dítka, 4. pro nejctnostnější chudé děvče; každého 5. roku totíž nejctnostnějšímu chudému děvčeti uděleno je 100 zl. z tohoto nadání a nad to ošacení; na něž Gallaš vyprosil od císaře 100 zl. základu. Není mým úkolem vyšetřit poměr mezi těmito zprávami. Dle posledního pisatele o Hranicích, V. Bartovského, „Hranice“ 1906, 172, 4 stipendia posléze vyjmenovaná trvají dosud.

kevních slavných službách. Rovněž tak duchovní ráz starosti o školu vedle lokálního vlastenectví je patrný na Gallašově plánu k „ústavu vlivného sjednocení“, navrženém dle vzoru z Č. Třebechovic.

Členy tohoto spolku mohli být hraničtí rodáci, zvláště literáti, účelem mělo být zvětšení cti a blaženosti rodného města, prostředek k němu hlavně starost o školu. Člen nový věnovat měl knihu hranické farní knihovně založené Gallašem a zavázat se pamatovat na ni v závěti. Z ročního příspěvku 2 zl. stř. polovina měla připadnouti hranické škole na stipendia pro žáky; z 2. poloviny ročních těch příspěvků měly být zapraveny výlohy bratislavské slavnosti vždy 5. rok v oktavě narození P. Marie, konané se slavnými službami božimi, podilením premiantů, slušným společným obědem, pohoštěním chudých (2. den slavnosti), requiem za zemřelé rodáky a hřbitovním kázáním o pomíjejicnosti lidské („Pobyzka wſſech včených rodilich Hranjčanů, k Vgednanj a zřízenj, wzlaſſtnej, dle příkladu Třebowicke wlaſtenecké Slawnoſti w gegich otcowikem mejtě; wydana od gich Spolukragana Jozefa Heřmana Gallasse Roku 1823“, rkp. hist. stat. sekce 211 i). brošura o 81 str.).

Kdežto dokonalý kněz zdál se Gallašovi „pravým čistotným a svatým andělem božím“, byl mu kněz špatný „ovčí kůži přiroděný pekelný vlk neb černý dábel“ (R. 133). A při současných kněžích nachází Gallaš mnoho přičin k steskům; horší se na nich simonii, lakomost, závist, chlípnost, bezbožnost, zlojalícnost, světáckost (světští i rádoví kněží stydí se za šat kněžský a „korunku“, páchnou „bižmem a douškami“, R. 87), na to, že nechti dobrě činiti, že na kazatelně hledají namnoze jen cti, že u oltáře mnozí jsou fariseji a komedianti (mnohý prý i při mší dělá kříž jen tak, že se zdá, jako by mouchy od kalicha odháněl, MPS. 56), že v kurvářství a opilství předčí nad laiky, ano opovážili se kurevství i na kazatelně schvalovati jako nikdo z kacířů; tím vším podkopávají náboženství, ale Gallaš důvěřuje v nezrušitelnost církve (R. 107–110, 87, MPS. 56, svr. i výše).

Že nespokojil se jen stesky, nybrž že hleděl v duchu své doby i obětavým činem ku prospěchu duchovenstva a školy i ku povznesení měšťanstva hranického, viděti lze z toho, že značným darem po jednání šest let se vlekším a velikou mrzutost mu

přinesším založil farní knihovnu v Hranicích, jež hlavně jeho přičiněním do dvacátých let XIX. století vzrostla na několik tisíc knih.

III. Náboženský rýroj Gallašův.

Čtenář všiml si změn v názorech náboženských Gallašových a různorodosti prvků je skládajících, osvícenství a pravověrnosti.

Gallaš vyrostl v okolí, jehož zbožnost nebyla ještě ani ve svém množství ani ve svých projevech dotčena josefinstvím.

Rodiče jeho byli zrovna typy této doby. Jich dům byl „pilná dilně a modlitebnice“. Výchova, již dali dětem, byla předem náboženská. Tak prvorozence svého, pro nějž neznali většího štěstí než „v duchovním stavu Bohu při dobre a stale živnosti beze vši starosti sloužili a druhym k nebeské radosti napomahati“ a jejž už v mládí zaslíbili Bohu za kněze, sotva „beblal“, už učili slovům Ježíš a Maria, ve 2 letech jej naučili Otčenáš, Zdrávas a Anděle boží a brzy všem rannim a večerním modlitbám svým¹⁾ a písni nábožným. Večer všedního dne všichni domácí, děti i čeládka, klečící museli se modlit růženec, v neděli a ve čtvrtek po něm litanii o nejsladším jménu Ježíš, v sobotu litanii lauretánskou. Otec a matka při práci zpívali svaté písni, na poli se modlili růženec neb jiné modlitby, děti své nemocné obětovávali Bohu a svatým a za jich uzdravení přinášeli oběti.

Matka v létě často v zahradě pod stromem klečíc a prolévajíc nábožné slzy modila se s vroucností, již syn přičítá zvláštní účin na svůj odvrat od osvícenství.

Otcí nejmilejší společnosti byla dobrá historická a náboženská kniha, nade vše si vážil náboženství čistoty svědomí, sám důvěroval v Boha, miloval bližního, svou práci a pravdu a k týmž věcem vedl i děti a domácí své. Půst od masa zachovával nejen v pátek, než i ve středu a v sobotu a pochyboval dokonce o kompetenci knězově, jenž zavázal rodiče k tomu, by onemocněvšímu synu vařeno bylo maso mimo pátek. Když syn pensionován a jedno oko slep r. 1791 do Hranic se vrátil, otec zkoušel, zda jeho srdece nenadchlo ve Vidni mudrlantstvím, zaváděl s ním rozprávky o náboženství, o Bohu, dáblu, řeblí, peklu, zázracích a p., při tom

¹⁾ Otcovou modlitební knihou byla „Velká štěpná zahrada“ dle MPS. 10, tedy vydání nějaké z doby před r. 1795 (v němž zemřel Fr. Gallaš), neznámé Jungmannovi, VI. 2330, 2351.

svého orthodoxního mínění háje přiběhy z pisma nebo z jiných kněh a kronik i důvody jinými, jakými prostý rozum provádí své mínění¹⁾.

Tyto rozprávky, matčina příkladná zbožnost, vlastní utrpení, stařecký sklon k zálibám a zvyklostem mladých let a konečně obecný zvrat evropského lidstva z osvícenství ve zbožnosti trochu mystickou a trochu formalistickou a povrchní, starosti o řád a mrav motivovanou, to vše strhlo s sebou někdejšího osvícenství, vrátilo jej kostelu a modlitbám a pomalu učinilo z něho nenávistníka všeho, co je zřejmě mimo nejpřísnější katolictví.

Rationalismus pokusy vyložití všecko neznámo, útoky na všecky záhadu vítězil a sám se porazil.

Ale nebyly to protidůvody rozumové, co podvrátilo rationalism v člověku výše Gallašovy.

Člověk není stroj pro myšlení v zákonech božského Logu. Jej spolu tvoří přizpůsobivost okolí a tlak citu, vzruch ssesdliny z celého života smyslového a myšlenkového, ten neviděný, neměřitelný, jen filosofickou hospodárností s principy vykládacími tušený přivažek, jenž mimo dohled našeho vědomí stlačuje jednu z misek vážících podněty našich reakcí a jemuž říkáme svobodná vůle.

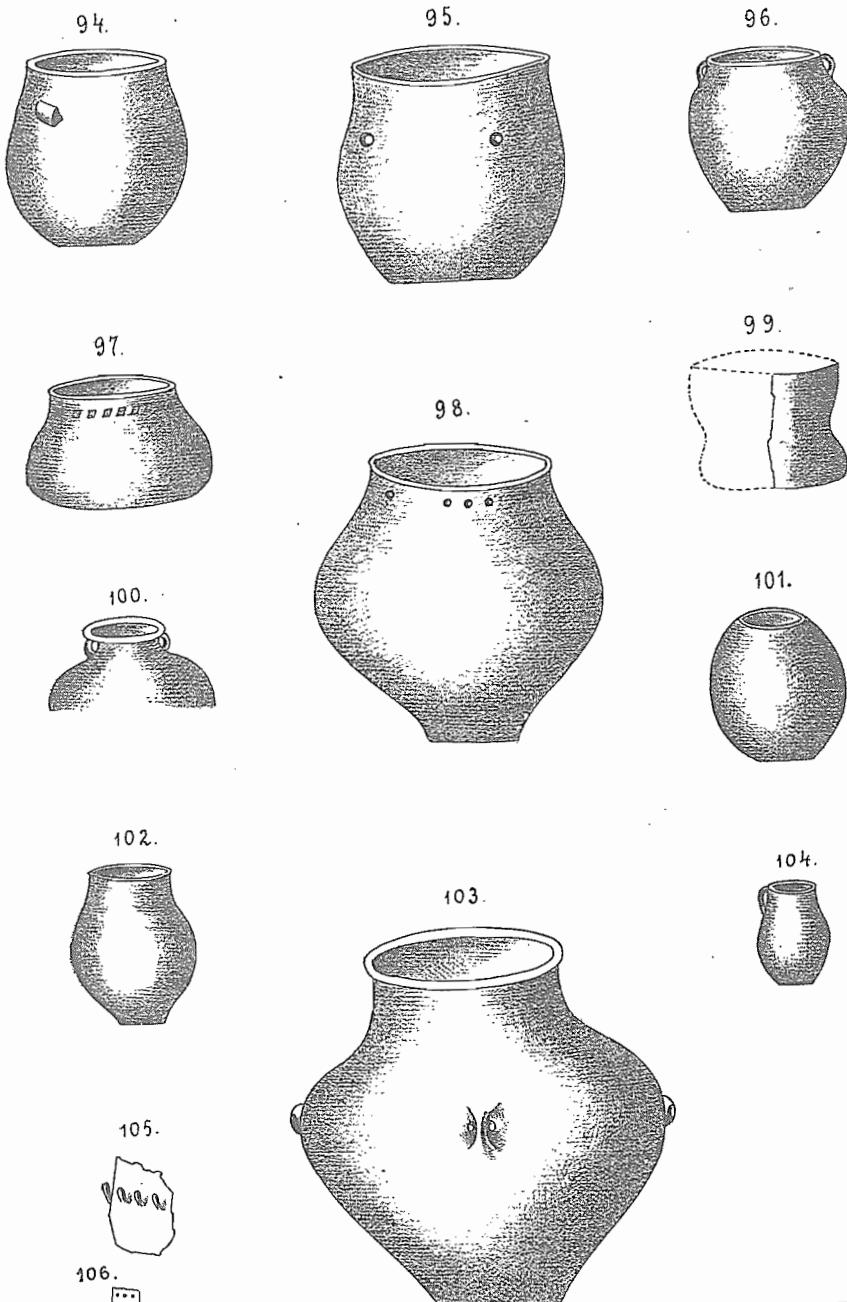
Gallašovo katolictví má již hodně toho vědomí příslušnosti k církvi, na kterém později zakládá se politická strana, ale není jen timto vědomím; obrací se sice nenávistně proti protestantismu, židovství a zvláště osvícenství a atheismu, ale nezáleží ještě jen v kultu lhotejně vykonávaném, nýbrž v citu, vtělujícím se v projevy církvi ustálené, v oblibě lyriky a rhetoriky modliteb a nábožensky i mravně vzdělavatelných knížek a v praxi, a nezáleží již zase hlavně v dogmatu, jež rationalism s předního místa navždy zatlačil a jež zjednodušil pro všední život věřícího, zvláště laika. Lidé rázu Gallašova podobného ve vývojové linii vyplňují místo mezi věřícími nedotčenými osvícenstvím a novými horlivými přívřezenci církve.

Čím více stárl a vlastní tíži i cizím tlakem zapadal v tento stav, tím více viděl pokázy v soudobé společnosti novými podněty od něho vzdalované. Pokáže té dle sil svých stavěti chtěl hráze spisy vzdělavatelnými i náboženskými.

(Pokračování v ročn. VIII. r. 1908.)

¹⁾ O rodičích Gallašových MVBI. 10 a n., IV. 14 a n.; KZM. 30 a n.; R. 151 a n.; Pobizka 42 a n.

Tabule IX.

Časopis Moravského muzea zemského
VIII, 1908

Z Gallašovy literární pozůstalosti.

Výpisy a poznámky. Podává St. Souček.
(Pokračování¹⁾).

IV. Spisek o nešvarech hyzdících bohoslužbu katolickou na venkově.

Také bohoslužbu chtěl Gallaš očistiti od rozličných nešvarův. Věci té věnován je spisek „Mein Blick auf einige Misz-bräuche so sich zu dem Kirchenornate in die Gottes-häuser auf dem Lande eingeschlichen haben“ (tak tit. list; „Mein Blick auf einige Kirchenmiszbräuche“ deska bile bros. rkp. rajhr. O. b. 14 o 84 str. 4°, s předmluvou z 10. února [Hornung] 1827). Spis dle předmluvy jsou naskizzované na žádost přátel, ne na čisto vypracované myšlenky, jež Gallaš byl pronesl v hovoru o kultu katolickém. Spisovatel chce bez osobních narážek vytknouti nešvary vkrádající se v majestátní bohoslužbu katolickou, doufaje, že lepší vkus duchovních jeho přátel zvitězi nad dětským vkusem, jejž „naši Hanáci“ vnášejí do kostela, na př. suchými a chábými („saft- und kraftlose“) písňemi svého „Slavíčka“²⁾. O výzdobě artistické nechce psáti, předpokládaje znalost nejdůležitějších pojmuů a povědomost výnosů gubernia a konsistoře a nemoha se u větší spis pouštěti pro chatrné zdraví, píše však leccos přece.

Čtenář i beze spisovatelského výkladu o původě a povaze díla jeho pozná, že není vypracováno. Spis obsahuje však někde nějakou zajímavou zprávu, již zachraňuje od nepaměti, a je zajímavý také tím, co v něm není; dosvědčuje zanikání rationalismu

¹⁾ Viz ročn. VII. 2. (1907.)

²⁾ Miněn známý kancionál J. Božana, faráře chroustovského, „Slavíček rajský, na stromě života slávu tvorec svému prozpěvující..“, Hradec Králové 1719.

v Gallašovi: není v něm ani památky po návrzích na změnu v liturgii. Bývali kritikové se přizpůsobovali.

Gallaš vytýká mnohým farářům, že více dbají o výzdobu vlastního bytu než chrámu a nestarají se, by nic neslušného a dětinského se nevloudí do kostela, že trpí špinavé konvice a misky a dávají zřídka, sotva jednou za měsíc, městí a smýčti. Ze slohů zdá se mu i dle vlastní zkušenosti gotický nejnabádavější k pobožnosti, starořímský a novorímský (t. j. renaissanční) nejkrásnější, ač ovšem i nákladný stavbou kopule. Morava, myslí, má obou slohů četnější vzorné ukázky než jiné provincie pro vokus patronů kostelních a censuru plánů stavebních, prováděnou nejvyšším officiem; censury proto žádá i pro kaple a boží muka, by zabráněno bylo urážlivému nevkusu, jako hrubému nakaňhání (rohe Kleckserei) černých, žlutých a červených tulipánů a puntíků kolem dveří a oken kapličky pěkně vystavěné, jež shledal na Hané. Jiný příklad nevkusu. Hanácká obec postavila boží muka, do nich za obecní tele koupila sošku Spasitelovu, malířky kraslic (Ostereier-malerinnen) je pomalovaly žlutými a červenými tulipány a kantor za půl měrice pšenky ozdobil verší: „Tuto novou boži muku vzdělali jsme obecní rukou a tohoto Spasitele dalo nam obecní tele“; verše ty se obci tak libily, že teprv na rozkaz konsistoře a vrchnosti je zamazala. Deputace jedné obce objednala u Gallaše krucifix s obrazem bolestné matky boží; madonna měla se libezně usmívat a měla míti růžové tváře; Gallaš ovšem požadavek ten zákazníkům svým rozmluvil; mnozí však venkované takového poučení nedbají a obrátí se k hudlářům od umělce, a tak vzniká vyhověním nevkusu podnět posměvačům náboženství, zvláště osudný, vnikl-li nevkus takový i do chrámu, a tak je vinen jím farář. Příklady nevkusu v chrámě: sochařské práce na oltáři ve Fischamentě, sochy neb obrazy 12 apoštolů v kostele hutiském. (všichni ve valašském kroji, a lze je poznati jen dle „insignii“, jako sv. Bartoloměje dle nože zastrčeného do čižmy), harlequinské grimasy padlých andělů na jednom oltářním obraze. Byť i to byly umělecké práce, do kostelů nepatří, zrovna jako obnažené prsy ženské a naturalia andílků, věcné nesprávnosti (Kristus do hlavy od vojáků římských udeřen hvězdou neb kyjem, bičován železnými škorpony, lotři na kříže přivázani, matka Spasitelova ve mdlobách pod křížem) a zobrazování muk. Muka nemají být zobrazována k vůli lidem citlivým a ženám těhotným; jen při-

prava jich má býti naznačena. Andělé bez křídel jsou prý dle zásad sociálních, chtících vypudití vše zázračné z kostelů. Chybou proti historičnosti kroje jsou nápadné však jen znalci dějin.

Proti zákazům konsistoriálním a vládním k sochařským pracím na oltářích a božích hrobech přidávány bývají všelijaké ozdoby censurou neschválené; tak pokažen dojem sochařské práce Ad. Nessmanna v hranickém kostele. Máje a živá loubí mají býti na oltáře stavěny pozorně, spíše však přípustné jsou lehké festony, naprostě ne opony, připevnované na práce řezbářské a je ničící, skleněné pyramidy a zrcadla. Gallaš vytýká hranickému hrobu božímu i baldachýn s oponami zastírajicími monstranci pod ním. Odmitá, že by se mělo vše přijímati do chrámu, co dobrodinci snesou beze vokusů. Živé barvy obrázků na skle nebó na plátně „von den pohlischen Kleksen“ připouštěti pro domácí oltáře, ne na přemalování uměleckých obrazů kostelních; vytýká, že bez vědomí farářova na objednávku kostelníkova v Hranicích přemalovány 2 obrazy Steinerovy malířem ostatek ještě dobrým, jenž zvěděv od Gallaše jméno umělcovo litoval; přemalování všech uměleckých děl hranického farního kostela, zamluvené vrchním u hudlaře, jenž za tu zakázku měl vrchnímu vymalovati pokoje, zamezil Gallaš udáním ke guberniu. Drahotušský oltářní obraz Nanebevzetí P. Marie malovaný domácim umělcem a prof. Chambrezem kladený v netištěném ještě díle¹⁾ mezi lepší oltářní obrazy na Moravě, zkažen přemalováním, jež se stalo s vědomím tehdejšího děkana. Takovou nevědomosti zanikly as mnohé krásné výtvarny umělecké, jež byly by ozdobou vlasteneckého muzea. Pravda, co řekl Monse: že Moravané mají ještě hrubý vokus a zálibu v kříklavých barvách. Ponechalo-li by se kostelníkům a kostelním hospodářům (Kirchenväter) nakládati libovolně s kostelní výzdobou (Kirchenornat), prostota a majestátnost by z chrámů vymizely, matka Páně a apoštolé by ustoupili tomu kterému oblibenému světci (jako v hranickém kostele P. Marie) na posměch protestantů, svobodomyslných a na žal pravých katalíkův. Právě na venkově třeba pozorností na výzdobu, aby povolnosti podobným dárcům nevloudila se do kostela pověra (znázorňování tajných muk Spasitelových, rozmnožování obrazů

¹⁾ Miněn Ign. Chambresa „Nachlass eines mährischen Künstlers zur Belehrung seiner Söhne“, jehož část o moravských umělciach a uměleckých výtvořech otiskena v Schr. IX.

některého světce, aby tím se prý zachovala přízeň jeho). Třeba dárce přesvědčovati, by opatřeny byly kostelu věci potřebné, na př. obrazy hlavních „tajemství“ náboženských (zvěstování P. Marie, narození Spasitelova, večeře Páně), jež by pak o příslušných slavnostech lidu vyvěšeny byly na pozorování, a by nic hudlařského do chrámu nepřišlo.

Z nešvarů v e z p ě v u a h u d b ě Gallaš vytýká světské motivy ve hře na varhany (arie z „Cosa rara“, štyrské tance) a komolení latiny (místo „conferentem Zabulonem“: „Kantor hängt ihm Säbel an“ a p.; text cizí má být přepsán pravopisem domácím). Ale jsou také nešvary ve zpěvu národním se strany literáků, přes arcibiskupský zákaz trvajících při písničkách mší se nehodících, na př. při oblíbených vánočních a velikonočních ze „Slavička“, vhodných sic k pobožnosti domácí a přípustných pomíši, ne při ní, jako písni „Maria chtic, aby spal, tak zpívala“, „Nový rok běži, ve chlévě leži“, „Ach, kýž jsem slaviček“, „Černě já se přistrojím“. Gallaš odkazuje ke schválenému arcibiskupem kacionálu Fryčajovu. Lidu nemá být vyhověno ve všem, dokonce ne ve věcech cirkevních, má se rozkazu velepastýrovu podrobiti a ne po svém vřískati při bohoslužbě. Cech literáků moravských zasluhoval by reformy.. O tom prý Gallaš začal, ale nevypracoval a nedokončil zvláštního pojednání.

V. Zpěvník vánoční a rozmanité jiné písni duchovní.

Povznesení bohoslužby, čest a chvála boží byly účelem Gallašovy práce, jejíž titul, ovšem pochodičí z ruky přitele autora Jos. Fialy, zní: Můza Betlem ſká w trogjm oddělenj obſahujej w ſobě zbjrku starých i nowých wánočních pjſnj s připogenau z práwau o býwalých w tom ſwatém čafu nábožných obyčejích a Ceremonijach; o Idille neb Koledě wánočnij, zvláſtě pak valaſké; opis končiny Betlém ſké, hory Radouſtě a ſalaſſáků valaſkých prawých Arkádů morawských od Jozefa Heřmana Agapita Čalláſse. Dvě její oddělení chová hist. stat. sekce v rkp. sign. 211b), třetí je zapsáno omylem v seznamu rkp. hist. stat. sekce jako „Koledy“ se sign. 211d).

Rukopis ten měl kdysi připomenutý přítel Gallašův J. Fiala: pocházejí od něho četné kritisujičí poznámky a jazykové i slo-

hové opravy v celém díle, titulní list a str. 177—179 v díle II., a také Rippa (sp. uv. 23) udává, že Fiala měl u sebe dilo toto k tisku připravené. Přípisy Fialovy, jež výběr Gallašův kritisují slovy někdy až příkrými, pocházejí zajisté z doby po smrti Gallašově: tak, jak píše, Fiala sotva by byl psal za života přítelova. Nelze však ztotožnit rkp. ten s exemplářem, jež Fiala s jinou pozůstatostí přítelovou daroval knihovně rajhr. kláštera a jenž tu je zapsán v katalogu se sign. O. b. 1, ale v knihovně chybí; nelze tak ne proto, že exemplář Fialův dle jeho udání byl jeden svazek, nýbrž proto, že dle udání katalogu rukopis rajhr. měl povolení tisku od ordinariátu, kdežto v rkp. hist. stat. sekce povolení toho není (titulní list je ovšem od Fialy) a úprava rukopisu není taková, v jaké jsem shledal jiné rukopisy Gallašem cenuře podané. Je to bezpochyby opis prvého konceptu, předloha rukopisů určených pro cenzuru a tisk.

Spis je dilo objemné.

I. díl, „Starych a novych vanočních písni díl první“, „pouze duchovní“ to písni pro dům i kostel, obsahuje v 10 složkách a sešitech VIII str. obsahu a 333 str. 4⁰ textu.

II. díl, obsahující nejen „koledy jak duchovní, tak i tež pro chudobnou mladež“, nýbrž i „kolební písni Marie“, jež předmluva, nesouhlasíc tím s provedením, činí ještě s některými písniemi čtvrtým dílem spisu, má v 12 složkách a sešitech VIII str. obsahu a 207 str. 4⁰ textu.

III. díl, s podheslím „Koledy vánoční“, obsahující „vánoční idyllé aneb pastyrské basně a zpěvy, vzlaště pak ty tak nazvané valaske koledy“, skládá se z 8 složek a sešitů (A—H), celkem o 302 str. 4⁰ textu.

Vše skoro (mimo I. 319—321, II. 177—179, tit. list a rozmanité přípisy Fialovy) psáno rukou Gallašovou; několik stran číslovaných nepopsáno.

Dle předmluvy („Příjup“) písni tu obsažené vznikly již před r. 1820; s nimi současně bezpochyby vznikly i prosaické úvody k jednotlivým skupinám písni; r. 1828 celek byl již hotov. Na přání F. Trnky, aby někdo vypsal všecky valašské obyčeje, odpovidá totiž Gallaš 6. června 1828¹⁾: „Takový opis vyhotoven

¹⁾ Koncept z tohoto dne „Na pana Tr[n]ku, professora české literatury v Brně“ v „Briefentwürfe für das Jahr 1828“, rkp. rajhr. O. β. 17, str. 44—45.

jest v moji Muzi Betlemske, v nížto jednaje o pastevce aneb idylli valaske všechny obyčeje a prace salašaku našich opsane jsou.“ Ve vytištění dila toho Gallaš nehrubě doufal. Resignovaně zní předmluva jeho, a resignovaně praví uvedený koncept: „Kterážto prace ma, jakožto i jine mnohe povolením tisku již¹⁾ opatřene, jenž zbirku všech vanočních písni v sobe obsahuje, níkdy snad pro natistky me nevinne Muze tištěna na světlo nevyjde.“

Spisem chtěl Gallaš přispěti na oslavu nejradostnější památky z celého roku, narození Kristova, již církev slaví ve vanočním šestineděli a již všichni národové, zvláště i naši předkové, věnovali veselé duchovní písni.

Písni ve sbírce jsou dílem vlastní skladby, dílem cizí; některé dle přiznání autorova přejaty jsou i z kencionálů nekatolických (mnoho na př. z kanc. Jak. Kunvaldského), ale vynescháno vše, „což i zdaleka kaciřstvím zapáchalo“. Ostatně i v písničkách původem katolických (použito najisto kencionálů Božanova, Koniášova, Fryčajova, snad i Svatováclavského) mění Gallaš dle svého vkusu. Vlastní i cizí práci Gallaš pravidelně rozlišuje.

Při spise tohoto obsahu Gallaš ani nemohl se dobře vhnouti vskutku pěkným valašským koledám: koledy, „jenž v dialekta valaskem pastyřska rozmluvani o narozeni Pana Ježiše obsahují, . . jakožto pravé narodní písni zachované byti zasluhuji“. Proto „lepší z nich v teto . . Betlemske Muzi shromaždil a od všelijakych chyb, jenž se po časi do nich vloudily, očištěné potomkum pouzastavil“.

Před použitým právě „Přístupem“ předchází skladba v 8slabíčných verších rýmy aabb sdržených: „Má pro zba na Muzu Betlemsko u,“ aby spisovatelova ducha stářím již velmi slabého povzbudila k „svatemu pěni o Kristovem narození“ a poprála, by písni jeho našly oblibu a zněly k duchovní potěše ve vlasti naší, zvláště na salaši. Úvodem ke spisu samému je popis Betléma (I. 19—32).

I. díl je rozdělen na 12 částí dle svátků jednotlivých; poslední díl dle obsahu „Kantaty vanoční“, v rkp. je však umístěn jinde (130—144).

¹⁾ Omylem dvakrát napsáno giž.

Postup pravidelně je ten: nejprve je prosaický výpis duchovních ceremonií o svátku neb obyčejů k němu se vztahujících — pověry vypsány jsou jinde —, pak uvádějí se písni na ten svátek určené.

Sleduji obsah rkp., vyjímaje z něho, co cennějšího. Původ písni Gallašem zapsaných snažil jsem se, pokud možno, zjišťovat srovnáním s přístupnými mně knihami Jir.Hymn., Konr., ZbBP., s kacionály Bratr. 1598, Dač. 1609, Fryč., Kleych. 1723, Kom. 1659, Kon., Kunv., SV² 1687, Třan. 1737 a s nejdůležitějšími sbírkami písni národních.

Otiskovati umělé skladby autorů Gallašovi neznámých nebo jím uvedených, ale v příslušné literatuře dosud neznámých (jako jsou Karel Stehno a snad E. M., není-li to Eliáš Mlynářových), nevidělo se mi: odborníku s četnějšími pomůckami pracujicímu, než bylo možno mně, snad zdaří se najít pramen Gallašův a záznam Gallašův, beztoho dle jeho vkusu měněný a nepřesný, bude bezcenný. Právem, doufám, otiskuji skladbu Michala Mizery, bývalého školního učitele ve Viganticích, a koledu dle Gallaše tištěnou v Olomouci 1768. Písni národní otištěny cele nebo vybrány z nich všecka čtení odchylná od otisku písni, který Gal-lašovu záznamu je nejbližší.

Sbírka začíná „štědrým večerem“, t. j. dnem 24. pros. Vyloživ význam jeho jakožto vigilie narození Páně, Gallaš zmiňuje se o postu: „ten býval od našich předků, i za našeho ještě času, tak přísně držán, že ani malým dítkám, od čtyřech let počna, žádného pokrmu dřív, než první hvězda večer na nebi spatřena byla, nepřivolovali, říkajíce k nim takto: ‚Mé dítě, posti se a nejez dřív, až by první hvězdička na nebi vzešla, sice neuzříš zlatého Jezulátka‘ — ‚aneb jehnátka‘, jakž rodičové moji v obyčeji měli říkávat“, vykládajíce, že půst ten je vzpomínkou na neposlušnost prarodičův. Dítky, aby jim čas ušel, zaměstnány „stavením Betlemu“, jehož otec se zúčastnil, vykládaje jim příběh narození Páně. Ovšem k večeru děti již vybíhaly, zda vzešla první hvězda (v otcovském domě Gallašově slula Jakubova, poněvadž Kristus v písmě¹⁾ se nazývá hvězdou od arcioce Jakuba), a když ji uzřely, bylo radosti, že konec postu. Hned se strojil stůl na večeři: přikryl se nejkrásnějším ubrusem, „na němž někteří

¹⁾ 4. Mojž. 24, 17.

ten obyčej mívali hrstečku sena posypati, na kterémž velký žitný pletenec neb „strycla položená byla“ — obojí vzpomínalo nebeského chleba duchovního, Krista, na seně v jeslích uloženého. K tomu pletenci kladla se s jedné strany nádobka medu a s druhé nádobka s čerstvým máslem, obé na památku Jeremiášova (správně: Isaiášova 7. 15!) proroctví o Messiaši, že med a máslo jistí bude, aby rozeznal dobré od zlého. Obé se pak jídávalo spolu na skývě z onoho pletence.

Zatím, co se strojilo na stůl, rozeslána čeládka k příbuzným a přátelům s dary a se vzkazem, „že jim pán neb paní štědrého večeru posílá“, a vracela se od nich s týmž vyřízením a dary. Dobří křesťané nezapomínali na chudinu a pamatovali i na dobytek, dávajíce mu víc a lepší píce.

Mimo skývu pietence, pomazanou máslem a medem, rozdávaly se domácim i chudým koledníkům koláče makovníčky, jablka, hrušky a vlašské ořechy; chudí nahrazovali nedostatek toho lískovými oříšky („lesními lískovcami“) a suchými planými hruškami. Při jídle jablek rodice připomínali dětem neposlušnost prarodičů, ztrátu ráje zemského a ráj nebeský Kristem získaný pro následovníky jeho vůle a příkazův.

Po večeru zpívány štědrovečerní a jiné vánoční písničky, ale v době, kdy Gallaš piše, obyčej ten chvalitebný vytiskován je již „karbanstvím aneb darebním tlacháním“. „K tomu ještě přimisly se ve vši všelijaké pověry a zabobonky, kterýchž sprostí a hloupi lidé k rozhojnění mléka a jiných živnůstek pošetile a hřísně užívají a žádným ani duchovním a jiným moudrým napomínáním od nich se odloučiti nedají?“ Střdmý, šetrný a zbožný člověk má prý dosti štědrotu boží, a chybí-li mu kde co, nadbývá jinde. Rovně spisovatel horlí proti pověrečnému zvídání budoucnosti, jak je mají v obyčej dospělá děvčata: obracejí se prý svou všechností k dáblu, a zvědavost jejich pravidlem vychází na zlé. Exhorta o hledání pravého štěstí zbožným životem přechází v 5 čtyřveršových sloh (35—50).

Strojení jesliček nebo Betlemu (o jehož původu vykládá dle J. G. Fistera), prastarý to zvyk a vhodný k výchově náboženského citu, je spisovateli i jiným šlechetným a učeným lidem, jak se mu přiznali, spolu se zpíváním vánočních písni a koled nejmilejší vzpomínkou z dětských radostí. Dle našeho idyllika a milovníka malebna přírodního otvírá i smysly krásám

přírodním¹⁾. Nemá-li však kratochvíle ta jen být k lelkům, třeba 1. vybrati si „krásné námětě z přírody a veského hospodářství“ (treba tomu obrazu „betlemské končiny“ dátí „nějakou krásnou romantickou tvárnost“, jakou dávají „háje, skaly, vodospady, stada ovcí, kozí, krav a čistě sprostě pak odění pastýři s hudebnymi nastrojami, vzlaště pak s dudami, slovem krasny a vesely salaš a jeho koliba“) a 2. šetřiti historické pravdy. Nepatří tam tedy věže s hodinami, kostely, nádherná stavení ani k bráně městské děla, dělostřelci a granatyři. „Pravda, kteréž se ditky od maličkosti cvičiti mají, má zde malířský ozdobně představená být“ (50—56).

Následují písne štědrovečerní (57—70):

1. „muster polskolatinsky“: „Largum vesper, rex glorie, da nobis cunctis hodie“, z něhož vzal Gallaš podnět ke 14slohotvorné písni „Štědrý večer, dobrý večer račí uděliti dnesky všem štědrým, králi nebeský!“ s metrem 8a 8b 8b a anaforickým 1. veršem v celé písni, vyslovující každou slohou vždy přání jedné skupině lidí povinnost svou konajicích (mimo jiné i „našemu králi, jehož srdce všichni chválí“); skladba přeše vši rozvláčnost lepší vzoru;

2. „Štědrý svatvěcer k nám přišel“, 13 sl. s melodií písni „Den přeslavny jest k nám přišel“, známá ze SV., Kon. dle Jir. Hymn., Bož. 68, Kam. 25;

3. rozvyleklé, nestrofické veršování „Skrz Adama přišla na svět lopota“, k němuž vzal Gallaš podnět z latinské písni „Adam primus intulit laborem“;

4. rovněž Gallašova, „Adamku a Evičko, co jste z toho měli, že jste jedli jabličko . . .“, 6 sl. tvaru 7a 6b 7a 6b 7c 6d 7c 6d. Obvyklou fraseologii vzpomínají všecky 3 poslední písni vykoupení člověkova z hříchu, za ně přikazujíce vděčnost k Bohu a milosrdenství k chudým.

D en narození Páně. Nejprve (71—76) Gallaš mluví o významu a původu 3 mší sloužených na tento tradiční den narození Ježíšova, o jesličkách v kostele, jejich původu a významu i znešvaření „lecjakými posměšnými hříchy, kteréž víc k roztržitosti nežli k vzbuzení pobožnosti sloužily, u příkladu, jak baba stloukajíc celá se trásla, jak čert žida z Betlema na tragači ven vezl neb jak jej pes za otrhaný kabát potahoval“ a p., zvláště

¹⁾ „I k vzbuzení pochopu o malířské okrasí venkovské přírody jest strojení Betlema velmi schopné.“

pak obyčejem, „kterýž semotam ve Valaších panoval, že cela mešná¹⁾ hudba z posmešné valaské koledy pozůstávala“. To prý se libilo i některým duchovním a omlouvali to; lepší však je za to obraz narození Páně. Na konec je výklad, proč není postu na hod boží, i padne-li na pátek neb na sobotu.

Písň (77—129). Ke mši půlnocní opsána pís. „Bože mocný, Bože věčný!“ Rautenkrcem složená dle Jaise, ke mši jitřní pís. „Laskou hnuti, Jezu, k tobě, k jeslam tvým se scházime, s pastuškami v této době s vrouceností se klaníme“, 11 sl. tvaru 8a 7b 8a 7b 8c 7d 8c 7d; dle pozn. na str. 90 píseňta od neznámého Gallašovi skladatele složená a tištěná jest ve mnohých „vrších“ od něho změněna; k předpolední složil sám původce sbírky pís. „Z trůnu tvoří velebnosti vzhlední na svoje děti“, 21 sl. různého tvaru.

Následuje výtah z Kunv. B 3: „Hospodine, nejvyšší pane náš“.

Pak (113—129) zapsána „Píseň vánoční valaska ke mši svaté“, „v níž naší sprostí moravští salašaci velmi velice zalibeni mají“, bohužel „s vypuštěním některých neslušnosti, některak opravená“ od Gallaše, s metrem leckde porušeným. Zní:

K počátku mše.

Kyrie eleison! Kriste eleison!
Kriste narozený, smiluj se nad nami,
prijmi obet naši, kterou obetujem, Kriste Mesiáši!
Odpust provinění pro své narození!
Smiluj se nad námi!

Pastorella ku Gloria.

Hoňák. Počuvajte, bratrove!²⁾
Povim vám věci nove,
ach, nespete!
Ja sem po poli chodil
a stado sem obchodil.
Prišel anděl ke mně mezi stada,
predivně jest zpíval, to jest pravda.
On tam zpíval: Gloria,
to jest: Buď Bohu sláva!
Co to za zprava?

¹⁾ Rkp. měšna, Fialou opr. ve „směšná“!

²⁾ Je varianta k prvým 15 veršům písně „Poslyste mě, bratrové“, S. n. p. II₂ 206. Text Gallašův podává opravu verše 2. a 4.; verš 6. vynechán.

Bača. To sa tobě cosi zdálo,
ked' sa ti dobre drimalo!
Kdyby tu měl anděl byti,
muselo by cosi byti.

Hoňák. Jinač není, podleme prec:¹⁾
není to darebná vec!

Slyš anděla, jak na nas povolava,
zpívaje zasi chvalu Bohu vzdava!
A na nebi jasnost jako ve dně,³⁾
nad Betlemem světlo jak v poledně.
O bratrove, co jest to? Zdaliž hoří
město Betlem aneb naše Boři?⁴⁾

Bača. Hoří, hoří, na mou milou věru!
Což to máme dneska za příšeru?
Však to nejsu žadne špasý!⁴⁾
Kdož tam zbehne z naší chasy?

Jura. Pošli tam, bačo. Vaclava,
tak sa zvíme, co za zprava.

Mikes. Ej, což ten sprostak rozumi,
dít⁵⁾ v knížkách aní rikat neumi!
Jste-li moudry, dobre rady poslechněte:
obuja krpce dolu zbehněte!

Hoňák. Ticho! Čuvajte, zas anjel zpíva
a z oblaku na nas dolu kýva!
Klobouky honem dolu smekněte
a všickní spolu na zem klekněte,
co nam rikat bude, posluchajte,
na každe slovičko pozor dajte!

Jura. Pravi, že sa narodil Mesiaš,
jakž byl predpoveděl Izaiaš;
narodil pry sa v mestě Betleme,
kdež v chleve leží v jeslach na seně.

¹⁾ Tento a následujici verš jsou vv. 61—62 zmíněné písně.

²⁾ Srv. v. 52 a 53 písně zmíněné.

³⁾ Fialou opraveno v horj-Bořy (! patrně míněny Bory). Správně v. 129—130 písně S. n. p. II₂ 206.

⁴⁾ Srv. tento a 5 následujících veršů s verší 42—47 citované písně.

⁵⁾ Rkp. Dít, změnou hláskovou z dýt, vždyť, srv. nini a p. z nyní.

B a č a. Nuže, chaso, krpce obuvajte
a dary své spolu zhledavajte !
Pospíchajma tam, bratrove mili,
abychom tam poslední nebyli !
Čuvaj, Mičku, dej ovce.
nechť praví kdo chce co chce !
Vavro, chystaj paru měkkých koží,
zejskaš jistě za ně milost boží !
Kubo, ty nabereš do čepice
špetu tatarky nebo krupice !
Maculko, ty maš včeličky ;
daj mu trochu medu do kašíčky !

H o ň a k. Neškodilo by, vérte mi, bratři,
pridat mu masla jak sa patří.
Dobre by byly tež husičky,
kačený, holubi, slepičky,
hruda brymze a smetany velky
hrnec, k tomu ještě dvě belky.

K epistol a k evangelium.

Zpívá se několik vršů z one prastare pisničky :

Proroci od davna jsou prorokovali,
Mesiaše Krista piše zvěstovali etc.¹⁾

Ku Credo.

Věříme v jednoho Boha, Otce všemocného,
skrz nějž země i obloha posly jsou z níčeho,
tež i v Jezu Krista, jehož dnes porodila
panenka přečista, světlem věčné slavy svět obdařila.

Narodil se sice v velke chudobě,
měl však na tisice pokladu při sobě ;
potom umřel za nás ;
nad peklem zvítěziv, třetího dne vstal zas.

Pastorella k obětování.

V a l a š i²⁾). Prijmi od nas, Ježišku,
tuto obět sprostičkou :

¹⁾ Neznáma.

²⁾ K tomu pozn.: To staroslavanske slovo Valach znamena toli co
pastýř v dialekta našich moravskych salašaku.

naš chlebiček, trošku vína v lahviči
venujem tí my tvoji služebníci¹⁾.

B a č a. Prijmi, Jezulátko, tyto dary,
jež tobe predklada pastyř stary ;
račiž to, Beranku těchy,
prijmouti za naše hrichy,
což ti vroucně obětujem²⁾ !

Když jsme tudy, jak sa patří.
dali oběť, mili bratři,
zahrajma mu na rozchodnou,
pak sa navratíme domu !

V a l a š i. Jak mužeme, tak ti zahráme —
na dudach najlepší zname —
sprostou, veselou písničku,
ty nam daš za ňu hubičku.

V s i c h n í s p o l u . S bohem bud', Jezusku naš !
Juž od teba pujdem
ovce dojít na salaš,
hajdukovat budem.

Na rozchodnou Jezulatku zahrame,
tak jak najlepší zname,
abychme se tam dostali — tydli tydli tydli —
kdež on věčně bydlí.

K Sanctus.

Svatý, svaty, svaty,
jenž leží na seně
v jeslach, zavinutý
jen v sprostičke pleně.

Svaty, svaty, svaty
jest ten plod panensky,
do jesli složeny,
Kristus, kral nebesky.

Svatý, svaty, svaty
jest to bozske dítě,
nade všechny svaty ;
klaňme se mu hbitě !

K pozdvihovali.

Melodie jako : Chtic, aby spal.

Vítaj, vítaj, o Ježíši narozeny,
v chlevě do jesli na seně uloženy !
My sprosti pastyričkove fa vítame.
Vítaj, vítaj, Mesiaši ! tí zpívame.

¹⁾ Rkp. chybě: my, tvoji služebníci ti venujem.

²⁾ Zdá se, že tento verš, rušící metrum, je přidán Gallašem.

Všichni ptačkove nebeští sem pospešte,
s nami spolu u jesliček libeř pějte,
ten chleb z nebe v jeslach privitajte,
Svatý Bože! Svatý silný! zazpívajte!

Valaškové na salaši bydlejici
a nad svými ovečkami stráž držici,
srdce čiste a skroušene offerujem,
Nynej, nynej, Jezulatko! prozpevujem.

Pročež nyní všichni spolu priklekněme,
Pánu vnově zrozenému čest vzdavejme!
Požehnaní jsouc od tebe domu pujdem,
dejž, ať s tebou v věčné slavě zas se zejdem!

K Agnus Dei.

Bača. Beranku boži, což dam tobě?
Nejsem podobný človek tobě.
Rekní, dítě, slovičko,
uzdraviš mňa brzičko
v teto době.

I moja chasa má tě rada
a do salaša míří tě žada.
Rač k nam přijiti na salaš,
mužeš byti vrchař¹⁾ naš,
vejvoda²⁾ naš.

Až svou kolibú jen vyčistím,
více fa, díta, z ní nepustím;
sladke mleko milosti
dam ti piti v hojnlosti,
rajsky hosti!

Dejž, Jezulatko, prosím tebe,
bych ja božatko, tam do nebe
prišel, kdež ty prebyvaš,
mily Spasiteli nás,
na tvůj salaš!

K požehnání knězskému.

Bača. Níč nežadám, stary Adam,
než fa milovati;
ty však své ručičky vztahní nad jesličky
a rač mňa žehnatí!

¹⁾ Vrchař, vlastník ovcí a salaše, VKP. 173.; dle Kotta též nájemce salaše.

²⁾ „Vyvoda byval kdysi před časy vůdce a soudce Valachu, kterehož sebe sami volili a u velké važnosti měli; cigani jmenují až dosavad svého vůdce vajda, což zkracené rovně toli zni jako vyvoda“. MB. III. 18—19.

Bystro, bratři, jak sa patří,
k jeslam priklekněte!
Žehnaj ty nas, děfatko, sladičke Jezulatko!
pokorně rekněte!

Dal¹⁾ mně nyní, co sem chtel —
svate požehnaní;
což bych více žadat chtel
za svoje zpívání?

Kdybych živ byl toli let,
kolik stati bude svet,
nesprostím se více²⁾ tebe,
k toba musím do nebe.

A tam v nebeském raji,
kdež anděli zpívají,
daš mi zlatou stolicu,
na niž svatou Trojici
budu vděčně vzyvatí,
Svaty, svaty! zpívati.

Valaši. Nuže, i my pastuší
s baču naším, jak sluší,
k jesličkam priklekněme
a s vrouceností rekněme:
Jezu Kriste, žehnaj nas!
pak sa vraťme³⁾ na salaš!

Str. 130—144 přidává k tomu 2 kantáty k odpoledním službám božím: 1. „Pastýři, s hudbou chvátejte dnešní den slavit...“, 2. „Plačte hřišnici, plačte radosti: ten, jenž odjímá hřichův těžkosti...“, složené z arií, recitativů, duet a sboru. V obou myšlenky tytéž, na př. o ctnosti, jež panujíc ve světě za vděk Spasiteli, vrátí zlatý věk, v obou verše se slabikami odpočítanými, spojené lacinými rýmy v odstavce a slohy různootvaré; obě patrně Gallašovy skladby.

N a s v. Štěpána po službách božích začínala se první duchovní koleda. Toho dne se začínaly smažití koblihy — prý na památku kamení, jímž byl světec ukamenován; kamení prý koblihy se podobají i obtížemi, jež žaludku působi nemírné jich požítí, ba i bolestnou nemoci snědkem, pro niž „mnozi svou du-

¹⁾ Fialou opravováno v Dag.

²⁾ Rkp. omylem nje.

³⁾ Fiala škrtil prvá 3 slova tohoto verše a místo nich připsal: než odejdem.

šičku na věčnost vypustiti museli, že jim koblihy s dušičkou, to jest s povidlemi nadívané, velmi přiliš chutnaly“ (145—147).

Písň (148—164): 1. „Štěpán svatý, Bohu mily“, 30 sl. z Bož. 70, též v SV.² 743;

2. „Kdo se libí Bohu“, 9 sl. tvaru 6a 6b 6a 6b 6c 6d 6c, dle Gallaše od neznámého skladatele; je od Klimenta Bosáka a čte se v SV.² 932, Třan. 301, Bož. 71, všude tu o 16 sl.; u Gall. je prvních 8 sl. shodných s Bož., 9. sloka je nová;

3. „Pán k zakonnikům, nevěřícim Židům mluvil . . .“, 13 sl., z Kunv. G 3; nad to na víc 2 sloky prosebně obracející se k sv. Štěpánu.

N a s v. J a n a e v. Na památku efesského zázraku sv. Jana, vypití vína otráveného, světilo se víno a ještě za Gallašovy paměti se podávalo z kalicha lidu, někde ještě i v době, kdy píše Gallaš. Nábožní předkové několik kapek tohoto vína svatojanského vypouštěvali do každého lékařství (165—170).

Písň (170—182): 1. „Miláček boží, svaty Jan“, 12 sl. z Bož. 72; dle Jir. Hymn. 56 již v kanc. 1601, u Hlobovského SV. (SV.² 747 o 13 sl.), Kon.; Gallaš m. 12. a 13. slohy Bož. má samostatný závěr o 1 sl.; 2. „Mluvil Ježíš Petrovi, aby on za ním šel“, 7 sl. osmiveršových; dle Gall. „stará, neznámého skladatele“, od něho „poopravená“; první 3 sl. jsou u Kunv. G 3^b; místo 3 zbývajících má Gallaš 4 jiné.

Na konec sebrány některé průpovědi o vině z písma a církevních spisovatelův.

N a d e n m l a d á t e k. Písň (185—208): 1. „Budiž od nás pozdravený, zástupe mučedníků“, 11 sl. tvaru 8a 8b 8a 8b, bezpochyby dle nadeps. lat. hymnu „Salvete flores martyrum!“; skladatel Karel Stehno;

2. „Svate nemluvnátko, jenž jste Jezulátko první byly oběti“, 10 sl. tvaru 6a 6a 7b 6c 7b, od Gallaše;

3. „Což za smutné naříkání, pláč, hoře a bědování slyšef z končiný betlemské? Toť jsou jistě hlasy ženské!“ 18 sl. této úpravy, 8a 8a 8b 8b, od Gallaše;

4. „Když kráoval v zemi Judsky“. 43 sl. z Bož. 78, kde však 44 sl.;

5. „Když se syn boží narodil“, 8 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b 8b, „stará, něco poopravená“;

6. „Zle tě, Jezu, na svět vitá Herodes Aškalonita“, 13 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b 8c 8c od Gallaše;

7. „Hrozná se ukrutnost stala“, 6 sl. z Kunv. G 3^b; mezi 3. a 4. sl. Kunv. však přidána 1 sloha. Pozoruhodna je Gallašova záliba v tomto svátku, zjevná ze značného počtu písni k němu. Fryčaj k svátku tomu písni ani nemá.

N a n o v ý r o k. Napřed výklad o původě novoročních darův a přání, s výtkou, že prvotní upřímnost přání se změnila v pokrytectví (209—214); pak písni (215—242):

1. chválozpěv církevní: „A solis ortu, cardine,“ „Od východu až k západu všichni lidé vzdejme chválu“, 9 sl. z Fryč.⁶ 174;

2. antifona: „Ó Pane, dnů našich již zas jeden rok minul“, 11 sl. z Fryč.⁶ 175;

3. „Vítej, vítej s radostí k nám zas léto nové“, skladba Gallašova, otištěná v MM. 363; vitá nový rok ve jménu Kristově přání, aby sloužil oslavě boží a přinesl spasnou obnovu duše, na níž záleží příští zlatého věku; toto mravní povzbuzevání ve smyslu křesťanského filantropismu, za cíl si stavějící obnovu idyllického věku zlatého na zemi, je motivem, po němž u Fryčaje není stopy;

4. „Budiž na věky pochválen“, 9 sl. z Bož. 83, „něco poopravená“;

5. „Rok nový již jest k nám přišel, v němž má být každý vesel. Radujme se, veselme se v tomto novém roce!“ 14 sl. úpravy patrné z uvedené 1. sl., 8a 8a 8b 6b; „stará, poopravená“ = SV.² 132 (16 sl.), Třan. 1737 a Kleych (15 sl.), Bož. 82 (17 sl.); u Gallaše některé slohy vypuštěny a nahrazeny novými; dle Koll. I. 211 je to obyčejná kolední píseň; s popěvkem: „Rok nový zasa k nám prišiel“ SbMS. I. 175 nemá nic společného;

6. „Když se již bylo osm dní splnilo“, 17 sl. tvaru 5a 5a 7b 10b, dle Bož. 82;

7. „Rok nový již jest k nam přišel“, s pozn.: „stará, něco poopravená“ = č. 5 s odchylkami; text je tuto bližší SV.² 132 než v č. 5; škrtnuta a následujici čísla měněna;

8. [Všichni:] „Nový rok beží, v jesličkách leží“ — [Jeden:] „Ach, co, co?“ — [Všichni:] „děťátko malý, vzdejmež mu chvály“ [Jeden:] „srdečné!“ 11 sl. úpravy patrné z uv. 1. sl.; dle vlastního udání Gallašova z Bož. 80; Kam. I. 26 má pouze zlomek, 4 sl. s rušivou

chybou v prvých dvou verších 3. sl.; S. n. p. II₃ 52 ke 2 slohám písni staré, 1. a 4. sloze u Bož., přidává prosbu koledníkovu o 1 sl., odjinud neznámou;

9. „Kristus po svém narození“, 8 sl. tvaru 8a 8b 8a 8b; autor nezaznamenán; je to rýmovačka bezcenná z Kunv. D 17^b, ale 3 slohy vynechány.

Na tři krále. Mezi všelijakými výklady týkajícimi se tohoto svátku (243—251) Gallaš zmiňuje se též o svěceninách na vigilii tohoto svátku i ve svátek sám připravovaných a připomíná, že svěcení zlata, t. j. manželských prstenů, křížků a pamětních penízů, dávaných do vínku, „od nynějších až příliš osvícených katolíků“ je pokládáno za pověru a z obyčeje téměř vyšlo, jakož i málo kde že viděti kotlíček se svěcenou vodou u dveří.

Písni (251—264): 1. chvalozpěv církevní: „Betleme, mezi jinými . . .“, 9 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b, z Fryč. ⁶ 177, ale dle Jir. Hymn. snad již v kanc. 1601; nadepsáno „O sola magnarum urbium“, patrně začátek hymnu, dle něhož česká píseň složena;

2. „Nejenom národ židovský“, 5 sl. z Fryč. ⁶ 178;

3. „Chvalu Bohu Otcí vzdejme, veselým hlasem zpivejme“, 15 sl. tvaru 8a 8a 7b 8c 8c 7b, skladba Gallašova; je to zveršovaná prosa: děj biblický se všední reflexi a s prosbou;

4. „Probud' se, o Jeruzaléme! Ej, narozen král tvůj v Betlemě“, 8 sl. tvaru 9a 9a 5b 5b 12c 12c; podepsán Gallaš, ale jest to pís. „Probudiž se, ó Jeruzaléme, neb aj narozený král tvůj“ od J. Blahoslava, ot. v Bratr. 1561, 1615 dle Jir. Hymn., v Bratr. 1598 str. 72 a též u Kunv. B 9^b, odkudž ji Gallaš asi přejal.

Str. 265—280, 309—318 obsahují písni na neděle po vánocích; na 1.: „Rodičové se divili . . .“, 15 sl. dle Kunv. D 17^a;

na 2.: „V věku svého dětinství když jest Pan Kristus byl“, 2 sl. z Kunv. D 19^a; ostatek písni ot. v Kunv., 4 slohy, zapsal jako samostatnou píseň „Ej, již mnohá svědecví jsou nám zvestována“;

na 3.: Pan Jezukrist k nam v svém přichodu prvním“, 14 sl. z Kunv. L 20, ale 5 sloh odtd Gallašem vynecháno;

„Panu Bohu jest příjemný stav manželsky nam zřízený“, 18 sl., píseň Kunv. L 19^b, změněná a zkrácená;

„Pan Kristus byl na svatbu pozvan“, 9 sl. dle Kunv. D 20;

Dále má následovati dle přípisu na str. 279 9 písni na den jména Ježíšova, zapsaných na str. 281—308: 1. „Bůh Otec z pouhé milosti“, 24 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b, z Fryč. ⁶ 179, jen prvými 2 verši shodná s písni Bratr. 1598 str. 537 (a bezpochyby s písni uv. u Jir. Hymn. 43 s. v.) a Konr. 26;

2. „Ježiši, drahý poklade, spasení mého základe!“ 5 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b + refrain „Ó Ježiši, ó Ježiši!“ — skladatel dle Gallaše neznámý; pís. je u Kleycha 745 a Třan. 1737, str. 721;

3. „Ježiše se nespustim“, 6 sl. tvaru 7a 8b 7a 8b 7c 7c; skladatel dle Gallaše Adam Plintovic; je to píseň ot. u Třan. 1737 str. 737, vynechána však sloha 4., a v nahradu přidána 1 sloha na konci; dle Kleycha je to převod písni „Christ. Keimanni, Meinen J. lasz ich nicht“, ale jméno překladatelovo neuváděno;

4. „O můj nejsladší Ježiši! O mé radosti radost!“ 6 sl. tvaru 8a 7b 8a 7b 7c 7c 8d 8d; skladatel neznám, a písni jsem nikde nenalezl, ani následující

5. „Ježiš jest mé požehnání“, 6 sl. tvaru 8a 7b 7b 8a 7c 7c; skladatel E . . M. (!);

6. „Ježiši, synu milý otec nebeského!“ 8 sl., z Fryč. ⁶ 181.

7. „Pochvalen buď Pán Ježiš“, 11 sl. tvaru 7a 6b 7a 6b 6c + refrain „Pochvalen buď P. J.“ + 6 c, od skladatele Gallašovi neznámého; Kam. I. 77 zná z ní pouze sl. 1., 10. a 11., BNP. 262 pouze sl. 1.

Píseň v Gallašově zápisce zní:

1. „Pochvalen buď Pán Ježiš nyní i na věky!“
kamž koli jdeš neb běžiš,
prozpěvuj na věky!
V radostném plesání
při všem svým jedoání
„Pochvalen buď Pan Ježiš!“
říkej do skonání!
2. Nechť se kacíř posmívá
tomu pozdravení:
kdo jmeno Paně vzyva,
naleza spasení;
to jmeno vzyvejme,
nabožně zpivejme,
„Pochvalen buď Pan Ježiš!“
na věky říkejme!
3. Tech slov vystať nemuze
zatracený satan:
jsou mu k přehroznej hruze,
i hned byva zahnán.
Dokud duše v těle,
zpivejmež vesele:
„Pochvalen buď Pan Ježiš!“
vždycky neustale!
4. Svatý Pavel zajistě
pokoj přislibuje
tomu, kdož v každem místě
Ježiše jmenuje.
Cožkoliv činíme,
bdíme nebo spíme,
„Pochvalen buď Pan Ježiš!“
vždy řícti minime.

5. Jmena Paně pamatka
plodí požehnaní;
pročež i cirkev matka
to pozdravovaní
velice schvalila,
choti Krista mila,
„Pochvalen bud' Pan Ježiš!“
říkaf nařídila.
6. K božskemu zvelebení
v duchu zaplesejme,
k odpustku dosažení
radostně zpívajme,
rcemež Hospodinu
v každičku hodinu:
„Pochvalen bud' Pan Ježiš
rozkoši nevinnou!“¹⁾)
7. V praci a starostech, v psotě
tva sila když kvíli,
vzdychej, Kristova chotě,
vroucně každou chvíli
srdečem i jazykem,
pěj nabožným zvykem:
„Pochvalen bud' pan Ježiš
v narodu všelikem!“
8. „Jezu, mé spočinutí, duše mé oddechnouti(!)“, 12 sl. tvaru
7a 7a 7b 7b, skladatel E. M.; písňe jsem nikde nenalezl, rovněž
následující, od téhož sklad.:
9. „Jezu, přijdiž ke mně sám a ve mně vždycky zůstaň“,
9 sl. téhož tvaru.
- Následují písňe na další neděle po vánocích.
- Na 4.: „Kristus jsoue kníže pokoju nenávidí svářuv, boje“,
11 sl. tvaru 9a 8a 8a, skladatel: Gallaš dle Kunv., ale písňe jsem
nenášel u Kunv. ani kde jinde;

¹⁾ Verš poslední v sl. 6. a 7. je smyslem součástí refrainu.

na 5.: „Kristus jsa bůh od věčnosti“, 14 sl.: skladatel Gallaš
dle Kunv. E 1b ;

na 6.: „Kristus o svojim kralovství račil mluvit v podobenství“,
10 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b od Gallaše; vycházej z evangelia o rozsevači a nepříteli, varuje koukole, t. j. „bloudū“ vzniklých kacírstvím a „mudrlanctvím proklatým“;

„Kdo chce pravy křesťan byti“, 11 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b;
skladatel „Gallaš dle Kunevaldského“; písň není však u Kunv.,
je to však písň stará, srv. Jir. Hymn. 51 s. v. „Kdo chce do nebe
přijíti . . .“

Na den očištování P. Marie neb „hromic“. Po výkladech o původě svátku, svěcení hromniček a jich užití
pravověrném i pověrečném, s vírou „v pouhou moc zažaté hromičky“, jsou písň (321—333):

1. chvalopěv církevní: „Matka Páně, děvka čistá“, 9 sl.
z Fryč. ⁶184;

2. „Když dňové očištování“, 9 sl. z Kunv. G 4b ;

3. k P. Marii Spomocné: „Ó Maria, moje radost, mé celé
potěšení!“ 12 sl. tvaru 8a 7b 8a 7b 8c 7d 8c 7d, z „missionární
knížky J. Oldřicha Petráka“, t. j. z jeho „Katalické missionární
knížky“, vyd. ve Vidni 1831 a j.; písň té sl. 1. otiskují Kam.
II. 91 a BJ. 1083, BJ. s odkazem na Bečákův „Katalický kan-
cionál“, kde se čte celá o 12 sl. (⁶1853, 142—144).

II. oddelení skladá se ze 2 částí: 1., str. 1—179, „ko-
ledy jak duchovní, tak i tež pro chudobnou mladež“ dle I. 12,
je sbírka 64 vánočních písni, jak je jmenuje přípis na str. 1.;
2. část, str. 181—207, nadepsána „Kolební písni Marie“; obsah
této části: krátká zpráva o těchto písni pro sprosté čtenáře
(181—186), pak písni, první latinská se 4 českými dle ni zpracovanými, druhá se zvláštní zprávou a 1 českou napodobeninou.

V 1. části jsou od „neznámého skladatele“ písňe:

1. „Hod jest dnes slavný Krista narození“, 12 sl. tvaru 5a
6a 7b 10b, = Bož. 48 s odchylkami;

18. „Poslechněte, křesťane, co se jest stalo před lety davno“,
18 sl. tvaru 7a 5b 5b 3c 5d 5d 3c = SV. ² 73; Bož. 39;

20. „Slavně budem zpívat, novinu zvěstovati“, 14 sl. tvaru
7a 7 a 7b 7b 7c 7c, „stará, neznámého skladatele“;

22. „Anjele jasní zpivali a pastýřům zvěstovali“, 10 sl. tvaru Sa 8a 8b 8b; píseň stará, srov. Jir. Hymn. 40; je na př. v Bratr. 1598 B 20, SV.² 54, Bož. 52, Třan. 1737 str. 39, Kleych. 181; u Gallaše nějaké odchylky;

31. „Všickní lidé zarmoucení potěšení mějte“, 5 sl. tvaru Sa 6b 8a 6b 8c 8c 7d 6 d = Bož. 57, SV.² 110;

32. „Sláva buď na vysosti Bohu za ty milosti“, 9 sl. tvaru 7a 7a 7b 7b, z nichž 6. a 1. dle přípisu je Gallašův přídavek, ostatek = Bož. 89;

33. „Bůh se nám dnes narodil přijav člověčenství“, 10 sl. tvaru 7a 6b 7a 6b, = SV.² 90 a Bož. 63 bez 2. sl.; 1 sloha písňe, jak v obou těchto kancionálech je otisklána, činí 2 slohy Gallašovy;

34. „Vitej, Pane Jezu Kriste, narozeny z panny čiste“, 7 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b, „stará, neznámého skladatele“, = Bož. 65 s odchylkami; podobné začátky u Jir. Hymn.; SV.² 395 má jen 1. a 2. verš shodný;

36. „Deň, který proroci předpovídali, arciotcové vidět žadali“, 12 sl. tvaru 11a 11a 11b 5b;

38. „Kristus se na svět narodil, by nás hříchu osvobodil“, 9 sl. tvaru 8a 8a + refrain: „Radujme se, veselme se z jeho narození!“;

42. „Rajská vykvetla lili, a ta jest Panna Marie“, 11 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b, dle přípisu na str. 117 „stará, poopravená“;

46. „Zavítej, Jezu z Panny narozený, nebeský králi do jesli složený!“ 11 sl. této úpravy, 11a 11a;

48. „Narodil se Syn boží v městečku Betlemě“, 13 sl. tvaru 7a 6b 7a 6b, „po opravení“, přes to Fialou odsouzená, že „nerýmuje se“;

50. Děťatko se narodilo svate velice“, 7 sl. tvaru 8a 5b 8c 5b;

51. „Ježiš naš Spasitel, hříšnych vykupitel“, 6 sl. tvaru 6a 6a 7b 8b;

52. „Již slunce z hvězdy vyšlo, radujte se, lidé!“ 9 sl. tvaru 7a 6b 7a 6b 7a 6b; je to rozšířená a poněkud obměněná píseň ot. Kunv. P 1, Bož. 37, SV.² 65, Třan. 1737 str. 49, Kleych 188; Bartoš v BNP. 519 uvádí ji bez poznámky jako píseň národní;

56. „Dnes se narodilo dítě z vyvolené panny čiste“, 11 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b;

57. „Krista sluší pravě ctiti, jenž ráčil panný syn byti“, 5 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b;

58. „Jezu Kriste, buď pochvalen, že si člověkem narozen“, 7 sl. tvaru Sa 8a 8b 8b + refrain „Haleluja“;

v „Kolebních písních Marie“ pak píseň 2. (192—194), „Chtic, aby spal, tak zpivala synáčkovi“, 6 sl. s poznámkou Gallašovou o stáří písni (prý dle Gallaše z 1. pol. st. XVII.) a zvláštní její ceně pro její „důstojně vysoký konec“; píseň známá, na př. z SV.² 121, Bož. 41, v ZbBP. v. též heslo „Chtic, aby spal, vinšovala miláčkovi“; Kam. II. 31 a BNP. 524 nemají sl. 4.

„Staré“ jsou:

15. „Kristus, syn boží, narodil se nyní“, 12 sl. tvaru 5a 6a 7b 10b; je to pís. Lukášova dle Jir. Hymn. 55; text n. př. v Kunv. O 20^b, Bratr. 1598 str. 47; v SV.² 58 a Bož. 37 má 8 sl., v Kleych. 191 má 9 sl.; text Fryč. 6167, jež Gallaš přejímá, začleněn na Třan. 1737 str. 51, jak patrně ze změn a přídavků Fryčajem přejatých a ovšem rozhojněných;

30. „Veselým hlasem zpívejme a narození hlasejme“, 12 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b 6b; je to píseň starší, srov. Bratr. 1598 str. 57, Kom. 1659 D XIII str. 313 (13 sl.), SV.² 82, Kleych 215, Třan. 1737 str. 15, Bož. 44; ale jen 1.—3., 6.—8. sl. textu Božanova přejatý s nějakou změnou za prvních 6 sl., ostatek přidán Gallašem místo vypuštěných sloh písni staré;

37. „Deň přeslavný jest k nám přišel“, 8 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b + refrain „z toho narození“. Píseň velmi rozšířená, obměňovaná, krácená a nově doplňovaná. Nejstarší text znám mi z SV.² 131; píseň má tu 8 sl. V Bož. 68 má 9 sl., prvních 5 jsou 1.—4. a 6. sl. písni z SV.; 6.—9. sl. jsou nové; sl. 7. a 8. rozvádějí myšlenky 5. slohy písni z SV. Kam. I 25 má z písni SV. čtyři slohy: 1., 3.—5. Píseň Erb. 245 „O novém roce“ k 1. sloze její přidává koledu o 7 sl.; v „Sladovnické“ (l.) použito jen prvních 2 veršův. Táž 1. sloha je součástí ještě jiné koledy, zapsané v S. n. p. II₃ 12, a prvé 3 verše její jsou zase úvodem koledy ot. v S. n. p. II₃ 115. Píseň zaznamenaná v BNP. 521 z písni naši má prvních 6 sl. (5. a 6. slohu při tom přemisťuje), k nim pak přidána modlitba o 2 sl. za závěr, takže celá skladba má 8 sl. F. 174 má 3 sl. naši písni, 1., 2. a 5. F. 183 skládá se z 3 prvních sloh naši písni, 2 nových, pak z 6. slohy písni původní a závěru (v F. nesprávně podaného), shodného s poslední slohou BNP. 521. Písni ve VS. I. 145 a MV. I. 171 uvedených v ZbBP. jsem nemohl srovnati. BJ. 1031 má 1 sl. s odchylnou melodii a s odkazem na BNP. 521.

Písně Třan. 1737 str. 198 a Kleych. 324, obě o 15 sl., mají shodný jen začátek, prvé 2 verše. Dle Kleycha je text jeho překlad písni „Erschienen ist der herrliche Tag“ od Nic. Herrmanna, učiněný Kašparem Motěšickým.

- Z „Cithary nového zákona“ Koniašovy:
2. „Radujme se dnes, křesťané“, 6 sl. (= Bož. 55);
4. „Krista, krále nebeského“, 6 sl. (= Bož. 61);
5. „Zavítej k nám, drahý hosti, Jezu Kriste“, 8 sl. (= Bož. 53);
6. „Bůh se nám dnes narodil“, 6 sl. (= SV.² 90, Bož. 63);
7. „Sláva buď Bohu Otci“, 8 sl. (= Bož. 80, SV.² 101);
8. „Raduj se všecko stvoření“, 16 sl. (= Bož. 62, SV.² 70);
13. „Zvěstujem vám radost převělmi velikou“, 7 sl. (= Bož. 36, SV.² 55);
16. „Sličné Jezulátko, vítej, synu boží“, 5 sl. (= Bož. 38, SV.² 102);
17. „Anjelové jsou zpívali a pastyrům zvestovali“, 8 sl. (= Bož. 52 s nějakou odchylkou, SV.² 54);
35. „S pastyři pospíchejte, křesťane, k Betlemu“, 11 sl. tvaru 7a 6b 7a 6b 3c 3c 6d 6d;
z Kunv.: 3. „Slavice dnes narození našeho Spasitele“, 6 sl. = Kunv. D 16^b;
11. „Za císaře Augusta panna porodila“, 6 sl. = Kunv. P 1^a;
12. „Panna synaporodila, panenství předc nezrušila,“ 7 sl. tvaru 8a 8a 8b 8c 8c, není u Kunv.;
Z Bož.: 10. „Narodil se Kristus Pán“, známá;
19. „Raduj se všecko stvoření“, 16 sl. = Bož. 62, SV.² 70, „něco málo změněna“; jiná než piseň Kam. I. 56 o stejném začátku, jež je zlomkem písni „Třetího dne vstal stvořitel z mrtvých“;
21. „Narodilo se z panny krásné pacholátko“, 9 sl. = Bož. 48; „něco změněna“;
23. „Děťátko se narodilo“, 5 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b + refrain „z jeho narození“, = SV.² 71, „změněna“; z Bož. není;
24. „Zpívejmež všickní vesele“, 16 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b, „něco změněna“ pís. Bož. 63, kde o 13 sl.; píseň starší;
40. „K jesličkám překrásného děťátka“, 9 sl. = Bož. 50; „lidu sprostému velmi milá“;
53. „Za času Augusta panna porodila“, 6 sl. tvaru 6a 6b 6a 6b 6c 6d 6c 6d = Bož. 59, „něco změněna“; píseň starší;

55. „Vítej k nám, Bože vtělený“, 10 sl. = SV.² 103 (10 sl.); u Bož. 65 jen 7 sl.; „něco změněna“;
z ukolébavek Mariiných 4. (197—200) „Sem sem, děťatko, do kolibečky“, 7 sl. = Bož. 56, „něco změněna“;
od Mnicha: 49. „Slava na vysosti bozske velebnosti“ 9 sl. tvaru 6a 6a 7 b 7b;
54. „Když milosti plná noc přišla“, 8 sl. tvaru 9a 8b 9a 8b 9c 8d 9c 8d;
od Jana Glozia Pondělského: 59. „Poslyšte dobrou novinu, věřici křesťane“, 6 sl. tvaru 8a 6b 8a 6b 8c 6d 8c 6d;
60. „Jezu, milý Spasiteli, předrahý Vykupiteli“, 9 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b;
61. „Všichni lidé přistupte sem“, 4 sl. tvaru 8a 7b 8a 7b 8c 8c 7d 7d;
62. „Povstaň, o duše věrná, a jdi do Betlema“, 5 sl. tvaru 7a 6b 7a 6b 6c 6c 6d 6d;
od Bytějovského: 63. „Když se byl naplnil čas světa vykoupení“, 3 sl. tvaru 7a 6 b 7a 6b 7a 6b, zpív. jako „Již slunce z hvězdy vyšlo“;
od Fryčaje 6168: 14. „Buď od nás pozdraven, náš Mesiáš!“
Vlastní skladby Gallášovy: 9. „Buďme všichni veseli v tom vánočním časi“, 10 sl. tvaru 7a 6b 7a 6b;
25. „K tobě, o bozske děťatko v jeslech složené“, 9 sl. tvaru 8a 8 b 8a 8b 8c 8c;
26. „Což to za šťastná noc byla, v níž Maria porodila“, 19 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b;
27. „Buďme všichni veseli z Krista narození“, 6 sl. tvaru 7a 6b 7a 6b;
28. „Chvalmež Pána anjelského, syna krále nebeského“, 12 sl. tvaru 8a 8a 8b 7b;
29. „V deň božího narození vesel se všechno stvoření“, 11 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b;
39. „K jesličkam Jezulatka, spanileho děťatka“, 7 sl. tvaru 7a 7a 7b 7b 7c 7c; zpracována podle pís. „K jesličkám Tvorce svého“ SV.² 105, srv. též Bož. 50;
41. „Když Maria, panna čistá, v Betlemě porodila“, 16 sl. tvaru 8a 7b 8a 7b 8c 8c;
43. „Radostně zapívejme, Bohu díky vzdavejme“, 12 sl. tvaru 7a 7a 7b 7b;

44. „V radostnem plesani zpívejme, křešani“, 10 sl. tvaru 6a 6a 7b 7c 7c 7b;

45. „Vesele, křeštane, pějme, Bohu Otci díky vzdejme“, 17 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b 8c 8c;

47. „Panna syna porodila, do jesliček jej složila“, 14 sl. tvaru 8a 8a + refrain: „Křeštané, plesejte, vesele zpívejte!“

64. „Ten, jenž v chlévě v jeslech leží, k němuž vůl a osel běží“, 9 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b;

z ukolébavek: 1. „Nynej, Ježu nejkrasnéjší, poklade muj nejvzacnější“, 10 sl. tvaru 8a 8a + refrain „Nynej, nynej, lili li, synačku muj spanilý!“

3. „Nynej, me Jezulatko, nynej, krasné děťatko“, 8 sl. tvaru 7a 7a 7a. Dle „Krátké zprávy“ o ukolébavkách Mariiných písni ty se nehodi za mešní písni, ač ovšem myšlenka chtiti se vcititi v radost matky Páně a ji vysloviti Gallašovi se libi. Nevzbouzejí písni ty té pobožnosti, již katolici při mši mají miti, a Gallaš proto vytýká kostelním zpěvákům a literátům, že vnásejí je na místo nenáležité. Podobně z pastorell nebo písni pastýřských ke mši hodí se jen ty, které vyjadřují hlubokou poklonu pastýřů betlemských, ne „fraškavé“ koledy; v té věci velmi často ředitelé kůru chybují. Gallaš doufá, že duchovenstvo v té přičině zvýší pozornost, zvláště na vsi, vypudí podobné staré obyčeje z chrámu nebo aspoň takové písni zlepší.

Posléze Gallaše původcem má pís. nadepsaná „Hrdlička při jeslech Ježíše“ (205—207): „O Jezulatko, krasné děťatko“, 4 sl. tvaru 5a 5a 5b 5b 5c 5c + refrain „Cukru! cukru! cukru!“ — Barokní myšlenka, ptáka učiniti velebitelom Jezulátku, není ovšem Gallašova. Sám zapisuje na str. 201 a n. svůj vzor „Philomelae cantus ad cunas Jesuli“ od známého novolatinského básníka Jakuba Balde S. J. (1604—1668), namáhav se dle vlastního přiznání marně o překlad této skladby.

III. oddělení většinou toho, co podává v 8 sešítech, z nichž se skládá, je zajímavější. Obsah správně charakterisuje podheslí „Vánoční koledy“. Prvé dvě skupiny jich „Duchovní koledy“ (15—27) a „Koledy pro mládež“ (28—35, pak s novým a zbytečným nadpisem „Koledy pro malé dítky“ 39—76) mají svou předmluvu o koledě (1—15), již reprodukuje Šmidek v uved. čl. v ČMM. IX. 1877, 129—131. Výklady její, bájením

cizím i vlastním nastavující chatrné vědomosti historické a daleko cennější vzpomínky Gallašovy, jsou ukázkou autorovy historické práce zrovna typickou. O původu koledy našel Gallaš už hotovou báji, založenou na špatné, právě lidové etymologii slova koleda (od kolem jít); jeho majetkem je klassicky průhledný circulus vitiosus: báji vzniklou z chybného výkladu slova čini důvodem pro jeho správnost. Dějiny koledy začínají ovšem poctou Velovou; odtud jsou netržité a bohaté podrobnostmi až do zrušení jejího Josefem II. Pochybou zásluhu o toto bohatství vědění mají bláhové výmysly a domysly. Cenný tu jest jen popis duchovní koledy.

Jiný poněkud v podrobnostech je popis duchovní koledy hranické v PMH. III. 3, 39—42.: Začala se na sv. Tři Krále, nejprv v zámku u vrchního. Po zpěvu farář kadidelnici vykouřil pokoje spolu se dvěma kaplany, vykropil je svěcenou vodou a požehnal (patrně pacifikálem), zatím co rektor psal „tři krále“ na dveřích. Obyčej ten však v Hranicích nebyl zachováván již roku 1811 od „dávných časů“. Gallaš vytýká, že časem dál se jen pro zisk a „kvasování“.

Z duchovní koledy vznikla koleda dítěk. Drobni chudi koledníci, zvláště školáci, začinali svou obchůzku o štědrý večer. Bývali mezi nimi i malí chudobní studenti, již „obyčejně v provencálním zpusobu, totižto polu latinsky a polu moravsky koledovali, kterežto zpusobu nektere písne“, dodává Gallaš, „tež jsem připojil, aby naši potomci nejaky pochop o tomž koledování obdrželi“ (14—15).

Ale marně byses, milý čtenáři, se mnou těsil na nějakou příbuznou staročeské vagantské koledy makaronské, a všimli bysis nedbalého a latinisujičího užívání náměstky vztažné u Gallaše, ani netroufal bysis říci najisto, chtěl-li spisovatel takové polo-latinské, poločeské skladby veselé bídě studentské zachovati naší paměti a nesplnil-li slibu jako nejednou, či daleko spíše miní-li nemotorně výrazem „kterežto spusobu nektere písne“ koledy pro mládež, které vskutku zapsal na str. 28—76.

Po předmluvě jsou duchovní koledy (15—27). Předně opsány 2 vzory lat.:

1. „Puer natus in Betlehem“ a 2. „Puer nobis nascitur“; po nich 3. „Děťatko se narodilo, jenž celý svět osvitilo“, 8 sl.

tvaru 8a 8a + refrain „Radujme se, veselme se z toho narození!“ podepsán Gallaš, 1. sl. připomíná pís. Bož. 46;

4. „Děťatko se narodilo z panenky čiste“, 4 sl. tvaru 8a 5b 8a 5b, překlad č. 2;

5. „Collaudemus Christum regem, qui natus est in Betlehem, Mariamque genitricem . . .“ 10 veršů;

6. „Zvelebujme Ježiš Krista, jež nam porodila čista Panna“, 7 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b od Gallaše, rozšířená parafrase č. 5;

7. „Collaudemus Christum regem, qui natus est in Betlehem, quem laudant sol atque luna . . .“, „ze starého polského kancionálu“;

8. „Zvelebujme Páná svého, v Betlemě narozeného, jehož chvále jsou znamení . . .“, 24 veršů Gallašových, překlad č. 7.

Další skupina písni jsou koledy pro mládež (28—76). Štědrovečerní:

1. „Pacholatka male ke cti nebes krále,“ 11 sl. tvaru 6a 6a 8b 8b od Gallaše; také 2. (33—35) zdá se mi skladbou Gallašovou. Je-li tomu tak, použil Gallaš nějaké skladby lidové, sotva však písni „Dnes sa stało, přihodiło“, jak zapsána je v S. n. p. II₃ 159: bylo by aspoň příliš podivno, že by se byl tak odchýlil od 4.—10. sl. této písni rázovitě valašské, kdyby je byl znal. Koleda jeho zní:

1. Slyšte málo, co se stalo divnou bozskou mocí: panna čista Ježiš Krista porodila v noci.	5. Vul, osliček u jesliček ²⁾ , dvě němá hovadka, dvořanové a sluňové byli Jezulatka.
2. Pán městí betlejemští te lasky neměli, ku porodu ji hospodu dati ji nechtěli ¹⁾ .	6. Na vysoti jsou v jasnosti anjele zpívali, v sladkem pění narození Krista zvěstovali.
3. Panna svata níč od zlata k platu kdž neměla, v te potřebě svoji v chlevě ukryf se musela.	7. Pastuškove sprostačkové s hudbou jej vitali a dítěti své oběti sproste podavali.
4. V špatné pleně jen na seně ta matička milá své děťatko nebožatko do jesli položila.	8. Tři kralové mudrcové přijdouc od východu poctu vzdali tomu krali panenského plodu.

¹⁾ K 1. sloze srv. vv. 1.—4. písni S. n. p. II₃ 159. „Dnes sa stało, přihodiło“, k 2. sloze vv. 9.—12. též písni; jiná varianta 2. slohy je v 8. koledě pro malé dítky, „Pacholátka a děvčátka, bystro se oblikejte“ (MB. III. 55), skladbě to bez vši pochyby Gallašové.

²⁾ Týž verš je v uv. 8. koledě pro malé dítky; podobně 1. verš sl. 7.

9. Myrhu, zlato [s] sebou vzato
a vonne kadění
tomu krali jsou podali
k slušnému uctění.

10. Což my žaci a zpěvaci
mali mu podame,
když k uctění narození
jeho níc nemame¹⁾?

11. Předce neco — než ale co? —
koledy mu dame:
lasku vrouci, kterouž v srdeci
svém nevinnem mame.

Proč dalších 13 koled, jednakých, má vlastní číslování a nadpis „Koledy pro malé dítky“, nemohu pochopiti. Z nich 9 je skladeb Gallašových; básnický jsou bezcenné a stařeckými názory autorovými, nechutným moralisováním a obraty z klassické mythologie nevhodné k naivní radosti doby kolední.

Jsou to písni: 1. „Ježíšek, malé pacholátko, ve chlévě leží, nebožátko“, 5 sl. tvaru 9a 9a 3b3b 6c 6b 6c;

2. „Já malinký koledníček, zazpívám vám jak slaviček“, 9 sl. tvaru 8a 8a 6b 6b, ot. v MM. 366, kde 10 sl. (na vše sl. 3.);

3. „K jesličkám spanilého Milečka nebeského“, 10 sl. tvaru 7a 7a 7b 7b;

4. „V nově zrozené děťátko Ježíš, krásné pacholátko“, 4 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b + refrainovité verše 3c3c 6d 6d; má jen prvé 2 verše společné s novoroční písni Třan. 1737 str. 101 (= Kleych 1723 str. 231) a jinou vánoční t. 76;

5. „Budme všickni veselí z Krista narození“, 6 sl. tvaru 7a 6b 7a 6b;

7. „Poslyšte, milí páni, malých dítěk zpívání“, 11 sl. tvaru 7a 7a 7b 7b;

8. „Pacholátká a děvčátka, bystro se oblikejte“, 8 sl. tvaru 4a4a 7b 4c4c 7b; opakuje některé myšlenky a verše 2. koledy pro mládež;

9. „Velká radost nastala, milá pacholátká“, 12 sl. tvaru 7a 6b 7c 6b 7d 6e 7f 6e;

12. „Dej vám Bůh, milí páni, všem hojně požehnání“, 5 sl. tvaru 7a 7a 7b 7b 7c 7c; prvé 2 verše má též píseň BNP. 536.

6. z těchto koled pro dítky (49—52) je skladba vlastně Gallašova; při ní použito písni „Podě, chlapci, k nám, koledy

¹⁾ Podobnou myšlenkou a k ni připojenou prosbou o koledu končí se uv. 8. koleda pro malé dítky.

vám dám“ F. 208, S. n. p. II₃ 154. 1. sloka textu F. 208 přejata doslově (Gallaš: oríšku), v 2. již odchylka v obrat jiné písni (v. 3.—4. u Gallaše: „Ptáci jak v letě zpívají a žehulenky (!) kukají“), 3. sloka srovnale s názory Gallašovými děj lokalizuje na Valašsko: „Tam nad salaší anjel se vznáší¹⁾, libým hlasem prozpevuje a pastýřům oznamuje, že se Kristus Pan dnes narodil nám“. Ostatek (nově narozenému Spasiteli koledníci přinášejí srdece své, obět nejmilejší) odstupuje na dobro od písni uvedené a je dle jednotlivých myšlenek a obratů skladbou Gallašovou.

10. koleda dětská (62—68), „k zpívání při jesličkách od našich předků velmi zamilovaná“, jež „zpíva se znamou hanackou notou“ a dle Gallaše je „z druhé polovice 18ho století“, je píseň „Což to znamená medle nového?“, jejíž nejobsáhlejší záznam je F. 203 o 25 slokách²⁾. Gallašův záznam má pouze 22 sl.; chybí tu vv. 73—80, 85—88 písni u F. 203. Varianty k F. 203:

k v. 1.: Což, 4. cosi, 6. o pál noci hudají, 9. krasný se vznáší³⁾, 11. v vysotech (tak správně), 14. i zemi (i ruší metrum), 22. přines mu aspoň ověi kužičku (oprava nesmyslného „růžičku“ v F. 204), 26. oríšku, 27—28. Petře, běž k pekařovi pro bělkou Ježíškovi! 29. Antošku, zvolej své, 30. aby děťátku zahráli tady, 31. štymuj, 32. aby líbezny zvuk dal, 33. Jozefku, zahrej mu na housličky, 34. písaličky, 35. Hynku, vezmi svou basu, 36. podávej, 37. Karle a Mikšu, vemte sve trubý, 38. ty vám přísluší, že ste již hrubí, 41. Andrysku, 45. Kdež pak's ty zůstal, Mikšu, s dudama, 46. jistě's, 48. byl's tušim kdesi rvaný. 49—50. Pozdě, Matysku, s loutnou přichazíš, jsi tak ospaly, že se potaciš, 51. pokutu, 52. že's přišel pozdě hratí, 53. našu, 54. žadne při ní, 55. nyní, 57. všechná, 58. s matičkou, 59. Ježíšku nese, 60. holubiček dve pary, 62. tam, kde, 64. Ježíšku na kašičku, 65. Barka s Terezkou, 70. ty ale obe jsou tušim kusy, 71—72. Madlenka má košiček plný kurich vejíček, 83. řka: Tu maš, 84. omast si tvou, 89. k jesličkam, 90. za dar, 91—92. Přijmi, Jezusku malý, co sme za obět dali, 95. tvojeho, 97. Jezu, všechnym (tím oprava metra), 98. a popřej užit.

Koleda dětská 11. (69—71) je „stara, roku 1768 v Holomouci tištěna, neco poopravena“. Podepsán Gallaš, ale podpis týmž inkoustem přetřžen. Tisku toho olomouckého z r. 1768 u Jgm. jsem nenašel. Píseň zní:

¹⁾ Rkp. výnáší.

²⁾ ČZ. 387, uváděné u ZbBP., byly mi nepřístupný.

³⁾ Rkp. výnáší.

1. Již my malí žáčkové
jačo malí ptačkové
před vámi zpíváme čistě:
Narodil se Kristus Pán,
jakž nám byl prorokovan,
z Marie, panenky čisté.
3. Oní k jeslám kleknouce
klaněli se mu řkouce:
Vítej, světa spasiteli,
vítej, naš Mesiáši,
utěcho duši naší,
po níž jsme dlouho dychtěli.
2. Anjel v jasném zjevení
to božské narození
sprostým pastuškám zvěstoval;
že to panenské plemě
najdou v chlévě v Betlemě
v jeslech, za znamení jím dal.
4. Což byl Adam potratil,
to nám Kristus navrátil
skrz své svaté narození.
Popřej nám tebe znati,
slušně ctí a vzývati
a pak dojiti spasení!
5. Vám pak, pane a paní,
vinšujem požehnani
hojně od bozske milosti;
my se důvěrujeme,
že koledu vezmeme
hojnou od vaši štědrosti.

13. koleda (73—76) „Vesele vanoční hody“, dle Gallaše od neznámého skladatele, je píseň známá z SV.² 113, ale text Gallašův se dosti značně odchyluje a přidává s Bož. 62 na konci 1 slohu.

Proti Kam. II. 32 jest u Gallaše jako u Bož. o 3 sl. více; z nich jedna:

Dvě hovádky u jesliček
stály, volek a osliček,
dejmem svým sou zahřívaly,
neb Bohem býti poznaly
děťátko

je mezi sl. 3. a 4. zápisu Kamarýtova; zhývající dvě:

Chudí duchem pastuškové vzdávali ti chvály nové: Vítej k nám, nebeský králi, tebe jsme dávno čekali, děťátko!	Herodes tě chtěl zabiti, ale Bůh tak nechtěl mítí; když král zbil děti pro tebe, on schoval v Egyptě tebe, děťátko!
---	---

jsou přidány ke konci. BNP. 532 je písni té jen zlomek, prvé 3 sl., s jinou melodii. Poznamenal jsem si různocítení, ale jen ke Kam. II. 32:

k v. 3.: co se přihodilo, 4. bozske narodilo, 6.—9. Slovo boži věčné tělem stalo se nám Spasitelem, v chlévě se nam narodilo a jak outličké zjevilo, 11.—14. Panna svatá, Bohu milá v Betlemě jej poro-

¹⁾ Fialou opraveno v „pani a páni“.

dila, zavinula do pleneček a složila do jesliček, 18.—19. peřinky tež matka nemá, tvrda v jeslech hněte slama, 22. slunce stvořil's i hvezdičky, 23. všechnym, 24. sám jsi nahy.

Nejcennější a největší část III. oddělení, koledy valašské, chovají složky a sešity značené písmeny C—H. Je jich 23.

Ve dvojlistí vložené před tuto část, na němž napsán rejstřík koled, zabloudilo nějak dvojlistí, na němž jsou 2 verše z konce nějaké chvály na spokojenosť prostého člověka, dále básně „Pomlázka ranní“ a neúplná „Chvála venkovského živobytí“.

Oddíl koled valašských začíná Gallašovým úvodem „O pastevce aneb idylli vanoční, vlastě pak o idylli aneb koledě valaske“ (79—100). Vykládá se tu předem o vzniku idyll a o „idyllách svatých“ jako ve VKP. 273. Idylle svaté, t.j. koledě pastýrské, nejdůstojnější a nejlíbeznější „námět“ podává prý narození Ježíšovo; mohouť tu být vykresleny „nejkrásnější obrazové lasky boží, pastýrské sprostosti a bohabojnosti a nevinnych mravu“. Proto písňě toho druhu shledáváme u každého národa.

Ne každý dialekt je však způsobný k tomu, aby vyjádřil „roztomilou pastýrskou sprostost“ tak, jako řecký, latinský, německý a český, „vzlaště pak naš moravskovalasky“; „španíhelsky jest přiliš hrdy a panský, francouzsky přiliš zdvořily, vlasky pak přiliš sladky a lahotný (!)“; „naš ale valasky, kdyby neco vic, než se až dosavad stalo, od vlastenskych literaku byl čistěny, měl by zajisté v ohledu arkadskohudebného živobytí těch salašaku mezi slavanskymi narody v tomž druhu basništví předenustku.“ Tak s lokálním patriotismem naivně ohledným k jazykům jemu známým a s hrubou nedbalostí k právům, která si zvykem získal spisovný jazyk český, Gallaš dialektu domácímu chce razití dráhu, aby se stal spisovným jazykem. Podobně mluví VKP. 273.

Vlastním věcným úvodem v zapsané koledy valašské je stručný výpis o Valaších a jich živobytí, Proti VKP. nového tu pramálo. Přisloví o mrštnosti valašské (VKP. 257) tu zní: „Valach trikráte dřív přes bidlo přeskočí, nežli se Hanak jen jednou obrati“; za doklad valašské umělosti se uvádějí „ryte a cejnem zalivane obušky a čaganky... zavdy velmi čistě ozdobene“; zaznamenán tu běžný v okoli výklad slova Radhošť = „hořa radosti“, souvisící s hláskově obměněným tvarem Radošť, u Gallaše často se vyskytajícím, a na tomto „Olympu Arkaduv moravskych“ počítáno

16 salašů, oddělených od sebe potoky — VKP. 210 udává 18 salašů, součtem vyčtených však salašů vychází tu číslo 19; je to jeden ze mnoha dokladů Gallašovy nepřesnosti. Obšírněji o Valaších Gallaš v MB. ani psáti nechtěl, spoléhaje a odkazuje na svůj spis „Walaffij w kragi Přerovskem prawy Arkadowe Morawſſij“. V MB. pojedl jen výklad některých výrazů salasnických a jiných vlastnomluv v valašských („Slovník valasky, jakž daleko se na jejich vanoční koledy vztahuje“ 89—97); slovníček ten shoduje se celkem se slovníčkem VKP. 264—266, jest jen rozmnoven o některý výraz z popisu salašnictví (t. 171—174). Něco však přece odtud otiskuji pro nějakou zajímavost.

V dialektru valašském je „velmi mnoho staroslavanských slov“.

Některá hesla:

Bačurka — šafařka na kravském salaši;
bačkory — spusob šnorných botečku, aneb jančarek;
holby — byť i. Bolby take i černy byl, nebojim sa ho;
brymza — ovčí sejr;
bruncle — svateční kabat;
butyra — dřevěna nadoba k strojení brymze.
Cud — dobromrav; necud — zlomrav.
Čagan, čaganek;
čerpak — dřevěna píci nadoba z kusa dřeva vydlabana.
Dudák, dudač — gajdoš.
Faj¹⁾ — hneda. Faj ti povim — hneda, ochotně ti povím.
Gruň neb gruník jest ramě hory mezi dvouma potokami, srv. VKP. 172.
Hovor — rozpravka;
husarek jest vysoka černá kloboučna čepice se dvouma křídlemi, jakž ji kdysi husaři užívali.
Koliba — velká dřevěna bouda, jediné stavení na salaši, v němž se brymza strojí a v níž Valaši nocují; srv. VKP. 172;
komarník — z desek ztloučena komurka, v níž bača brymzu, maslo a pagače zachovává; srv. VKP. 172.
Obušek, obuch — malá sekera s dlouhým topůrkem, jenž za zbroj proti vlkům, jakož i k podpoře při chůzi na místo hole sloužila.
Za našeho času nesmějí Valaši, když někam putují, železnych obuchu užívat. Srv. VKP. 258;
ogar neb okar, ogark, v. VKP. 266;
ohyzda — škaredy človek.
Puška jest kratka ručnice [pluhák — dlouhá ručnice].
Roba — ženska osoba;

¹⁾ Tak třeba čisti rkp. Fag, ne fag (Č. Lid XV. 1906, 265); vzniklo z fajn či faň, a zároveň posunut význam.

rořa neb robě — dítě;

robatko — děfatko, vlastně ale jen pohlaví mužského;

roztoka — malý lesní potůček.

Sajdak, neb také zajdak, sluje pastyrška tobolka z mnohobarevných tlustých vlněných nití utkaná;

salaš jest staroslavanske slovo, jenž obšrnou, pastviskami, hajami a lesikami přikrytou paseku znamena, kteráž zavdy i na čtvrt míle, ano i delší jest. Dělí se pak na dvoji, ovčí totižto a kravský. Srv. VKP. 171, kde polemika proti etymologii Hankeově: salašák = Zálesák;

skřipčice — zpusob housli.

Švarny — toli co hezky neb ctnostný.

Valach — toto staroslavanske slovo, jenž dle mínění některých salašaku od valení se po zemi [!] pošlo, znamena vlastně [!] ovčaka aneb pastyře¹⁾. Valaška pak jest podobně pastyřka aneb kravařka.

Nejpřednější Valach na salaši sluje honak, jenž každodenně ovce, zdaliž všechny jsou, spočítati musí;

vyvoda byval kdysi před časy vůdce a soudce Valachů, kterehož sobě sami volili a u velke važnosti měli; ciganí jmenují až dosavad svého vůdce vajda, což zkracene rovně toli zní jako vyvoda.

Župica — sprostý huněný kabát barvy obyčejně brunate neb kaštanove.

V poznámce k slovníku je charakteristika dialektu valašského, jiná poněkud než VKP. 264, ale stejně nedostatečná: Valaši všichni, mimo ty, kteří bydlejí blízko měst neb v městech vedou nějaký obchod, mají jen „tvrdé r“ a „konečné, po s nasledujici e v a měnívají (repa sa letos dobre neurodila)“; „zavdy stava se to take po jiných literach, že a místo e užívají, u p.: Hlobnu ťa kyjem, nestanesh-li“.

„V abení Muze Moravské do Betlema“ (101—122) je nový úvod, tentokrát veršovaný. Jsou to verše tvaru 8a 8a 8b 8b, chodu trochejského, s více než polovicí chyb vyložitelných zastupováním přízvuku délhou, ale také jím nevyložitelných, s rýmy pohodlnými, ale i tak od přesného vyslovení myšlenky odvádějícími.

Za vlády Severu, plašicího „Hájo - a Proudobohynky“ do jich úkrytu; touží náš veršovec po útěchách, jichž užil v „arkadské končince naší“, „když se v stobarevném rouše z jara strojila Květuše, pak Ževěna v létě zasi pšeničné zlatila klasy, když [v] podzimku Ovocnice štědře žehnala štěpnice a Vinodar, jinoch horký, hroznami strojil pahorky“. Nenacházi útočiště před „strašnou Furii, jenž

¹⁾ Dle VKP. 173 je tato lidová etymologie od zpravidla Gallašova Jak. Matyzka, učitele v Juřinci, a je pravděpodobná dle Gallaše.

sluje hypochondrie“, v háji v pozorování přírody a v pěni písni, „v nichž si zalíbili“ jeho „Moravští krajaní a jich sousedští Slavani, jenž v České bydli krajině, protože znějí nevinně o krasi přirozenosti, vzbuzujice srdce k ctnosti“. Volá Umčičku, aby mu kouzlila obrazy dávného zlatého věku „dle Gesnerového malování“. Obrazy této zlatověké blaženosti jsou sice ve skutečnosti teď řídké, ale přece nejsou vytvorem „horké fantazie“. Jsou ještě ve vši, zvláště pak u „lidu pastyřského živobytí hudebného“, na př. u Valachů, jak ukazuje veršovaný popis života salašáckého a jeho radovánek. Největší projev radosti u Valachů jsou koledy. Mnozí z Valachů tvrdí, „že Betlemští pastuškovi byli praví Valaškovi, jenž z nebe tou milost meli, že v jeslich Krista viděli“; od betlemských pastyřů že pochodi rodem, a ne-li, že od nich aspoň pochází jich vědomost, jak se dojí ovce a strojí brymza a žinčice; jich dědové prý se tomu naučili od betlemských pastyřů dříve, „než sa sém přihostili z země svate do Moravy“. Mylné to domnění může být aspoň „námětí pěni nevinného“, po němž veršovec touží, slyše pastyře se zvučnou muzikou a s dary spěchat do Betlema. K nim nechť se přidruží Muza vesská, by písni veselou poctila toho „lidnosti přitele“, Krista, „jenž se ráčil zas zrodit v srdeci svých věrnych ctitelů“; nechť svolá anděličky, by zdobili rajským kvítím jesličky s ní a s arkadskou chasou, ze salaši shromázděnou, nechť svolá i lesní zpěváky, by novorozeněti „koncert zpívali a sladko jej uspávali“.

Idyllism se pseudoklassickou erudití, sentimentalitou XVIII. věku a básnickou neschopností v službách náboženského citu.

V touž složku C. kde to vše zapsáno, vloženy 2 složky obsahující 1. „Narození Messiaše“, „vejtah“ z „Českého básniřství v novém rouše“, známé to veršované prosodiky Hřibovy, 2. „Rozmlouvání pastyřské o narození Páně“, známé z Rosovy „Čechorečnosti“ 509—512 atd., posledně nedopatřením z pozdějšího přetisku otisklé F. Táborským v ČČH. VIII. 1902, 182—184 a 3. „Ticha poklona pastyřů při jeslich Ježiše“, 12 sl. tvaru 7a 7a 7b 7b Gallašem složených.

Na str. 139—302 následují koledy valašské.

O 1. koledě valašské (141—144) „Pásli stádo Valaši“, pojmenovává Gallaš na str. 144—146:

Tato pastorella jest jedna z nejstarších a nejlepších koled valašských, v niž čista arkadská sprostota panuje. Její původ vztahuje se

bez mala až do první polovice sedmnácteho století¹⁾; ja jsem ji v jednom polském v tomž století v Krakove tištěnem kancionalku zpolštěnou našel. Valaši líbuji sobě v ní velmi velice, jakž také od nich vážena byti zaslhuje, a při dudach zpívána velmi dobře zní a sprostý charakter pastyrsky jevi. Kdo by ji proto tupit chtěl, ten zajisté povahy svate vanoční idylle nezna; takove, pravim, idylle, kteráž k obveselení sprosteho lidu, vzlaště pak valaského, složena jest. Bodejž by nas tak čista a dobře rymovana, jakž jsem ji až do vršu 9. nalezl, [došla]; ostatní zjevovaly ovšem, že jich jakysi pozdní veršovec rymoval a neco zhudloval; což sem ale poopraviti nezanechal. Bylo by k požadaní, aby chom víc takových valaských pastorek aneb pastevek naleznouti mohli; mi ale až dosavad nemnoho lepšího ještě do rukuv nevpadlo“(!).

Píseň otištěna ve VKP. 274—275, nesprávně však dělena je tu na slohy čtyrveršové, rovně dvěma dvojveršovým slohám Gallašova zápisu v MB. a záznamů jiných. Podávám různocítení MB. k textu VKP., nehledě ovšem k různostem v délce samohlásek a k některým zřejmým vadám přepisu:

k v. 8. hledat, 9—10. srozuměl — pověděl, 11. se, 11—12. doslově opakovány jsou v čís. 19. v MB. III. 285; 13. 14. Zvestuju vám novinu radostnou v tu hodinu, 23—24. ručičky a nožičky padnouce před jesličky, 25. anjeli, 30. dla, 31. sa, 36. nově narozenemu, 37. Barta jehňátko, 38. kozlátko, 40. k tomu smetany, 43. předložil; mezi 44. a 45. na víc: Potom hudbu dělali a vesele zpívali tomu roba²⁾ malému, nočka (!) narozenému, 46. nejvíce.

Také 4. koleda je lidová, „stará z počátku 18. století“, ale bohužel, též „něco přestrojená“ od Gallaše. Zni:

- B a č a. 1. Tak sem soňa počal chutně spátí,
a počalo sa mi čosi zdati,
že ptaci zpívali na salaši
a hudbu dělali si Valaši.
2. Na mou milou kušu, zezulenku
libezně jak z vesna kuka venka³⁾.
Což to ma znamenat, mili braši,
vyskočte ochotně ven, valaši!
3. Vstavajže, ty Kubo, pobizam fa,
sic fa hlobnu kyjem, obudím fa!
Vstanže tež ochotně, ty Matysu⁴⁾,
pohledni na ovce, kde sa pasu!

¹⁾ Dle VKP. 274 je ze XVII. st. a je nejstarší koleda.

²⁾ Tak přepisují rukopisné značení jotované retnice: roba, Tobga atd.

³⁾ Dial. venká (n. venkaj) = ven; tu záměnou ponětí kam? a kde? vztato smyslem „venku“.

⁴⁾ Rkp.: Matyzu.

Kuba hoňák. 4. Daj mi pokoj, bačo, dřima sa mi,
nedavno sem přišel za ovčami;
my sme sa za stadem nabehali,
radí bysme troch[u] nyní spali.

Ka č a 5. Což sa to, Ondrašku, venku deje?
Kdosi na výsoti vzhůru pěje,
a jasnost velika u Betlema.
Což pak to noveho znamenat ma?

6. Počuvaj, počuvaj, obozři sa,
co to tam za jasnost u salaša?
Bystro, valaškove, povstavajte,
krpce a halenky si hledajte!

K u b a. 7. Utíkaj, utíkaj, čosi hyn je
velice svetleho pri Betlemě!

B a č a. A kde je? a kde je? ukaž mi to,
ať ja sa podivam take na to!

8. Pobirajme krpce na ramena
a bežme tam spolu do Betlema,
co to tam za zpěvy sa konaji,
až sa všudy hlasy rozlihají!

9. Mikulo, na ovce podívaj sa,
by sa nerozbehly, postaraj sa!
Ty Juro, s Bartošem, s ním běhajte,
aby sa sehnaly, pomahajte!

H oň a k. 10. Šimo, vyskoč honem do bučiny,
kdež sa koze pasú z ostružiny,
obráť honem domu ty hovadka,
vzlaště pak pozoruj na kozlatka!

Š i m a. 11. Na mou milou věru, tam jich není;
ach, což my ubozi si počneme!
Ach, snad jich nam vlci roztrhali,
po horách, po lesi rozehnali.

H oň a k. 12. Zbehní honem, Šimo, po dolině,
snad že sa tam pasu na vrbině,
a ja zas poběhnu hyn na kopec,
kdyby tam zabehlý na vršovec.

13. Na mou milou věru, dokazal sem,
krpce i halenku zaratil jsem;

a juž je včil zima bez haleny,
a z rana mraz byva, krpcu¹⁾ není.

14. Běhaj, běhaj, Ondro, za ovčama,
jenž primo padí do Betlema!
Co to ty ovečky počinajу,
že dneska k Betlemu pospíchajу?

On dra. 15. Jděte sem, ovečky, pod bučinu!
Kdež zasi hledáte pastvu jinu?
Ještě ste to nikdy nedělaly,
že byste k Betlemu pospíchaly!

Bača. 16. Neseš vám novinu preveselu:

Buh račil osvítit zemi celou.
Radosti veliku zaplesajte,
honem vaše dudy naduvajte!

17. Neb sa anjel zjevil pastyričkum,
velku radost zjevil ovčaričkum,
že sa nam Mesiaš dnes²⁾ narodil,
aby nas hrišníky vysvobodil.

18. Narodil sa v chlevě pri Betlemě
z panny pošle z Davidova plemě;
ta v sprostých plenečkach jej zavíla,
do jesli na seno uložila.

19. Honem, honem zhledavajme dary!
Ty mu daš kozlatko, Juro stary,
a ja nejtučnější pro děťatko
ze stada vyberu sve jehňatko.

20. Ty Bartošku, maš hrneček medu,
ten mu milerad daš na koledu;
Mikula naleje do lavice³⁾
nejsladší dnes varene žinčice.

21. Jurka červenych, vonnych jabliček
navybira svuj p[e]lny⁴⁾ košiček;
Vavra mu daruje sve hrdličky,
a Šíma tež svoje holubičky.

22. Marta pro děťatko na kašičku
naplní smetanou svou flašičku;

¹⁾ Rkp. krupeu.

²⁾ Nejasno.

³⁾ Rkp. lawjce. Srv. doklady na dialekt. lávice u Kotta, 1. Dodatky s. v.

⁴⁾ Rkp. prhny.

Susana mu čerstvo ztlukaneho
masla hrudu poda sladinkeho.

23. Ked' juž dary své pospolu máme,
tež sa o muziku obstarame,
na housle, cymbale a na dudy,
až sa tam rozlihat bude všudy.

24. Ked' sa tam do chleva priberešeme,
hnedka pri jesličkach poklekнемe,
slušnu mu poklonu udělame
a tak ho radostně privítame.

25. Vítaj, vítaj z nebe, Spasiteli!
po němž sme tak dluho juž dychteli,
rač našim vejvodem zustavati
a naše salaše požehnatí!

26. Ať ovečky zdravu pastvu mají
a na brymzu hojnost mleka dají!
Pohanky take nam hojnost treba,
neb ta nam slouživa místo chleba.

27. Tak fa zde na zemi budem vzyvat,
za tve dary tote vděčně zpívat,
potom nas do nebe na svuj salaš
rajsky rač povolat, Jezusku naš!

5. koleda je variant koledy v Rožnově zapsané: „Poslyš, Ondraši, cosi nás straší“ S. n. p. II₃ 178 n. a „Poslyš, Ondráši“ BNP. 537. Dle záhlaví Gallašova vystupují tu: bača, honák, Ondra a valaši, a píšeň zpívá se jako „Nový rok běží“. Tato píšeň vskutku má strofickou úpravu stejnou s koledou naší, a dle toho by byl znal Gallaš ji s nápěvem jiným; nápěv u BNP. 537 musil by miti za slovní podklad 3 slohy úpravy zaznamenané u Gallaše. Píšeň „Čuvaj, Ondráši, cosi nás straší“ ve VKP. 275—276 je po 10. slohu variantou zápisu v MB., od 10. slohy však oba texty se rozcházejí a mají společné jen hlavní motivy a nějaký obrat. Slohy koledy 5., tvaru 5a 5a 3b 5c 5c 3 b, pro úsporu místa tištěny vždy ve 2 řádcích.

Bača. 1. Čuvaj, Ondraši, cosi nas straší z oblaku.
Nezapomínaj, behaj a strilaj z pluhaku!¹⁾

¹⁾ Die obširné pozn. Gallašovy tak „per licentiam poeticam, poněvadž naši šalašaci ohnivé zbroje protíva vlkům na svojich pastvach k obhajení stád svých užívají a velmi vyborní střelci jsou“; betlešti pastýři užívají a užívají luku a kopí. — VKP.: straší Nad horú V tom nočním času. Proběhni s chasú Oboru.

2. Nechť straši co chce, zajimaj ovce, žeň domu,
by sa zehnaly, nešmakovaly nekomu !
3. Tam jakas šera dolu prišera se znaší;
veru sa bojim, že ledvas stojim, Ondraši !

Ondra¹⁾. 4. Neboj sa, brachu, není tu strachu žadneho !
Andilek z nebe kyva²⁾) na tebe jasného.

5³⁾). Ja sa nebojim, cosi ti povim dobrého,
co sem sam slyšel, když semka přišel, od neho.

6. On k nam z vysosti přišel v jasnosti na pole,
pravil, že čiste v Betlémě jistě⁴⁾ pachole.

Bača. 7. Ondraši, čuvaj, co to za šuhaj ma byti ?
Co za pachole mělo na pole přijiti ?

8. On sa sem díva a na mně kyva, muj brachu !
Keď sa osmělim, veru vystrelim; daj prachu !

9⁵⁾). Živemu prisá⁶⁾), stuj a nekry sa, poslechní:
anjel kriči zas a vola⁷⁾) na nas, poklekni !

Anjel. 10. Pastyrčkove, noviny nove čuvajte !
Jest kratka cesta, jen vy do mesta hybjajte⁸⁾ !

11. V chlevě u dveří děťatko leží na seně
od své matičky v sprostě jesličky složene.

12. To krasné dítě v plenkach zavite jest kral vaš,
vam prislibený dluho žadaný Mesiaš.

Bača. 13. Keď tomu tak je, bratrove, poďme tam k němu,
jen spěšnym krokem a celym skokem k Betlemu !

14. Dary zbirajte, sa nezdrahajte, ditěti
tomu malemu, krali našemu, k oběti !

¹⁾ VKP. Hoňák.

²⁾ VKP. s nebe Volá.

³⁾ VKP. m. slohy 5—8: Bača. Věru sa bojim, že sotví stojim Od strachu
Pri té jasnosti Tam na vysosti, Môj brachu.

⁴⁾ S. n. p. II₃ 179 správněji zaměňuje pořad slov jistě — čisté.

⁵⁾ Dle Gallašova rozdělení na osoby patří sl. 9. nejspíše Ondrovi.

⁶⁾ BNP. 538: K živému prisá, S. n. p. II₃ 179: Živému přisa. Je to zkomolené přisahu. — ⁷⁾ VKP. Čuvaj, zpívá zas A kývá.

⁸⁾ VKP. A honem cestú K Betlému městu Spěchajte.

⁹⁾ Rkp. prýjibene.

15. Ja mu dam jehně, Ondra proň zbehne k salaši;
Vavra da brudu a Miček druhu, valaši.
16. Mikula medu na koledu hrniček
a Janek vonnych jablek červenych košiček.
17. Masla sladkeho dnes ztloukanego pro Pána
mastit kašičku poda hrudičku Zuzanna.
- 18¹⁾). Žinčice taky ze dva čerpaky sladinke
pro to děfatko a nemluvňatko malinke.
19. Keď dary mame, jež mu podáme, bačo naš,
což ty hudbe a hodne zvukbe povidaš ?

Bača. 20. To sa rozumi: každy, kdo umí muziku,
dnes sa přičiní v svojem umení dle zvyku.
21. Poskoč do budy pro moje dudy, Mikulo !
Ty naš[u]²⁾ chasu povedeš s basu, Vaculo !
22. Nyni pospolu kopečkem dolu kračejme,
toho panačka, toho milačka vítejme !
23. Vitaj, panačku, boži milačku ! Ty jsi naš
davno žadaný a vyprosený Mesiaš !
24. Rač hojně naše zehnat salaše, pak v nebe
po smrti vzít, tam večně byti u Tebe !

6. koleda „Zhuru, pastuškove, povstavejte“ podává text písničky „Zhúru, pastuškové, postávejte“ S. n. p. II₃ 95 až po verš 68. této písničky. Proto podávám jen varianty.

Verše 1—7 dle Gallašova textu zpívá anděl, 8—15 bača, 16—34 Ondra, 35—68 bača. Čtení záznamu Gallašova: v. 2. povstavejte, 5. vaš m. naš, 10. není u Gallaše, 16. Nelekaj se, 17. preštasny, 18. jsme sa dočkali, 21. pri, 22—23. v chleve leží, ach, nažičky na seně (varianta porušující metrum), 26. pospichajme, 27. Vstaňte, 31—32. Bača po předu bude poskakovat, 34. nam gajdovat m. vesele g. (obě poslední varianty ruší metrum), 37. Nuž, Macku, dudaj, 38. Jurko, 41, 52. sa m. se, 43. aby sme, 46. oblikaj sa, 50. brymze m. sýra, 57. daš mu medu (přídavek však ruší metrum), 60. přijme, 62—53. chybnej zaměňuje pořad slov „naše duše“, 64. rajsou, 65. Když — přijdeme, 66. sa dívajte, 67. budem dělat, 68. Dělajte. Místo 69—95. následuje:

Takto k němu reknem:
Požehnaj nam naše
na horach salaše,
vem do nebe duše naše !

¹⁾ Rkp. omylem znova čísluje 17. a v omylu pokračuje.

²⁾ Nedopsáno v rkp.

Tři poslední verše jsou na konci koledy „Poslyš, Ondraši“ S. n. p. II₃ 178 n., jež shoduje se s Gallašem zaznamenanou koledou „Čuvaj, Ondraši“; leč v tištěném exempláři, jehož použil Gallaš, zněly ty verše nějak jinak, svr. výše. Koncem tímto ovšem metrum písni „Zhůru, pastuškové“ se ruší. — Verše 70—95 písni S. n. p. II₃ 95 n. tvoří v MB. III. 185—186 část 2. a celou 3. sloku koledy 7. „Slava budť na vysostech Bohu nejvyššímu“ (= „Slava budť na vysostech“ S. n. p. II₃ 170), připojujíce se tu k prvým 4 sl. písni zcela jiného metra, upravené však tak, že prvé sl. písni S. n. p. II₃ 170 čítány u Gallaše za slohu 1., 3. a 4. sloha písni S. n. p. II₃ 170 s verši 70—76 písni S. n. p. II₃ 95 čítány za sloku 2. a verše 77—95 této poslední písni za sloku 3.

Vybírám varianty: k S. n. p. II₃ 95 n.:

verš 72. u Gallaše: tou, 74. ručky, 75. sa m. se, 77. ťa, 79. svou, 90. prijme;

k S. n. p. II₃ 170:

verš 4. u Gallaše: dobre, 10. Vstavej, 14. podej — tvej, 16. sa tresu, 17. Syn Boží m. Ježíšek, jež přetrženo, 21. jest, 22. radujte, 23. vas, 25. v skok vstavejte (S. n. p. II₃ 170 chybě: „skok“), 29. novina, 30. kterou slyšet, 31—32. Spravujte sa honem, ochotně tam zbehnem. Verše 1—9 S. n. p. II₃ 170 dle Gallaše zpívá anjel, 9—16 bača, 17—32 (a připojené k tomu verše 70—95 ze S. n. p. II₃ 95) zase bača.

8. koleda (187—195) upomíná sice začátkem na jednu slohu z vánoční hry otištěné u F. 10 n. („Vzhůru, braši, postávejte“ F. 12), ale mimo 1. verš jiné shody tu není, podobně jako s koledami BP. 176, S. n. p. II₃ 95, 67, 91, 78, 74, BNP. 548 a F. 49 (části hry tříkrálové z Rosic). Škoda, že od sloky 10. (,od vršu 10 až do dvacateho čtvrtého“) jest snad „takměr všechno“ přídavek Gall. dle jeho vlastního dozvání. Tak aspoň praví příspěk jeho na str. 193, přetržený ovšem; pod. přetržen je příspěk „Od téhož skladatele“ (t. j. Michala Mizery, z jehož koledy u G. zapsané na str. 151—164 na str. 157, již začíná složka D, čte se posledních 5 veršů omylem ještě jednou napsaných a pak přetržených) „poopravena“, jenž předchází zápis na str. 157. Osoby podělené o jednotlivé části koledy jsou: bača, Barta, Vavra.

Bača. 1. Hore, chaso, povstavajte! .
Kdosi křiči, počuvajte!
Hlas jde jako z oblaku —
měj sa každy k pluhaku!

Valaši. 2. Na čo že nas budíš, na čo?
Daj nam pokoj, stary bačo!
Drimaj ráči a nech nas;
vstaneme, až bude čas!

Hoňák Barta. 3. Čujte, braši, počuvajte,
honem krpce obuvajte!
To není prece zhola:
kdosi na nas ven vola!

4. Vstaň hore, bratre Jakube!
Již s nami dobre nebude:
nech je to ono, co chce —
kdosi nam bere ovce!

Kuba. 5. Nebojte sa, mili braši!
Níč nas tu zlého nestraší.
Prisa, to anjel kričel,
ja ho videl i slyšel.

6. On nam prinaší novinu
z nebe o tom Božím Synu,
jenž sa z Panny narodil,
aby nas pekla zbavil.

7. Pravi, že v Betlemskem mestě
v onom chlevě hned pri cestě
leží v jeslach¹⁾ na seně,
v sproste zavity pleně.

Bača. 8. Nuž tedy, mily Ondrašku,
Jakube, Mikulo, Vašku,
honem dolu zbehněte,
do chleva nahledněte!

9. A co tam v chleve uzříte,
všechno mi řadně povíte,
bychom sa prichystali,
poctu mu udělali!

Valaši 10. Nechaj sobě ricti, bačo:
k čemu nas tam toli, na čo?
Zbehní ty tam, Vavrošku,
a vyšetř to tam trošku!

11. Že's ty vtipný šuhaj, víme;
my sa zatím pristojíme

¹⁾ Misto přetrženého „složen“.

a k obeti zhledame,
co najlepšího mame.

- 12¹⁾). Než ale což mu dame,
dyž [samí]²⁾ níc nema[me],³⁾
my chudobní valaši
zde na našem salaši?

Vavra. 13. Zaplesajte, bratričkove,
neb to děfatko je prave
otce bozskeho plemě,
narozené v Betleme.

14. Když jsem tam do chleva vkročil,
zastup anjelu sem zočil,
jenž vukol jesli stali
a sladičko zpívali.

15. Jeho matka u jesliček
a jakys šedy stariček
naklonění klečeli
a jemu se klaněli.

16. Volek take a osliček,
stoje nad ním u jesliček,
lahodně naň dýmali
a tak jej zahivali.

17. Nebo sa trese od zimy,
nemať kuštička periny,
nezavíte, maloučke,
leží v jeslach nahoučke.

18. Ach, jak mně srdce bolelo,
když tu chudobu vidělo!
Ono sa na mně smalo,
jak by mňa davno znalo.

19. Ja pak pomyslil sem sobe:
keď bych mel tu jen v te dobe
par měkounkych kožiček
k prikryti tvych nožiček!

20. V tech myšlenkach domu spícham,
ledvas že chvataje dycham,
upadl sem na hrazi
na nejmeně tri razy.

¹⁾ Sl. 12. připsána po straně a znaménky na své místo zařazena, nečítána však; odtud tedy čísla otisku se s G. zápisem neshodují.

²⁾ Nečitelné, rozlezlé. — ³⁾ Nedopsáno.

Bača. 21. Nuže tedy, bratři mili,
abychme sa nezpozdili,
dary bystro chystajme
a k Betlemu lybajme!

22. Ja mu venujem kozlatko,
ty Mikulo, daš jehnatko,
Jura mu na koledu
da hodný flastr medu.

23. Vavroš poda sve kožinky
dětatkovi za perinky,
by sa mohlo prikryti
a oudky sve zahriti.

24. Mikšu, ty maš měch orechu,
ty mu tam zaneses v měchu:
Marta mu da košiček
kuřich čerstvých vejíček.¹⁾

25. Zuzka poda par kuratek
a Verunka holubatek,
Majdalena čerstveho
hrudu masla sladkeho.

26. Bartošku, zbehní do budu
a prines mi moje dudy,
Juro, valaskou chasu
predchazej se svou basu!

27. Vašku, na pišťalce piskaj
a vesele pred ním vyskaj,
tluč mu chutně holuby,
ať sa mu to zalubí!

28. Aj, ty kudrnaty synku,
tak fa opalim tou dřínku!
Žadnych daru nedavaš
a pozadu zustavaš!

[Valaši.]²⁾ 29. Nuže, pod juž, bačo stary,
ať dětatkou naše dary
s vroucenou laskou podame,
požehnaní žadame,

30. by nam račil na salašu
pracu požehnati našu
/ a po te častne strasti
prijal k večne radosti!

¹⁾ Tak rkp. (wegiček).

²⁾ Rkp. nemá. Doplňuji dle smyslu.

Koleda 10. (205—209) podává text shodný s písni „Hopsa, bratrove, k vam pospicham“ v S. n. p. II₃ 87, má však vic o 2 slohy, za to nesprávně komolí poslední 4 verše slohy 5. Ale zdá se, že verše ty i v S. n. p. II₃ 87 jsou porušeny, že i tato píseň je neúplná. Aspoň jsou křiklavě nesmyslné proti pěknému ostatku, a spojenější je vitání u Gallaše. Písni S. n. p. II₃ 87 nejbliží je píseň F. 196, ale tuto text je porušen: 2. sloha tohoto záznamu vznikla z 1. části slohy 2. a z 2. části slohy 3. písni S. n. p. II₃ 87 a Gallašovy; stalo se to patrně nepřesnosti paměti (v 2. části 2. slohy S. n. p. II₃ 87 a Gallašova zápisu je motivace darů, vynechaná v F. 196). Že zápis F. jest učiněn dle nepřesné paměti, o tom jasně svědčí poslední sloha, v niž do náležitého počtu chybějí 3 verše. BP. 170 má zlomek písni, prvé 2 slohy varianty F. 196. F. 4 má 2 slohy: první je obměnou 1. slohy S. n. p. II₃ 87, druhá (s nesmyslným v. 2. „tys mně dal obuv, když byl malý“ místo „ty mu daj obuv, neb je nahý“) je setkána zase z 1. části slohy 3. písni v S. n. p. II₃ 87 a z 2. části slohy 4. též písni.

Koledu zpívají dle Gallašova zápisu: bača, Jurka, Kuba a jiní ještě valaši. Podávám varianty k jednotlivým veršům S. n. p. II₃ 87:

k v. 3. Juričku, dolinu, 8. Což pak ta, 9. Snad si pobloudil, 10. Ach bratrove, 12. Juž sa, 13. in marg. Fiala m. „ten starík“ přípsal „dávno děd“, 14. z nebe, 15. 47. sa m. se, 17. Juž ho mate, 21. „pozbírajte“ opraveno od Fialy v „af zbíráte“, 23. muj drahy, 24. vem obuv, 28. Co mu tedy vezmeme, 29. když, 30. povedu, 31. flastr, 32. brimze, 33. na koledu, 35. vyber Macku, 36. mleka take, 38. vem mu, Macku (Fiala nesprávně — hledíc k pořadu rýmů — opravuje: milý Vašičku!), 40. Nebo ta je, 42. trochu, 43. Však on ti ho jest, 45. šutky (touž variantu uvádí S. n. p. II₃ 89 v poznámce odjinud; dary F. 197; šutky, dial.: dudy), 48. podme ho privítati, 50. Jdi ty napred, Antoní (rkp. Antonj, S. n. p. II₃ 89 Antoni, F. 197 Antonin; Antoní je tvar starobylý), 51. Všaks; místo 52—55.: Maš tedy mezi nami místo přední.

Zbývající 6. a 7. sloha Gallašova zápisu jsou rovny 5. a 6. sloze písni S. n. p. II₃ 98, jež má touž úpravu slohovou.

Varianty zápisu Gallašova jsou:

k v. 45.: naštímuj svoje truby, 46. a zatrub na ní, 47. zpívat, 48. sa bude rozlihat, 50. Podme, 51. pokleknemež, 52. chvalmež, 53. pastyrčka, 54. sa m. se, 57. s vroucností, 62. s tebou, 63—64. v neskonale radosti a večne blažeností.

Poslední slohu Fiala škrtl a zkomponoval místo ní novou, nesprávně pojímaje při tom metrum posledních 2 veršů slohové úpravy písni této.

Zpívá pak dle rozdělení Gallašova v. 1—2 Jurka, 3—5 bača, 6—7 Jurka, 8—9 bača, 10—22 Jurka, 23—24 bača, 25—27 Jurka, 28—29 Kuba, 30—31 Jurka, 32—33 Kuba, 34—38 bača, 39—40 Marek, 41—42 Mikeš, 43—44 Jurka, od v. 45 do konce bača.

11. koleda (210—217), zpívaná a dramaticky provozovaná dle udání Gallašova bačou a Valachy, skládá se z části shodné s v. 1—35 písni, jež otiskena jest v S. n. p. II₃ 98 (zbývající 2 slohy této písni shledali jsme připojené u Gallaše jako 6. a 7. slohu písni č. 10 „Hopsa, bratrove, k vam pospicham“), a z varianty, někdy dosti odchylné, k 5.—18. sl. písni „Slava buď na vysostech“ S. n. p. II₃ 170, ježíž prvé 4 slohy s verši 70—95 písni S. n. p. II₃ 95 tvoří Gallašovo čís. 7. Gallašův zápis zní:

Bača. 1. Chaso, vstavajte, povidam vam!
Keď nevstanete, kyjem vam dam!

Valaši. Nech nas, mily bačičku,
pospať ještě trošičku,
všem dobrý nam!

Bača. Vstaňte brzo! Co volaš?
Počuvajte z nebe hlas!
Anjele, tušim, zpívaji
a takto na nas volají:
Nebojte sa, radujte sa!
Pan Buh pri nas!

2. Vemte svoju zbraň každy k pasu, 3. Macku, zustaň v kolibě s Juru,
to vam povidam beze špasu!
Což to bude noveho,
níkdy neslychaného
v tomto času?
Kde jsou ovce? Pan Buh vi!
Hledajte jich kde kudy,
zbehňte do ostruži,
po nich nam mysl tuži,
jak najdete, přízeňte jich,
a to brzy!

mate tam pluhak i pistulu!
Budťe dobre na pasu,
a ja pobehnu s chasú.
Co pak zas na nas vola
a pokoj nám neda?
Z Betlema jest tento hlas,
čuje, jak kričí na nas!
Pujdeme tam, dovime sa,
co to za hlas.

4. Anjeluv mnozství pri Betlemě,
leží pachole tam na seně;
běžme tam, bratři, hbitě,
uhlidame to dítě.

Honem sa obuvajte,
dluho sa nezdrahajte,
oblete sa v brunckely!
Pravi, že je pan velky;
veřte mi, že to nejsou žadne pletky.

Valaši. 5. Což pak sa ti zazdalo, bačo mily?
Nemíval's ten obyčej jak tu chvíli.
Kričis jako zmameny,
jsi cely omračený,
nedavaš nam pokoj,
mame sa chopit zbroje.
Co pak tě ale postrašilo,
a k te rozbroji popudilo?
My, jak jsme na žoch lehlí,
drimali sme míle.

Bača. 6. Ej, vy hned spíte ják hovada,
jak skoro ste lehlí zavra stáda!
A ja když sem nespal,
buh anjela zeslal
z nebeske vysosti
v ružove jasnosti.
Kubu sem nejprv obudil,
by slyšel, co anjel mluvil;
ten vas měl všechny vzbuditi
a hned [s] sebou vziti.

Hoňák. 7. Když jest tak, bratrove, poslechněme bače,
bežma tam pospolu! Srdce ve mně skače
velikou radoští.
Bežme k tomu hosti,
dělajme hezke kroky,
velke valaske skoky!
Stada v košaru zanechejte,
obušky honem pozbirajte:
nepotka nas žadná¹⁾ škoda,
narodil se nam vyyoda!

Vášek. 8. Když tam k nemu pujdem s velkou radostí,
což pak [s] sebou vezmeme tomu hosti?
Keď níc sami nemame,
což mu slušného dáme?
Čím sa mu zavděčiti?
Zdaž bude urdu piti

¹⁾ původně „nížadna“; ný přetrženo.

čili par čerpaku žinčice?
Jineho tu sic nemame více¹⁾!
Prosím fa; což k tomu povidaš,
ty mily bačo naš?

Bača. 9. Ej Vašku hlupy, co sa staraš?
Vyskoč ochotně ven na salaš,
ober pro toho pana
najtluštſího barana,
vem k tomu i kozlatko
pro²⁾ to mile paňatko!
Keď to bude pred ním skakati,
bude sa tomu jistě smati,
a byť by také smutne bylo,
prestane hned plakati.

„Slohou“ 10.—12. zápisu Gallašova prohlédá již zřetelně strofické rozdělení písni S. n. p. II₃ 170.: sloha 10. o 24 verších = versům 81—92 oné písni, po nich následují 4 verše v písni té se nevyskytujíci:

a brymze fasečku
a masla hrudečku³⁾.
Ty, Mikulo, na koledu
podaš mu hrneček medu,

a pak verše 105—112 písni S. n. p. II₃ 170 (versů 97—104 u Gall. není); sloha 11. o 16 verších = vv. 113—128; sl. 12. rovněž o 16 verších = vv. 129—144.

Varianty k S. n. p. II₃ 170:

k v. 81. Vezmeme, 82. ktera, 83. poprosime, 85. navari mu kašičky⁴⁾, 89. vymej dvé (!), 91. smetanou, 92. vezmeš, 105. Nuže, hopsa, 106. zbehneme mu, 107. sa, 108. my budem skakati, 109. Keď juž, 110. podme, ať sa nemeskáme (dobrá oprava tohoto verše), 111. kračej cestu, 112. tak pobehnem, 113. Vezmíme tež, 116. pri tetu, 117. budem hrati, 120. tomu, 121. štimuj, 122. písničky, 123. Macku, skoč, 125. fujiru, 127. ty basu (opravuje verš), 128. takto mu, 129. Vítaj nam, 131. predpovedený⁵⁾, 133. prijimi, 135. požehnaj, 136. včeličky (!),

¹⁾ Verš nadmerný.

²⁾ Původně psáno Bud[e], z toho opraveno v nezřetelné pro. S. n. p. II₃ 172: Bude rado to paňatko.

³⁾ Rkp.: a brymze (přeškrtnuto: hrudečku) fasečku a masla fasečku.

⁴⁾ Slovosled u Gallaše dává rým k v. 7. též sloky (jesličky).

⁵⁾ Opravou z predpovezený.

137—138. Daj nam brymze, masla dosti, kaše a chleba v hojnosti, 140, 143. sa, 142. a chtaj¹⁾ nam to propujčiti, 144. k tobě, Kriste. Amen!

Pořad rýmů v písni S. n. p. II₃ 170 — v lichých slohách abcdeſe n. též ababdeſe, ababced, v sudých naopak aabbcedd — svědčí, že sloha je 16veršová s rýmy abcdeſe + gghhijj.

Také 15. koleda je „stará z druhe polovice XVII. století“, ale bohužel od Gall. „celá přestrojená“, takže shodují se jen prvé 3 sl. jeho s prvými 2 sl. E.² 41 (= E.³ 48; vzdálenější je text K. II. 61). Prvá sl. Erbenova zápisu rozvedena totiž ve 2:

1. Vzhuru pastuši, Kubo, Matuši, vstavajte,
a co sa děje, pozor nespeje davajte!
2. Což na nas volaš, spati nam nedaš, ty Klímo?
Kračiš-li k městu, hybaj svou cestu zde mimo!

Snad v „Damino“ E.² 42 (od nemožného Damina m. Damin, svr. Damíněves) skrývá se „jda mimo“. Varianty k E.² 41: k v. 7. tvrdo, 8. a neslyšte, 11. zde na vysosti. Ostatek koledy, od sl. 4. začinajíc, je skladba Gallašova, v níž ovšem celé verše, obraty a myšlenky přicházejí z koled prostonárodních.

17. koleda je „stará, neznámého skladatele“; G. k ní přidal poslední strofу. Píseň u ZbBP. není uvedena; zní:

Anjel, bača a valaši.

Anjel. 1. Vstavajte, pastyričkove!
Stada zanechajte,
do Betlema, pastuškove,
spolu pospichajte!

Bača. Ach, Bože, muj Bože! jaký je to hlas?
Kdož pak k nam dnes prišel v noci na salaš?
Ten hlas jistě lidsky není;
vstaňmež vzhuru bez prodlení!

Anjel. 2. Radosti zvěstují vam,
mně se nelekejte!
Narodil se Kristus Pán,
vstaňte a plesejte!

¹⁾ Chybňá novotvořenina Gallašova, m. chtěj.

Bača. Pobehněme tedy, stado zanechajme,
jestli pak to pravda vskutku, zuhlidajme!
Vstaň, Juričku, Macku a Mikulo,
Vavro, Ondro a Vaculo!

Anjel. 3. V chleve jest položeno
to boske detatko,
leží v jeslach složeno
to male paňatko.

Bača. Slyšte, to dítě Buh z nebe poslany
jest naš Spasitel a pán nad vše paný¹⁾:
na skripkach, na dudy²⁾ vesele
hrajme a chvalme Spasitele!

Valaši. 4. Nuže, všichni k Betlemu
spolu pospichajme,
Spasiteli našemu
slušnú poctu vzdajme!
Dary snajejme, co kdo najlepšiho
ma v sve zasobe, to věnuj pro něho,
srdece mu naše dajme cele
a plesajme v Bohu vesele!

Od „neznámého skladatele“ je rovněž koleda 18.:

Anjel. 1. Pastuškove, pravim vam:
narodil se Kristus Pán
v Betleme v tom malem mestě
v onom chleve tam při cestě,
tam k nemu chvatejte,
poklonu mu vzdejte!

Bača³⁾. 2. To je dobra novina
od Boha nam zeslaná:
narodil sa nam Spasitel,
všeho sveta vykupitel.
Zbehneme⁴⁾ tam k němu,
poclu vzdati jemu!

Valaši. 3. Takliž po prazdnu pujdem,
daruv sebou nevezmem?
Tot by od nas špatné bylo,

¹⁾ Původně napsáno: Jest nam k spasení, pán nad všechny paný.

²⁾ Pův.: a na dudy, ale skrtnuto.

³⁾ Napsáno: Valaši, přetrženo však.

⁴⁾ Dle Gallašova pravopisu možno i, že to imper.

Bohu by sa nelibilo.
Každy tomu dítěti
poda neco k obeti.

- Bača. 4. Dobre mate, Valaši;
dary mu podať sluší.
Ja mu dam mlíčné jehňatko
a ty, Juríčku, kozlatko;
Jan mu džban sметany
da, ta jest pro pany.
5. Marto, ty dve lahvice
zaneses mu žinčice,
Mikeš brymze poda hrudu,
ja s ní pozadu nebudu,
Šíma par kop orechu
za dar ponese v měchu.
6. Mikula par kožiček
k postylce do jesliček,
Vavra svuj kožuch chlupaty —
nezhrdne ním dítě svaty —
Ježiška ním prikyje
a hezky jej zahřeje.
7. Muziku udělame
a tak mu zapíváme:
Vitaj k nam, Synačku Boži !
Ty's najdražší sveta zboží,
ty si dobrý pastyr naš,
prijmi nas na svuj salaš !

22. koleda (298—301) prvou slohou shoduje se s částí „veselohry s Betlemem na vánoce“ K. II. 57 („Nuž my tedy pastuchové do Betlema podme“ K. II. 63). Dle Gallašova připisu k záznamu ve VKP. 276—277 těch 7 sloh jím zapsaných je částka valašské kantáty od neznámého skladatele, pochodící z 1. polovice XVIII. stol., rozmnožená přídavky Gallašovými. Přídavky těmi však nebudou všecky ostatní slohy mimo prvou, známou z K. II. 57. Varianty k otisku VKP:

k v. 1. tedy pastuchove, 3. postupujme, 7. Vitej, vítej, 8, 15. a j. Ježusku (čtení Ježíšku je mylné), 11. sobě, 13. sve, 14. zahril si i, 17—24 :

Prijmi, co chudi valaši
toňa podaváme —

neb níc našem salaši
lepšho nemame —
jehňatko a flaster medu,
hrudu brymze na koledu,
smetany, žinčice
plné dvě lahvice !

27. uvedeme, 29. nejlepším, 30—32. ustelem tí kolibečku, bozske Jezulatko, krasne pacholatko, 35. naleznou, 38. v prihradnici (m. prihradejci!), 39. urobime, 40. spavat muže, 43. na píštalky, na fiferky, 44. pískaf, 45. barana, 48. holečku, 54. zhrivame (m. chybného skrýváme ve VKP.).

3. Koleda valašská (157—165), dle pozn. Gallašovy od Michala Mizery, bývalého školního učitele ve Viganticích, Gallašem „něco poopravená“, upomíná začátkem i leckterým dalším veršem a obratem na písni „Při Betlemě na salašu“ S. n. p. II₃ 145¹⁾ (jejimiž zlomky jsou zápis F. 208 a BJ. 1023).

Záznam Gallašův zní:

1. Pri Radošti na salašu,²⁾
tam je dobra paša,
na Kněhyní se schaziva
ta valaska chasa ;
s gajdičkami, husličkami
vesele sa těša,
jak kozlatka skokotaje
při hudbě gajdoša.
2. Tam sa ovce dobre pasu³⁾
i kozičky v haji,
Valaškove okolo nich
vesele skakaju.
Ej, tu byva veselost,
když bača gajduje,
že valachum od radosti
srdce poskakuje !

3. Jděte ovce zavírat⁴⁾ :
juž večer prichází,
a slunečko za horami
v červance zachází ;

¹⁾ Písni ta je značně porušena. Pořad veršů jest asi tento: 1—40, 43—48 (v. 41—42 jsou chybě umístěny místo veršů vypadlých, srv. v. 57—58; porušeny jsou patrně i v. 49—50, srv. jim!), dále 49—56, 81—84, 57—76, 89—92, 101—108 (u ovšem jsou zajisté interpolace neb reminiscence odjinud, podobně jako v dálejšku; co tu původního, nelze však s nějakou pravděpodobností vyloučit), 77—80, 85—88, 93—96, 109—116, 97—100.

²⁾ Srv. 1. verš písni výše uvedených; v dálejšku uvádím parallely jen z S. n. p. II₃ 145.

³⁾ Srv. v. 5 a n. písni S. n. p. II₃ 145.

⁴⁾ Srv. v. 21. písni uv.

s ovečkami, kozičkami
dom sa ubírajte,
veselou si na husličkach
a na gajdach hrejte !

4. Ty, Mikulo, skladaj oheň,
musime sa zhrievať¹⁾,
nebo nas juž tuze zima
počina přetřipat!
Gajdošu, hraj do hajduka²⁾,
ať si poskočíme,
pri hudbě si poskakujic
krv trochu zahříme!

5³⁾). Slyším zezulenku kukaš
času studeného,
musim sa trochu podívav,
co je to noveho ?
Zezulenka v zimním času
někdy nekukáva,
do teplých končin daleko
od nas pryč litáva.

6. Zezulko, falešně kukaš,
kukaš bez přestání,
nebudeť mé na tom světě
tak dlouho byvání.
Kuku! kuku! stokrat kuku!
jíž si zanotila :
kdybys mi přičinu zvuku
toho vyjewila!

Zezulka. 7. Zdaliž ja tobe kukam,
Valachu sprostemu?
Ja muziku Kristu dělam
nově zrozenému.
Pamatuj to sobe, kluku,
a cti Tvorce svého
sprostou valaskou muziku
při jesličkach jeho !

8. Ptaci k Betlemu litaji
s velikou radostí,
každy svým hlasem zpívají,
cti jej dle možnosti;
a ty bys sa neradoval
jsa moudre stvoření,
na⁴⁾ dudach nezagajdoval
k jeho narození ?

9. Hvezdičky sa přemítají,
přejasně svítějí,
jasným bleskem narození
Ježíše slavějí;
a kterak ty, muj Valašku,
uctiš ho v tom časi ?
Zazpívaj mu aspon take
při⁵⁾ moldanek hlasí !

¹⁾ Srv. s oběma prvými verší této slohy v. 17. a 19. písni uv.

²⁾ Týž obrat ve v. 78. a 115. písni uv.

³⁾ K této sl. a násł. svr. S. n. p. II₃ 151.

⁴⁾ Po slově na přetrženo nedopsané gajd[ách].

⁵⁾ Po slově při původně napsáno a pak přetrženo čad, rovněž moldankach
původní opraveno v moldanek.

Bača. 10. Nuže, Valaši, pospolu
k Betlemu sa berte,
pres Kněhýnu hupkem¹⁾ dolu
bystro pospichejte !
Pred Ježíškem v kosteličku
kleknouc na kolena
tam poctíme i matičku
jeho i pěstuna.

Ondra. 11. Na mou kušu, bratričkove,
což mu mame dati,
my chudobní pastuškove,
co obětovati ?
Když u nas zde na salaši
sami níč nemame
krom brymze v zasobe naši,
zdaž mu syra dame ?

Bača. 12. Aj, to ditě neji syra,
nepije žinčice,
čiste srdce, pravá víra
líbi se mu více.

Všeci. Čiste srdce tí věnujem,
nemame jineho;
prijmi nas, drahy Jezusku,
do salaše svého !

Dle přiznání Gallašova opravy jím vykonané v písni nejsou pronikavé; lze je tušit zvláště ke konci.

Ostatek jsou skladby Gallašovy. Gallaš všude, mimo
č. 14., podepsán. Skladby jeho jsou koledy

2. „Tak sa mi počalo chutně spáti, ledvas ale začal sem
dřímati“, 40 sl. tvaru 10a 10a 10b 10b ;

9. „Vzhuru, chaso, povstavejte, cosi nas tudy straší“, rovněž dialog pastýřů, 16 sl. tvaru 8a 7b 8a 7b 8c 7d 8c 7d ;

12. „Prosím vas, milí Valaši, pravte, co dnes na salaši“, dialog mezi zpěvákem a Valachy v 23 sl. tvaru 8a 8a 6b 6b 7c 7c ;

13. „Dva pastuškove mladí, jenž se vždy měli radí“, 16 sl.
tvaru 7a 7a 7b 7b 7c 7c; zlomek jeho je též mezi koncepty Galla-
šovými k MM. rkp. hist. stat. sekce 211 v složce 9;

¹⁾ Před slovem hupkem přetrženo kopcem.

14. „Co pak to slyším za hudbu z háje?“ dialog mezi zpěvákem a Valachy v 33 sl. tvaru 10a 10a 7b 7b; dle pozn. Gallašovy tato koleda a za ní následující „Píseň závěrečná, dle známé noty“ („Ejhle, bratrove mili, tuto Milek spanilý“, 14 sl. tvaru 7a 7a 7a 7a, Gallaš podepsán) patří v závirku koled valašských;

16. „Pri Betlemě na salašu“, 40 sl. tvaru 8a 8a 7b 7b, je píseň sice stará (= S. n. p. II₃ 145), ale Gallašem cele přestrojená;

19. „Čuvaj, brachu Ondraši, co sa to na salaši“, dialog pastýrů v 28 sl. tvaru 7a 7a 7b 7b;

20. „Chceš, Jezusku, s nami jít, pastýřských utěch užiti?“ o 14 sl. tvaru 8a 8a 7b 7b; otisk VKP. 274 má jen 12 sl.; místo sl. 9—12 tohoto otisku MB. má 6 sloh jiných;

21. „Juro, Vašku, Mikulaši, kdež pak trčíte, valaši?“ o 17 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b;

23. [zapsaná po č. 11] „Čuvajte, mili Valaši! Zdaliž ste slyšeli?“ 20 sl. tvaru 8a 6b 8a 6b 8c 6d 8c 6d, dialog pastýřů.

Ale je značný rozdíl mezi Gallašovými skladbami z oddílu I. a II. a skladbami z oddílu III. přes shodu v naprosté pohodlnosti rhythmu a rýmu a v nedostatku básnické vynalézavosti, patrném ze všednosti myšlenek a z opakování motivů v skladbách třeba sousedních. Verše prvních dvou oddílů jsou cele umělé, jsou skladbami, jakých, uvážime-li vše, jediné se můžeme nadít od Gallaše. Co nového a pozoruhodného mohl by vytvořiti, omezen někde nutností přimknouti píseň myšlenkově k jednotlivým částem bohoslužby, jež provází, vždy pak maje před sebou fraseologii věky vytvořenou a v krev přešlou a prost jsa básnického vzletu a umělecké koncisnosti? Jen někdy upřímností smýšlení dovede písni dátí zajimavější poněkud obrat. Čtenář všude poznává nebásnického, ale upřímně nábožensky citícího staříka, ať skladba jeho veršuje děj spasného narození Ježíšova, ať city a reflexe jím vzbuzené, ať tužby a mravní příkazy k obému se pojíci; všude vidí váhu kladenu na život křesťanský, na lásku k Bohu a k bližnímu, setká se s Gallašovými idyllistickými tužbami po zlatém věku, s jeho odporem proti „mudrlanství“. Naopak skladby oddílu III. mají nový rys: chtí býti v duchu národním, v duchu známých autorovi a jím zapsaných koled valašských. Mostem

k samostatné (dovoleno-li to slovo ještě o nepatrné obměně známých prvkův a o kontaminaci takovýchto obměn s úlomky originálův a smetí z vlastní invence) tvorbě v tomto duchu bylo mu doplňování mezer v písňích, které způsobeny byly nedostatečností jeho paměti nebo vypouštěním veršů a sloh jeho výkusu nepřiměřených, a přestřojování jejich pro lepší rým. Tak — o menších změnách nerozeznatelných a přece ohlášených neb o změnách jen dohadem stanovených ani nemluvě — větší měrou přestrojil 15. koledu valašskou a 5. dětskou, tak touž „starou“ koledu S. n. p. II₃ 145, na niž upomíná píseň Michala Mizery, bývalého učitele ve Viganticích, zapsaná jako č. 3. koled valašských a výše otištěná, „celou přestrojil“ a skladbu tak vzniklou zapsal pod č. 16. valašských koled (269—278). Stojí tu jako ukázka jeho přebásňování. Vystupuji v ní bača a valaši.

1. Pri Bělémě na salašu
tam sa dobro ovce pasu,
požeňme tam, bratrove,
do obory brezove¹⁾.
2. Pri potučku u skaliny
rostе mnoho ostružiny,
tam sa budu ovce past,
my si mužem oheň klast²⁾.
3. Na mou kušu, to je zima³⁾,
mohla by z ní pojít rýma,
keď bych nemel župice
a baraní čepice.
4. Dobra bude ma halena,
trebas je juž opalena,
a ten kožuch val[as]ky
i bačkory s podvazky⁴⁾.
- 5⁵⁾). Mikšu s Jakubem, behajte,
sucheho dreva hledajte
a ty, malý Vavrošku,
nazbiraj roždí trošku!
- 6⁶⁾). Ty, Bartošku, oheň skladaj
a na ovce pozor davaej,
musime sa zahriti,
budem kašu variti.
7. Jděte ovce zavirati,
juž nam čas bude pospati,
keď musime iano vstat,
na rosnou trávu vyhnat!
8. Spočítajte jich po paru
a zavrete do košaru,
branku dobre přirazte,
kličku houžvu zavažte,
9. ať sa vlk k ním nepríhosti
a tlamu si neomasti
tou najlepší kozičku
neb některou ovčičkou!

¹⁾ Prvá sl. je variantou 1.—4. verše písni S. n. p. II₃ 145.

²⁾ Oba poslední verše této sl., s malou odchylkou v prvním z nich, jsou v. 5.—6. písni uv.

³⁾ = v. 9. písni uv.

⁴⁾ 3. a 4. verš této sl. = v. 11. a 12. pís. uv.

⁵⁾ Sl. 5. je obměnou v. 13.—16. pís. uv.

⁶⁾ Sloky 6. a 7. téměř doslova = v. 17.—24. pís. uv.; dvou následujících však tam není.

- Hoňák. 10¹⁾. Mikšu, podaj mi halenu
zakourenu, opalenu!
Musím sa ľu prikryti
a trochu sa zahráti.
11. Bačkory sa rozmykaly,
a krpce sa potrhaly;
zima byť počina,
smutná pro mně novina.
- Bača. 12.²⁾ Proč's nedal více pozoru,
ked' si behal pres oboru!
Tvoja smutna novina
je tvoja vlastní vina.
13. Nuž, chaso, odpocíavajte,
ticho na žochu drimajte,
nechajte hovorení,
včil k tomu času není!
14. Aj, co sa to venku děje?
Ptactvo v haji líbe peje,
zezulka na paluku
jak z jara kriči: kuku!
- Mikeš. 17. Honem vstavajte, valaši!
Anjeliček sa k nam³⁾ znaší
dolu z nebes vysostí
ve velike jasnosti.
- Bača. 18. Bystro, chaso, povstavajte,
krpce honem obuvajte,
ať našinec uslyší,
co nam z nebe prináší!
19. Honem na zem poklekněte
a klobuky posmekněte,
vážně sa mi chovajte,
tichunko posluchajte!

¹⁾ Sl. 10. je obměnou veršů 25.—28. písne uv., sl. 11. jejích veršů 33.—36.
²⁾ V slohách 12.—20. se Gallaš docela odchyluje od písne uv. (společný tu je pouze motiv: kukání žěžulčíno) a vraci se k ní teprv slokou 21., jež je variantou jejích veršů 53.—56.; slohy 22.—24. jsou zase skladbou Gall., prvé 2 verše sl. 25.—v. 61.—62. písne S. n. p. II₃ 145, prvé 2 verše sl. 27. svr. s v.
109.—110. písne uv., poslední 2 verše sl. 28 svr. s v. 60, sl. 31 svr. s vv. 79.—80. (87.—88.) a 93.—94. pís. uv. Ostatek shodna jen osnova skladby Gallašovy s koledami valašskými a některým obrat.

³⁾ „sa k nam“ nadepsáno nad přetrženým „k nam dolu“.

- Anejel. 20. Nebojte sa, pastuškove,
poseství vám nesu nove
k vašemu potěšení,
jemuž rovného není:
21. Narodil se vám Spasitel,
všeho světa vykupitel,
ve chleve při Betlemě
leží v jeslech na seně.
22. Tam vy s radosti chvatejte,
poklonu mu udělejte,
srdce vaše k oběti
dejte tomu dítěti!
- Bača. 23. Nusa, moji mili braši,
nech každy sve dary snaši,
co mu miní darovat,
ze srdce obětovat!
24. Mikšu, vbehní do košaru
a vyber jehňátek paru,
pro mne to najtučnější,
to, jenž mi najmilejší!
- Mikula. 25. Ja mu vezmu pul syrečka
a smetany do hrnečka,
k tomu ještě košiček
sladkých, vonnych jabliček.
- Kuba. 26. Ja mam dve kopy ořechu,
ty mu tam zanesu v mechu,
k tomu hrneček medu
podam mu na koledu.
27. Proč pak ty, milý Matušku¹⁾, 28. Ej, dýt maš par holubiček!
sedíš smutny v tvém kožušku? Marta prida par kuřiček²⁾.
Zdalíž nemaš pro neho Manda sladké žinčice
níc, co bys dal slušného? naleje do lahvice³⁾.
29. Zuzka vezme pro matičku
hrudu masla na kašičku
pro to bozske děfatko,
spanilé nemluvňatko.
- Hoňák⁴⁾. 30. Ked' dary pospolu mame,
zdaliž mu neudělame
hodně zvučnu muziku
dle valaského zvyku?

¹⁾ Nadepsáno nad přeskrtnutým „Vavrošku“. K prvým 2 veršům sl. té svr. v. 109.—110. uv. písne.

²⁾ Podobně v MB. III. 224.

³⁾ Svr. v. 60 písne uv. z S. n. p. II₃.

⁴⁾ Před slovem tim přeskrtнуто slovo Barta.

- Bača. 31. Mikulo¹⁾, naduj své dudy,
tech bude potreba tudy:
Ondrašku na pištalku
budeš pískat děťatku !
32. Macku, ty na sve skripce
budeš hudat²⁾ co nejvíce,
Jan k Jezulatka chvale
zabrinka na cymbale.
33. Keď hudbu mame pospolu,
chvatejme kopečkem dolu
plesajice k Betlemu,
k Mesiaši našemu !
34. A keď tam k nemu přijdeme,
hned k jesličkam prikle[k]něme,
dary jemu podáme
a tak ho privítame:
35. Vítaj, vítaj, Spasiteli,
po nemž sme dlouho dychteli³⁾,
rač u řas zustavati
a nas všechny žehnati!
36. Požehnaj živnustky naše,
ovce, koze a salaše,
naše jediné zboží.
ať sa nam hojně množi !
37. Ať po hanký dosti mame
a o to sa nestarame,
odkud budou pagače,
naše sproste kolače !
38. A když sa vratiš do nebe,
tak vracně prosime tebe,
by nás tam na svuj salaš⁴⁾
povolal, vyvodo naš,
39. kdež besme sa radovali,
večně s tebou prebyvali,
dobrotu tvou vzyvaje,
s anjilkami zpívaje :
40. Svatý, svatý, nejsvetější
naš Spasitel nejmilejší,
všechny dobroty prameň,
na veky veku. Amen.

Koledu č. 2. Gallaš začíná podobnou, jenže ještě hrubší rozmluvou Kuby probuzeného zpěvem andělovým a báči, jakou má píseň „Tak sem sobě počal chutně spáti“ v S. n. p. II₃ 151; zpěv se ozývá znova, Valaši vybíhají, vidi jasnost nebes a anděla a klečice vyslechnou jeho poselství; báča pak navrhuje dary (nejlepší prý srdce čisté — tak zcela po Gallašovsku; napodobení koled lidových k tomu přidává i jiné: „jeho žena prida par kuřiček, Kuba vybere kopu jabliček a jeho žena kopu vařiček, ... stara Veruša džban smetany, nebo ta ... jest pro

¹⁾ Za slovem Mikulo přeskrtnto nedopsané slovo naštimu[j]. K sl. 31. svr. vv. 79—80 (a 87—88) a 93—94 pís. uv.

²⁾ Původně napsáno brinkat, ale přetrženo.

³⁾ Tytéž 2 verše v 21. pís. MB. III. 298.

⁴⁾ Podobný obrat je v 2. a 23. valašské koledě, MB. III. 157 a 227, ale též v S. n. p. II₃ 97, 162.

pany“), sežene se valašská hudba, a vše chvátá dolů k Betlemu, vítá Spasitele a prosí o časné i věčné požehnání.

9. koleda. rovněž skladba Gallašova, o jejíž zpěvy se dělí „bača, Ondra, Barta a jiní ještě Valaši“, začátkem svým :

Vzhuru, chaso, povstavajte,
cosi nas tudy straši!
Jaka jasnost, sa divajte,
jest nad pasekou naši !

upomíná na pís. „Hej valaši! povstávejte, cosi nás tu straši!“ S. n. p. II₃ 91, ostatek však beze shody s ní a cele dle obvyklé osnovy popsané při č. 2.; tím ovšem již řečeno, že tu plno shod v motivech i slovném znění se skladbami jinými Gallašovými a prostonárodními.

23. (dle rejstříku) koleda osnovu trochu, ale nudně differecuje tím, že více se ličí starost bačova o stáda před odchodem do Betlema a že bača „má slabou pamět trošku“: na sehnání darův a pak zas muziky musí být připomínán Bartoškem.

Podobnou osnovu má č. 19., jenže zmínka o hudbě zařazena až po slohy vitající Spasitele, a celá dramaticky koncipovaná skladba se končí nevhodně vypravovacím závěrem.

Č. 21. začíná se tím, že báča Valachům zvěstuje radostné poselství a volá je na cestu do Betlema. Skladba je monolog báčův, proti jiným skladbám na víc tu škorpení báčovo s Valachy pro jejich pomalost, na př.:

Vašku, v hlavě sa nedrbaj
a ospalym sa nedělaj,
sic ja ta hlobnu obuchem,
ucitiš to pod kožuchem !

V č. 12. týž děj je rozložen v otázky zpěvákovy a odpovědi Valachů; zpěvák se míni na konec účastnití radosti Valachů slozením písně pro ně. Podobně je v čís. 14.: zpěvák slyšící hudbu a vidoucí pak Valachy s dary, vyptá se jich na příčinu toho, jde s nimi k Betlemu, aby provázen jejich hudbou na počlu a uvítání Spasitelovo „vyvedl vrše hezké“, jak „patří na žáka Umky moravské“ (jimi je „píseň závěrečná, dle známé noty“ MB.III. str. 254—257).

Č. 13. je zarámovaný dialog pastýřů Bárty spěchajícího k Betlemu a Šimy gajdoše; končí se odskočením Šimy pro dudy, aby Jezulátku mohl ke spánku zadudati.

20. písni Valaši vábí Jezulátko, by stalo se hostem jejich salaše: slibují dary:

Z ovečky kužu zděláme,
kožušek tí udělame,
hodně dluhy, chlupaty,
od hlavy až do paty,

pohodlí co největší a počestné radovánky:

Zname take šermovati,
obuchem sa obirati:
když sa ním otočime,
přes bidlo preskočime.

Chasa bude fa výražeti,
privědem toba naše děti,
ty — af sa nechcem chlubit —
budou sa tobě lubit.

Každe z nich od radosti skače
z nohy na nohu jako ptače,
malo na kterem chybá.
jsou zdrave jako ryba.

Budeš sa tomu smati,
keď je uvidiš hrati,
vzlaste když ti Havelka
muj¹⁾ převrati kozelka.

Privedou ti hned z rana
biloučkeho barana,
na tom mužeš jezdit,
kdy sa bude lubiti.

Což ale všechno v počestnosti
bude sa diti k tve libosti.
Jestliže k tomu chuti maš,
pojd' k nam, Jezusku, na salaš!

a končí prosbou:

Teď ale fa žadame —
neb tvou dobroru zname —
abys nas rácil požehnat
a po smrti do nebe vzať.

Pokusy ty, do omrzení opakující stejné prvky, nemají více ceny, než že jsou dokladem faktu, že též idyllism vedl k národní písni, a nebýt několika zápisů písni neznámých národních, jejichž cenu ještě snižuje to, co mělo ji zvýšiti, totiž Gallašovy opravy, nebýt několika záznamův o starých obyčejích, celý spis byl by jen dokumentem jednoho člověka své doby.

Písni MB. nejsou ovšem jediným plodem duchovní lyriky Gallašovy. Zapsány jsou jednotlivé písni duchovní povrůzu i v jiných spisích Gallašových. Tak „Piseň ranní o jarní době“ („Slunečko vycházi spanile nad horou“), 3 slohy s refrinem, v R. 297—298; „Sionská hrdlička“ (želici smrti Spasitelovy) v R. 318—319; dvě příležité písni duchovní a parafrase žalmu 2. v „Anakreontiích a Epigrammatech“, rkp. rajhr. O. β. 13, str. 1—16; dále písni uvedené z rkp. „Pobožnost svatopostní“, „Sedlák před Bohem“ a „Vroucná vzduchání“. Některé vyšly v Muze Moravské, jedna, mně neznámá, ke mši, vyšla o sobě v Brně dle Fryčaje, MM. I. 20 a n.

¹⁾ T. j. mluvčího báči.

Poznámky k mapě mor. Valašska.

Podává Josef Válek.

(Pokračování.*)

5. Starší kolonisace Valašska.

Nejstarší a nejvážnější listinné památky pro východní končiny Moravy jsou: známé Instrumentum testamenti Brunonis z r. 1267¹⁾ a zakládací listina kláštera cisterciáckého Smilheim-Vizovic z r. 1261²⁾.

Instrumentum je mor. Valašsku důležito nepřímo potud, že udává časovou mez, k níž možno bezpečně položiti počátek dějin severní okrajiny jeho, dnešního Lašska, a tím spíše tedy i počátek kolonisace vlastního území valašského. Jest zajisté nad pochybnost povýšen kolonisační zákon, že osazování v kotlinovitých útvarech, jakým jsou na př. Čechy, postupovalo od středu paprskovitě k obvodním hrázím horským. Na Moravě máme, jak Dudík dovozuje správně,³⁾ tři takové kotliny: horní a dolní moravskou a dyjskosvrateckou. Ve středu jejich setkáváme se s nejstaršími sídly, historii vzpomínanými, a odtud časem zabírány i končiny orbě méně příznivé na svazích hraničních horstev, a to na úkor rozsáhlých hvozdů pomezních. Lesy Moravu lemující měly tehdy rozsah mnohonásobně větší a zůstávaly nedotčeny kulturou soudíc dle analogie Čech, kdež teprve koncem 12. století počíná se klučení, zajisté o nějakou dobu déle, tedy jistě aspoň do poloviny 13. století. Jelikož rozsáhlostí svojí poskytovaly zemi přirozenou ochranu proti vpádům nepřátelským,

¹⁾ Viz ročník VII.

²⁾ C. D. III. 403.

³⁾ C. D. III. 313.

³⁾ Děj. Mor. V. 126.

Z Gallašovy literární pozůstalosti.

Výpisy a poznámky. — Podává St. Souček.
(Pokračování).

VI. Sbírky národních písni světských.

V rajhr. rkp. O. β. 20, sešitku to s popsanými 14 str. 4°, který přítel Gallašův P. Jos. Fiala dle obsaženého v něm českého Gallašova konceptu k článku o Radhostovi nazval „Etwas über die Herme des Radegast bei Rožnau“, je na str. 1—3 pod titulem „Poznamenání“ zachována předmluva Gallašova ke sbírce písni národních. Obsah její je tento.

Svědectvím o hudbymilovnosti Čechů a Moravanů, přičítané Slovanům od Herdera a Špisea (!),¹⁾ jsou počátky starých písni, uchované v kancionále Kunvaldského z r. 1576;²⁾ z písni těch, celkem devíti, nyní není známa žádná mimo písni „Má milá radostí, tys mé potěšení“; nebyvše zaznamenány byly z paměti lidu zcela vytačeny písni novějšími. Novější písni však jsou špatné a nechutné, že nestojí ani za to, aby byly zapsány; ano, Gallaš nepochybuje, že skládání a otiskování takových písni ziskuchtivými „Alačařskými“ tovaryši bez povolení císaře censury bude osvícenou zemskou správou zamezeno. Kdyby byl chtěl takových špatných písni tištěných a na trhu vůbec prodávaných užiti, byla by jeho sbírka národních písni četnější. Omezuje se však jen na ty, jichž „smysl na větším dile čistou sprostotu a nevinnost mravu na sobe zjevuje. Nektere z nich,“ pokračuje, „jsou zděděna pamatka po moji neboště matičce, kteráž je za svojich mladých let při všelijake domaci prací k obveselení čeladky zpívavala; ač ne docela od slova k slovu, poněvadž mi již nektere verše po

¹⁾ Christian Heinr. Spiess?

²⁾ Gallaš první, tuším, zapsal si je v R. 226.

tak dlouhem časi z pameti vypadly, ode mne zde zaznamenany jsou, smysl pak a melodie prave jsou a do první polovice minuleho století naleží“.

Ale sbírky té Gallaš nespořádal, pokud vím. Zbyly jen materiálie k ní, směs zpřeházená a neúplná, promíšená písniemi umělými, Gallašovými a cizími (měloť slovo „národní píseň“ tehdy širší význam), i kusy zcela jinorodými, všeho všudy textu 109 str. rozmanitého formátu. Směs ta je vložena v červenavou obáku s nadpisem „Narodnj trogiho morawho [t. j. hanáckého, valašského a slovenského] Dialektu“ a je nyní rkp. rajhr. O. β. 11.

Něco zapsáno také v M. III. 70, v R. 181, 216—217, 222—226; ve VKP. pojata pak sbírka 24 světských písni valašských¹⁾. Rovněž v QM. II. 197—200, 246—251 jsou „nár. písni“²⁾.

V dálejšku výtěžek z prohlídky uvedených rukopisů. Zejména vypsan podrobně obsah rkp. NTMD., při tom otištěny písni národní a také některé umělé celým svým zněním nebo vybrány z nich varianty k textu zápisům Gallašovým nejbližšímu a již otištěnému. Jednotlivé součástky NTMD., listy, dvojlisty, složky, jsou v dálejšku zvláště číslovány; nad to jsem vše pořadem stránkoval (číslice v závorkách), kusy pak pod těmi čísly zapsané označil písmeny.

1. (str. 1—2): Psaní Gallašovo nějakému příteli knězi, dd. v Hranicích dně 10. února 1831. Gallaš má 10 žáků a práce s nimi dost, an jím každému musí něco „předrejsovat nebo korrigovat“. V knize vrácené pohřešuje „znamenitého“ moravského spisovatele Frant. Pernsteinera, ač nepřehlídl-li se.

2. (3—4): Koncept veršovaného přání Gallašova nějakému příteli.

3. (5): Verše, pod nimiž podepsán Kužník. Srov. Jiř. I. 188 Hodnou, holka, hodnou máš.

¹⁾ Č. Lid XV. 268—273. Píseň „Černocký synečku“ t. 269 jde až po slova „poroučím je Bohu“, má tedy 4 slohy úpravy volené ve VKP. „Nechcu teba, Zuzano“, „Husaři, husaři“ t. 270, „Žalozpěv“ t. 272 a „Toast bačovi“ t. 271 jsou skladby samostatné. Z otisku to nezfetelnlo.

²⁾ K čl. J. Kabelika „Další zprávy J. H. A. Gallaše o moravských Valaších a Hanáčích“ v letošním Č. Lidu XVII., 1 a n. (výpisy z QM. II.) nebylo mi možno značněji přihlížet.

M. Hodnou, děvče, hodnou máš
D. A co?
M. hodnou lasku ke mně.
Vím, že rada drživaš
D. A co?
M. tve slovo upřímné.
Čekalas mně s hotovou
D. A kde?
M. večer u kmotra.
Vystrčila jsi na mně
D. A co?
M. holbu píva z okna.

4. a) (6—7): 4 slohová „vlastenecká“ písň moravská (velebeny Lužánky u Brna, Olomouc, bzenecké víno a kostelík sv. Antonína Pad. u Hranic), složená Gallašem na melodii, která níže je otištěna jako č. 7.

4. b) (8—38): Zpřeházené kusy ze spisu „Sedlák před Bohem“, na konec zlomek nějaké modlitby v úzkostech a zářinutku.

5. (39): Konec písni „Proti fare mostek“ a 5 prvních veršů písni „Zvony smutně zvučí“, zapsané na str. 108 a n.

6. (40): 10 melodii dále otištěných. Vyžádal jsem si o nich soud odborníka na slovo vzatého, p. L. Janáčka. Zná: č. 7., melodie, již Gallaš podložil svou čtyrslohovou „vlasteneckou“ písň uv. výše pod č. 4. a), je variant známé dosud taneční písni „Já do lesa nepojedu“; č. 4. a 5. mají s čis. 7. stejný úryvek nápěvní v počátku; č. 9. je dohrávka beze slov tance „Trojky“; ostatek je dosud neznám. Takt $\frac{3}{4}$, přidržování se rytmického motivu $\text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪}$ ($\text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪}$) s obměnou na $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ neb $\text{♪} \text{♪}$ je příznakem tance starodávného lašského. Toto příznačné sčasování p. Janáček nalézá ve všech písničkách a myslí proto, že jsou to veskrze starodávné lašské písni. Dodávám k tomu, že Gallaš pocházel z Hranic, tak blízkých nynější jižní hranici dialektonické oblasti lašské, a v Hranicích také využil většinu svého života.

9. 10.

7. (41–44): a) Zlomek skladby snad Gallašovy „Poslední poručenství z bujnika Ondraška, ktere synu svému zanechal“. Skladba ta asi vznikla z „valašské“ anekdoty (An. 73 a n.), ve které pochvaluje otec synu šibenici. Zajímá nejen volbou látky, ale i očitou, ač neúspěšnou snahou uhodití v tón lidových písni. Zní:

1. Zavolajte mi Ondraška,
ať slyší naučení,
ktere ja mu, otec starý,
davam při svém skončení:
Slyš, Ondrašku, synu mily!
Dobre sa mítí budeš,
ked' maš srdce jako zbujník,
vždy peňazí nabudeš.
2. Prisahaj mi, mily synu,
že chceš ve všem věrny být;
prisahaj mi pred pacholky,
že chceš neštasti tají!
3. Faj¹⁾ ukáži, kterak bys sa
umel frisko zatočí;
faj ukažu, kterak bys sa
uměl obuškem točí:
ale, Ondraš, vem si kuraž,
uč sa hodně šarmovať:
choď s čaganem, vrť nad hlavu,
bude z teba hodný chlap!
4. Vem obušek, jdi za buček,
čekaj dobre prihody;
opač, zbíraj, krad', obiraj,
co sa koli prihodi: ...

b) Zlomek odjinud již známé písni „Proti fare mostek“, jež celá zapsána Gallašem ve VKP 269 a Fialou v NTMD. 108. Varianty k VKP.: k v. 1. fare, 3. nekosená, 4. odvezena, 5. si, 6. sa—mnú NTMD. 43, se—mnou t. 108, 8. by ho nevidely; NTMD. 39: ať ho nevidíjou.

c) Piseň „Když pršelo, mrholilo“, zapsaná též v R. 223 a VKP. 270. Kdežto však NTMD. a R. znají jen 2 slohy, VKP.

¹⁾ Fay rkp.

podává jich 5; přídavek pokládám za Gallašův. Varianty k VKP.: k v. 2. cigaňa R., 3–4. Což ciganí o něm pravi? Že je zdravy, kučeravy R., 5. když R., NTMD., 6. otca R., 7. chtěl mu otcem R., 8. se prat R., se rvat NTMD. Vzdálené varianty písni jsou E.² 408, E.³ 459 a neuvedená v ZbBP. „U Řenčova“, Kott, Dodatky I. s. v. cikáně.

d) „Pytala se Manda ogaru“, též ve VKP. 270. Čtení NTMD.: v. 5. jistě, 7. s nama.

e) „Necheu ťa, Zuzano“, též ve VKP. 270. Čtení našeho rukopisu: v. 1. fa, 2. vynech. dnes, 6. nechcu, 7. sezdat.

Obě poslední písni jsou nejspíše ohlasy Gallašovy.

8. (45–46): a) Piseň „Vystraha“ o 5 sl., z nichž pouze prvá:

Slunce vyšlo na horach, muj mily se v oborach
louda se svou flintečku, chec postřeliť srnečku,
je dle přípisu starobylá, ostatní jsou Gallašem přibásněny místo
zapomenutého pokračování jejího. Vyslovují žal poraněné v srdeci
myslivečkem a opuštěné dívky, jež součitnou apostrofou varuje
srnku od něho. Jiný zápis, o 4 sl., je v R. 181 a zlomek též
v NTMD. 53.

b) Pís. „Žel o milenku“: „V Holešove na krchově leží moja
milanka“. Umělá, zapsaná ještě jednou v č. 15. u).

9. (53–54, 47–50): a) Poslední dvě slohy písni „Potěšení moje, kde jsi, kde jsi?“, jejichž několik sloh zapsáno dálé na str. 63. (č. 12 e), pak na str. 91. (č. 15 v) a celek v R. 181 s nadpisem „Romanca, již ma matka zpívala, s malým přidavkem ode mne“. Zní (text z R.):

1. Potěšení moje, kdež jsi, kde¹⁾ jsi?
Za horama v černem lesi.
- 2.²⁾ Což tam, mily, dělaš³⁾, myslivečku?
„Čiham“, praviš, „na srnečku“.
3. Neni to však pravda, jak⁴⁾ ty praviš;
jinou⁵⁾ ty tam srnku loviš.

¹⁾ NTMD. 91 kdež.

²⁾ Místo sl. 2–4 tužkou v NTMD. 61: Což tam dělaš, muj mily syněčku, miluješ jinou devečku? a dále našeho textu slohy 5. a 6.; inkoustem však pod tím napsány sl. 2–4.

³⁾ NTMD. 61 v lesi dělaš, 91 dělaš, mily.

⁴⁾ NTMD. 61 co, 91 jakž.

⁵⁾ Onymlem: ginaus, NTMD. 61 jinout, 91 jinou.

4. Pravijouť mi lide¹⁾, muj synečku,
že tam jinou maš děvečku.
5. Jestli tam jinou miluješ²⁾ robu,
tak mně přivedeš do hrobu.
6. Nesnesl bych ja tve nevernosti,
umřela bych³⁾ od litosti.
7. A když ja již budu ležet v hrobe,
teprv lito bude tobě.

Pravděpodobně značně porušená píseň národní. ZbBP. uvádí podobný začátek „Potěšení moje, kdě že si mi veru“.

b) Připomenutá již pís. „Slunce vyšlo na horách“ o 4 sl.

c) „Mnoha panna nečest mela“ a

d) „Roztomily synečku, drahý memu srdečku!“ jsou bezpochyby skladby Gallašovy.

e) 1. Mynaři, šafaři, což tam vidite, kamž včil patříte, na hrazi?	3. Jest tvaře co žaře(!) krasne a čiste, krači zajistě k faraři.
2. „Vidime, patřime: hezka panenka z maleho mlynka vychazi.	4. Honzíčku, chasníčku, ved' ty to děvče, nevinné ještě, k oltaři!

Píseň upomíná 1. veršem na písni K. I. 339, BP. 61, BNP. 184, P. 65, S. n. p. II₄ 87, BJ. 135. Ostatek je bezpochyby Gallašův dle shody s konceptem jeho k jakés podobné skladbě v NTMD. 58.

f) Píseň „V and rovala ma panenka“, z 1. pol. XVII. stol. Jiný zápis v R. 222 s nadpisem „Narodní písen stara s předavkem“. Píseň ta začátky 2 prvních sloh shoduje se s písni E². 245, má však o 3 slohy více, i když odečteme dva poslední „vrše“, jež Gallaš označuje za svůj přidavek. Otiskuji text NTMD. a v pozn. čtení R..

¹⁾ NTMD. 61 Pravijou mi lidí.

²⁾ NTMD. 61 Jestli bys tam rad mel jinou.

³⁾ NTMD. 61 a umfela.

1. Vandrovala ma panenka do Uher,
mysle¹⁾, že tam peněz²⁾ zejska cely žber.
Muzikanti, hrejte, veselou zpivejte³⁾, cely žber.
2. Vandrovala ma panenka do Němec,
mysle, že tam draho proda svuj venec.
Muzikanti, hrejte, mou notu zpívejte, svuj venec.
3. Vandrovala ma panenka zas⁴⁾ do Čech,
přinesla jen odtud domu trochu blech.
Muzikaři, hrejte, mou notu zpívejte, trochu blech.
4. Z Čech se obratila potom do Rakous,
tam ji v kasarni vyšoustal grandprofous.
Muzikaři, hrejte, hezky ji zpívejte, grandprofous.⁵⁾
5. Vandrovala ma panenka sedm let,
počala na kotrbeli šedivět.
Muzikaři, hrejte, hezky ji zpívejte, šedivět.
6. Když na tvaři⁶⁾ zkrabatěla, chce mne mět⁷⁾,
ja si ji ale nežadam vic vidět.
Muzikanti, hrejte, hezky ji zpívejte, vic vidět.
7. Když jsi mlada ze mně⁸⁾ mela jenom žert,
nech si tě včil kdo chce vezme, třeba čert!
Muzikati, hrejte, mou notu zpívejte, třebas čert!

g) Konec nějaké umělé a bezcenné výpravné básně o svedeném děvčeti.

10. (51—52): a) Konec bezcenné nějaké písni, v níž milý vyčítá milé nevěru.

b) Přijeli Prusaci k městu Holomouci,
Fridricha vojaci, dobyval jej moci.
Dlouho tam leželi, předeč jej nedobyli,
Hanačky mrvili, muže prali, bili.
Mnohy sedlak potom dostal aspon syna,
jejž splodil granatyr z Potsdamu, z Berlina.

¹⁾ myslic.

²⁾ zdědi peri.

³⁾ Trala la la la la trala la la la; ale slabiky nějak opravovány (Trala dali data, trala tali data?) Tento refrain naznačen ještě zkratkou Trala etc. při následujících 2 slohách.

⁴⁾ i.

⁵⁾ NTMD. Granp., Grandprof, R. Grad Profusz.

⁶⁾ Když tvář již.

⁷⁾ Verš nadměrný.

⁸⁾ NTMD. se mně, R. sama.

c) Pís eň o děvčeti z Jevička, svedeném vojákem, 8 sl., umělá, bezcenná. Prvé 2 slohy:

Čekala, čekala děvečka v komoře,
brzy-li se milý ukaže na dvoře.

Milý se ukazal na vraném koníčku.
bílo vystrojený, s velikou šabličkou

zapsány ještě v NTMD. 106 jako 3. píseň Kláry Sedláčkové, veršovkyně hranické.

d) Začátek nějaké písně, bezpochyby umělé: „Při dědíně Hodolině vidim krasnou děvčicu“.

11. (55—57): a) Panegyrik on. Dva knížecí drábi, Lichtensteinský a Dietrichsteinský, se sedě se v hospodě u muziky, takto svou vrchnost zvelebovali:

Lichtensteinský:

Naš pan Lekr Lekr Lekr Lekr
Lekrštan¹⁾,
to je pán, kníže pán, větší pán, než vaš pán
Detre Detre Detre Detre
Detrštan.

Dietrichsteinský:

Naš pán Detre Detre Detre Detre
Detrštan,
to je pán, kníže pán, větší pán než vaš pán
Lekr Lekr Lekr Lekr
Lekrštan.

b) Ouzkosti Hanaka v podezření postavení něho, že ještě spěhýř. V MM. 427 jsou jen 4 slohy. Zaráží v nových slohách našeho zápisu změna metra. Bezpochyby se jí prozrazuje pokračovatel Kužníkův — Gallaš. Otiskuji přes to celek z NTMD. různými čteními MM. v poznámkách.

1. Jak so žev²⁾) nezapomeno,
jak se tehdaž dílo se mnó³⁾:

¹⁾ BD. II. 511 uvádí tvar Likyšán.

²⁾ živ.

³⁾ Rkp mnou, MM. tehda se mnou dělo;

prajské¹⁾ hosar s dragonem
povidale, že sem²⁾ beval špěhonem,
ach, špěhonem.

2. Vzale mne³⁾ na hexamente,
povez, povez⁴⁾, kakramente --
Fluchter Hanak švere Noth!
A ja decke sepña⁵⁾ roce: Leber Gott!
Ach leber Gott!

3. Kleníco⁶⁾ od voza vzale,
tře dvacetke⁷⁾ ran mně⁸⁾ dale,
tře dvacetke a deset
a potom mně take chtěle hoběset,⁹⁾
ach, hoběset.

4. Ja nepškňa¹⁰⁾ roženec loskam,
„Vesleš mne, ach vesles¹¹⁾!“ šoškam
k Boho memo s vrocností,
„a te, svate Krocefijo, zbaviž mne
me ouzkosti¹²⁾!“

5. A hle, Buh dobrativy
hočnil div nad divy.
Kdež mne hož vešat chtěli,
dva Charvati na ně z hrach
přeletěli.

6. Ti počnou kříčet: Burgoš — !
Ja vytahna z kapce groš,
aby mně osvobodili.
Tí je šabla z toho sveta
sprovodili.

12. (58—62): a) Koncept neúplný nějaké erotické skladby Gallašovy.

¹⁾ prajské.

²⁾ jsem.

³⁾ mě.

⁴⁾ pověz, pověz.

⁵⁾ sepna.

⁶⁾ klanico.

⁷⁾ dvacétke.

⁸⁾ mě.

⁹⁾ hoběset.

¹⁰⁾ nepškna.

¹¹⁾ Veslyš! veslyš smotně.

¹²⁾ MM. správně: K Boho memo v té době, A ty, svaté Krocefosko, pros za mne, ach, pros za mne.

b) Nadpis k popisu městského mužského kroje „předešlého“ století.

c) Několik sloh pís. „Potěšení moje“.

13. (62—64) Tři skladby básnické, z nichž dvě od M. Zd. Poláka.

14. (66—69) Zlomek konceptu Gallašovy básně k uvítání Františka I. v Hranicích 22./X. 1822. Ostatek v „Anakreontiích a Epigrammatech“, rkp. rajhr. O. β. 13, str. 9—10.

15. (70—107):

a) Pod zelenou lipou¹⁾ měla jedna dve
ružičky červené, dala mu obě.
Když mu mela třetí datí,
počala se vymlouvatí,
že nema, že neda,²⁾
že mu dala onehda.

Patrně pokažený text písne známé. Matnost paměti Gallašovy dosvědčuje tu varianta ze str. 75. a nesmysl o třetí růžičce.

b) Nezapsaná dosud píseň:

Dycky sem si myslel, že ty moja budeš,
a ty zatím s jinším do kostela pudeš,
slavné kopulaci
budeš mit regraci
a ja budu mit v svém srdeci lamentaci.

Však kdybys ty chtela, mohla bys to spravit
a meho zarmuľku mohla bys mně zbavit;
neb dokavad štolu
knez nesvazal spolu
tve bile ručičky, mužeš spravit vždycky.

c) „Městská“ s poznámkou, že je z počátku minulého. t. j. XVIII., století, = „Národní“ v R. 217. Text R. se čteními NTMD. v pozn.:

1. Hezke³⁾ děvče, kterez ještě klamu neznało,
perouc plinky u studynky hořce plakalo,
2. že jonaček, lſtny milaček, ten, jenž sliboval
prstynek za veneček, jine mile dal⁴⁾.

¹⁾ Zápis též písne na str. 75: Přede vſi pod lipou.

²⁾ T. že nema, že nema.

³⁾ Krasne.

⁴⁾ jine daroval.

3. Když děťatko nebožatko ji Buh potom dal,
tak se stavel a¹⁾) rozpravel, jak by ju⁴⁾ neznał.

4. Ach neveřte, se nesveřte, sedlska²⁾ devčatká,
jonakum čtverakum! Tak zpívam zkratka³⁾.

d) „Hanacka“, duchem podobná 2. hanácké operettě od Mauricia Bulína, převora na Sv. Kopečku u Olomouce, nebo písním Kužníkovým, otištěným v MM.

Jorka. Ma mila Marinko,
přeznej se malinko!
Jestle bes mě chtěla
za svého manžela?

Marina. Ja bech tě obzděla,
než bech ja tě chtěla,
sedlskeho chlapa,
hlopeho jak capa.

Jora. Což sem tě hodělal?
Čem sem tě rozhněval,
že mne hodstrkoješ,
se mno zavrhoješ?

[Marina.] Ja hož mam⁵⁾ jineho,
heskeho⁶⁾, šomneho
kavalera z mesta,
ja sem hož nevesta.

Jora. Počké, pešné děvče,
bodeš te se ještě
na Joro spominat,
svo pýchu proklinit!

e) „Myslivecká“. Konec myšlenkově blízký 9.—12. sloze Gallašovy neb Gallašem předělávané „písne valašské“ v MM. 1813, 443 a n., že zdá se buď skladbou Gallašovou neb aspoň jím upravovanou.

1. Osmolené řevčici, dejte pokoj děvčici,
ona se nechce provdat za řevce,
2. aní za vas, kovaři učmoudění ve tváři;
ona ze srdece chce jen myslivce.

¹⁾ s ní.

²⁾ ji.

³⁾ městske.

⁴⁾ jonačovi čtverakovi! Tak pěla zkratka.

⁵⁾ Původně: Mam ja hož.

⁶⁾ Původně: modrého, pak opraveno.

3. Když slunečko vychazi, s tym se rada prochazi tam na travničku v temném hajíčku.
4. Když se ja s svou flintečku před tou krasnou děv[e]čku v hajku představím a tak k ní pravim:
5. „Prav, ma krasna srnečko, jestliže tve srdečko jen miluje mně vskutku upřímně!“
6. Ona ručkami svýma s vroucnosti mně objima řkouc: „Myslivečku, lys v mem srdečku:
7. tebe ja jen miluji, v tvoem stavu si libuji, nechci žadného krom těl jineho“.
8. A pak se mnou přes hory, doliny a obory bystro krepčiva, tanči a zpívá.
9. Da-li Buh v masopustě, budeme svoji jistě, a pak jste, pání, k svadbe pozvaní.
10. Šíte zatím střevičky na ty jeji nožičky safianove, barvy ružové!

f) = 15 a).

g) „Stavuněk.“ „Přes sto let stará.“ Píseň známá, otiskuji však ji pro jinou úpravu slohy než má SMP. 2 152, kde text nášemu nejbližší.

1. Stojím pod oknem všechn přemokly jako myš, jako myš.
Pust mně, devečko, mile srdečko, kde ty spiš, kde ty spiš!
2. Jak bych ja tebe, mily synečku, pustila, pustila, když ja zde nemam ani drobečku světidla, světidla!
3. Neřeba tobě, mila děvečko!
světidla, světidla:
posvit' sobě mile srdečko očima, očima.

h) Skladba, zapsaná zde, zdá se, je skladbou Gallašovou (dle čistě Gallašovských myšlenek v sl. 2. a 3.), jež použila 1. slohy písničky, kterou čteme u BJ. 253 (verš 2. tuto je asi z parodie této písničky v BP. 138; zněl původně, soudíme dle skladby Gall.: viděl jsem tam mou milou stát).

¹⁾ Místo přeskrlnutého slova „níkdy“ nadepsáno.

1. Když jsem ja šel okolo vrat, viděl jsem tam mou milou stát; srdece mně bolelo, když ju tam vidělo s jiným chasníkem se libat.
2. Počkej, ty neverne děvče, budeš to litovat ještě, když ja se dam s jinou, krasnější, nevinnou a ctnostnou panenkou sevdat.
3. Ten si tě nevezme jistě, mat již milou v j nším místě, tej koupil na šaty, dal ji prsten zlaty, a ty zustaneš za vráty.

ch) „Jiná téhož dialekta.“ Patrně nějaká skladba hanáckého dialekta vypadla.

1. Nechco tě, Mareno, stavaš pozdě rano a seš vesmevačna, zhněla a hobačna.
2. Ja pro mo osobu mosim miti robo pilno a pobožno, ticho, ctnostno, možno.
3. Te hobo nadovaš, študente rada maš a škrabake take, tošim, he vojake.
4. Peklo místo nebe mival bech ho tebe, cezi děčka ževil, staral se a hožbil.
5. Nech tve ževi děčka, kdo tě jich napleska, ja mo přejo štěsti, kdo be to moh snesti.
6. Ja nechco bohato, štěkolo¹⁾ proklato, bet be mela zlata trebas jako blata.

i) „Koš pro špatného milika“, skladba Gallašova = „Koš nectnému mladencí“, č. 1. Anakreontii, rkp. rajhr. O. β. 12.

j) k) Obě s nadpisem „Hranická“, od Gallaše; prvá, se začátkem „Ty hranicky kosteličku, məš na krchové ružičku“, je stesk po zemřelé milé, druhá, jako hranický pendant Hankovy písničky „Vystavím si skrovou chaloupku“, nemýlim-li se, je totožná se 4. „moravskou národní písni“ v QM. II. 199—200: „Nevinšuji sobě víc než chaloupku u Hranic“, skladbou nepochybně Gallašovou, nyní otištěnou v Č. Lidu XVII. 4.

l) Bude jarmak, bude v Nikolsburku, kup mi, mily, na kordulku, kup mi, mily, kup, maš-li ke mně chuf!

¹⁾ Rkp. řtekolo(?) možno čísti též: bekolo a j.

A nemaš-li ke mně chuti,
uechcou-li to otec, mati,
nekupuj mi níce,
nechoď ke mně více!

Srov. K. I. 352 a BJ. 723.

m) Stará ze XVII. stol. dle poznámky Gallašovy. Jiná var.
v S. n. p. II₄. 59.

Třebas jsem ja malička,
mam však tvař jak ružička;
ještě jsem husy pasala,
když jsem galaný mívala.

n) Gallašova. Stesk opuštěné milé.

o) Dosud nezapsaná:

Dunaj je velika řeka,
ta teče do moře:
muj milý se s Turkem seka,
ja plácu v komoře.

V QM. II. 198 (Gallašovo?) pokračování:

A kvílim jako hrđlička,
že poklad meho srđička
snad již usmrtili
a v zemi polřibili.

2. Byl to chasníček vysoky,
přímý jako svěčka,
zdravy, chytry, černooký,
měl červene líčka.

Ach ja snad ty jeho líce
nebudu libati více,
a protož mé oči
slzami se moči.

p) Gallašova skladba; píseň milé, již v Drahotouších na hřbitově pohřben milý; pendant k čís. 15 *j*).

q) Píseň milé, pochybující o věrnosti milého a

r) píseň milého, dávajícího výhost děvčeti po husarech zfantilému, obě bezpochyby umělé a bezcenné.

s) „Husaři, husaři, do Uher jedete,
me neverne děvče pryč [s]sebou vezete.“

Jen ta sloha je původu národního, = 1. sl. písně SMP₂. 65. Ostatek je Gallašův.

t) Zlomek umělé písně na milou.

u) = č. 8 *b*); zaměněn pořad sl. 3. a 4.

v) „Potěšeni moje“, pis. již dříve zapsaná.

w) „Na slavička“, 4 sl., skladba umělá, bezpochyby Gallašova.

x) Stara baba jako žaba,
mlada žena jak perina;
když budu chtět ženu mit,
musí hezka, mlada byt.

Gallaš patrně použil, aby zrobil svůj epigramm, 1. a 3. verše písně „Povidali, že jsem umřel“ E.² 278, E.³ 311 a přidal k nim své 2 verše, 3. a 4. záznamu jeho.

y) „Otcovska rada k ženitbě“ a *z)* „Koš jonakovi“ jsou skladby umělé, asi Gallašovy. Prvá radi k ženitbě s Gallašovským ideálem ženy, motivuje a veršuje radu zcela po Gallašovsku, druhá je variace jeho „Kyžby zamilovaného“ MM. 291 a „Dálejšího usilování zamilovaného“ t. 294.

<i>aa)</i> Jestli mně rada maš,	Jestli mně rada maš,
poprodej, kde co maš,	poprodej, kde co maš,
poprodej vinohrady,	poprodej kopanice
vyplat mně od armady!	a kup mi nohavice!

1. sloha = 1. sl. písně S². 580, ale má čtení zajisté původnější ve 4. verši než S².: „vyplat mě, milá, z vojny!“ 2. sloha je dosud neznáma. Zdá se však, že je to samostatný popěvek dle 1. písně vzniklý a s ní později sloučený.

bb) Neseju, neořu, samo se mi rodi:
na Bystřickem zamku,
mam ja tam galanku,
sama za mnou chodi.

= SMP₂ 117; asi popěvek pro zvláštní případ upravený z písně Sl. sp. I. 57, KSlov. III. 108, K.I. 79, SMP₂. 116, S². 295, E². 110, E³. 124.

cc) Nezapsaná dosud píseň:

cc) Pravil synek: Srdee moje,
čkej na mne do roku,
až já přijdu z jarmaku,
budeš moje!

Nečekala¹⁾ Majdalena,
hrušky dala otrhat —
nenechala jich dozrat —
za zelená.

¹⁾ Následuje přetřžené slovo: za zelená.

dd) „Hanacka stará.“ Srov. SMP₂. 82 a BJ. 716. Galasův zápis je cenný.

1. Kež sem to věděla, že bode neděla!
Bela bech se spletla a čestě oblekla.
2. Bela bech vložela, abych se lebela
naši mlade chase, pentlečko do vlase¹).
3. Abech hezka bela, oblekla bech bela
rokavce s taclama, kordolko s portama.
4. Abech hezka bela, oblekla bech bela
červené pančoške na me bele nožke.
5. Bela bech se vzala s černema pentlama
krasno galandrejo s panenko Mario²).
6. Bela bech ja klekla v kostele a řekla
Synačko božimo, Panbočkovi svímo:
7. Ach mej mele Bože! rač me hož dať može,
však je me ho třeba jako kosa chleba³.
8. Nebeská matěčko, potěš mo došečko,
popřej te milostě, však sem stara dostě!
9. Amen se zapívám, pěsnečko zavíram,
smeluj se, muj Bože, a rač me dat može!

ee) Písň, jejiž 1. sl. je starý popěvek (zapsaný též v R. 223; vzdálená varianta je v Č. Lidu III. 508):

Dala sobě v Holešově
panna šiti⁴) střevice,
aby mela do kostela
a take i k muzice,

další 3 sl. pak dle vlastního přiznání přiveršovány jsou Gallašem.

ff) „Píjanska stará“: „Kde je mladek..“ s variantou:

Píjme ho, bratři, jak sluší, patří, pijme ho až do rana bileho!

¹) Také SMP₂. 82: do vlasé; srov. z vlasys (t. j. z vlas), PMH. I. 66. Vše to z analogického Gen. plur. vlasys (m. vlasů), doloženého z dialekta zlinského BD. I. 19.

²) BJ. 717: Bela bech bez mála na krk hovázala svó galateryo s panenkó Maryó (bez výkladu slova); = šperk, z něm. a původně franc. galanterie.

³) Srov. 5. a 6. v. písň „Matka se dcery pytal“ z VKP. 270.

⁴) R. vyšivati.

gg) Rozvláčná písň pastýře hledajícího z trakenou ovečku, rokoková allegorie, umělá a bezcenná. Začátek:

Mezi lesim hustym, hajem pustym,
všechn zemdleny,
plaču ve dně v noci bez pomoci,
cely ztrapeny.

hh) 3 písň Kláry Sedláčkové, „veršovkyně“ hraničné: prvé dvě odepření hubičky knězi slibujícímu jednou „pataček“, podruhé rozhřešení, třetí = 2 sl. písň dříve uv. pod čís. 10 *c*). Prvá z nich učiněna 3. „moravskou národní písni v QM. II. 198—199 a ot. v Č. Lidu XVII. 4.

ii) Německá pís. k Jezulátku, o 3 sl.: Kleines Kindla gruszer Gott, der die Welt in Hända hot..“

16. (108—109): *a)* Rukou Fialovou zapsána pís. „S nílo se mi teto noci“, známá odjinud a ot. též ve VKP. 269. Je též v QM. II. 209. Odchylná čtení NTMD. a QM. od otisku: v. 1. se 3. táž chyba „růži“ n. „růži“ m. růžový, 5. Zvoňte zvoný, 6. NTMD. mi potěšení.

b) „Protifare mostek“, v. čís. 7 *b*).

c) Písň „Zvony smutno zvučí“, jejichž 5 veršů zapsáno již na str. 39 a celek ve VKP. 269. Odchyly NTMD: v. 4. umdlelo, 5. nesou.

V R. zapsána „Slovanskomoravská“:

1. Pytala se mamička,
je-li doma Hanička?
Není doma, šla do mlýna,
mele se jí pšenička.

2. Pšenička se nemele,
starek hledí škaredě,
mládek praví, že to spravi,
že se jí to zemele.

Dále popěvek, prvým veršem upomínající na K. I. 176:

Spím, spím, spala bych,
vyspeja se dala bych — co?
Panu Bohu dušičku,
milačkovi hubičku.

V R. 223—226 zapsány tyto „narodní vrše neb kratke písničky“:

1. Pytala se kočka kočku,
ma-li kocour pazoury?
„Ma“, pravila jí po bočku,
a fuk! skočí do doury.

Varianta k S². 641.

2. Uvedený popěvek „D a l a s o b ě v Holešově“.

3. Spadl s pice holoubek,
rozrazil si žaloudek,
matka kvíli a naříka,
že jest škoda převelika.

Varianta k BJ. 932.

4. Spi, Andulko, spi,
zavřa očka sví;
Pan Buh bude s tebou spati,
anděliček kolibati,
spi, Andulko, spi!

Varianta k E². 1 a j.

5. „Nasledujici vrše zpívalo děvče, kteréž skutečně všechny ty vlastnosti, jenž v sobě obsahují, na sobe zjevuje...“:

Rada piju, rada jim.
rada krasně se šatím,
rada hezke chlapce¹⁾ mam,
rada malo co dělam.

Je-li, jak se podobá, text P. 72 a BNP. 388 původní, jsou záznamy BJ. 681 a Gallašův příkladem, jak z individuality zpěvákovy vznikají (a pak třeba se udrží, jako BJ. 681) obměny. V BJ. 681 podnět k výčitce způsobil záměnu 1. osoby grammatické v 2., v popěvku Gallašem zapsaném změněn text původní dle povahy zpěvačiny snad ji samou.

6. Zadělala na kolače
naša Manda pro vorače
studeno vodo,
na koléně valela
a decke je chvalela,
že dobре bodo.

Varianta k Ritt. 61 a BJ. 678.

¹⁾o straně: vojáky.

7. Gastronomické čtyrverší

Šišky, hrach, kaša, zemčaky
jsou potrava pro vojaky,
ač jich bez ouhony zdravi
i pansky žaloudek ztravi

je najisto výrobek Gallašův. Prvé 2 verše čtou se mezi „Příslovími o pokrmích“ R. 200 a jsou zcela takové jako gastronomické poučky Gallašovy napsané v R. 199—202.

V QM. II. 197—200 mimo uv. již „moravské národní písne“ „Dunaj je veliká řeka“, „Pravil panaček sedlskemu děvčeti“, (vlastně skladbu Kláry Sedláčkové, „veršovkyně“ hranické), „Nevinšuji sobě víc“ (skladbu jistě Gallašovu) a „Snílo se mi teto noci“ jsou ještě písňě:

1. Kvetly ruže na zahradě;
kvetlo víno v vinohradě;
kvetla lipa na kopečku,
pod lipou můj milý sedél
a laskavě na mně hleděl;
to byla rozkoš v srdečku!
2. Již zas rozkvětají mile
červené ruže a bílé;
lipa roztomile voní;
mně však netěšíou více,
žalosti mi blednou lice;
nejsem tak šťastna jak loni.

3. Neb můj neverny syneček
dal jine svýj prstyneček,
jenž mnoho statku zdědila,
nevšimal si moji ctnosti,
krase aní nevinnosti,
ja jsem mu chudobna byla.

1. U Vsetina jetelina bujna roste na louce,
muj ogarek ju tam kosi,
zpíva si pri prací cosi,
cosi, tuším, o lasce.
2. Povez, synku, jetelinku jestli's našel o šesti?
Keď bys ju mohl najíti,
budeme sa dobre miti,
bude nam prati štěsti.

Obě jsou zajisté umělé, bezpochyby Gallašovy.

Na str. 246—251 zapsány tři národní písne, dávající „nějaké satirické návěstí“ o zbojnictví valašském: „Chvala bače“, „Toast bačovi“ a „Píseň o Jury bače poslední vůli a jak jej manželka jeho želila“, ot. ve VKP. 271—273. Různočtení QM.

k „Chvále bačově“¹⁾: v. 1. naše, 4. šuhajka, 5. báčo! 8. tvou, 9. Tob'a budem dodavati, 11. tvá(!), 13. S tebou my bantovat budem, 16. dosti peňaz, 17. Dobri lude sou, 18. správně: nevždycky su, 19.—20. o svu dušu pečuju, keny(!) k faram šturmuju, 21. Ve dne, 22. v noci znaju dobré krasti, 24. nikda nejsou; k „Toastu“: v. 6. dejte, 7.—8. Jmeno bača, jmeno bača ať po všech horach zní, onť je všech švarnych Valachu prave potěšení, 9. Hops, šuhajčku; k „Jury bače poslední vůli“: v. 3. nohavica, 5. košula, 6. kterouž si, 9. kadajka, 19. zerzava, 21. gajdence darujem, 23. budou, 26. prebývajou, 28. v tob'a, 34. pro, 36. jich, 47. studenky napajaj, 48. davaj, 52. mou, 54. najdeš, 59. mi, 62. Mikulkovi, 63. ostatním, 66. gajdencami, 69. když, 70. když budu, 73. abych sa moh, 76. keď mi, 77. Když ja, 78. duši, 79. pôchovaj, 81. kozličku, 82. nech, 87. kostelníku, 90. jich dale dere, 91. k tomu černy pas, 92. vraf ho tomu, či byl, zas! 96. jehož, 100. smutná nevím, 102. keď sam, 106. k zelenemu, 109. preč, 111. každý's, 114. v tve pameti byli vždycky, 116. když's, 122. Bůh daj, 124. běhal.

V pěveckém závodu dvou Valachů, složeném „v dialekту puze valaskem“ (idylla „Chvala bače“ v M. III. 57—71) poslední písni jednoho z pěvců je popěvek, známý z SMP₂, 171, srovnej S². 532:

Ta rožnovska veža,
aj, ta je vysoka;
a nad ňu letěla
kačena dívoka;
nebyla kačena, to byly kačata,
že jsou hrubě pyšné rožnovske děvčata. —

Přehlížím zisk. Není veliký: nějaká nová píseň a popěvek obměna známých kusů nepřesnou pamětí a chatrným vkusem — a čeho nejvíce je v Gallašových záznamech písni duchovních i světských — varianty slovní. Uváží-li čtenář chatrné a ještě k tomu měnící se vědomosti Gallašovy o valašském dialektu a shledá-li ve valašských písniach jím zapsaných známky různých dialektů jiných (n. př. slovenské *r* m. *ř*, prišla VKP. 269 atd., boli m. byli t.; lašskou a dle Šembery horskou koncovku 1. plur. -ma, horskou koncovku 2. plur. -ta; polské ojca, ojcem VKP. 270), nebude lehce přikládati víry Gallašovu svědeckti, že by vše, co vydává za písni valašské, valašskými písniemi vskutku bylo. A kdo k tomu ještě pováží kolísání textů u něho, zřejmě srovnáním paralelních záznamů, tvary strojené (okresati VKP. 270 m. pokřtit), chyby jazykové (dáti si zajít chut t. 268, 271,

¹⁾ Není proti VKP. zkrácena, jak díl Kabelík v uv. čl. 2 (máť 6 sloh v QM. i ve VKP.), nežen zmírněna přepracováním z důvodu Kabelíkem vyloženého.

pronajmouti m. najmouti t. 268) i věcné (v písni „Na salaši pod Kněhyňu“ t. 270), uzná za nutné opatrne si vésti s těmito záznamy. —

VII. Gallašovy ohlasy národního básnického a jeho poměr k němu.

Poukázal jsem počátkem této práce k drobným rysům, jimž dodává idyllism Gallašův cizokrajným plodům domáctějšího vzezení, k lokalizaci jich, jak ji shledáváme nejsnadnější v překladech Gallašových v „Parabolách a paramythiích“, kde n. př. „Premysl a Ludmila“ je „jen v jmenách změněná“ Krummacherova parabola 111 „Die Lehre“, nebo v „Pastevkách aneb idyllich (MM. III. 83 a n.), jichž 1. číslo („Na Libušku“) je volný, lokalizovaný překlad Gessnerovy idilly „An Daphnen“ a 20. („Bartoň a Mikeš“) upravená Gessnerova idylla „Daphnis und Micon“.

Od takovýchto úprav ke skladbám v příbuzném duchu složeným, jako jsou ličení Jurikovy civilisační a věrověstné činnosti na Hranicku („Strašná poušť v veselý změněná ráj“ v „Malbách veských“, MM. III. 379—391) nebo „Sedlska zimní večerní beseda“ (t. 439—454), jest jen krok, jež čini cvikem získaná větší míra samostatnosti proti vzorům.

Ale toto (přirozené u díla určeného obecenstvu méně po světě rozhlédlému) přiblížování výtvarů cizího vkuisu k představám čtenářstva, toto prokládání pomyslů vyčleněných pomysly z vlastní smyslové zkušenosti vytříbenými není ještě známko u nového vkuisu, není známkou, že by autor osvěžoval zásobu látek a výrazů básnických studiem a napodobením lidového básnického nebo realistickým podáváním života.

Najisto, zdá se, o novoromantickém zanícení pro lidovou poesii svědčí Gallašovy sbírky národních písni a jeho pokusy o koledy dětské a valašské, některé části jeho skladeb v MM., lyrických, chticích vysloviti lásku prostého člověka, i epických, jež ovšem všecky mají tendenci, některá z jeho idyll, jako uvedená „Chvala bače“ v dialektru „puze valaskem“, v niž větkán lidový popěvek, doplnky písni kuse pamatovaných a snad i některé celé světské skladby výše uvedené.

Čteme tu obraty z celalidové. Jedno loučení milenovo s milenkou (MM. 312) začíná:

Měj se dobré, nejmilejší! již jdu pryč,
k srdci mému zanechávám tobě klíč,
klíč pravé upřímnosti;
měj mne vždy v pamětnosti,
má milá!
Jáť bych věčně s tebou, milá, být chtěl,
osud však můj chce tak mítí, abych šel ...

Podobný začátek je n. př. u E². 212 a j. Svedená a pro bohatši nevěstu opuštěná dívčice volá (MM. 317 podobně jako začínají výčítky S². 627, K. II. 194 a j.):

Počej, počej, Martine,
pomsta tebe nemine,
že's mi věrnost slíbil
a přece ošidl
mě srdcečko nevinné,

vrací dary nevěrníkovi, téšic se, že by s ním, šelmou, nebyla šťastna, že Bůh ji brzy vyprostí z žalu a také nevěrný milý že zapyká:

Pozdě mne litovati,
pozdě bude volatí
z hrobovu (!) srdce tvé ....
Nevráti se, Martine,
to srdcečko nevinné,
jenž tě milovalo,
vše dobré ti přálo —
tak jako ten svět ti zmíne.

„Vánoční koleda malého pacholete“ (MM. 366) začíná:

Já malinký koledníček
zazpívám vám jak slavíček

jako píseň kolední E². 38.

Jsou tu oblíbené formy opakování slov a útvary metrické:

Vzhůru, chaso, vzhůru ... (MM. 28 = 1. verš pís. S². 716).
Žni, můj srpe, žni! (t. 220),
Krásný máj již zas háj
odil novou zeleností .... (t. 155) atd.

Ale vliv nového vkusu bylo by chybno pře-
ceňovati. Již neobjemnost obou sbírek je pozoruhodna —
Gallaš přece žil v kraji zpěvném! Ke sbíráni písni lidových ze
současné romantické záliby v nich přišel Gallašovi ledá vnější
podnět, jako k lidopisnému obrazu VKP. dostal se asi jen vy-
bídka od romantika Trnky. Gallaše samého v písničkách národních
těšila jen „čistá sprostota a nevinnost mravů“, již se v písničkách
těch zjevoval „sprostý charakter pastýřský“, „arkádský genius“ a
„výborný bukolický duch“ Valachů¹), dále že některé z nich byly
památkou po jeho matce²) a snad i že byly mu vůbec památkami
starších dob a milého, navyklého dialekta domácího. Více mu
nebyly. Životním názorem jeho bylo osvícenství, později víc a
více se ztrácející v uvědomělém katolictví, literárním vkusem
rokokový idyllism, anacreontika mající realitu pouze na papíře a
přec ještě tlumená stařeckou opatrností, osvícenské poučování,
jemuž podřídily se i nepochodící z osvícenství literární formy
povídky rytířské a sentimentální. Proto také lidová poesie ne-
vzlila vlastní své svěžesti skladbám Gallašovým — nad to vadil
jejímu působení ještě očitý nedostatek nadání básnického, starší auto-
rovo, střízlivé a poučování náchylné (první jeho skladby básnické,
překlady Gessnerových idyll, vznikly v posledních letech XVIII.
stol., v době, kdy autoru bylo nad 40 let) a jeho nedostateč-
nost v jazyce českém. Tak, co v jeho skladbách je v duchu
národním trochu samostatnějšího, není ani básnické ani věcně
ani jazykově výstižné.

(Pokrač. v roč. IX. 1909.).

¹) „Poznamenání“ ke sbírce nár. písni, poznámka k 1. valašské koledě
v MB. III. 144 a n., VKP. 267, 273.

²) Uv. „Poznamenání“.

Účel. Zvláště zření má se mili k takovým pracím, kterých v občanském hospodářství domácim nevyhnutelně jest zapotřebí; pracemi umělými mohou se žákyně zanášeti jen tehda, když nabily již náležité hbitosti v obyčejných pracích ženských; I. pleteni, II. háčkování, III. šití, IV. cvičení prací již naučených a přistříhování prádla, V. jazyk německý.

(Dokončení budoucně.)

Z Gallašovy literární pozůstalosti.

Výpisy a poznámky. Podává St. Souček.

(Pokračování.)¹⁾

VIII. Pověsti a anekdoty.

Sem možno vřaditi zmínku o pověstech a anekdotách zapsaných Gallašem. Po věsti dilem jej naznačuje, dílem obšírně vypravuje, kaze je při tom svým nemotorným stilisačním uměním a nerůdnou svou obrazotvorností; všechny jsou místní.

Po hradě nad Lhotkou není už stop, a Gallaš ani neví, byl-li. Byl-li, slul prý bez pochyby Deblín. Pověst však, již Gallaš vyvozuje ze jména hradu, ví, že byla to loupežnická peleš, jejiž páni nahromadili v sklepích veliké poklady; sklepy jsou teď zavaleny, a poklady v nich střehou zlí duchové.

Hrad nad Kamenným mlýnem dle pověsti zván byl Puchart a založen byl bohatým zbojníkem, rytířem Apfelerem von Gold; v archivu panství podstatského však o hradě tom není písemných důkazů podle Gallaše: proto prý také vše, což se o něm mezi obecným lidem povídá, domněnkou zůstává a zůstane (PPT. 56—59).

Hrad Švrcov — jako Helštýn — dle tradice byl původu markomanského: slul prý Schwerdtschatz, t. j. poklad mečů (!), dokud jména jeho slovanští obyvatel nezměnili ve Švrcov. Okolo r. 1748 za doby faráře Stržinka nalezena byla při hranickém kostele hrobka pánu švrcovských s 5 rakvemi; dvěma s mrtvolami dospělých mužů, dvěma s mrtvolami ženskými a jednou s kostmi dětskými. Hlava jednoho muže byla sfinga, dle nápisu prý proto, že před vladařem nesmekl; Gallaš myslí však, že spíše pro loupež; vypravujeť prý se v Hranicích o pánech švrcovských, že olupovali obchodníky a zbité házeli do Propasti.

¹⁾ Viz ročník VII. a VIII. Čas. Mor. M. Z. (1908).

Hrad Teplici na vrchu zbrašovském, pod nímž prýští léčivé prameny teplické, páni švrčovští buď vystavěli nebo zbrojnou rukou dle pěstního práva vydobyli a učinili pelechem své zbůjnické zběři. Dle vypravování předků páni švrčovští a tepličtí připíjívali si z oken zlatými kofliky a po bratrsku spolu zbojničili. Některí slepci, nedbající pokladů v rolích a v štěpnících, hledali hradu toho a jeho pokladů na vršku zvaném Hrádek (PPT. 9—19).

Několik pověsti naznačených pouze vedle výmyslů arkadismu autorova shledáváme v popise zpěvu gajdoše Vlažidušky, tvořícího jádro „pastevky valaské“ „Gajdoš Vlažiduška“, složené dle Virgilovy eklogy 6. („Pastevky aneb idylle“ v MM. III. 299—312).

Pěl o příšti Slovanů do končin moravských, o přistěhování Valachů, jich bozích a slavnostech, o moci a zákonech valašského vojvody, o úřadu bače, dělání brynty, spokojeném životě Valachů, o čertově mlýně na Radhošti, o podzemním bludišti radhoštském, o zakletých pokladech, jež popové Radhostovi ukryli před zmáhajicím se křesťanstvím, o záapsech na Radhošti, o hrdelem hajdukovi, jenž vyzdvihl silného chlapa a uhodil jím, že nepovstal, ale konečně malým neznámým človíčkem byl vyzdvížen a v náruči udušen¹⁾), o Ondráškovi a jeho družině, kterak za zeleným bučkem sedávaje číhal na plátenníky z trhu vezoucí plné váčky, jak pomáhal židům od břemen, a zdráhalí-li se je vydati, křivákem jim holil brady, jak s družinou přepadal fary, mlýny, pány až k Vratislavu a Krakovu, jak posléze schytání byli fojtáši a utraceni²⁾), jak Javorovský v Hranicích, když kat ho pobízel, „aby se volno sezdati nechal s provazníkovou dcerkou, že brzy v ráji zasedne k večeři, kdežto mu anjelé sva-dební strojí hody“, odpověděl: „Přál bych ti, abys tou večeří dnes za mne odbyl“, jak posledních sedm zbojníků popravil „učený Ferdinand“, kat olomoucký, jenž s velkým prospěchem prý vystudoval filosofii.

Pověst o původě pána Pernštýna Gallaš vypravuje již obšírněji v rationalistické úpravě asi vlastní. Uhlíř ulekl se

¹⁾ Obšírně o Čertově mlýně VKP. 219—223, o sirotkovi v Radhošti t. 211—215, „o Davidu a Goliáši na Radhošti“ t. 218—219.

²⁾ Daleko bohatší zprávy shledal Gallaš pro čl. „Něco o Ondraškovi a Juraškovi“ v QM. II. 82—88. Odkazují na ně toho, kdo by se věcí více obíral.

zubra, jenž v poledne přišel k jeho boudě, ale hned se vzpamatoval a podal mu skývečku chleba. Zubr ji vzal a odešel. To se opakovalo, zubr krotl, nechával se hladiti a hráti s sebou, až uhlíř nachystaný železný kroužek mu protáhl chřípěmi, tak zubra docela zkrotil a zavedl olomouckému věvodovi.

Mnoho vypravuje o věrověstné a osvětné činnosti Jurykovi, nejen ve třech idyllách¹⁾, než i ve spisech historických. Rozbor ukazuje, že báje ty jsou výplody obrazotvornosti Gallašovy až na 3. idyllu, která jen na Hranicko přemístila parafrasi 164. čísla Krummacherových „Parabeln“, „Alfred oder das krause Bäumchen.“

Hranická Propast (vypravuje stejnojmenná „malba vesská“ v MM. III. 392—438) byla hrobem pro oběti zbojnického rytíře Míchy Švrčovského. Posléze tu pohřbil zlý zbojník i svého souseda rytíře Bedřicha z Hrádku, když byl s jeho chotí cizoložně zplodil dítě a tomuto dítěti stál za kmotra (odtud název propasti: „Kmotrova díra“). Ale v den svatby s cizoložnicí propadá se i s ni do pekla a dostává se v moc dáblu, jenž v podobě mnicha býval jeho kaplanem a druhem jeho pitek. Zdá se mi, že vypravování to, prý dle staré povídky zdělané, je plod Gallašovy fantasie.

Najisto umělým výtvorem jeho obrazotvornosti je moralisující povídka „Rytíř Wogtěch a geho ſtaſtný nagemnjk Blažeg Podhorčíký. Morawſko wlaſtenſká mrawnj powidka od Jozefa Heřmana Agapita Čallaſſe“²⁾), jejímž dějištěm je Hranicko za křižových výprav a obsahem nerůdná

¹⁾ 1. „Strašná poušť v veselý změněná ráj“, druhé číslo „Maleb veských“, „na větším díle z hranického okoli“ vztáty, v MM. III. 379—391; 2. „Obraz blaženosti staromoravského veského faráře“, páté číslo týchž „Maleb veských“, t. 455—469 — jiné to zpracování reformního snu Gallašova „Obraz blaženosti venkovského katolického ženatého faráře, jakž se ještě v 12. století v Moravě a v Čechách nacházeli“ v M. III. 1—15; 3. „Poustevník Juryk“ v PP. I. 76.

²⁾ Tak tit. list, stručněji deska rkp. rajhr. O. b. 28 o 179 str. 4⁰ textu psaného Gallašem; povídka vznikla po r. 1831, poněvadž v ní použito povídky „Šťastný člověk“ z Trnkova „Společnika“. Gallaš sám myslí, že to jeho poslední práce. Za fikci pokládám jeho tvrzení, že povídka vybrána byla z jakýchsi prastarých, dávno již od molů ztrávených letopisů počestného cechu literáckého hranického a odtud „od řeči k slovu sepsána“ byla „k užitečné večerní zabavce“ vlastenců, zvláště ze stavu selského. Po vlastní povídce na str. 169—179 následuje snůška přísløví, excerptovaná v odd. IX. této práce.

směs triviálních motivů ze sentimentálních rytířských povídek a všedního poučování, směšných anachronismů a hrubých vnitřních odporů, nevkusem spisovatelovým do omrzení rozylečená.

Neméně rozylečena je „hranická povídka“ „Zakletý zámek Černotské slečny“ v M. II. 81 – 109. V teplickém údolí u Hranic, u cesty na pravém břehu Bečvy, vypíná se imposantní skála. Před časy skála ta měla více než nyní podobu zámku, a před vraty tohoto zámku bylo lze viděti sloup ještě v 2. pol. XVIII. stol., kdy ještě ve vážnosti byly podobné památníky ovitě pověstmi. Ta skála bývala kdysi Černotský zámek a ten sloup zkamenělá Černotská slečna Durynka. Zkameněla prý, poňevadž proti těžké přísaze umírajici matce učiněné, že do určité doby bude dliti na modlitbách a nikomu nevyjde vstřic, dala se vylákat zlému duchu, vzavšiho na sebe podobu snoubence, vracejícího se ze sv. země. Tak prý vykládávaly „vejřečne starušky při vaření povidla aneb při loupani fazolu a tureckeho žita na zimních večerech“, ale bojím se, že toto doporučení pověsti je mystifikací: v podrobnostech chtících vypravování dáti kolorit doby rytířské, v okaté a nerůdné rationalistické snaze hodně zpragmatizovati všecky obraty nainí bájivosti, v bezradném a neúčelném navazování otřených motivů a v odporech poznati lze ruku Gallašovu.

Poklad pověsti se neobohacuje ani hotovým uměleckým kusem ani novým motivem pohádkovým.

Trochu cennější jsou hanácké anekdoty Gallašem zapsané, ne pro vtipnost myšlenky a uměleckost podání, nýbrž pro kulturně historické drobty v nich. Ke skladbám kojetínského učitele Jana Kužníka a převora praemonstrátského kláštera na Sv. Kopečku Mauricia Bulina řadí se tím, že v nich použito hanáckého dialetu, třebas ne důsledně a správně. V jedné z nich (R. 57—63) po rozvleklém úvodu kmotr Koláček vypravuje kmotroví Zdráhalovi, jak zpanštělým zámeckým pisařem Juříkou, svým bývalým pasákem a nyní páterem vyklouzem, byl odbyt, protože mu tykal, neznaje moresů. Dvě jiné, cennější, zapsány jsou v An. 81—96 s titulem „Dvě hanacke směšné anekdoty z druhé polovice minuleho 18. století“.

K prvé z nich, „Želení císaře Františka I., otce Josefa II.“, Gallaš připomíná, že Hanáci smrti císaře Františka I.

skoro více ještě želeli než smrti syna jeho Josefa II., protože mu připisovali zrušení některých obtížných daní a poplatků, zvláště však že „te čertove holomke, te proklate konsomaře¹⁾ preč vernal“, kteří „špečakama“ vrtali sedlákům k branám městským přijízdějícím do měchů, „až z nich potom zlate žetěčko po hrsfach ven vepršelo“, chtice vyšetřiti, mají-li s sebou co kontrabandního. Na dotvrzenou toho uvádí „komicky přistříhnutou“ — jen že vši komiky prázdnou — hanáckou anekdotu, kterou našel „mezi spisama Kristiana Vojtka“, svého strýce. „Švacháček“ v ní vypravuje „švacháčkovi“, jak jednomu z těchto konsomářů, kteří propuštěni chodili po žebrotě, křívákem ušvihl „hodno skevo chleba, že mo hezke plac može založet v žalodko“, a jak když soli vdolky na stole, dá mu „he vdolka klenek“. „Tisař“ František „bel toze velke dobrisko člověk“. „Kdebe on bel dloho na světě zostal, me Hanace bele besme te nejšťastnější lide na světě a nebele besme něc, zhola něc ani o robotě, aně o konsomo aně o mětě, ani o te proklate sekocii nevěděle, on be byl všechny te šelme parokare a měkkosralke z Morave za tem psem steklem landenborskem²⁾ ven vepohlavkoval“. Ale stýská si, „mosi všecko homřit, mosi he krava, he kuň, he svíňa, tak tede he tisař. Pán Boh mo dej dobro stoličko v nebi, a svata trojička³ ač zaň o Pana Boha orodovat, abe hned vedle sv. Jiřího a sv. Ezidora seděl, a sv. Porcionkola ať se naň tak laskave hosmíva, jako ho kapocino ve Veškove na jeji svatek vedivame“.

Zdá se dle některých shod, že anekdota ta vznikla podle veselých skladeb Kužníkových zrovna jako druhá, tamže zapsaná, „Jora s moštranciu“⁴⁾. Tato anekdota vypravuje: Za časů jezuitských při slavných processích, zvláště o božím těle, se nosivala t. ř. umbella a trofea confraternitatum od silných studentů, „na dlouhých hazukách čistými komžami oděných“. Podobala se pak ta trophya velikým monstranciem. Po obou stranách nosičových šli vždy dva malí ministranti rovněž v komžích a drželi t. zv. „vele aneb dlouhe hedbavne krasobarevne, s vrchu takove dřevene, řezbane a čistě zlacene trophy“

¹⁾ Dozorce nad zdaňováním potravin.

²⁾ braniborským, t. Bedřichem II., králem pruským.

³⁾ Gallaš vykládá, že Hanáci tu rozumějí „trinitas creata“, t. Ježíše, Marii a Josefa.

⁴⁾ Moštrancu s dissimilací hláskovou == monstranci.

dolu visí „fabory“. Sourozenci studenta Jury, který nesl zvláště velikou a nádhernou trofeu bratrstva sv. Pauliny, patronky města Olomouce, pokládali bratra za biskupa. Otec, který už nedoufal, že syn bude „falařem“, protože „mo jož fertoche zavoněly“, když mu to povídali, řekl, že bude spokojen, když syn jen bude „falařem“.

Kromě toho zapsal Gallaš v týchž „Anekdoten“ 73—78 ještě dvě valašské anekdoty, jednu o Javorovském, o níž už se stala zmínka, druhou bezvýznamnou.

IX. Zápis y přisloví a úsloví.

Pro své potřeby a trochu také ze své psavosti Gallaš pořídil si několikery snůšky všelijakých anekdot, rozmanitých dat, kusů drobných i aforismů, vlastních i cizích. Jsou to rukopisy An., HK., J. I—V, KZM., M. I—IV. MMD., R., VA. (viz seznam zkratek) a *Moralische Auszüge*, rkp. rajhr. O. p. 2, 36 složek 8° se 184 str. popsanými německými výpisky, hlavně mravně poučnými.

Ale také veřejnosti určil podobné snůšky. Některé aforismy jeho vyšly v MM. 110—144 se skromným účelem od vydavatele T. Fryčaje jin přisouzeným: aby byly totiž za předpisy krasopisné pro školní mládež, za „mustr na předpise neb tak řečené foršrifty“.

V konceptě uvázla „Knjha zlatá mrawnjch Propowědi a Přislový gež z rozličnych Spisowatelu wybral a z rozličnych gazyku přesadjl do morawjskeho přeložil, a na djele take ſwrſſoval Josef Heřman Agapit Gallaš“, rkp. rajhr., v šedých papírových deskách měkkých, 225 str. 4° popsaných. Dle předmluvy datované 3. května 1828 určena byla k prospěchu školní mládeže, jejich učitelů a jiných čtenářů a milovníků. Gallaš chtěl ji nahraditi snůšku průpovědi, patřivší kdysi hranickým literátům, prý ze XIV. stol. pochodiči, která dle vypravování starých literátů v 3. desítiletí stol. XVIII. s jinými vzácnými rukopisy v bratrské pokladnici literátské chovanými shorela za velikého ohně, jemuž v obět padla celá dlouhá strana od špitála až po knižecí dům. O vzniku této snůšky naznamenal Gallaš toto: „Za onoho času, když ještě ve vlasti

naši rovně tak jak jinde Muze jen v klašteřích svuj bezpečny přibytek mely a každy, kdož čisti a psati znal, za pravého literáka pokladany byl, bydlel v Hranicích jeden bohabojny a moudry muž, jenž Havel sloul a v ohledu své pilnosti v spisovaní vlastenskych pamatek a jiných vzlaště pak mravnich kněh toho počestného jména nad jine mnohe zasloužil; byltě v literárním uměni a všelijake jine užitečne vedomosti od mnichuch klaštera hradiského, kdež nekolik let žakem a zpevákem byl, velmi dobře vyučeny.“ Proto hranická společnost literácká vyzvolila si jej za svého rektora. „Meli pak hranicští literaci tehdaž tento chvalitebný obyčeji, že k svoji společnosti žadnego nepřipustili, jenžto by dobré psati neumel a v obecné povesti ctnostneho a bohabojného života nestal... Pročež zakonem to mezi sebou ustanovili, aby žadný karbaník, ožralec a nepořadný a hanebný člověk v jich společnosti dokonce trpěny nebyl. V prvním pak ohledu musel každy na dukaz, že v literárnim umeni zbehly jest, do jedne knihy, jenž zkušebna sloula, v přítomnosti rechtoru a nekolik ještě starších bratří nejakou mravní propoved, přislovi aneb nejaky příklad svou vlastní rukou zaznamenati; mezi nimiž se po časi velike množství vybornych mravných propovedi a přislovi vynachazelo; z nichž sobe Havel již tehdaž, když ještě bratrskym byl tajemníkem, vejtahy činiti počal, kterež do jedne obvzlašní knihy velmi pilně spísoval a mnohe z nich červenym, modrym a jinym barvenym inkoustem, ano i zlatem čistě zaznamenal, odkudž také tato jeho prace „knjha zlata“ nazvaná byla; kterež sobe tehdažší a po nich nasledujici literaci tak vysoko važili, že ji krásně zavazati, zlatymi rytinami na deskach opatřiti a podobnými zaponami a na rohach okuti nechali.“

Z vypravování tohoto, bezděčnou hájkovinou vyšperkovánoho, možno vybrati si na jisto pouze tradici, že byla v Hranicích podobná, jistě vzácná kniha společnosti literácké, jako kniha tovaryšského bratrstva soukenického v Třebíči z let 1614—1839, začínající latinskými citáty ze starých klassiků a českými jich překlady¹⁾.

Z knihy té dle tvrzení Gallašova, asi nevalně spolehlivého, některí literáti si vypsalí některé průpovědi, i latinské, a tak je zachovali do dob Gallašových. Tak, kdyby ovšem byla nepo-

¹⁾ Dle popisu V. Praska, M. Orlice 11. září 1904, roč. 42. č. 207, str. 1.

chybná jejich provenience, byly by drobty zbylými z oné Havelské knihy moudrosti průpovědi uváděné Gallašem asi příliš důvěřivě za zbytky Havlový snůšky:

Des Deo cor totum, si vis, ut audiat votum. Horrendum est bellum, asinus si culpat asellum. Qui moritur minis, asini tumulabitur bombis. Beata illa civitas, in qua nullus Abraham, nullus Nathan, nullus Lazarus reperitur.

Takové zbytky oné „Knihy zlaté“ Gallaš dle předmluvy pojaly do své snůšky sentenci, latinské průpovědi ovšem přeloživ,¹⁾ a slibuje, že označí je hvězdičkou, ale ani překlady uvedených 4 aforismů nejsou tak označeny. Budou ostatně tyto domnělé zbytky Havlové knihy asi nepatrno části sbírky, již Gallaš dovedl napřed na 700 čísel, pak na 800 a posléze na 1000. Většina látky budou asi průpovědi z rozličných knih vybrané a z rozličných jazyků přeložené a Gallašem zrýmované, jak možno souditi dle jednoho místa předmluvy. Čísla 803—807 jsou sice poznačena křížkem, udělaným cihlovou pastelkou, pochybuji však, že by sběratel tak daleko, až v druhý přídavek k prvotní snůšce řadil domnělé úlomky „vzácného klenotu“, a proto dalších čísel 808—824, 826—831, zatřených touž tužkou, ani neuvidím vsech. Číslo 1000 aforismů, příslovi a úslovi se poněkud zmenší, když odečtu se kusy dvakrát zapsané. Snůška měla být jakýmsi Mentorem v potřebách životních, ne jen nějakou příručkou, z niž se vybírá ozdoba cizimi citáty.

Že s tím účelem snášel a přetvářel pyl moudrosti, lze souditi ze dvou menších podobných snůšek. Prvá, „K o p a m r a v n i c h a h o s p o d a ř s k y c h p r í s l o v i Blažejovyc h,“ dovršuje užitečnost jedné z pozdních prací Gallašových, „m o r a v s k o v l a s t e n s k é m r a v n í p o v í d k y“ „Rytíř Vojtěch Horecký a jeho šťastný najemník Blažej Podhořský“. Druhá snůška „M a r k o l t o v e p r í s l o v i a p r o p o v i d k y, k t e r e z s e p s a l R a d o s t a, t a j e m n í k Š a l o m o u n a, k r a l e u h e r s k e h o“, čte se na str. 53—61 nedokončeného, v konceptu uvízlého Gallašova zpracování oblíbené od středního věku četby lidové, Markoltových rozprávek²⁾.

¹⁾ Překlad 4. z uv. aforismů ot. v II. odd. této práce, v tomto časopise, VII. 208.

²⁾ Margolpus redivivus. To gejt Mrawne propowedi Přiflowj a Podobenstwj Margolta bywaleho kdyj dworjkeho

9 příslovi „moravských“ zapsáno v QM. II. 217—218.

Věty Gallašem v těchto snůškách i jinde porůznu zapsané jsou dilem jeho překlady a obměny, dilem však i průpovědi a úslovi rázu lidového. Snažil jsem se z látky sebrané, ježiž původ není označován, vyloučiti bezcenné překlady cizích aforismů a známých vět. Při tomto převívání látky byly mi nápomocny obsah, sloh a jazyk jednotlivých kusů, pak srovnávání s oběma čelnějšími sbírkami našich, příslovi, Č. (a Č.²) a Z. Tak se mi podařilo vyloučiti též některé

blazna Šalamouna krále Vherjkeho (tak dle špatné rationalistické konjektury Gallašovy) z novu na jwetlo wywiedena od Jozefa Hermanna Agapita Gallaſſe. L. P. 1826. Tak tit. list, stručněji deska rkp. rajhr. O. β. 7 o 61 str. 4°. — Z Gallašova zpracování zvidíme o neznámém, „od lidu sprosteho s velkym zalibením ještě až podnes čteném“ tisku Markoltových rozprávek, v 1. polovici XVIII. stol. vydaném v Uherské Skalici, který v témž prý omylu stran pána Markoltova Šalamouna byl složen, jež opravuje Gallaš. Za tit. listem jest obsah, ale ten neshoduje se s dálejskem, za to však většinou s obsahem Markoltových rozprávek, dle tisku z r. 1608 podaným od A. Truhláře v čl. „O některých knihách prostonárodní četby české“, ČČM. 1890. Bude to jen asi obsah pozdější části Markoltových sprýmů; 1. část obsahu se asi ztratila. Proti textu z r. 1608 jednotlivé kusy jinak seřazeny a proloženy rozbředujícimi vložkami Gallašovými.

Rodokmen Markoltů u Gallaše zui: „Zemek zplodil Polana, Polan zplodil Horaka, Horak zplodil Hajka, z toho pošel Dřevoštíp, z Dřevoštípa pošel Chlap, z Chlapa Vozíhnoj, z Vozíhnoja Oraček, z Oračka Sedlaček, z Sedlačka (škrtnuto: Chleborad), z toho zasi (škrtnuto: Kolaček) pošel Robota, Robota zplodil Trampotu, Trampota Chleborada, ten pak Kolačka, který zplodil Kratochvíla, jenž sluje Markolt“. Jinak text z r. 1608 až na Trampotu, oběma rodokmenům společně.

Rodokmen Pelikány, ženy Markoltovy: „Jura Plundrovsky zplodil Mlsulu. Mlsula Lichotu, Lichota (škrtnuto: Lžirodku) Tlampačku, Tlampačka Hubačku, Hubačka Drapalku, Drapalka Trubačku Štěbetku, Štěbetka Klebetku, ta Svarka, Svarka Drhlenu, ta zas Klohnici, Klohnica Robu, Roba (škrtnuto: Robiznou, Robizna Švadlenu), z te pak pošla ... Pelikanu“. S uved. textem společný jen Robizna a Pelikána.

Těžko rozhodnouti, taji-li se v Gallašově zpracování nějaký jiný převod Markoltových rozprávek či spíše úchytky jeho počisti dlužno na vrub Gallašovi, jenž předlohu svou nepochyběně dle své chuti upravuje: vkládá do Markolty svůj idyllism, čini jej Slovákem a výborným gajdošem, báji o Pelikáně, že se kuchařskému umění učila v kuchyni moravského knížete od jedné Hanačky atd., nebo zase z aforismu „Sebe nesnadnějšimu zvřeti vlk nestrhavá kůže“ (ČČM. 1890, 55 p. 26 z textu r. 1608) neporozuměním čini větu „Vlk sam ze sebe nestrhava kůže“ 59 (srov. KZ. 418 „Vlk sam ze seben estahne kůže a liska neproda ani za tolar svůj ocas“).

číslo již otištěné v MM., dále různá Gallašova textování též myšlenky¹⁾.

Charakteristické pro Gallašovo stilisační umění jsou rozbredující jeho přída vky. Některé uvádím. Ze známých příslovi Č. 39, Č. II. 198, Z. II. 244 vzniklo takovým rozvedením KZ. 480: „Vrana vraně oko nevyklubne, dokavad se²⁾ s ní nerve o tučnou kost a je na šibenici spolu s ní host“. Příslovi „Živl jest dosavad Pán Bůh nás“ Č. 3, Č. I. 26, Z. I. 55 doplňuje KZ. 674 verši: „proč se, ma duše, kormoutiti maš? Dokavad on žiti bude, o tebe se starat bude. Ty jen čin své povinnosti, sprostě se choulostivosti“. RVH. č. 45 má zase z něho vétu: „Nespouštěj se dobre naděje, stary Pan Bůh ještě žije“. Známé (z Č. 313, u Gallaše též KZM. 75, 80) příslovi „Jaký život, taková smrt“ dává zase KZ. 285 podnět k tomuto břidění: „dív nad dívy musel by být, kdyby na život nešlechetný chvalitebná smrť následovala“. Příslovi „Prazdné bečky dudnívají nejvice“ (srov. Z. V. 237 a pod. Z. V. 238, 239, Č. 81, Č. III. 315) připojuje jako důvod k moralisaci svých veršů KZ. 125 „Kdo mnoho mluví, ten ohýejně malo míva rozumu.“³⁾ Co se týče přídavku ke známému z Č. 325, Č. XII. 103 příslovi, jejž shledáváme v KZ. 321 „S velikyma pany není dobře třešně jisti. neb oni střílejí kostkami do tvaře,“ a v MR. 59 „S velikyma pany není dobře střešně jisti, luskaji nížšim kostky do tvaře“, upozorňují na Z. VIII. 1156. Svými přída vky a obměnami řízli do výchrení jen otupuje. Uvádí schválně příklady. KZ. 358: Žadny ještě učený nespadl z nebe dolu, t. 364: Dub nepadne na jednu ranu. Buď stálý v dobrém atd., t. 811: Co člověku z hůry dano není, z apotyky to nekoupí (proti Č. 204, Č. VII. 43 atd.), t. 960: Slovo, které jednou z oust věn vyletělo, nevletí více již nazpátek (proti Č. 79!), t. 813: Co blazén zpívá, to tež jen blazén užívá, t. 815: Ta nejpěknější lež nestojí za čerta, t. 817: Poctivost přináší ty nejjistějšíouroky, ZRP. 200: (spasitelné napomenutí chylo se jeho zatvrzelého

¹⁾ KZ. č. 80, zamouvající se myšlenkou i formou, „Ptaky chytame na lep a bloudy na pochleb“ jeví se bezpochyby takovou Gallašovou variantou, hledáme-li ke KZ. 314 „Ptaky chytají se na lep a bloudí na sliby“.

²⁾ Přetrženo: „nerve o tučnou kost a ma mršiný dost“.

³⁾ Jiná obměna této triviální moralisace je v MM. 142.

srdce) toliko stěna hrachu, KZM. 168: Pečene holuby neletí bez prace žadnemu do huby.

V tomto kažení přiléhavosti a českosti i ustálených výrazů, v tomto vítězství cizího jazyka nad smyslem pro aestheticou stránku jazyka mateřského spatruji svědectví o úpadku, jež by nemělo být zanedbáváno pro doklady pokázy z tvarosloví a tvorby slov. Úpadek znamenal německou a latinskou skladbu nestvůr naplozených novotěním jazykovým a mizejících zbytků tradiční zásoby slovní. —

Vyloučiv patrný brak, čísla cizi¹⁾ a triviality Gallašova myšlení a pominuv běžných příslovi, otiskuji zbytek. Budoucí paroimiograf, jemuž vděk to činem, snad vyloučí z toho ještě leccos, neazazlivaje mi, že vybral jsem snad něco i nad potřebu jen s tím účelem, aby ještě více znova nemusilo být čteno.

Z (KZ.):

5. a MMD. 49. Kuj, dokud železo žhne (MMD. žízli; var. Č. 260, Č. IX. 226, Z. IX. 446).

6. a 344. Pečene holuby nelicou do huby (344 nelitaji; var. Č. 126, Č. IV. 43). QM. II. 217: Pečene holuby nepadají žadnemu ze střechy do huby.

9. Komu Pán Bůh, tomu všichni svati; komu ďabel, tomu všichni kati (var. Z. VIII. 1125, Č. 244, Č. VIII. 303).

13. Dobresvedomi, ustavične hody (= Č. 371, Č. XIII. 45²⁾; HK. 1: Nejskvostnější hody jsou dobre a čiste svedomí, s dodatkem: „praví naš Komenský“).

20. Hloupý v měchu zajica koupí (var. Č. 431, Č. XV. 193. srov. KZ. 323 koupil zajica v měchu ... a úsloví Č. 536, Č. II. 191).

23. Krasný dosti, kdo ma ctnosti.

35. S boží pomoci muže člověk všechno přemoci (srov. pol. příslovi Č. 11, Č. I. 176).

65., MM. 387, VA. 122: Přatelství, jejž (které VA.) víno dalo zřídka dýl než rouš trvalo („staré příslovi“ dle VA.; jiná var.

¹⁾ Jedno, KZ. 754: „Kdo neco dobreho činiti muže a předci nečini, ten již tim samym zle činit“ odkazuje k neznámému prameni Kollárova verše v Slávy Dc. III. 56, podobně jako KZ. 831: „Tichy dešt hlubeji vsika do země nežli příval“ zase připomíná Hálkovu sentenci: „Slovo mírné jest jak letní déšť; být půdy sebe tvrdší dopadnul, on prosákne ji skrz na skrz, a kyprá zeleň za to odměnou“.

MM. 130; překlad středověkého lékařského příslovi, známého i Štítnému, Knihy nauč. křesť., vyd. A. J. Vrňátko 1873, 133).

66. Kdo lehko věří, lehko oklamán byva (= Z. VIII. 249; var. Č. 251, Č. 2 IX. 85).

76. Nejsi hned proto jurista, že znaš spočítati tři sta (srov. Z. XI. 47; Gallaš ve VKP. 269 má valašskou piseň s verší „A on sobja myslí, že on je jurista. Já bych ťa nechtěla, když bys měl čtyry sta“. Podobá se, že uvedené přísloví je Gallašův výrobek, používší lidového obratu).

77. Ve mlejně nehud, ožralce nebud, s hadem nehravej, s kurvou nespavej; moudří těch věci štiti se všeci (M. I. 44 místo 3. věty má: možným nedavej; MM. 144 po prvních dvou větách pokračuje: s hadem nespávej, s čubkou nehrávej (!), s blázinem se nevaď, u mocných nesaď, klevet se varuj, jazyk svůj zkrocuj, lhářovi nevěř, židu se nesvěř! Moudří se všeci štiti těch věci. Jádro snad není Gallašovo).

79. Maš-li, člověče, škodu, o vysměvače se nestarej (var. Č. 183, Č. 2 VI. 591).

85. Ten se z deště postavil pod kap, aby nezmokl (479 Ten stoupil pod kap...; var. Č. 626, Č. 2 P. VIII. 284, 286, Z. XII. 321).

100. Přikry osla i zlatohlavem, on předci zustane jen oslem (srov. Č. 209, Č. 2 VII. 137).

101, MMD. 53. Kdo za pecou seda, druhého tam hleda (var. Z. II. 255, 254, Č. 372, Č. 2 VI. 675, XIII. 469).

121, KZM. 65. Byl jistý mnich, měl mnoho knih a neznal v nich (v KZ. ještě 3 další verše, nepochyběně Gallašovy; var. Č. 218, Č. 2 VII. 306, Z. III. 37).

129, MMD. 49. Horší jest klesnouti jazykem nežli nohama (srov. úslovi Z. V. 321).

138, RVH. 29. Jak staři prací zpívaji, tak tež i mladi čvirykavaji (= Z. VII. 670, pod. Č. 410, Č. 2 XIV. 539; srov. i Z. VII. 667, 678).

139. Z krahulca nepojde než krahulec a vlk nezplodi berranka (podobnými obraty též myšlenka vyjádřena u Č. 403 – 405, Č. 2 XIV. 431 a n., Z. VII. 661 – 685).

145, MMD. 80. Oko hospodáře pilného pusobí koně tučného (asi překlad z něm. proti Č. 428, Č. 2 XV. 131, Z. XI. 468).

148. Pilnost plodi požehnani, lenost ho z domu vyhaní (srov. Z. X. 404 a též Č. 126, Č. 2 V. 36).

150. Lenivemu hospodaři všechno všudy zle se daří (MMD. 80 dodává: on střechy míva dírave, koně chude a churave, v poli jeho místo zboží jen se koukol a pejř množí).

151. Kdo zahalkou svuj čas tráví, zmaří statek, ztrati zdraví.

163. Zlato se ohněm prubuje, přítel ale neštěstím zkouší (var. Č. 231, Č. 2 VIII. 95, Z. VIII. 121).

166. Jak rez železo, tak zavist duši zázra, když se ji chytí (srov. Č. 109, Č. 2 IV. 248).

167. Zavist jest jako červ v dřevě, rez na železi a mol v oděvě.

191, 290, An. 100. Poslouchej řeči, věř jenom skutkum (srov. Č. 80, Č. 2 III. 310).

195. Nenajdeš tak lehko kostelička, aby take čert blízko něho své kapličky neměl (KZM. 29: Nenajdeš toho kostelička, při němž by dálbel neměl v blízku svou kapličku; = Č. 388, Č. 2 XIV. 212 atd.).

199. Kdo nechce z světa vyjiti, nežada do nebe vjiti.

200. Chceš-li blaženou smrt miti, hleď pobožně živu byti (obě čís. snad Gallašova).

229. Otcovske požehnaní nebyva nikdy ztracene (srov. Č. 399, Č. 2 XIV. 368).

236. Vlastni chvala smrdi (M. I. 43: V. chluba: var. Č. 101, Č. 2 IV. 110, Z. IV. 569).

265. Každe chvíle, každym časem nosiváme smrt za pasem; staři mají smrt před sebou a mladí vždycky za sebou (208. Což jest jistějšího nad smrt? Starym jest ve dveřach, mladym ale v zálohach. Srov. Č. 311, Č. 2 XI. 292 a Č. 312, Č. 2 XI. 302).

268. Pad, přihoda blazniveho jest vejstraha pro moudrého (jiné var. Č. 156, Č. 2 VI. 128, srov. i Z. IX. 619).

313. Kdo dobré maže, ten dobré jede.

315. Kleca jest sice hezka, ptak ale, jenž se v ni chova, jest škareda sova.

316, 477. Blazní byli, kordy meli a po bosku chodili (477 boskem; var. Č. 573).

317. Třesky plesky, ženske břesky, to oboje nezni hezky.

318. Když se had na ledě bude hřiti, tenkrat žid křesťanu bude dobré přiti (HS. 13 jako prastaromoravské přísloví: Te-

hdaž žid křesťanu upřimně bude příti, když se had na ledě v zimě bude hríti; M. I. 44: Tenkrat žid křesťanu bude věrně příti, když se had na ledě bude v zimě hríti; QM. II. 217. Tenkrat bude ž. k. dobře příti...; var. o Češích a Němcích Č. 470, Č. 2 XVI. 135, srov. i Z. XII. 400).

319. Sviňa, když ji narostou rohy, byva velmi trkavé zvíře (srov. Č. 101, Č. 2 IV. 100, X. 42 p. 6, Z. VII. 527, XVI. 360).

320, 489. Ten zna faltama hodně hazat.

322. Posadil kocoura k smetaně za hlidače, aby z ní někdo nemlsal (382. Hrnec plny mleka ostříhej dobré před kočkou; pod. úsloví Č. 572, Č. 2 P. IV. 271).

324. To nestoji ani za děravy liškovec (srov. Č. 566, Č. 2 P. IV. 144).

325. Ten zna víc než chleba jisti (= Č. 517, Č. 2 P. I. 3).

332, PP. II. 135: Bez božího požehnaní všechny věci jdou jen mani (RVH. 130, 169: Bez božího požehnaní všechno všudy jde mani, RVH. 38: Bez svateho p. v. v. j. m.).

337. Ranni dešt, babsky tanec a ženský pláč, jeden s druhym nestoji zač (srov. Č. 393, Č. 2 XIV. 282 p. 4, Z. VII. 179).

338. Kouř v domu, zla žena k tomu, kozel v zahradě, nepřítel v radě, kdož z moudrych lidi rad to vše vidi? Podobného rázu jsou verše, z jedné staré knihy vypsané v R. 195: Ptaky, jenž nepejí, zvony, jenž neznějí, koně, jenž neskaču, děvčata, jenž pláču, mlejn, kterýz nehrči, rechtor, jenž neuči, kantor, jenž nezpiva, mily mně nebyva.

345, 636, QM. II. 217. Ještě nebe nespadlo a Pán Bůh nemřel.

346, QM. II. 217. Koho osud metlou švíhal, nechtěj ho kyjem biti (srov. Z. VIII. 122).

347. Túlula chce všemu lepeji rozumet (než) Šalomoun; QM. II. 218: lip nežli umělec rozumět.

348. Čemu Janiček zvykl, tomu ani Jan neodvykl (stran formy srov. přísloví slovenské a čes. Č. 407, Č. 2 XIV. 488, 493).

349. Čím hrnec ponejprv navřel, tim take vždycky potom zapacha. QM. II. 218: Čím novy hrnec navřel, tym bude i jako střep ještě zapachat; jadrněj Č. 407, Č. 2 XIV. 494; obě poslední přísloví parafrasuje a splétá v jediný aforism MM. 144).

350, 638. Orel nechyta komary. QM. II. 217: Orel nelapa komaru (var. Č. 90, Č. 2 III. 486).

351. Vši slavě a rozkoši konec, jak verně smrt udeřila na zvonec (671. Vši radosti konec, když smrt zazvoní na zv., 1000. Všemu k., když smrt uderila na zv.).

355. Človek nemá jistějšího souseda nad smrt.

357. Kdo druhemu jamu kope, sam do ní upadava.

362. Nechval dně od východu, ale od zapadu slunce. Dobry konec, dobre všecko (k 1. části srov. Č. 263, Č. 2 IX. 286; k 2. části srov. zde č. 700).

395. Brzy tesknosti dochazi, kdo vlkem oře.

454. Ne všechno necha se pojednou přes koleno zlomit.

472. Malo mluv, moc posluchavej, do hadek se nevpouštavej, pamatuj, což jest dobrého, zle pust vedle ucha svého (asi Gallašův aforism, srov. MM. 142: Jazyk za zubami měj, málo mluv, moc poslouchej).

476. Nevyskej dřív, nežli's přeskočil přes příkopu (pod. Č. 264, Č. 2 IX. 295, Z. IX. 405—408).

478. Streje trojak z mokre čtvrti (srov. úsloví: bratr z mokré čtvrti).

481. „Co tvého není, nech“ říkaval mistr Lech, „byť by byl špatný plech!“ (Pod. Č. 271, Č. 2 IX. 421. Srov. však i MM. 144: Co tvého není, nech, byť by byl špatný plech; prst, jenž počal krásti plíšky herečné, brzy i míšky s penězi krađe, pak co dálej více, až si zaslouží i smrt šibenice. Jiná var. RVH. 52: „Co tvého není, nech“, říkaval starý Lech, „byť by byl špatný plech! Ondraš vzal nejprv plíšek, pak s penězami mišek, konečně kradl koně, tak došel hřebu na čekaně.“ Vše asi Gallašovy obměny).

482. Člověk pry všemu přivykne, když musí, pravil zločinec; i na šibenici viset.

483. Přiležitost dělava zloděje (var. Č. 144. Č. 2 V. 360).

484. Strčil prst do osího hnázda (srov. Z. VII. 410).

485. Co se z kočky ukoti, lapava myši (pod. Č. 405, Č. 2 XIV. 451, Z. VII. 674).

490. Zavesel mu medveda na nos (var. Č. 565, Č. 2 P. IV. 111, Z. V. 212).

494. Kdo vždy sedí u korbela, nerad chodi do kostela.

619. Ten jest moudřejší nad Šalomouna, mať více vtípu než Margolt (k 1. části srov. Z. III. 240, Č. 17, 561, Č. 2 P. IV. 13).

620. Střež se toho kozla, ať nezapachaš jeho prkem!

621. Trestal kotel hrnec, že černy jest od sazi, a byl sam černější než on (jadrnější var. Č. 92, Č.² III. 517, Z. II. 262—264).

657. Děsi se vlastního stínu (= Č. 579, Č.² P. V. 94).

658. Zkušenost jest vyborný mistr.

686. Když slepý slepeho vede, dív-liž, že oba do jamy padnou (pod. Z. VIII. 919, vzdálenější je Č. 503, Č.² XVII. 64; je z písma, Luk. 6. 39).

688. Každý svou smrť ma doma. Srov. KZ. 265.

689. Dopřál Buh dnes, snad ne zejtra¹⁾; kdož přehlidal jeho rejstra?

700. 800. Konec dobrý, všechno dobré („Mé rozjímání nad hrobem“ 7: Konec šťastny, všechno šťastne; srov. i výše č. 362; jiná var. Č. 317, Č.² XI. 382, Z. XII. 626; překlad něm. přísloví).

704. Oko boží všechno všudy vidi.

800. Mlynařů kohout a vdovce děvečka zřídka kdy sobe nad hladem stěžovali.

801. Kdo nerad plati, co jest povinen, ten musi platit, co dlužen nebyl.

802. Kdo níc jineho neumi, ledas jen mlčeti, ten dosti mnoho umí (srov. Č. 76, Č.² III. 234).

803. Kdo rad skače, tomu jest lehko pískať.

804. Ženske zboží a ženske srdce, třebas se trochu zmačkalo, necha se zasi lehko vyhládiť.

805. Slon neumi skakať.

806. Vtípná hlava dostane i z dřeva jiskru (srov. Č. 207, Č.² VII. 98).

807. Ženská milost, ženské sliby a ženská vernost jsou jenom para.

809. Mladé nohy, silné rohy.

812. Vše, což přilišné, škodí (srov. Z. IX. 515, též Č. 83, Č.² III. 357 a n.).

818. Zasloužený chleb chutna nejlepše a jest take nejzdravší.

821. Kdo do vichru pesti tluc, jest jistě pošetilec (srov. úsloví „vodu bít“ Č. 570, Č.² P. IV. 237).

830. Sušil snih na peci (= Č. 570, Č.² P. IV. 234).

835. Zly čeleďin jest nejhorší nepřítel dobrého hospodaře.

¹⁾ Rkp. zytra.

903. Šelma, kdo da víc, než ma a muže (srov. Č. 48, Č.² II. 344).

906. Jedna ruka myje druhou a jsou obě špinave (zrovna opak staročes. přísloví Č. 86, Č.² III. 416, Z. VIII. 86).

939. Mladost radost, starost žalost (= Z. VII. 37; spojená přísloví Č. 304 a 307, Č.² XI. 180 a 218).

968. Nespravedlive zboží vyklouza z ruky jako mik.

Některé věty z KZ. se vyskytují též v MR. jak se podobá, jsou vzaty z Markoltových rozprávek, jež samy na středověkém humoru a mudrosloví lidovém založeny jsouce pro své rozšíření na mudrosloví lidové měly zajisté značný vliv.

2. Lepší jeden vrabec v ruce nežli sto holubů na střeše (MR. 58: Lepší jest holub na misi nežli na střeše; jiné var. Č. 255, Č.² IX. 133 a n., Z. IX. 388).

22. Pust kozla do zahrady, on zná dobře štěpovať (MR. 55: Svěř jen zahradu kozlovi, on ti v ní dobře bude štěpovať; srov. KZ. 656: Nechal kozlovi štěpniču hlidať, MM. 142: Zahrady nesvěř kozlovi a uši pochlebníkovi, dále Č. 572, Č.² P. IV. 271, 272, Č. 470, 506, 507, Č.² XVI. 136, XVII. 114, 115).

78. Sedlaci a vojaci milují kratké kazani a dlouhé klobase (MR. 61: Sedlak a voják rad míva, když kazaní kratke a klobasa dlouha byva, MPS. 108: Krátké kázání a dlouhé klobáse, srov. Č. 292, Č.² X. 255, Z. X. 466).

379, MR. 53. Kde husy, tu štěbetý, kde ženy, tu klevety, stručněji než Č. 395, Č.² XIV. 307; podobná myšlenka Z. V. 434).

380, MR. 53. Zle sousedy ma, kdo sam sebe chvalí (MR. kdož; z Markolta, srov. ČČM. 1890, 55; jiné var. Č. 102, Č.² IV. 119).

381, MR. 53. Když srnec utika, zadek jeho se běla (MR. kozlik).

387, MR. 53. Kdož rozsíva plevy, žalost a psotu žiti bude (MR. kdož; z Markolta, srov. ČČM. 1890, 55; var. Č. 160, Č.² VI. 195 a III. 504 p. 2).

392, MR. 54. Hodně toho svině žerou, kdo se mezi otruby mísi (z Markolta, srov. ČČM. 1890, 55; pod. Č. 40, Č.² II. 210, Z. VIII. 211).

406. Špiterak, jenž chleba nemel, chtěl sobe zvěřiny koupit (z Markolta, srov. ČČM. 1890, 56 pozn.; viz též Z. XI. 584).

Z MR. 56: Zadku holeho žadny neobloupí (srov. úsloví „Dosedl holým zadkem na zemi, vochli,“ Č. 623, Č.² P. VIII. 219).

Zc snůšky R V H.:

20. Mlady mrhač, stary žebrák (singulár jako v něm; známější var. s plur., Č. 136, Č.² V. 215, Z. X. 492).
33. Jaka repa, takova nař (část přísloví zapsaného u Č. 405, Č.² XIV. 453).
39. Cuky, psoto! chudoba se žení (srov. Z. VII. 442).
40. Při mandelu je dobře klasky zbíral (srov. Č. 436, Č.² XV. 284, Z. X. 8).
41. Dva kohouti nesrovnají se na jednom smetnísku (srov. úsloví Č. 556, Č.² P. III. 245, Z. VII. 908, 910).
42. Podvod a klam zradi se sam (= Č. 41, Č.² II. 230).
43. Hloupost a pýcha rostou na jednou strome (var. Č. 97, Č.² IV. 36).
44. Pod otrhanym kloboukem nalezne se zavdy moudra hlava.
46. Dobrym škodi, kdo zlym hovi (= Č. 35, Č.² II. 124, Z. VIII. 1116, a již Štítný: „Dobrým škodi, ktož zlým odpústie“, Knihy nauč. křest., vyd. A. J. Vrťatko, 89 r. 31).
47. Blazen do lesa nosi dřivi a doma tře zimu (k 1. části srov. úsloví Č. 570, Č.² P. IV. 221).
48. Jaký mlat, taky plat (= Č. 128, Č.² V. 69, Z. X. 399).
49. Jedna nevola moc jiných přívola (srov. Z. XII. 112, Č. 155, Č.² VI. 110).
50. Ještě vlka nezabilí, již na jeho kožu pili (var. k Č. 254, Č.² IX. 129, Z. IX. 373).
51. Jaký mlynař, taky mlyn; jaký otec, taky syn (= Č. 403, Č.² XIV. 431, Z. VII. 663).
55. Kdo o nebe nestojí, ten se ani pekla neboji (var. Č. 35, Č.² II. 131, Z. II. 51).
57. Ranní smích, večerní pláč (= Č. 122, Č.² IV. 483, Z. XII. 209).
59. Sedej, panno, v koutě; dobra-li's, najdou tě (též Z. VII. 192).
60. Sviňa, když se nasytila, koryto své převratila.

Z Q M. II. 217—218: Rany křivd níc tak dobře nehoji jako svata trpělivost.

Nechaš-li se čertu jen za vlas chytit, on z něho brzy lánu (!) ukrouti.

O d j i n u d:

Kdo s blasnem oře, ten s střečkem vlači. MMD. 10.

Jak zejskal, tak ztratil. MMD. 49, var. Č. 60. Č.² II. 532.

Zla novina nikdy pozdě nepřichazi. MMD. 83, srov. Č. 29, Č.² II. 24, Z. V. 523.

Přísloví vzniklo, že se dřiveji kopa mužův nežli dvě, vzláště pak staré ženské osoby spolu dokonale srovnají. PP. II. 213.

Vše se pod sluncem mení. RVH. str. 36.

Jabko nepada daleko od pně. RVH. str. 51; var. Č. 404, Č.² XIV. 443, Z. VII. 678.

Psi hlas nejde do nebe. RVH. str. 146 (o prokletí; = Z. V. 676; srov. Č. 91, Č.² III. 502 a p. 1; z něm.).

Co pry na šibenici patří, jistě sa neutopi. An. 78; var. C. 34, Č.² II. 112.

Čím větší šelma, tím větší štěsti. An. 102 (= Č. 153, Č.² VI. 86, Z. XII. 56).

Požehnaní, které čert dává, s křížem se nepočínává. An. 104. Nemoc jest škola ctnosti. VA. 73.

Co psu, to psu; človeku, co človeku naleží. J. III. 142 (uvádí se proti přílišné lásce k zvířeti jako přísloví předků; k 1. části srov. Z. II. 151).

„Jarmak“ byl o jedné hodině s poledne od šerhy u „planiře“ vykřikován, odtud ještě o těch, již svou věc s křikem vykládají. ono „přísloví“ se říká: „Křičí jak šerha v jarmak u planiře“ PMH. III. 3, 38.

Pane Bože z nebe, hleďme každy sebe („staré přísloví“, uved. v překladu „Obrazu lakomce“, rkp. rajhr. O. a. 37, str. 38).

Valach tříkráte dřív přes bidlo přeskočí, nežli se Hanák jen jednou obrátí, MB. III. 87 (přísloví); . . . se Valach desetkrát spíše nežli Hanák jednou obrátí, VKP. 257.

(Nevěřte přísloví,) že by hubička dana v počestnosti neškodila panenske nevinnosti. ZZ. 49.

Rád uvádí Gallaš m o u d r o s t p r e d k ů. Tak v HK. 2: Kdo chudeho při svém stole maš, hoduješ s Kristem; kdo mlsného obližbuchtu a břichopaska pochlebného, hoduješ s ďablem (říkavali naši bohabojní předkove).

Hodlati břichu při žertu, smichu bez ctnostného vyražení není prave potěšení, nybrž příležitost k hřichu (Krystian literák).

K utěšenemu živobytí jest věrný, upřímný přítel pravá velika potřeba. On jest to koření života, bez něhož nižadne štěsti dokonale nechutna (říkaval krajanek Jakeš Nebotinský, VA. 131).

Zvláště však otcovu:

Bez přitele byti jest bidne živobytí. M. I. 27.

Kdo ctnosti rozsiva, že ne dobrou pověst. KZM. 133, ... že ne s dobrou pověstí(!). 136.

Kdo Boha miluje, ten rad pracuje; kdo ale rad lenoší, ten se k ničemu dobremu nehodi a ďablu na srdeči odpočívá. KZM. 163.

Kdo rad pilně pracuje a rad se modlivá, tomu Buh uděluje, čeho třebny byva. KZM. 166.

Pracuj s chuti, rad, tak budeš mit potěšení, tak tí odevšad přijde zisk a pochvaleni. KZM. 168. Čím těžší prace, tím větší potěšení plodiva, když dokonana byva. KZM. 168.

Časte hodovaní boží požehnání ven z domu vyhaní a pak bida s psotou, jenž odtud vzníka, nutí hodovníka chodit na žebrotu. HK. 1.

Boj se Boha, pracuj pilně, jidavej, pi a spi mírně, varuj se hněvu, náhlosti, smilstva, pře a nadhernosti, marneho hlavy lamaní, buď mírny ve všem jednání, chceš-li zdrav a vesel byti a velke staře dojiti. PMH. I. 21 („od předků zděděné“).

Vira jest uzda rozumu, kteráž jej v šranku pokory k pravé moudrosti vede a mocně pozadruje, by se po žádné marné a zvodné pyšně nevzpínal. VA. 239.

Nebe... jest všu ly, kdež Bůh svou milostí jest přítomný, zvláště pak v tichém, ctnostném a nábožném srdci svých pravých cititelů. VA. 155 n.

Víru bez skutků přirovnával zvonu bez srdce, jenž na věži, krásným nápisem ozdobený, předci jen nadarmo visí. VA. 236 a n.

(Pokračování příště.)

Výpis archivu Napajedelského.

Učinil Petr Tesař, farář tlumačovský.

Úvod.

Stejný osud, jako sta jiných, zastihl též archiv a registraturu panství Napajedelského. Za let sedmdesátých minulého století byl naložen na fúry a odvezen do papírny tišnovské, aby zpracován byl na nový papír. Nelze původce barbarského jednání tohoto dosti odsouditi; neboť nelze omluviti takové nakládání se starými památkami ani nedostatkem místa na uschování archivu a rozsáhlé registratury, ani snahou po záhubě všeho, co by upomínalo na kruté doby poddanské a na nelidské zacházení pánu Franců s lidem poddaným, tím méně snad výmluvou, že za starý necenný papír přibude aspoň něco do důchodův.

V Tišnově tedy zničen bohatý archiv a registratura Napajedelského panství a s ním souvislého panství Kvasického, statku Tlumačovského a Otrokovského! Pravim bohatý; vždyť držitel těchto statků, hr. Jan Rottal, byl veřejně činný již za doby války tricetileté, byl r. 1641 nejvyšším soudcem markrabství Moravského, za l. 1648–1655 zemským hejtmanem; všecka moc v markrabství soustřeďovala se v rukou jeho, ano sahala i přes hranice moravské do Uher, kde byl ustanoveným soudcem nad povstalcí. Jak veliká asi byla korespondence jeho soukromá i veřejná! Jak mnoho pramenů poskytovala by badatelům na posuzování tehdejší doby, písemnými prameny tolik chudé! Kolik tu zajisté bylo nahromaděno listin na pergameně psaných, z nichž se nezachovala ani jedna. Vzpomeňme jen na listiny při zakládání nových osad, jichž hr. Jan Rottal založil neméně než 20. Všecko zničeno! Jen nepatrnu část podařilo se zachrániti muži z lidu, jenž neměl literárního vzdělání, než jediné, co mu poskytla obecná škola a co si přisvojil svou vlastní píli. Byl to

Články Moravského muzea zemského

IX, Brno 1909

Z Gallašovy literární pozůstalosti.

Výpisy a poznámky. Podává St. Souček.

(Pokračování.)

X. Práce bájeslové a záznamy pověr a zvyků.

Bájesloví klassické je nezbytným apparátem poesie rokokové a ovšem tedy i skladeb Gallašových, jež chtí být vpočítány v obor tvorby básnické, zvláště jeho „anakreontii“ a idyll. Tak shledáváme se u něho s Musou, Hebou, Psychou, Charitkami, Graciemi, Milkem, Ladou, Chasoném atd. do omrzení. Znalost mythologie byla čtenáři tehdejšímu potřebná. Gallaš proto vděčně vzpomíná jednoho ze svých professorů na piaristickém gymnasiu lipnickém, od něhož v „syntaxi“ (kvartě tehdejší) získal vedle vědomostí o latince i „první základy ku veršovectví a k mythologickému umění“ (MVB. I. 51—52), a sám mythologii neopomíjí při učivoval své žáky: tak pro jednu žáčku svou vídeňskou sepsal a kresbami vlastními vyzdobil obširnou mythologii (MVB I. 167) a vedle jiných učebnic a ještě za svých let uherských již jako vojenský lékař učil dítky svého představeného na jeho žádost vedle „čisté mravnosti“ a jiných umění zvláště také mythologii, aby „četouce basně lepeji, co četou, rozuměti mohily“ (MVB II. 157). Z té potřeby básnické techniky již Rosa vložil do své „Čechorečnosti“ z r. 1672 na str. 487 výklad svých novomluvů z bájesloví domněle našeho, „Jména zpěvořečnícká“.

Snaha lokalisovati na Moravské Valašsko vlastní převody a napodobeniny módních tehdy skladeb idyllických vede Gallaše k seznámení s mythologií slovanskou, tou dobou vlastně mythologii mythologie slovanské, a k srovnávání jejimu s bájeslovím klassickým. Nově získané to vědění bylo ovšem chatrné co do spolehlivosti poznatkův, ale bohaté výmysly. Nezakládalо se na pramenech (zprávy Helmoldovy, Prokopovy, Kosmovy nemá

— 269 —

Gallaš zajisté z nich samých), nýbrž na hájivých nebo málo kritických kronikářích pozdějších: Hájkovi, Balbinovi, Pešinovi, Středovském, Ullmannovi, k nimž později přibývá obzvláště bohatý zdroj vědomostí bájeslových pro Gallaše, Ant. Tkány¹⁾. V těchto svých pramenech jistě radostně již shledal mythologii slovanskou sbliženu s mythologií klassickou, vlastně ji zpestřenu, zplichtěnu a skreslenou.

V jich spisech dobloudil se Gallaš mylného přesvědčení, že Slované, původně monotheisté, po svém příchodu z Asie přejali mnohobožství Řekův a Římanů. Dovoditi tuto větu o shodě bájesloví slovanského s řeckořímským (u Gallaše ovšem není rozdílů mezi bájeslovím řeckým a římským, není záhad, vývoje, vše je školácky jednoduché) pomocí jmen bytostí mythických, vyskytujících se u příbuzných nám národů, jako „Sorabův, Vendičanův, Lužičanův, Polakův a Rušanův[!], z kterychžto se [Gallaš] přidává omírňující: tuším] některá mylná důmění našich moravských a českých kronikářů vysvětliti nechají“, činí účelem svého spisu „Welka Srownalost Mythologie Slawanjske s Řeckau a latinſka u“²⁾.

Větu tu však vyslovoval už dříve (v předmluvě a přístupu niže uved. spisu svého z r. 1820) a nemá ani skrupulí při jejím

¹⁾ „Mythologie der alten Teutschen u. Slaven, in Verbindung mit dem Wissenswürdigsten aus dem Gebiethe der Sage und des Aberglaubens. Nach alphabethischer Folge der Artikel herausgegeben von Anton Tkány, Professor der Humanitäts-Classen am k. k. Gymnasium in Znaim.“ Znaim 1827. Gedruckt bei Martin Hofmann. I. dil, pismena A—M, 8° str. VIII + 208, II. dil, N—Z, str. 214 + Register, Berichtigungen. Je to naprosto nekritická komplikace vědění z bájesloví germánského, slovanského, litevského a pruského; pro hesla z bájesloví slovanského používá Tkány Popova 1793, Středovského 1710, Pešinova díla Mars Moravicus, Ullmanna a Hájka v něm. překladě Sandelově (Leipzig 1718), vesměs tedy pramenů co nejkalnějších.

²⁾ Tak tit. list. „Mythologia Slawanjsko-Morawjska“ nazván na přední desce; je to rkp. rajhr. O. b. 18, brošovaný bille s oranžovým hřbetem, majici 100 str. 4° textu psaného Gallašem. Na úkol vyslovený v úvodu (str. 1—10) však spisovatel dále zapomíná. Místo provedení důkazu o shodě obou bájesloví podává na str. 11—79 kosmogonii, výčet božstev nebeských, zemských, domácích, lesních, vodních, větrních, pekelných, válečných, jiných menších, celkem tedy nákres jakési řeckolatinsko-slovanské mythologie, v niž vědomosti hlavně z Tkaného vzaté se proměšují a ztmelují věděním z mythologie klassické a doplňují bájením; v ostatku pak píše a báji o místech, městech a věcech bohům posvátných, obětech a kněžích.

provádění. Jen o Jitřence, klíčnici Jasoňově, neví, byla-li ctěna od Moravanů; přes to však ji ve svém pantheon uvádí pro krásné jméno, krásnější prý než polské „Jitruša“ a české „dennice“ (MP. 123).

Gallaš však nejen šmahem ztotožnuje božstva slovanská, větším dílem vybájená svými prameny, s božstvy řeckými a římskými, nýbrž k „pohodli basnířů“ po příkladě již Rosově doplňuje nedosvědčená a neznámá mu jména slovanská božstev řeckých a římských vlastními výrazy.

Minerva je mu Moudřena, Pomona=Ovocna, Flora == Kvetuše, Kvetuška, Pales=Šalašanka (tak m. Šalašanka), Satyrové=Lesníci, Bellona = Valčice (rusky prý Jagababa, u Tkaného „die Bellona oder Kriegsgöttin der Russischen Slaven“), Neptun == Velvod, Oceanus == Velmoř, Nymphae = Proudobohynky (vedle toho: Rušalky!), Dryades = Hajobohyně, Tritonové = Polorybaci a lépe prý: Velvodovi trubači, Zefyr=Větrinek a p. Všechny ty výrazy čtou se vedle slovanských, litevských a pruských jmen odjinud známých a namnoze Tkaným zkomořených v MSM; podobně pokouší se „zmoravčiti“ rozmanitá jiná mythologická jména římská v kapi-tolách svého popisu památnosti starého Říma¹⁾, jednajících o chrámech a apothecose. Victus je mu Krmek, Pokrmek n. Jezek, Rumelia Kojna cecochyně (rkp. Kogna cecochyne) n. ceckyně (ceckyne), Bacchus Vinobůh, Mephysis Bzdinka, Matula n. Matura Zralka atd.

To vše by nemělo jiného významu, než jen že by mohlo doložiti smutný úpadek znalosti jazyka českého na Moravě a zapomínanou myšlenkovou spodinu a odpornou ssedlinu té doby, již říkáme obrození, kdyby Gallaš zase šmahem z tohoto slovanského mnohobožství nevyvozoval pověry a kdyby zbytek osvícenství v něm nekázal mu bojovati proti pověram a tak nám je zaznamenati.

¹⁾ „Slawa starého Říma“, rkp. rajhr. O. 28, skládající se ze 14 složek o nestejném počtu kvartových dvojlistí vložených do desk z kalendáře. Textu vlastní rukou Gallašovou psaného je 177 str. Obsahem je místopis Říma, hlavně však popisovány architektonické památky Říma i triumf, ovace, „zbožení“ (apothoosa). Spis je přes celou řadu citovaných spisovatelů římských prachatrna komplikace nebo překlad bez vši ceny. Není ani hotov: přidavky nepracovány na své místo, výraz leckdy neustálen trvale, vedle vypracovaných částí jsou kusy konceptů.

Učinil tak ve spise „Mythycke Powidky o Bohoh a Bohinah morawjskych Slawanů z Potahem na posle odtud Powery kterež mezy sprostym Lidem až dosavad panugi. Kterež k mrawnemu Prospechu swogich milich Wlastencu sepsal wyobrazyl a wydal Jozef Heřman Agapet Gallaš Skladatel Muze Morawské Roku po Božim Narozeni 1820.“

Gallašův čistopis tohoto dila, nestránkovany, form. 4⁰, vázaný v kůži a se zlatou ořízkou, chová nyní městský archiv brněnský (sign. A. 163); dostal se sem koupí knihovny někdejšího guvernera moravského hr. Mitrovského. Ale dříve než jsem na tento rkp. byl upozorněn (p. reditelem měst. archivu brněnského B. Bretholzem), byl jsem již použil doslovného opisu jeho, který dal Gallaš pořídit někým; tento opis cituji i nyní, ježto se mi nezdalo probírat se jeho předlohou, ale na místech důležitějších nahlédl jsem i do ní.

Rukopis ten, v hnědé kůži vázaný, o 244 str. 4⁰ textu psaného rukou jinou, Gallaš v důkaz své dětinské vděčnosti k milované vlasti věnoval Františkovu Museu r. 1821 — tak piše sám v německém věnování na vnitřní straně přední desky; chová jej nyní mor. zem. archiv se sign. rkp. č. 838 (dříve byl to rkp. Fr. Mus. č. 287)¹⁾.

¹⁾ Také v 5. kap. 2. „časobylu“ (periody) svého JMP., nadepsané „Na-boženství starých Moravanů“ podává v §§ 62—81 mythologii slovanskou, kom-pilaci to, při niž nezachováno první pravidlo tohoto druhu tvoření, aby jednotlivé prameny splynuly v jedno: nehodit se dobré k první vrstvě (§§ 62—65, výpisu to z Pešinova „Předchůdce Moravopisu“ kn. III. kap. I.) další vrstva, §§ 66—81, splezená z přejatků ze Středovského („Sacra Moraviae Historia Sive Vita ss. Cyrilli et Methodii...“ 1710), Ullmanna (Alt-Mähren II., 9. kap. — něco též z I. dílu Rulikova překladu Schiffnerovy „Galerie znamenitých mužů českých“ a snad i odjinud), lišící se od přehledu v §§ 62—65 přídavky i vý-nechávkami. Zajímavého v této komplikaci není nic a bylo by zbytečno ji srovnávat se systemem v našem dile.

Uvedený již rkp. MSM. má system v celku s MP. stejný, v podrobnostech ovšem jsou odchyly; říše bohů je v MSM. bohatší pochybnou zásluhou Tkaného.

Rkp. rajhradský O. β 20, sešítek o 14 str. 4⁰, přitelem Gallašovým P. Jos. Fialou nadepsaný „Etwas über die Herme des Radegast bei Rožnau“, obsahuje předmluvu ke Gallašově sbírce písni národních a koncept článku o Radhostovi, obě česky.

Rkp. rajhr. O. β 19, nesoucí nyní Fialou přidaný nadpis: a) Einige mythologische Notizen über Kralomoc u. Perun, Hostivit, Rade-

Některé zajímavé poznámky vtoušené v toto dílo činí nezbytným, by čtenář spolu se mnou prošel obsahem díla, jehož osnova je přejata z mythologie klassické a většina látky snesené o povaze a kultu jednotlivých božstev jsou báje a výmysly s dostatek označené uvedenými prameny vědění Gallašova.

Slovo „vyobrazil“ v nadpisu výše uvedeném z titulního listu odkazuje na Gallašovy perokresby na str. 1—8, představující Peruna Brněnského, Radgosta dle Středovského, Hospodářička dle Pelcla, Radgosta a Hostýna „dle stare povidky“, pramene blíže neurčeného¹⁾.

Předmluva (9—11) — a také ještě následující Přístup — uvádí zmíněné již mínění Gallašovo o původu bájesloví staroslovanského; pohanské pověry „o mourách, příšerách a strašidlích, o hastrmanu, Meluzině, Světlonoších, o divem myslivci, smoku a čarodějnících“ dosud trvají; vypleniti je jest úkolem duchovních (druhé z obou mott spisu je výtka S. Laurentia

---

gast, b) Powěry o hromotřejkou, hromowém kamieni“, obsahuje na 51 str. různého formátu vesměs české koncepty k „Mythickým povídám o bohoch a bohyňach moravských Slavanů“. Z „Mythologie Slawanské“ zbyl jen začátek v M. IV. 25—40, jednající stručněji než MP. o Perunu, Právu a Radogostovi. Pověry zbylé tu neuváděny. O německém rukopise kdysi branické farní knihovny „Mythologie oder Abbildungen aller Haupt-Götter und Tugenden“ (dle udání Fryčajova v MM. 19), bezpochyby totožném s rkp. tamtéž chovaným (dle udání Ripparova ve sp. uv. 21) „Mythologie der Hausgötter mit Abbildungen“, nic mi není známo.

¹⁾ Dvě perokresby Radhosta — jednu dle popisu v I. díle Schiffnerovy „Gallerie známenitých mužů českých“ přel. Rulikem, druhou dle otcova vyobrazení Gallaš nakreslil v JMP. 77 a 78. — Ta „stará povidka“ je bezvýpochyby totožná s oním dominělým starým, prý pergamenovým rukopisem, formátu foliového, as 8 archů silným, jejž viděl otec Gallašův asi r. 1753 na faře rožnovské, z něhož si vykreslil podobiznu sochy Radhostovy a zapamatovat její výklad spolu s výkladem významu sochy Svantovítovy n. Vitislavový, jak o tom vypravuje Gallaš v MP. 85, EHR. 4 a n. a VKP. 216. Dle shody Radhostova obrazu v MP. s obrazem u Středovského (*Sacra Moraviae historia* 30—31) a dle shody Hostýnova (m. Vitislavova!) obrazu s vyobrazením Svantovítova n. Vitislava u Středovského t. 42—43 byl onou „starou povidkou“ a domněle starým pergamenovým rukopisem nejspíše pramen bájí o kultu Radhostově, jehož se Středovský dovolalává, nějaká písemnost faráře rožnovského Jana Vávřka (Joannes Wavvřek) z r. 1705.

Výklady citované o provenienci obou těchto obrazů ukazují Gallašovo zacházení s prameny a vůbec zcela nedostatečné schopnosti historické. —

Justiniana, že pověry bujejí nedbalostí kněží, *incuria sacerdotum!*) a také hlavním úkolem spisu Gallašova.

Proto hned na str. 12.—13. následující verše jeho, ač omlouvají pohanství předků našich a pověry z něho vyplnulé. křesťana varují pověr; také doslov (243—244) prohlašuje, že dospěje se k pravé křesťanské osvícenosti jen pracným a trpělivým ničením stohlavé saně pověr pohanských, k němuž přispěvek podává prý práce spisovatelova. Mohlo by zdát se, že spis Gallašův bude tedy něco takového jako Monseuv překlad Eckartshausenových rozumových výkladů pověr, vyšlý r. 1792, jako podobné spisy Pavla Michálka (s dodatky Michala Institorise Mossoczyho) z r. 1802, Jana Javornického z r. 1827 a 1828 a J. Hýbla z r. 1820, že to bude nějaký účastník boje, který podnikla doba osvícenská proti pověře a který z literatury německé přenesen byl do české.

Ale v práci Gallašově nad očekávání málo je rozumářských výkladů a snahy očistit pověry: Gallaše zabral výpis systému jeho mythologického a pověr z pohanského náboženství našich předků prý vzniklých a slab zůstal slibem.

„Přístup“ charakterisuje modloslužebnictví slovanské: proti německému bylo bez lidských obětí; oběti lidské by Gallaš ještě připustil snad u Pomořanů, a to vlivem Němců, ač prý i tu proti nim svědčí zaměstnání Pomořanů obchodem a spojená s ním vlivnost. Při výkladě o vniku mnohobožství k Slovanům jeví stopy kritiky: pochybuje, že by slovanský Vel (tak m. Veles) byl babylonský Bel, jak myslí Jan Holešovský, a že by Radhost byl zase Radagast, vůdce Gothů, jak minil Středovský. Ostatně „Přístupu“ 22—38 bájí všelicos o chrámích a obětech, obětních

---

Samozřejmě celá zpráva, redukující se na známý již a víry naprostě nevhodný údaj u Středovského, k tomu zapsaná v pozdním stáří Gallašově dle pouhého vypravování otce, je bezcenná (i s Gallašovými obrazy). Přes to dovedl ji přijmouti Fr. Příkryl „SS. Cyril a Method v upomínkách památek starožitných na Moravě“, 1905, 88 (vypsal ji z Gallašova „Jádra moravskovlastenské příležitosti“ — slovo „příležitosti“ je patrně autorovou konjekturou za nepochopenou Gallašovu nestvůru „příbehnost“ n. „příbežnost“, spisovně „příběžnost“ = historie!) a od něho J. o. s. Růžička, „Slovanské bájesloví (mythologie)“, 1907, 67. — Zprávy Gallašovy vůbec jsou dvojí: jedny mají cenu, nestejnou ovšem, druhé jsou leda k obveselení; k oboji skupině však je nezbytně třeba kritického odborníka.

darech a kněžích pohanských a bojuje proti pověrečnosti a uživačnosti.

Některé podrobnosti odtud.

V Brně prý byly chrám Perunův „na hradě Herečném aneb Špílberku“ a „Krasobohyně neb Lady“ na „hoře Petrove“ (= Petrově), na Velehradě Svatovítův, na „Radošti“ Radošovův. Nynější veselí o hodech a masopustě, s tancem a chlipným ženským ústrojem, překonává prý veselost pohanskou. Z kněží nejvíce váženi prý byli bohyňáři a bohyňářky, již věstili a vykládali. Dosud prý název bohyňářů se uchoval pro šalebné hadače, jaci nejen na německých a valašských horách, než i v Hranicích ukazují člověku okradenému obličeji a „celou způsobu“ zloděje ve vodě vytvořenou. Řemeslu tomu se věnují „k hanbě našeho osvíceného století“ „staří bývalí vojenští obslužníci nemocných, popravců holomci, olejčikáři, drátaři“, a nemýli-li Gallaše pověst, i „starí miškáři“ (31—32)¹⁾. Škodnější však jsou dle Gallaše „urynáři, k nimžto pověrečná hlouza²⁾ v celych procesích na hory s flaškami chvátá“ pro léky a vysetření nemoci (33.). Totéž bělmo, po jehož operaci touží Gallaš tak, jako zase horlí proti uživačnosti a smyslnosti souvěké, pohanštější, než se snese s křesťanstvím.

Spis sám dělí se ve 3 díly, I., str. 36—140 „O bozech a bohyňách nebeských“, II., str. 141—208 „O bozech a bohyňách zemských“, III., str. 209—244 „O bozech, bohyňách a příšerách pekelných“; každý díl má motto z Pomeyova Pantheon Mythicum.

Po stup v jednotlivých odstavecích je ten: podává se, kde to možno, výklad etymologický, obyčejně špatný; určují se funkce,

¹⁾ Ještě na str. 107 — bohužel skoupě — zmiňuje se Gallaš o víře „v ciganské božení a v ty tak nazvané bohyňáře, k nimž ze vši i z města slepi pohonkáři houfně běhávají“, aby zvěděli, kdo jim ukradl majetek.

²⁾ Tak vždy u Gallaše a také jinde tou dobou m. luza. Z vypravování („dle našich předkův povídky“) Gallaš ví v MSM. 81, že na Hlouzovském kopci u Hranic byl chrám Perunův, pod ním Jovenin. Z hláskoslově změněného slova hlouza vypovzuje v MP. 93 Gallaš jméno Hlouzovského kopce u Hranic a k této etymologii a nějakému snad ještě výmyslu o pohanských obětech na Hlouzovském kopci připíná celou serii výmyslů podávaných za fakty historické: že na tomto kopci konaly se také slavnosti ku poctě Radhostově ještě ve XII. stol. a to že dalo Janu II., biskupu olom., podnět k žádosti, by pfevor rajhradský poslal tam mnichy věrověsty a tak že založeny Hranice.

hlavně srovnáním s identickým božstvem řeckořímským, vlastně přenášeji se úkony božstev řeckých a římských na domnělou většinou božstva slovanská; dále vypisuje se, jak božstvo bylo vyobrazováno, kde a jak ctěno. Všude tu látka bez kritiky přejatá a bezpodstatnými domněnkami doplňovaná, jak toho některé doklady již byly a ještě budou podány. Potud spis Gallašův je museum kuriosních bláhovostí a polopráv diskreditujících přimíšená k nim fakta. Na konec vypisuji se pověry k úctě toho kterého božstva se vztahují. Některé kapitoly ovšem sevrkají se na pouhá jména bohů, jichž „řádové a ouřadové“ jsou neznámi, jak si stýská Gallaš v „Přístupu“. Jinde zase, při bozích ohně, hor, kovův, lesův, hájův, studánek, potokův a řek, ač byli dle Prokopia Slovany ctěni, nejsou prý známa jména; Gallaš nerozpakuje se užívati tu výrazu „novovedených“, jak ohlašuje v „Přístupu“ 22.

Hesla, některé podrobnosti a kuriosity z I. dílu.

V nebi potravou odpovídající nektaru a ambrosii byly koláče a medovina. Nevyšší bůh byl Vel; svědčí o tom též prý etymologie — příbuznost s adj. veliký atd. Dle jednotlivých funkcí zvan byl i Kralomoc, „hvězdářův Jupiter“, „král nebes i země“, Perun nebo Hromoper (jeho města mimojiná Vešpron a Šopron — dle špatné etymologie), Právo (z rozhodování při před ním tím, co známe pode jménem iudicium vomeris, vypovzuje Gallaš právní názvy „pauhon“ a „nález“; tu uvádí i kletbu: „Bodajž ta střela Perunova zabilu!“), Hostin (od slavného hodu jeho hostýnského pocházi prý slovo hostina) a Radgost, dle špatné etymologie Gallašovy prý dárce dobré rady příchozím. Choř Perunova byla Govina (tak rkp., nebo Zlatobaba, t. j. „zlatá pomocnice“, dle funkce své „rodopomocnice“; odtud prý název „rodopomocnic“: baby) jako bohyňě pověří, s komonstvem: Pohodou, Nehodou, Mokoslou aneb Pochvistem a Duhou. Následují Jasoň (= Chasoň jako bůh mládí, od slova chasa, Krasopán hvězdářův), Jitřenka, Zelen n. Dobropán hvězdářův, Lada (odtud polská slova ladný, ladnost, srovnalá s latinskými venustus, venustas — Gallaš se diví, že Čechové jich aspoň do básnického jazyka nepřijali), jinak Krasobohyně,

u hvězdářů Krasopaní, Žižlila, Dživa n. Dživojka¹⁾ s Milostkami, Laskavcem (od Laskavce, boha tělesné lásky, „až podnes o třeštěně zamilovaných řikavame, že je laskavec pali“ MSM. 35, vedle obou jmen vymyslil si Gallaš ještě název Laskodin MSK. 34, Laskodinek) n. Milkem a Ladoném (= Adonis, ne Ares), Nočena (či Nočněna?) n. Noclila (= Selene, luna, jiné funkce: Mařena = Artemis, Vila = Hekata).

V II. knize jsou 1. bozi polní: Hladolec („hladný na letách“, u hvězdářů 7. planeta, u „chimistů“ olovo), Svantovit (zbožený vůdce Slovanů v Asii, za něhož byl zlatý věk stálého míru, proto prý rozdílný od Vítislava, Vítěslava, slavného vítězství; přes to dále obojí výrazy promiscue; ze jména kultu a Svato-vítova — s necitovaným Ullmannem II. 493, 496 — odvozuje sloveso „vítati“ a obyčej slaviti „hody“; proti slavení hodů, obyčeji církvi neuvedenému a neschválenému, bojuje a vytyká vlažnost duchovních k nešvaru tomu, zrovna jako k obyčeji stínati kohouta nebo berana před kostelem), Ževena = Demeter (písňě při přinášení věnce z obilí o dožaté nezná), Bachor (neb novějším, Gallašovým výrazem: Vínobůh, jehož jsoucnost předpokládá Gallaš z existence vína u pohanských Slovanů, již však nedokázal), snad prý i Ovocná = Pomona, bohyně dobytka = Pales, Hranecník = Terminus, Hnojek = Sterquilinus (aspøň Poláci nazývají sedláka „gnojkem“); 2. lesní: Mařena, Lesoň n. Lesák (u lidu též lesní čertík n. divý myslivec — podobal se strašnému myslivci v zeleném šatě, s koňskýma nohami; mnoho prý povídek o něm; býval na Smolné a bliž Propasti, zvláště v Čertově kazatelnici u Hranic a s družinou menších v lesích u Šramberka, vypadali na obyvatele a zvláště byli obtížni ženám; ještě za dob Gallašových poděsila se žena v kostele vidouc u křtitelnice mysliveckého mládence v zeleném šatě a majíc jej za „pekelného paskřívce“, bohyňky hájův, lesův a hor (— dle Gallašových názvů Doubravky, Lipanky, Oudolenky a Horačky) n. šlechtičné panny (dle ušlechtilosti), mezi nimi Ozvena nebo (Jekot, MSM. 52), posléze

¹⁾ Kuriosity: Lada ctěna byla na Petřině (spr. Petrově!) v Brně a na Dzivojí m. Děvčí hoře (spr. Děvině!). Tu prý dle MSM. 33 ve sboru jejich knězek neb popyň (nevěstek) měl dábel svůj panenský klášter. Popis obrazu Ladina s reservou u Gallaše nezvyklou ze Středovského a Ullmanna (II. 496—498) dává mu příležitost k výkladu o výši umění u Slovanů, ať již domácího, ať příšlého od Řeků.

Horníček, jehož zjevení slibuje horníkům bohatý nález kovu a jehož urážka přináší neštěstí; 3. bozi živlů: Země (neb Biblik, snad prý = Zela n. Kyhala), Ohník (z jeho pocty svatojanské ohně!), Svetlonos n. bludičky; vodní: hasstrman n. vodní čertík (v MSM. navrhoje místo „pravdozdejně zněmčilého“ slova „hasstrman“ puristiky: „utopač“), bohyň studánek, potoku, řek a jezer — jména řek, feminina, jako n. př. i Labe, Vaha (!) svědčí, že Slované ctili bohyně vod; větrní: Sevor (odtud poeticky prý severní, ne severní, jak piší po jiných; třeba prý dbát „pravé čistoty jazyka“; tak MSM. 59!), Chrov n. rarášek n. Černý bog (odtud černý kozel — německy Bock ze slovanského bog!! na němž dle Němců jezdí čarodějnici), Meluzina; domácí: Lela Polel (prý Kastor a Pollux), Hospodáříkové, Skřítek, Tříbek (str. 146, Koltrib), Diblík (opis píše vždy: Dyblík!), jiný zase, zvaný též Bílý Bog, dále bohové, jichžto jména pouze nám známa jsou (výlah z Pešiny o Zele, Klímbe, Krosatině n. Krosině, Kyhale), a Ladoň n. Smrtonos, patřící spíše mezi bohy pekelné; Ladoň zvaný prý je pro oblíbenost u ženských; Moravanům slul též Marz, odtud Marzova hora u Buchlova — tak „Maršovu horu“ vysvětuje již Ullm. II. 497.

V III. knize jsou bohové pekelní: Mořena nebo Smrť (při tom o pohřebních obyčejích pohanských Slovanů), Třihlaváč (= Cerber, odtud prý víra v černého psa, strážce pokladů, jež „černokněžici“ znají zkrotiti salamandrovou modlitbou), Merot a Nynva n. Vila, Vile (= Hades a Proserpina), Sudice, přisedící to soudce Radamáše, Tašani, Dračice n. Vzteklice a Sané, pekelní to mučitelé, Tříbek (Lues), Ďas, Běs, Macha n. Matocha (tak čistopis; opis Machota, m. Mátoha; „uherskí Slováci nazývají tak obyčejně zlého ducha“ 229), Dehna n. Lichota (prý mamiči; odtud „až dosaváč říkávají o takových lidech, kteříž se potutedlným lahoděním k druhym plichtijou: to jesť pravá lichota; aneb: tahni do pekla, škaredná dehno!“ 229), Můry, dále oblíbenci pekelných bohů, zvl. Vily-Hekaty: kouzelníci a kouzelnice a posléze Zmek n. Smok (dle MSM. 62 „u nás Smok“). O něm vypovídá 242—243, že vidali ho v Propasti (FP₂ 24: „v staré propasti“) a za kostelíčkem v údolí. Kudy se plazil, vypálil obili a trávu a znamenal cestu popelem. Jest prý barvy „černostkvělé“,

má na hlavě zlatou korunu a je tak jak „pavuz dlouhý i tlustý“¹⁾; odtud úsloví: „to jest černé jako smok“. Hlídá prý pokladů pod kostelíčkem na úpatí hory Hluzovské stojícím, kdysi prý po-hanským.

Jiného pekelného strážce pokladů uvádí MM. III. 49: dle pověrcených starušek a chlův na pokladech v nitru hor složených „sedici r a r á s e k v zpùsobu ohnivého kohouta neb draka skřeči a stráž drži, aby do bohabojných nevpadly rukou“.

Jak se poklad hledá, líčí Gallaš v anekdotě „Pověrivý stolař“, vypravující příběh z r. 1764 a otištěné v čas. „Jindy a nyní“ 1829, I. půlletí č. 23 str. 89—91.

O některých z mythických bytostí čteme u Gallaše více zajímavých věcí. Vynímám je.

O raráškovi vypravuje Gallaš v MP. 187—190 tuto pověst:

Mnich Havel, chtě po příkladu sv. Vintíře oplakávat svých hřichů a z nich se káti v samotě, usadil se v jeskyni při vrchu hranické Propasti, přizdil k jeskyni něco málo, by ji rozšířil, a postavil v ní kanunu. Neoseděl však dlouho ve své poustce. Jednou v noci na modlitbách uslyšel hlas nař volající. Mysle, že to někdo z bratří neb známých, vyšel a ohlédl se po hlase jej volajícím nad jeskyní. Tam skákal a všelijaké sprýmy tropil veliký černý kozel s ohnivýma očima a najednou zmizel. To se opakovalo po tři noci za sebou. Týden na to slyšel v noci zase hlas jako dobrého přitele, vyšel, ale nastojte! Právě nad jeho poustkovou stál černý chlupatý chlap, držel oběma rukama veliký mlýnský kámen na hlavě, v tom okamžení hodil jej na střechu poustky tak, že se zbořila, a s velikým smíchem a řehotem zmizel. Mnich, sotva se trochu ze zděšení vzpamatoval a počalo se dnítí, sebral své věci a vrátil se do kláštera.

Obecně se věří, že „zlý duch nejen v povětrí vichří, nýbrž také i bouřky a krupobiti působiti moc má“, že však baby a kouzelnice dovedou jej „i s celým jeho povětrním krámem“ zapudit a povětrí voditi, kam chtí. K tomu prý mimo jiné bylinky mnohé potřebují t. ř. „čertova biče“, jehož se pekelník náramně bojí. Taková baba „ožralice“, honosící se tou mocí

¹⁾ Dle MSM. 63 dle pověsti „mnoho tlušti nežli puz (= pavúz) a dva krate tak dlouhy, majici ohnive oči a ohnivy dejn“.

voditi povětrí, byla v Hranicích za času Gallašova drahoceným útočištěm sprostáků v podobných příhodách.

O jiných podobných pověrách „s zvonkami, obrazmi, skelkami, palmami a svěcenými dřevkami, s kohoutím perím a macesami“ nechce se Gallaš zmiňovat, „protože z pohanstva nepocházejí, nýbrž od mnichův a zisklivých rabínu“; diví se však, že křesťanským pobonkářům nestačí ani křesťanské ani pohanské pověry, než že často přebírají i židovské. MP. 190—193.

Prvá léta po svém návratě do Hranic míval Gallaš s otcem rozmanité rozmluvy náboženské. Otec ho hleděl na př. též ujistit o existenci ďábla. Na námitku synovu, proč prý ďábel teď se nezjevuje lidem, otec odpovídá, že dříve ďábel se musil přetvářet v myslivce, módně vystrojeného jonáčka, ba i v rozkošného anděla, od té doby však, co lidem vzal víru na sebe, stačí prý mu jen pekelnou bránu dokopán otevřít a lidé zprostopášnělí tím, že přestal strach z něho, hrnou se v ní sami. KZM. 30—32.

Kouzelníci a čarodějnici dle obecné víry činí smlouvu s pekelníkem, odříkají se Boha a svatých hroznou přisahou a zapisují se čertu krvi, aby jim byl k vůli. Za to každá čarodějnica dostane od pekelného knížete jednoho ďábla k své službě, jenž v podobě černého kozla jí na hrbetě nosí k tanci a kvásu na Lysou Horu v Černém lese¹⁾ a s ní se milískuje. Ten pekelný miláček — „sprosti pobožnici“ jmenují jej „pekelní hovnival“²⁾ — učí je „na bidle, metli, vidlách a motovidle v povětrí jezdit, laskavé nápoje (filtra) vařit a jiné čary strojit, jimiž budťo lidem aneb dobytku nebezpečné vředy a jiné neduhy přivedí, když jimi po těch, jimž škodití míní, hážou neb střílejí; odkudž přísloví mezi pobonkáři pošlo, když někdo zatvrzely vřed dostal, že jej čarodejnice postřelila.“ Když se takový učarovaný vřed provalí, je v něm viděti vlasy lidské, škutiny³⁾, střepy sklenné, hliněné a šupky z vejce(!), kousky železa, třísky, hadry atd., jež v něm byly skryty a postřeleného bolely (dle

¹⁾ Topografický údaj v „Černém lese“ je zajisté interpolací Gallašovou.

²⁾ Gallaš uvádí ještě tyto, patrně lidové a tou dobou běžné, názvy pro ďábla: pekelný krahulec MM. III. 319, pekelný vlk t. 409, pekelný roháč t. 409, pekelný paskřivec MP. 169.

³⁾ štětiny.

Gallaše byly ovšem od šibalských lazebníků a bab do hnisu vloženy). MP. 236—238.

Pochopitelně, že Gallašův lehkovznětný zájem přivábil také pověstný process s děkanem šternberským Kristofem Aloisem Lautnerem. V rkp. rajhr. O. b. 31, seštítě 32stránkovém, „Trauchiwy konec Kryſtofa Aloyzy a Laubera (tak m. Lautnera, jak správně v textě), Faraře Šemberſkeho“ zachován Gallašův překlad německého „Extractus Historiae Miglicenae,“ jehož varianty otiskeny D'Elvertem v Schr. XII. 388—397 jako text B souvěké zprávy o Lautnerově processu, „Contimatio Historiae Myglicenae“, používší částečně akt soudních (srov. Schr. XII. 389 a 268).

Víra v hastrmana byla velice rozšířena a pevna. Gallaš znal muže pobožné a ctnostné, kteríž hotovi byli i sto přisah složiti, že toho zlomyslného vodního ducha viděli všelijak proměněna. Vídali jej na Bečvě seděti v místech nejhlebších a nejnebezpečnějších jako muže vysokého, s očima zelenýma a zeleným valašským krojem, nebo choditi jednou do roka po trhu a kupovati hrnčeky na duše utopeneců, větší na duše velkých, malé pro dítky, a s koupí na konec zmizeti v největší hlubině u mostu. MP. 181—184. Jedním známým Gallašovým, rozumným a zbožným pís-mákem, byl viděn sedě uprostřed Bečvy na skalině dotud tu nevidané a braje si pestrobarevnými pentlemi, „v prohledavem zpusobu“ (t. průzračný) MSM. 54—56.

O Meluzině vypravuje v MP. 193—196 tuto pověst, již byl slýchával za mladou.

Byla jednou před davnými časy za Černým mořem jedna mocná, bohatá a krásná královna. Ta byla takovou kouzelnici, že dovedla lidi měnit v zvířata a zaklinati je, kam chtěla. Mezi jejími slečnami nejkrásnější byla zlatovlánska Meluzina. Kdo z mládenců na tu pohlédl, zamíloval se do ní; což teprve, slyšel-li ji mluvit nebo zpívat — zpívala sladčeji než slavík! Tím šestím Meluzina zpyšněla, zapomněla na milosti, kterými jí paní její ukázala svou lásku, a nedbala napomenutí jejích, jen se nad ni vypínala v mysli své a jí neposlouchala. Královna sic ji měla ráda, ale přec jen jí těch milenců záviděla. A tak když Meluzina ve své pyšnosti se příliš zapomněla, královna se na ni rozhněvala a změnila ji v nejohavnější potvoru: zlaté vlasy změnila

v šeredné „skřítky“, krásné bělounké ruce v chlupaté a pazourovaté tlapy, nohy ve dva strašné dračí ocas, k tělu přitvořila dvě veliká netopýří křídla a zaklela ji do povětrí pod moc raráškovi.¹⁾ Meluzina sic mu utíká, když vichří, ale z moci jeho neunikla. A tak létačic kol oken a raráškem honěna kvílí nad bývalou svou krásou.

Můry přepadají spící osoby obojího pohlavi, zvláště tělnaté, doma i na poli, dusí je a ssají jím krev, a to Můra v noci, Polednice v poledne a Večernice na večer. Všechny jsou bledé a „prohlidavé“ (patrně: průzračné), staré, „krabaté“ baby s „červenými a gřindavymi²⁾ očmi“, oblečené v krov obyčejný nejprostějším lidem. Polednice a Večernice jsou horší než Můra, neboť z dopuštění božího zaškrtí člověka spícího na poli. Když se přiblíží k bdcímu, „dejmají“ naň, že se sová ubráni dřmotě. Komu se tak stane, má hned plíti na zem a blasně volati: „Neuroku, neuroku!“

Proti Můře noční a věštce stavějí na dvéře vnitř světnice „metlu“ (koště), nejlépe „z chleba neb maštala“, a to „zhuru pácem“ (t. j. nepořádně, držadlem dolů);³⁾ toho prý se děší.

Jiní radí proti nim nakreslit zvenčí na dveřích muří nohu.

Gallašova děvečka, když jednou ze spaní vzdýchal, poněvadž se mu něco zlého zdálo, obrátila všecky jeho trepky a boty „podešvama vrch“, aby prý už Můra neměla naň moci. MP. 231—233. Srov. pod. lužický prostředek proti Můře u Máčh. 179.

S větlonoše nebo bludičky, světélka to poskakující na večer na místech vlhkých nebo pohřebištích až mrtvol lidských až zdechlin, pokládají „některí sedlští hospodáři“ za duše takových sousedů, kteří potajmu sousedům mezi a gruntů uorávají⁴⁾. Duše takovýchto nepočivých sousedů tak dlouho jsou prý bludičkami, až se zase takový soused najde, který z jejich bývalého pole tolík uorá, co oni byli přiorali. Světélka ta prý s dábelskou radostí lid šálivají a dají se zahnati jen klením a zlořečením, ne modlitbou. Čím prý více se kdo modlí, tím se více světélko k němu hrne, zavěsi se mu na záda tak, že od náramné tiže a puchu jeho musí klesnouti. MP. 177—179. Jinak Máčh. 158.

¹⁾ Gallaš: Chrvoř.

²⁾ Gryndati = slintati.

³⁾ Jiné doklady u Máčh. 178.

⁴⁾ Srov. Ohnivého muže u Máčh. 159.

Pověsti v sev.-vých. Čechách nyní rozšířených o K r a k o -
n o s i Gallaš patrně neznal. V povídce „Bilá paní“ (= Pfeffel,
Ausgewählte Unterhaltungen V. 112 a n.) v ZRP. 85 překládá
větou: „na můry ani na lesního strašáka a dívčeho myslivce
nevěřil“ Pfeffelovy výrazy Nix—Rübezahl — der wilde Jäger.

Z úcty božských bytostí vznikly dle Gallašova názoru p o -
věry dosud bujající na vsech i v městě; ovšem souvislosti
pověr, jež zaznamenává v případku ke kapitolám jednajícím o
jednotlivých božstvech, s kultem jednotlivých těch božstev nikde
zvláště neprovádí a častěji by ani dovedení nemohl. Proto řadím
je tu dle jich vnitřní příbuznosti.

Část těchto pověr zaznamenána byla již Ullmannem, jehož
Gallaš znal a používal. Ale k témuž zápisům, jež shodují se s Ull-
mannovými, Gallaš vzal z předchůdce svého leda podnět, Ull-
mann mu leda jen něco známého připomněl, jak viděti z odchylek,
případků a vynechávek jednotlivých. Otiskuji také tyto záznamy,
poněvadž jimi zprávy Ullmannovy dílem se potvrzují, dílem dopl-
ňují variantami. Obsahová nezávislost zápisů těch je pravdě-
podobna i tím, že obsahují věci ne neznámé a že některých
Ullmannem zaznamenaných zvykův a pověr u Gallaše nenacházíme.
Většina zápisů těch, hledic k Ullmannovi, je novinkou, jež
původ má ve zkušenosti Gallašově a jeho zpravodajů. Jenže
Gallaš věděl víc, než zapsal. Jeť dle jeho výslovného přiznání
to, co zaznamenal, jen „nejmenší částečka“ pověr, jež ho došly.
MP. 243. Je to škoda, hledíme-li k rychlému hynutí pověr¹⁾.

Obsah jich, pokud nelze ho kontrolovat dle záznamů jiných,
možno přijímati bez obav, k nimž by mohly vésti nekritičnost
Gallašova při přejímání a zpracovávání zpráv historických, po-
hodlnost a nedbalost jeho přiliš vzdálená od vědecké snahy po
jistotě fakt a jeho bájivost pohotová k vymýšlení domněnek i k vře-
v ně: neběží tu o data, vlastní jména, při nichž selhává paměť,
nýbrž o věci nezapominatelné, srostlé s životem jeho okolí a
zkušeností znova a znova utvrzované. Pověry ty pocházejí

¹⁾ „Jedoch sind sie [pověry] nicht mehr so gemein, wie man vor 50 und
mehr Jahren sahe (zumalen die eifrigen und zahlreichen Seelsorgere auf
guter Hutt stehen und den Raude aus der Heerde Christi auszurotten sich
unermüdet befleissen) Ullm. II. 503 [místo to i jiné zprávy Ullmannovy nejsou
v Peřinkově překladu Ullmannových zpráv o pověrách moravských, ot. v Č.
Lidu IX. 1900, 351 a n.]

většinou zase z okolí spisovatelova, z Hranicka; jiná naleziště
výslovně udána. Záznamy Gallašovy podávám dílem přestiliso-
vány, ale tak, že smysl i pokud možná výrazy jsou zachová-
vány, dílem, kde věc se zdála důležitější, doslově ve věrném
prepise.

Napřed pověry provázející člověka v jednotli-
vých dobách a okolnostech jeho života.

Když selská děvčata uviděla první vlaštovku z jara,
myjí se rychle u potoka neb u studánky; prý to pomáhá od pih¹⁾
a k zachování krásy. MP. 133.

Z vypravování jedné osoby z Hranic ví Gallaš, že „za-
milovali pohonkáři a pohonkárky“ jistou zelinu, jež prý se
jmeneje „pod (Komm)“ a blíž Opavy v lesích roste, v novém
hrnečku vařívají, a když vrší počiná, ustavičně jméno své milenky
aneb milého nad hrnkem volají. Volaná osoba prý brzy přijde
a je povolná. Gallaš vzpomíná při té pověře starořeckého filtra.
MP. 135—136.

Na důkaz obecné víry, že láska a ustavičná touha u milo-
vané osoby se dá vzbudit kouzelnými prostředky, podanými
v nápoji aneb pokrmu, vypravuje povídka o vzniku znamení
„rusobrunatého, ven z okna strmíčího koně“ na hospodě „u rusobrunatého koně“ na Dolním náměstí v Olomouci. Děvčice jakási
zamilovaná do jednoho panského pacholka, aby si ho získala,
podala mu takový kouzelný koláč, právě když stál s osedlaným
koněm svého pána před vraty toho domu. Pacholek však, maje
děvče to v podezření, že by byla kouzelnice, koláče neokusiv
dal jej koni. Kůň, jakmile jej polkl, pustil se za děvčetem. To
skrylo se za okenici v prvém poschodi, kůň pak „v omračenosti
svojí“ vyskočil z okna azlámal si hnáty²⁾. MP. 133—135.

Když si nevěsta před zdavkami vypůjčí od ženicha nějaký
peníz na ofér, bude vládnouti nade všemi jeho penězi. Stoupne-li

¹⁾ Rkp. „K zapuzení Pyhū“; k pověře srov. Ullm. II. 502 v Zb. Stč.
výr. ob. 64.

²⁾ Jinou variantu pověsti o domu č. 21 na Dolním náměstí olomouckém,
nesoucí patrné stopy umělkování zapisovatelova, podává Wilibald Müller,
„Sagen u. Geschichten der Stadt Olmütz“, 1893, 46—4G s nadpisem „Der
Rösselsprung“.

mu při zdavkách na levou nohu svou pravou, bude prý nad ním panovati. MP. 135.

Babské pověry. Ženě rodící dávají jakous malou po-
psanou cedulkou s jednou — Gallašovi neznámou — bylinou
polknouti, aby prý lehceji porodila. MP. 113.

Když bába zavila novorozeně, niká nad ním jakási pověrečná slova a dává je rodiče do náruči řkouc třikrát: „Neuroku!“ To prý jest velmi mocné proti uřknutí a „protiva ourokům věštky a Můry, které dle starých povídek šestinedělkám dítky ukrádají a místo nich svoje s raráškem zplozené obludy podvrhují, kteréž velmi veliké hlavy a potvorné tváře mívají. Tato pohanská pověra o věštcе a jejich podvržencích jesť mezi sprostym lidem nejen v dědinách, nýbrž i v městech velmi hluboce ukořeněna a rozšířena.“ Přičinu toho slibuje vyložiti v kap. o Můrách. MP. 113—114.

Když kmotra má nésti dítě mužského pohlaví z domu ke křtu, bába položí pod práh u dveří s jedné strany sekuru, s druhé „metlu (koštistě)“ a pozoruje, čeho se vycházející kmotra dříve nohou dotkla. Byla-li to sekera, bude chlapec silen a zdráv; pak-li metla, bude churav a brzy umře. MP. 114, pod. Ullm. II. 502.

Gallaš lékař, všímá si ovšem také lidového léčení. Nejprve kladu tu doslově dva jeho zápis y o léčic h a jich opatřování.

„Té tak nazvané slunečné rosi zázračnou takměř moc připisují. Čertů bič — neznámá mně až dosavád' bylina — kaprátové koření (filix mas et femina!), stříli, pivonkový květ, dobrá mysl, uročnica, mateří douška a kořalka s pepřem jsou hlavní lékové starých bab a pobonkářů, kteříž protivá všem vesměs neduhům slouží.“ MP. 122.

„Pobonkář a pobonkyně trhávají nekteré bylinky k svojim pověram před slunce vejchodem, jiné o pravem poledni, jiné zasi po západu slunce a nekteré o pułnuci a sice v jisté situaci těla, sice prej nemají té moci, kteráž se od nich k oučinkování žádá“. MP. 119—120.

Zapsány však i léky o d jednotlivých neduhů.

Když vlaštovky se vracejí ze zámořských končin, pohtá každá jakýsi drahý kamínek, který má moc dlouho život zachovati a tomu, kdo jej při sobě nosí, ustavičně štěstí plodi. Ale kamínek ten získá jen ten, kdo je zaopatřen jistou bylinou z onech končin zámořských, kde vlaštovky kaminky ty sbírají. MP. 82—85.

Když v máji ponejprv hřmí, prostí lidé ze vsi i měst hledají nějaký malý kámen a potírají si jím čelo; pomáhá to prý od bolesti hlavy. MP. 71; pod. Ullm. II. 502.

Staré baby snaží se získati nože s třemi hvězdičkami neb křížičky. Pak vyhledají sobě na zahradě neb na poli „chrastavici“¹⁾, čím větší tím lepší, zachovají ji až k poledni „při jasnym slunci“ a tím nožem veskrz probodnou a na něm nechají zcepení. Takový nůž pak hojí „volata, zatvrzené hrče“ (žlázy, boule) a podobné vady a neduhы, když se jim tříkráte přes kříž potírají. MP. 120; srov. Ullm. II. 502.

Proti „přehlídnutí aneb uřknutí“ vysvlékají košili „od spodku na vrch přes hlavu“ a potírají ji dítky neb hovada, při každém potřeni třikrát řkouce „Neuroku!“ Košile ta musí být pro chlapce s mužského, pro děvče s ženské. MP. 120—121.

Proti uřknutí zavěšují telatům, hřibatům a jiným mladým hovádkám na krk červený pásek neb aspoň kousek červeného sukna, dítkám červenou pentličku na čepičku. MP. 121.

Proti mdlobě radí staré baby napliti si na levou ruku a pomazati se pod pravou paždí. MP. 121.

Proti „zlátenici“ (zloutence) potírají dukátem aneb aspoň červeným papírkem, v němž tlučené zlato k pozlacování složeno bylo, aneb škrábnou jakýmsi „pcháčkem“ do nosu, nechají pár kapek krve na drobek chleba kapatí a pak dávají ten chléb sežratí psovi. MP. 121—122.

Proti „psině aneb studené zimnici“ mají nesčislné množství pověr a „zabobonkou(!), kteréž jeden po druhém potřebovány bývají“; lékař je volán, až když je zle z babského léčení. MP. 122.

V okoli hranickém je všeobecná víra v jedovatost dechu lasiččího. Lidé lasičkou ofouknutí umírají prý úbytěmi. Gallaš

¹⁾ „Chrastavka“ — chrastavá žába, Kott VI. 436; u Ullm. II. 502: Maulwurf.

sám ze své zkušenosti zaznamenává, že kočka 14 dní po boji s lasičkou zdechla (Zoologische Bemerkungen. Vom Wiesel, rkp. hist. stat. sekce 211 o), složka 2. a 3.).

Smrt si dosud lid představuje jako příšeru dusící a morící bez milosrdenství lidi. Mnozí chtěli by na to přisahati, že ji v své nemoci viděli. Ano jedna žena těžce nemocná u přítomnosti Gallašově se ohlížela úzkostlivě po dveřích, čekajíce jejího příchodu. Pochází to prý z „puhé impressí časteho popatření onoho symbolického vyobrazení smrti“. Ukáže-li se nemocnému, ať ve snách, ať ve bdě, v nohách, má prý naději, že ozdravi; ukáže-li se uprostřed, bude dlouho nemoc trvat a dřív neb později na ni zemře; zjeví-li se mu u hlavy, umře prý brzo. MP. 215—216, Srov. Mách. 86.

Gallašův domáci pán v Lipníku „spotřebované okladinky stolních nožův s tou tak od něho nazvanou bylinou „certou bič“ obloženou tym zpusobem pod každé okno a každé dveře v celem svojim příbytku zazditi nechal, aby špice ven obrácena byla“. Do domu tak opatřeného smrt nemá přístupu, „dokavád jeden z těch nožův docela neozrzavěl, tak že by něco živého železa na něm k spatření bylo“. Ten obyčej také je mezi Němcí na horách „kole Libavé“. MP. 217—217. Pod. prostředky u Mách. 178—179.

Předvěsti smrti.

Když „kuliš neb čujík“ — jak slove na Hranicku — přiletí na okno a „čujíká“, někdo z toho příbytku umře. MP. 216. Pověra známá.

Když umrlci zůstanou oči otevřeny, umře brzy po něm někdo z té „čeledi“. ¹⁾ MP. 216—217.

„Komu po zdavkách ve třech dnech rozmarýn z černal, ten prej brzy umře.“ MP. 137.

Ve Valaších, když skoná hospodář neb hospodyně, daji jim do úst hned krejcar. Když pak mrtvolu mají už nésti na hřbitov, teprv jí z úst vytáhnou krejcar, roztlukou jej na poly, polovici strčí do stěny v komoře, polovici ve světnici, aby prý nebožtík nevzal s sebou z domu požehnání na onen svět. — Gallaš o té pověře, jako o lecčems jiném, ví od dobrého známého Jakuba Matýzka, učitele na Juřince u Val. Mezíříci. MP. 217.

¹⁾ U Gallaše znamená: domácnosti, rodu.

Mluvě o pohřebních obyčejích pohanských Slovanů, připomíná z vlastní zkušenosti obyčej zachovávaný v Uhrách u Slovácku a Srbském (Ráců), že umřeli kdo, zvláště bohatší a znamenitější, z najatých „kříklen“ jedna po druhé přistupuje před mrtvého a táže se, co asi za příčinu měl, že tento svět k žalosti a zármutku svých příbuzných a dobrých přátel opustil? K. p. „Zdáliž's neměl hezké dítky jak kvítky; přátelé, jenž tě ctili a milovali? Zdáliž's neměl statku a zboží hojnou velikou? I proč jsi tedy umřel a nás zde všechny do tak náramného zármutku postavil?“ atd. MP. 219—220.

(Přistě dále.)

6 l. neč., str. [1] 3—97—K 8.

Zn.: 37132.

Str. 266 ř. 8: po Joh vyněch tečku.

Str. 266 pozn. — Mezi vydánimi uherskými (kdež uvedeno vyd. 1643 — z maďarských — nazbyt) chybí čtyřjazyčné levočské 1687 (a 1702), též trenčinské lat.-č.-něm.-1649 (K, resp. Magyar könyv-szemle 1889, 221). Poznámka k vyd. 1701 (o shodě s vyd. 1699) nemá plného smyslu, kdyžte k r. 1699 udána pouze polyglotta (Sz 1955), pomíňuto však vydání redakce potocké (ibd. 1956), jehož se vlastně týče. V titulu z 1660 „2 B.“ znamená snad T. Brewerianus? Při vydání brašovském 1649 místo 53 S. čti (dle Sz) 35 Bl. (Vydání 1670 — jež Kr má proti Sz na víc — je uvedeno na dvojím místech.)

Str. 267. Jako 40 6 přidej: *Johann Amos Comenius sogenannter Vorhof der Thüre zu den Sprachen... ehemals aus dem Lateinischen des Verfassers in das Griechische übersetzt, und nunmehr zum Gebrauche der Anfänger von neuem herausgegeben. Leipzig, im Schwickeretschen Verlage, 1794. 8°.* Vydal týž L. H. Teucher jako 22 31 (G. Chr. Hamberger — J. G. Meusel, Das gelehrte Teutschland).

1 l. neč., str. [1] 2—148 [150].

Zn.: 37192.

V ročníku X. proklouzl bez poslední revize arch 4., v němž tedy oprav:

str. 50 ř. 3 zd. *Amstelodami*; — 54 ř. 5 *atqz*; — 54 ř. 12 zd. „pozn. 4 na str. 53“; — 55 ř. 8 „v č. 6 a“; — 55 ř. 9 zd. „k č. 5“; — 56 ř. 3 zd. „299—303“; — 57 ř. 8 zd. „polské z r.“; — 61 ř. 8 „k. 1666“; — 63 ř. 7 „A 3, 9 l.“; — 63 ř. 23 „Gieseler“; — 63 ř. 8 zd. *Confessio, Bekanntnuß*.

Konec.

Uzavřeno 20. prosince 1909.

Z Gallašovy literární pozůstatosti.

Výpisy a poznámky. Podává St. Souček.

(Pokračování.)

Pověry vztahující se k jednotlivým dním v týdnu a v roce.

Ve čtvrtek a v sobotu nepředou ani lnu ani konopí; „prej to jest biče na Krista Pána kroutit“. „Pobonkáři nechtí v den sobotní hnoje zaorávati, aby se pejřavka a pcháčí nenamnožilo.“ MP. 160. Srov. Ullm. II. 501. K tomu dodává Gallaš, bohužel nepouštěje se do podrobností, že podobných pověr je mezi sedlským lidem nesčíslné množství, zvláště při setbě lnu a konopí, ale že je připomínati bylo by „nejen zbytečné, ale i mrzuté a ošklivé“. MP. 160—161.

V pátek nešíj ženy ve Valaších žádných šatův. MP. 58; stran čtvrtka srov. Zb. Stě. výr. ob. 252.

V suché dny nesluší orati ni kopati; kdo prý to činí, ten chce podkopati božskou stolicí, by s nebe spadla. MP. 57. Srov. Ullm. II. 501, Zb. Stě. výr. ob. 252 a n.

Na suché dni nevyváží žádný pověrečný hospodář hnoje na pole, aby prý nevzniklo krupobití a nepotlouklo obili. Z té příčiny nepékou také hospodyně v ty dny ani chleba ani koláčů. MP. 160. Srov. Ullm. II. 501.

Děvčata svobodná na smrtnou neděli vynášeji ze vsi na žerdi strašidlo ustrojené z doška a hader zpívajíce:

Již nesem smrt ze vsi,
nové leto do vsi;
vítej, jaro libezné,
obilíčko zelené!

MP. 214, též MSM. 65.

Malá děvčata chodí na smrtnou neděli s májkem jedlovým neb borovým, vystrojeným pentlemi a zlatým papírem, a zpívají:

Smrtná, smrtná něděla,
kde's¹⁾ tak dlouho byla?
U studynky u rubinky²⁾
nohy ruce myla.

Svatý Jiří jede k nám,
novinečku nese nám,
nám, nám, Hranickým pannám,
ne tém . . . kym šalipatkám³⁾.

Obyčej to dle Gallaše pohanský: předkové to strašidlo nosili po vsech a městech z jara, když vše se rozzenalo. MP. 213—215. Text Gallašův podává variantu zejména v 2. sloce zajímavou. Píseň patrně lokalizována, srov. S.² 769, E.² 58 a j.

Na květnou neděli třesou „pověrkáři“ stromy, aby hodně nesly. MP. 159.

Na veliký pátek mají ve Valaších ten obyčej, že malého chlapce neb také děvče k potoku před východem slunce vysírají pro vodu a pak celou světnici tou vodou vykropují, aby štěnice neb „ploščky“ tím způsobem vypudili. Jakub Matýzek, učitel na Juřince, jenž jako hoch byl také tak pro vodu, viděl, že dvě dospělé divky nahé pro vodu běžely. — Tak vyhánějí evrčky, ale musí se to dítí o půlnoci. MP. 56—57.

Na bilou sobotu břinkávají klíči po zahradě, aby se „záby, chrastaviny, hadiny a jiný podobný neplech“ v ní nedržel. MP. 161. Srov. Ullm. II. 501.

Večer před sv. Janem Křtitellem selská mládež „semotam“ po Moravě zažihá na pastvách svatojánské ohně a přes ně skáká. Ohně ty Gallaš, MP. 108—109, vyvozuje z úcty Radhostovy, jako před ním Ullm. II. 501 a již Středovský.

Kdo prý sobě jistého koření bylinky dobré Gallašovi známé o půlnoci před sv. Janem Křtitellem nakope, a je při sobě nosí, ten bývá dle domnění „hloupých bałuchářů a pobonkářů“ též neviditelným učiněn. MP. 126.

¹⁾ Kdežs MSM. 65.

²⁾ Tak rkp.; k slovu roubinka srov. dial. roubenica (chaloupka ze dřeva roubená) a roubenka (stodola); MSM. 65, kde 1. sloha zapsána, má tu : u hlubinky.

³⁾ Srov. slova šalabachta (darmotlach) BD. I. 272 a šalipachta (větroplach) Kott III. 839.

Na sv. Ondřeje sázivají do své postele slepici pod moučné sito a nechají ji tam peřinou příkrytu celý den, aby prý nesla na štědrý den. MP. 61.

Toho dne, když se již svečeřilo, třepávají děvčata vdavek chtivá plotem řkouce: „Třepu, třepu plotem, chtic se zvědět o tem, co za muže dostanu, čili pannou zůstanu.“ Pak poslouchají, jaký hlas se ozve. Zaslechně-li které děvče řehtati koně, dostane za muže rejtar; uslyší-li svini chrochtati, provdá se za řevce; ozve-li se velký pes, znamená to řeznika; „tak vykládají sobě jiná podobná znamení“. MP. 95. Podobný zvyk známý o štědrém večeru.

Téhož dne neb také na svatvečer jej předcházející scházivají se děvčata i vdovy, aby zvěděly, která z nich se dříve vdá. Nesmí však jich být více než tři. Každá ulomí ze svého krajice od večeře drobek chleba; opatří jej nějakým znamením a položí na lopatu; pak zavolají domácího psa a nechají ho svobodně bráti si ty drobky. Či drobek dříve si vezme, ta se vdá před ostatními. MP. 95—96, pod. Ullm. II. 502, Zb. Stč. výr. ob. 187 a pozn. 2.

Na sv. Ondřeje kladou si mládenci do střevice nějaký nový peníz; ten pak každodenně střídavě překládají ze střevice do střevice až do nového roku. Na nový rok pak vyjdouce ráno pozorují, která ženská je nejdříve potká; ta potom vol nevol bude jich žena, byť i vzdána byla. Osud tak to spořádá totiž, že její manžel umře, aby sobě mohla vzít toho, jemuž je souzena. MP. 96—97.

Krom toho děje se zvidání budoucího osudu „prostředkem trojího nápoje, vody totižto, piva a vína, prostředkem vajec neb olova, kteréž poštělité děvčata v tomž hanebném zpusobu na svatvečer před sv. Ondřejem pod komínem lévati do vody v obyčejí mívají.“ MP. 106—107. O lití olova na sv. Ondřeje — i také jindy — Zb. Stč. výr. ob. 187 a p.

Na sv. Lucii dosud na vsech hospodyně nenechá přísti len ni konopí, aby se obé urodilo. MP. 62.

Na den sv. Lucie loupávají zamilovaná děvčata vlaské orechy a nařezavše malých svíčiček přilepují je do ořechových skořepin, skořápky sobě znamenají a „jistým osobám po párách přivlastňují“; tak na př. mají své skořápky Antonín a Barka.

Michal a Dorota, Šimon a Judyta atd. Pak mísu velikou naplňují vodou, zažihají svíčičky a skořápky sázejí na mísu, aby plovaly; sejdou-li se skořápky, z toho usuzují, že ti, jichž skořepiny se sešly, budou svoji; ne-li, vše naděje na sňatek je marná. MP. 136—137. Též zvyk štědovečerní (Ullm. II. 500 a Zb. Stč. výr. ob. 269 pozn. 33) i tríkrálový (Zb. t. 12 a p. 3).

Vzala-li by hospodyně na svatou Lucii první poleno a tak až do vánoc každý den jedno a shromažďovala-li by je v kuchyni k topivu na boží narození: tu prý ten, kdož k tomu ohni první přijde — z lidí nepatřících k domu MP. 240 — byl i sobě jen tabák zapáliti chtěl, pravý jest čarodějník. Na Dolní Bečvě z té pověry vzniklo dlouholeté nepřátelství mezi dvěma sousedy, dotud přáteli, a jedna žena chudobná ztratila své dobrodince. Valaši pověře té věří skoro více než sv. evangeliu dle Gallase v MP. 58—59, 239—240.

Kdo chce poznati čarodějnici, musí sobě tu noc před sv. Lucií mezi 11. a 12. hodinou nah, jak ho Pán Bůh stvořil, uříznouti haluzku višně, třešně nebo střemchy, vložiti ji pak do vody v novém, nikdy nepotřebovaném hrnku a hrnek co den čerstvou vodou z potoka dolévat až do štědrého večera. Na ten den haluzka rozkvete a ten, kdo chce viděti čarodějnici, udělá si z ní věneček. Mimo to musí na den sv. Lucie začítí dělati malou stoličku a na ní den co den pracovati něco až do vánoc. Obé vezme si na jitřní — ale ta musí být o půlnoci — sedne si za oltářem na tu stoličku a kouká „přes onen věneček třemkový“. Tu uvidí všecky čarodějnici: budou mítí hrotky¹⁾) na hlavách a budou zády k oltáři obráceny. Po mši shromáždí se všecky čarodějnici před kostelem u dveří, kterými člověk ten bude vycházeti, a budou naň čekati. Tu je pozná „dle osoby a jména“, ale musí se jim zavázati přísahou, že žádné z nich nevyzradí, sice životem svým není bezpečen. MP. 238—239. Část pověry té (o moci stoličky) známa z čl. Kuldova v ČMM. 1870, 138.

V jednom městečku u Hranic hospodáři a hospodyně na štědrý den nikomu, ani nejlepšímu a nejbližšímu příteli, třebas byl v největší potřebě, nic z domu nedají ani nepůjčí. MP. 59.

O štědrém dni dávají houserům a kohoutům malý stroužek česneku, aby prý statečně housátka a kuřátká proti „kraholicům“

¹⁾ dojačky.

a jestřábům hájili (MP. 54, srov. Ullm. II. 500), a hospodyně sypavají slepicím konopné semeno, aby celý rok hodně nesly. MP. 60, srov. Ullm. II. 498.

Toho dne rozsypávají také ze lžice hrách po jizbě, aby prý se v ní blechy a „ploštky“ nedržely. MP. 61, srov. Ullm. II. 500.

Některé hospodyně nechávají pokrmy od štědrého večera zbylé státi na stole až do sv. Štěpána a nevymetaly jizby, aby se blechy v jizbě nedržely. Pověra ta dosud je dle Gallase ve vsech, v městech zašla skoro docela. MP. 54—55, srov. Ullm. II. 500.

Od každého jídla štědrovečerního hospodyně uchovávají něco a po večeri dávají kravám, aby prý celý rok hojně mléka dojily. MP. 54; v detailu jinak Ullm. II. 500.

Valaši v kraji přerovském opasují na štědrý večer másnici řetězem a stavějí ji na podešlanou trávnici za stolem v koutě; pak na stůl pod mísu nakladou zelin a na tu mísu planého ovoce a z každého jídla nějakou částečku; to potom i s těmi bylinami dávají dobytku po večeri, aby prý krávy hodně moc dojily. MP. 55.

Na štědrý večer a po celé svátky sbírají velmi šetrně všechny drobty, jak z chleba, tak i „z jiných pečených požitků žitných, pletence totižto a koláčů“, drobty ty pak „jak nějakou sváost“ uchovávají a vánoční večerí jmenují a jich proti nemoci „s velikou pobožností“ užívají. Také ty drobky tam, kde voda břehy dere, do země zakopávají a tím tu vodu od břehu odhánějí. MP. 55—56.

Má-li hospodyně stelnou krávu, dává pozor, kdo na štědrý večer první vejde do domu, zda muž či žena; z toho soudí, bude-li kráva miti „teličku“ či býčka. MP. 53, srov. Ullm. II. 500.

K tomuto večeru opatrují se hospodáři novým křivákem, kterýž na „okladince“ (střence) musí miti jisté znamení. Tím křivákem ukrojí o štědrém večeru drobek z žitného „pletence“ (štrycyle) a drobek z novopečeného chleba režného, obloží jimi okladinku, žitným s jedně, režným s druhé strany, zaváží nitkou neb vláknem a tak povázaný křivák nechávají ležetí až „do dně nového leta“. Pak odváží a pozorují nůž. Na které straně „ozrzavěl“, toho obili budoucí rok bude nedostatek. MP. 59—60.

Služebné dívky o štědrém večeru, když nesou dříví do kuchyně, přečítají pozorně polena, jsou-li lichá či sudá. Jsou-li

sudá, vdají prý se jistě v masopustě; nejsou-li, prý jich to šestí ještě následujícího roku „netreff“. MP. 97, srov. Ullm. II. 500 a Zb. Stč. výr. ob. 259.

Jiný způsob, jímž divky zdaly budoucnost o štědrém dni.

Nechavše si od večeře tři nejkrásnější vlašské ořechy, schovaly je do bílého šátku neb loktuše a čekaly, až všichni domácí se odebrali na jitřní. Potom vysvlékly se do nahá, loktuši s ořechy rozprostřely na stůl a vymetly jizbu novou „metlou“ kráčejice vždy nazpět. Při tom děvčeti čarujicimu bylo zapovězeno ohližeti se nazpět, aby ho nějaké hrozné neštěstí nepotkalo. Pak vzaly šátek s ořechy se stolu a posadivše se na prahu vymetené světnice rozloupaly ořechy a vybravše jádra zvaly na ně svého budoucího milého. Měl-li být švec, uhodil prý sídlem nebo knejparam do dveří, až v nich sídlo neb knejparam uvízly, řezník dal znamení nožem, myslivec řezákem, stolař dlátem atd. Při této pověře a jiných podobných, jímž učily staré baby a rufianky lehkověrná děvčata, nebylo dovoleno ani mluviti, ani se ohlédati, ani na Boha mysliti, dokonce modliti se. To všeprý dle Gallaše proto, aby svodnice někde v koutě skrytá a opatřená nástrojem, kterým se jí zdálo, mohla šalbu provést. MP. 97—100. Toto čekání věstby „od Milka aneb Laskavce, čili raději od zlého ducha“ zle se vymstilo jedné měšťanské dcerce hrnické počátkem minulého století.

O tom MP. 100—106 povídá historku, kterou dle vypravování starého kněze zapsal Ullm. II. 499; u Gallaše čte se s větším množstvím podrobností, mimo jiné i s tou, že na žádost nešťastného vraha příběh byl na jeho domě vymalován a tam se udržel do r. 1766, kámen pak, na němž byl ohnivými kleštěmi štipán, že uchoval se dosud přizděn k rohovému pilíři toho domu. Pověry vypsané Ullmann neuvádí.

Když duchovní přicházel na koledu, dali mu na stolici podušku nebo čistý ubrus, a jak odcházel, na stolici po něm sedla si hospodyně, aby se ji drůbež dařila, nebo sedla na tu stolici dcera neb děvečka, by se v tom roce vdaly. MP. 61, srov. Ullm. II. 500—501, Zb. Stč. výr. ob. 266 p. 47.

Další skupina jsou pověry hospodářské.

Starí hospodáři, zvláště na vsech, měli kdysi vlaštovičku, dle Gallaše posvátného ptáka Hostínova, ve velké vážnosti, hlavně:

z té staré pověry, že ten domácí ptáček dům při božím požehnání zachovává a opatruje od všelijakého nebezpečenství, dopravá-li se mu volně v něm hnizdit. Neopovažovali se jí bořit hnizda a tak na hůrách a siních takových „pobonkářův“ bývalo až po 10 hnizdách — dle Gallaše k velikému nepohodli a nečistotě v stavení.

Vystěhuji-li se vlaštovyky nenadále samy od sebe z domu, znamená to domu tomu brzký oheň neb jiné veliké neštěstí. Srov. víru německého lidu, uv. u Zb. Stč. výr. ob. 64 pozn. 7.

Netřesk (větší rozchodník, na Hranicku hromotřesk, Sedum sempervivum tectorum L.) chrání stavení, na němž roste, od hromové střely; proto jej mívají a ještě mívají někteří „sedlští pobonkáři“ buďto na kalenici neb na střeše nebo na komíně v nějaké hliněné nádobě vysazený. MP. 67—68, EMN. 45.

Hromové kameny, jež viděl Gallaš, byly černému ručnímu brousku podobné, s malou, okrouhlou dírkou v prostředí, navzájem ne docela podobné „ani dle materie, ani dle způsoby“. „Jeden z nich byl již tak velmi otrity a zužitkovaný, že skoro jako srp aneb měsíc vyhližel.“ Dle EMN. hromový kámen je černý, „slimový“ (!).

O původu hromových kamenů Gallaš slyšel dvojí „povídku“. Dle jedných hromová střela na zem sletěvší tak prorazi a promění kámen, který trefí; dle druhých kámen ten je sama střela, kterou rozhněvaný Bůh buďto po zlém duchu, jenž v povětrí vichři a kroupy pro čarodějnici tluče, aneb také po zlých lidech v prchlivosti svojí bije a pere, v kámen změněná¹⁾, a poněvadž prý pochází přímo z ruky boží, má znamenitou sílu k hojení lidských a dobytčích neduhů: zatvrzelych prsou, kravských a kozích vemen — ovšem v přítomnosti Gallašově neosvědčenou. Pro tuto moc pověreční hospodáři a hospodyně pečují, aby takového kamene nabýli, a kdo jej koupí neb zdědí, pokládá se za velmi šťastného a chová jej nejináč než nějakou svatost neb klenot. Šibalové této důvěry v zázračnou moc hromového kamene využívají: dělají je z černých kamenů a sirkovým dýmem je napouštějí. Ač mnohého pobonkáře a pobonkářku víra ta zklame, přece v ní trvá, mině, že jen neměl pravého kamene.

¹⁾ Jiné výkl. o vzniku hromového kamene v. u Zb. Stč. výr. ob. 145.

Má-li pak potírání hromovým kamenem kdy účinek, možno, že pochází ten účinek od současného užívání léčivých bylin (MP. 68—71, EMN. 46—49). Nebyl to jediný Gallašovi známý druh pověrečného léčení dobytka. V „Zprávě k spasitelnému užívání“ modliteb rolníkových za nakažlivých nemoci a pádu dobytka, obsažené v modlitební knize „Sedlák před Bohem“ na str. 61—65, mimo jiné varuje hospodáře, by místo užívání léků nespolehl na pověry, záboinky a zázračné oučinky posvátných věcí ani na modlitby, „jež pověrkáři a prodavačky všelijakých hloupých písniček a domovního požehnání, na nichž se povolení nejvyšší duchovní vrchnosti nenaleza, schvaluji a za špatný peníz obětuji.“

Když sejí přísaď, dávají rozdrobeného psince a kočičince mezi její semeno, aby jí žádný neuřkl. MP. 159.

Když se blýská a hřmi v době, kdy kvete hráč, kladou rychle do něho kousky skla, aby nevzal škody od blesku. MP. 160.

Jiný zvyk pověrečný vztahuje se k prvnímu vyhánění dobytka na pastvu. Zvykem tím jsou „tak nazvaní ohňové rádosti, kteréž Valaši při prvním vyhánění ovcí a krav na saláších zažehali, vukol nich krepeli(!) a dobytek přes ně skákati nechatí v obyčeji mají“; jsou původu pohanského, souvisí s kultem „Radhoště“ (!) — jako výše uvedené ohně svatojanské; zřetelno to z moci, již lid jim přikládá, věře, že stáda budou „od vlkův bezpečná, plodna, zdravá a na mléku hojnějí dojná.“ MP. 108, pod. EMN. 18.

Přivede-li kdo krávu k býkovi, musí dátí pozor, aby mu nepodběhl pod provaz, sic by pak býk byl neplodný. MP. 57.

Přijde-li kdo pro mléko a musí-li s ním přes vodu jít, trochu mu je osolí, sice by mohl něco hospodyní počarovat i užitek jinam z domu odtáhnouti. MP. 57.

Po západu slunce neprodá žádná pověrečná hospodyně mléka z domu, „aby prej jí užitek na mlezivu aneb omastku neusel“, ani nedá, byť i šlo o život bližního. Tak na vsi i ve městech, jak často zkusil Gallaš. MP. 118—119.

Jeden pověrečný známý Gallašův viděl jda zbrašovskými poli v létě, když už obilí dozrávalo, jak selská žena hrotek plný mléka postavila do rži bliž meze a odešla. Když tudy se vracel o pravém poledni, hrotek stál tam ještě, ale již plný másla. Soudil z toho, že ta selka byla čarodějnica. MP. 240—241.

Jedna měšťanka hranická nemohla stlouci prý proto, jak řekl její muž před Gallašem, že má začarovanou smetanu, poněvadž onehdy nechtěla prodati smetany jedné babě. Muž ten chtěl udělat „kontrapaktum“: másnici zavěsit do trávnice, přinést si starou metlu z chléva „a tou kravincovatou metlou šoustati“: potom „prej se také ihned ta stará bestia ukáže“. Žena moudřejší toho nedovolila. MP. 241—242. Souvisí nějak se známou vírou, že čarodějnici před úsvitem stírají do trávnic rosu a doma z nich dojí mléko těm kravám, které se na trávě, s níž rosa setřena, pásly.

Všeobecně věří se, že zmije připlazi se ke kravám na lukách odpočívajícím a vyssávají jím mléko z vemen („Beytrag zu der Naturgeschichte der Natter“, rkp. hist. stat. sekce 211 o), složka 4).

S prostý lid pokládá klokočová zrna za velmi mocný prostředek proti čarám; podobně vazové lýko; „vazovým lyčkem“¹⁾ prý i čerta svázati možná²⁾. MSM. 98.

Na konec této skupiny kladu hospodářskou pravou ostiku:

Když prý spolu si hrajíci dítky z hlíny koláče a „ty tak nazvané rochače“³⁾ dělavaji, bývá rok úrodný a „lacinost na všech požitečích“. MP. 159.

Z pověr jiných zaměstnání se týkajících.
Zvláště mezi vojáky obyčejná je pověra o umění státi se „fextem“ (slova toho Gallaš neužívá), t. j. nezranitelným kuli. Fextem se stane, kdo si kráji chleba nožem udělaným z popravčího meče, jímž 9 neb i více zločinců bylo sňato, nebo se namaže masti z jistých bylin, mezi jinými též z „železníka“. Gallaš vypravuje tu o šohaji, jenž ošálen pokusným střílením šibalovým, při němž užito kulek z cínu a živého stříbra (rtuti), mast takovou si za drahý peníz koupil a obyčejnou kulkou byl zastřelen. MP. 204—207.

Když prý děti si hrají na vojáky, znamená to vojnu. MP. 207.

¹⁾ T. j. provazem z lýka jilmového.

²⁾ Vodník může být svázán lipovým lyčkem. Č. Lid. I. 472.

³⁾ Tak rkp.; dial. slovo rocháč = prase (Kott III. Přisp. 335), též ruchadlo (Bartoš, Dial. slov. mor.); či čisti „roháče“ = veliké svatomartinské rohliky (Kott I. 85) n. dubové šišky (BD. I. 261)?

Zloděj zabezpečuje si zdar svého řemesla pověrou velmi hroupou a „smradlavou“; vyprázdní se a lejno přikryje kloboukem; dokud prý lejno nevypáchne, dotud je neviditelný; kdyby však někdo, „jenž toho kunštu povědomý jest“, je spálil, dokud ještě je teplé, dostal by zloděj hroznou palčivost do střev a odní by i zemřel. MP. 125—126.

O jiném způsobu u h á d n o u t i z l o d ě j e mimo výše uvedený prostředek bohyňářský Gallaš zapisuje poznámku příliš stručnou; píše: „Vyšetrování zlodějův skrz sito moučné, na němž nožice, nůž a vidličky uvěšuji a mimo jiných pověrečných ceremonií i počátek evangelium s. Jána říkávají, jesť pošetilejší a bezbožnější“ než slévání olova večer před sv. Ondřejem. MP. 107.

Na konec, co Gallaš vypsal z astrologických pranostik čili dle jeho výrazu z „babylonských pověr“, uváděných v starých kalendářích.

Kdo prý se na Slunci narodil, bývá krásný, veselé, příjemné a modrooké tváře, „prostootlé a šlechetné podstaty“; vtipu, rozumu a dobré paměti, jakož i schopnosti k šlechetným a vysokým uměním nemá nedostatek; zvláště pak výborní muzikanti a básníci bývají prý takoví lidé. MP. 117.

Lidé na K r a s o p a n í zrození bývají prý krásní; zvláště pak osoby ženského pohlaví jsou velmi „laskavé, zamilované a chlupné“. Oboje pohlaví má prý vlasy zažlutlé, tvář „něco okruhlou“ a oči modré, „láskavou umělčavou“. Povaha též planety jest prý vlhká a horká. MP. 137.

H l a d o l e t panuje nad lesy a horami. Povaha jeho jest prý studená a vlhká; proto prý také lidé na něm zrození jsou bledí, hubení, mají hluboké oči, zapadlá lice a dlouhou postavu „chudého těla“. Jsou dobrí hospodáři, prozřetedlní, střídmí a sporí tak, že se vůbec za lakovce a „plesnivé skrbce“ pokládají. MP. 148.

Když panuje S m r t o n o š, povstává krutá válka. Lidé na něm zrození jsou „kruté, nemilosrdné, hněvivé a zuřivé povahy, náchynní k rozbroji, půtkám a rvačkám; jsou ale dobrí vojáci, při tom však i velcí trepohuby a chlubní Honzici“.

K tomu dodává Gallaš: „Ta ale prognostika mnohymi důkazy osvědčená jest, že když Ladoň a Lada v blízkem jsou spojení, obyčejně mnoho ohavných a nákažlivých neduhů a velká sila scestných dítěk odtud povstává.“ MP. 208.

Kdo se na K r a l o m o c i narodil, ten je člověk rozumny, sice vysokomyslný a nádherný, přece však dobrosrdečný; osud mu přeje a pomáhá k velké cti a důstojenství. Kralomoc vládne v lidském těle plícemi, játry a „pulsovými žilami“ a rozmáhá „plodící moc“; proto prý lidé jemu podrobení mají hojnost hezkých, vtipných a zdravých dítěk. — Dosud prý někteří při narození dítěte nahlédají „do starých astrologických praktik“ a věří jejich „baluchům“. MP. 63—64.

Kdo se na D o b r o p á n u (Merkuriu) narodil, „bývá vtipný, všech kunštů, vzláště pak zlodějských, velmi učenlivý a schopný“. Zná výborně lháti, řečniti a zvelebovat; proto prý takovi lidé dobrí obchodníci, kramáři a advokáti bývají. Povaha hvězdy té jest prý suchá a studená. MP. 127 („stará astrologická pranostika“).

Hospodářských pověr o měsíci nelze prý vypsat; tolik jich je. Gallaš v MP. 140 vypisuje jen prognostiku: Měsíc jest vlhké a studené povahy. Lidé na něm zrození jsou prý nepokojní, myslí vrtnavé, bázelivé a mrzuté. V člověku panuje prý nad mozkem a žaludkem.

Účinku měsíce hájíval otec Gallašův poukazem na moc jeho, způsobujici příliv a odliv a jevíci se při náměsičnících, a dlouhou zkušeností ukrytou v pranostikách. M. IV. 75—78. Syn naznamenává M. IV. 78—86 jeho „pozorování“ meteorologická:

Když měsíc na vodnáři a na rybách stává, bývá obyčejně vlhké, pochmurné a deštivé počasí.

Z rohův měsice může se častokrát povětrí na celou čtvrt, ano i celý měsíc předpověděti.

Každá čtvrt působí obyčejně změnu povětrí; podobně různá znamení, v nichž měsíc stojí: na skopci bývá jasné, na raku pochmurné, na váze a kozorožci větrné a nestálé povětrí. Proměny stávají se zřídka při úplňku nebo na novoluni, nýbrž obyčejně den neb dva dny dříve nebo později. Zvláště důležit je pozorovateli počasí 4. den po úplňku a novoluni. Jsou-li v ten den rohy měsíce čisté a ostré, bývá celých 8 neb 12 dní následujících krásně, poněvadž „vetrli“¹⁾ čisté jest a bez par; rohy tupé a pozatmělé znamenají „trouchlivé“ neb deštivé počasí.

¹⁾ Novomluv V. Pohla; = vzduch.

Byliny seté a stromy přesazené, když je měsic na štíru neb na váze, nemají vzniku a žádoucího vzrůstu.

Květiny sej a přesazuj při plném měsici, podobně zelí, „khel“, karfiol a „kelruby“. Což ale „travnatého“ jest, jako je „petrželi, střebule, řežucha“ a těm podobné kuchyňské byliny, kteréž se zelené potřebují, ty sej při první čtvrti; podobně vonné lékařské byliny, jako „šalviju, mariánek, saturiku“ atd. Což ale v zemi „zlepnoti“ a tlusté kořeny k pokrmu dáti má (jako kvačka, mrkev, pastrnák, „ředekev“, vodní a červená řepa), to sej a přesazuj, když měsic jest v poslední čtvrti. Fazoli nesázej nikdy do země před 16. májem, sic nejsou bezpečny od mrazu, který přicházivá ještě na sv. Medarda (8. čce).

„Oharky“ nesázej nikdy „při novém světle“, aniž také, když měsic „z plna jide“, sice budou ti ustavičně kvést i nezasadí tobě na ovoce; alebrž sázej je a podobně sej hrách při první čtvrti.

Roční počasí bývá stejné — větším dílem — jako v 7. nebo 9. roce; „devítiletý časoby“ (perioda) je prý více potvrzen zkušenosí. Byl-li podzimek vlhký a zima vlažná, bývá obyčejně potom jaro suché a mrazivé. Po suché a studené zimě následuje obyčejně vlhké a vlažné „vesno“, po vlhkém a deštivém létě suchý a jasný podzimek, po suchém a jasném podzimku vlhké jaro.

Ukáží-li se záhy na podzim sýkorky, kvíčaly a jiní stěhovaví ptáci, zvláště pak odletí-li záhy vlaštovice, následuje brzy zima (M. IV. 78—86).

Na konec této kapitoly přivěšuji ještě několik výpisů z výklosových.

Nemocné dítky zaslíbovali zbožní rodiče matce boží¹⁾ nebo nějakému světci, aby jim přimluvou svou vyprosili uzdravení. Když pak nemocný okrál, učiněna nějaká oběť, jak se zdá (dle MPS. 9 a n. rodiče Gallašovi po jeho uzdravení v kostele „složili voskovou oběť“). Gallaš byl tak zaslíben aspoň třikrát. Po druhé, když neopatrností chůvy se těžce popálil, zaslíben byl P. Marii a sv. Františku z Pauly; když pak se vyhojil, byl oblečen při oltáři sv. Františka z Pauly v paulánský habit. Když pak jednou v tom „mnichském“ oděvu jsa přitomen mší po strýci

¹⁾ Gallaš dvakráté píše: „k milostivému obrazu“ Panny Marie, MPS. I. 7 a 31.

knězi zpíval „Sursum corda“, soudili lidé, že hoch bude knězem. (MVB. I. 14 a n., MPS. 164.)

Když byl v jižních Uhrách v Batanii, chtěla jej a jeho druha obsluhovati mladá žena syna hospodářova, dosud nosící svatební korunu. Jest totiž v „Sirmu“ a Banátě u „Ráců“ (Srbský) ten obyčej, že nevěsta, pokud se patrně těhotna necítí a nevidí, tuto svatební ozdobu až „do dně do roku“ nosí a opovržena jsou všechny mužské dospělé i nedospělé obsluhovati, jim večer krpce, boty, ano i nohavice „zezouvatí“ musí a za to ještě je kopána. Gallaš a druh jeho nejen nepřijali těchto služeb, nýbrž i vyžádal si slib, že mladá žena těchto otrockých služeb konali již nebude. Mladá ta žena vyžádala si na obou peníze k ozdobě koruny a vzavši sídlo hned do nich dírky udělala a je červeným hedbávím provlékši na svou korunu připiala. „Pozustava ale tato koruna buďto ze sitka anebo tuhého papiru, jenž zasi zlatym oblepeny a pentlami neb červenymi harasovymi šnurkami obtočena [!] jest, na kterychžto korale, perle, tanteše, knofliky rozličného druhu a peníze obtočené a prověsene visí.“ (MVB. II. 49—51.)

O Rusích Gallaš jistě věděl, že patří k Slovanům, ale ve zmínkách o nich nezní ani radost ani naděje založená na vědomí příbuzenství. Komický nám zní výklad Gallašův o způsobu ruských lázní. Rusové r. 1748—1749 táboryvši na Moravě vystavili si prkennou chaloupku u vody (říkali jí „baňa“) a v ní se ustavičně a silně topilo. Tam o své veliké noci pařili se a metlami mrskali, prý za „přičinou uloženého sobě pokání“, pak nazí vcházeli do studené vody a druh druhu jí polévali, prý v domnění, že tak od spáchaných hříchův očištění budou. (PMH. III. 4, 19). Rusové tálší Hranicemi r. 1798, ač bojovní, byli prý „velmi otrockého ducha“: dávali se od jakékoli žádosti odstrašiti pohrůžkou stížnosti; „byli velmi nesytého břicha, s každou ale klochtaninou, když jen hodně kysela a v hojnosti předložena byla, byť by se i v nejake hrotnici stalo, dobře spokojeni“; byli též dlouhoprstí, zvláště kozáci. Roku 1799 byli již vyběračnější, zádali koláčky a lukše. (PMH. III. 4, 62—65.)

Některé drobnosti zaznamenány jsou v kap. o některých paměti hodných zvycích našich předků ze XVII. stol., PMH. III. 3, 29—43. Tuto nakresleny zároveň obrazy „práva“ 31, „klece“ a „planíře“ 35 a na nečíslovaných posledních 2 listech

tohoto rkp. zimní šat osob ze stavu panského v 2. pol. XVII. stol. a šat městský s počátku XVII. stol. Z drobnosti těch, celkem 15, otiskuji jen ty, které nejsou Gallašem otištěny v jeho „Kurz-gefaszte Geschichte der . . Schutzstadt Weiszkirch“ (Olmütz, Al. Skarnitzl 1836) 92—96.

Právo, odznak rychtářův, bylo as půl lokte dlouhé, černou kůží potažené, na horním konci cvočky okuté, „dukálu“ vůdců nenepodobné. Rychtář při soudu mival je na stole, když pak někoho vedl do vězení, nesl je na ruce za řemeni pověšeno. Ale tak vedeni byli do vězení pro poctivost městskou jen, kdo byli osedlí a „vlastní stany neb domy při městě měli“; s hofery nedělala se taková ceremonie, ti byli jati a vedeni jen od šerhy neb městského posla a jeho náměstků.

Sloup spravedlnosti městské či „planýr“ n. „planíř“ byl kamenný, 10 i více stěovic vysoký sloup, jehož vrch býval všeňjakou kamenickou, ve mnohých městech i řezbářskou prací vyzdoben. Na svršku byla obyčejně plechová korouhvice („korubice“) s městským erbem, pod ní ruka s mečem. Na sloupu výš i níž bylo několik železných kruhů, na něž bývali připati zločincové odsouzení na odiv neb k mrskání. Pranýr stával před radním domem nebo prostřed města na třech nebo více stupních vyvýšen. Když byla poprava, šerha („birič“) po orteli vystoupil k pranýri, vykřikoval vinu a trest zločinců, pak volal trikráte: „Vyholec“¹⁾; na to zvnilo se k popravnímu průvodu t. ř. „šerhačkem“. Vykřikování to dalo se cestou ještě dvakrát: v Hranicích při rožním domu proti zámku na kameni při pilíři ležícím (nad ním visívalo také hrdelné pouto, jímž připinání bývali zločinci, kteří měli být štípani ohnivými kleštěmi) a u brány na podobném čtverhranném vysokém kameni. Když měl být stavěn hranický farní kostel, pranýr přenesen byl i s „kleci“ z prostřed náměstí před radnicí a tu stával do zrušení císařem Josefem II.

Osoby svobodné, když se dopustily smilostiva, musely z duchovní pokuly v neděli a ve svátek o službách božích státi zakukleny s černou svící před kostelem. K tomu u starého kostela zazděna byla dvě hrdelná pouta „v jednom rampouchu blíz vrat“.

¹⁾ Rkp. Wyholec; = Fidrholec s významem „padouch“.

Na veliký pátek vláčivali někteří „pobožníci“, zakukleni a v černé plátěné hazuky oděni, těžké červené kříže okolo kostela. pak mrskávali se „háčkovitými“ biči před božím hrobem. Tento, původem mnišský způsob kajicnosti, vic pohoršující než mravy napravující divadlo, došel až do dob Gallašových; byltě zapověden okolo r. 1762.

Kdo v neděli sám pracoval neb dal pracovati čeládce, byl trestán pokutou 14 grošů (jako ten, kdo v neděli chytal ryby nebo ptáky a sbíral houby; tak PMH. III. 3, 37; jinak Kurz-gefaszte Geschichte 95—96).

Kdo se neměl ochotně k hašení ohně, pokutován byl 60 českými groši.

Nádeňk dostával od sv. Václava do veliké noci, když dělal při městě, po groši denně, za lesní práci groš a 5 denárů, za řezání sečky 2 groše; od veliké noci do sv. Václava po 2 groších; podobně senaři. Kdo více platil, byl pokutován 5 groši; kdo čeládku druhému odváděl, 14 groši.

„Jarmak“ býval o hodině s poledne vykřikován od šerhy u „planíře“. Odtud úsloví o křiklounech: „křičí jak šerha v jarmak u planíře“.

XI. Selská a městská strava východomoravská za paměti Gallašovy.

Mimo některá porůzná místa osvětlující kuchyni a stůl na venkově a v městě Gallaš věnoval celý jeden spisek popisu stravy venkova východomoravského, vlastněji okoli hranického a Valašska. Je to, co vím, první spis toho druhu a ve snaze vypsat soustavně a podrobně přípravu každého vyčítaného jídla selského dlouho, přes půlstoletí u nás nenásledovaný¹⁾. Spisem tím je „Bromatologia moravo rustica²⁾. To geit Kratke poznamenanj wſſech ſproftych pokrmuw gichž lide chudi a ſedlifſti w naffi mile morawſke wlaſti poziwagi“ (tak titulní list; na přední desce pouze „Bromatologia

¹⁾ Kapitola „Jidlo“ v BD. II. 1895 str. 472—486 je spracována slovníkářsky z materiálu po Moravě nasbíraného. Valašská kuchyně selská nemá ještě svého popisovatele.

²⁾ Brāma — jidlo; tedy asi: Popis stravy na moravském venkově.

moravorustica“). Spisek zachován v rkp., nyní rajhradském (sign. O. β. 4), brošovaném v tmavozelených deskách, psaném samým Gallašem r. 1826 dle str. 43, není však dokončen a dle všeho je to koncept, v němž dodavky ještě nevepsány na své místo a odpory nevyrovnaný. Popsáno celkem 54 stran.

Prvá část spisku na str. 1—42 poučuje „O pokrmích sprosteho lidu v Bečvářské končině“, druhá, na str. 43—54, méně vydatná a zajímavá, má nadpis: „Spižirna pořadného veskeho hospodaře s lekařskem pohledem na zdrave neb škodlive vlastnosti pokrmuv, od Jozefa Heřmana Gallaše roku 1826 prohlednutá“. Svůj popis venkovské stravy protkává Gallaš, jak patrnou již z nadpisu II. části, poznámkami zdravotnickými, jak jej k tomu jeho povolání lékařské nutkalo¹⁾. Třeba ještě vymezit oblast, již se popis týká; „Bečvářskou končinou“, Pobečvím, nepochyběně jejen Hranicko. Jistě to nejsou vzdálené horské vsi a dokonce chudé odlehlé sámoty: Gallaš sám cest po Valašsku nekonal — nepopisuje jich, ač dovedl psát o takové „landpartii“ jako o výletě na Helfenštýn — zpráv přímých tedy o valašském živobytí neměl. Ve svých popisech valašských salašáků spolehlá pak na zpravodaje, jež jmenuje; odkazů takových na zpravodaje o zvyčích horalů v tomto spisku není, ba zmínky o pokrmech a nápojích u Valachů jsou tu velmi řídké; není tu ani tolik, co zaznamenává o pokrmech na Valašsku ve VKP., hlavně 266—267, a v QM. II. 252—253. Látka tedy, již sám sebral, týká se, jak řečeno, hlavně Hranicka.

Soustavný výpis stravy selské, podaný v I. části, začíná výčtem polévek (1—6).

Polévky a) postní jsou:

1. vodičková, vařená se soli a něco málo kmínem a máslem;
2. kmínová, voda s kmínem vařená a zasmažená;
3. česneková, podobná předešlé, ale přidáno něco česneku;
4. chlebová n. žebračí: voda vařená s kmínem, česnekiem a cibuli, do níž se něco málo másla a strouhaného chleba zavaří: dle Gallaše je velmi chutná a zdravá;

¹⁾ Jak vzdálen byl Gallaš poesie, patrnou z toho, že tato svá gastronomická pozorování a napomenutí, jak již podotčeno, také veršoval; dálo se tak ostatně již dříve, jak svědčí podobné verše v Tomsově „Böhm. Sprachlehre“ 1782, 422—423.

5. zelnáčka (či spíše zelňáčka): kmínová se zelnou vodou;

6. syrovátková: zasmažená čerstvá, s kmínem vařená syrovátky; Gallaš soudí, že je to polévka zdravá, ze zakysané syrovátky ale pro slabé žaludky nezdravá;

7. podmáslová: s kmínem vařené a něco málo máslem omaštěné podmásli; dle Gallaše je to polévka chutná a zdravá;

8. mlíčná: s petrželím zavařené a máslem omaštěné mléko;

9. petrželná: s petrželím a s trohou cibule vařená a zasmažená voda; obě tyto polévky pokládá Gallaš za zdravé;

10. smetanová: připravuje se jako polévka mléčná, je však prý pro slabé žaludky těžká;

11. kroupová: s vodou a mlékem vařené kroupy, s přídavkem něco málo petrželného kořene a másla; je polévka zdravá;

12. lámanková, 13. po hanská, 14. tatarková, 15. prosná neb chudačka vaří se jako kroupová;

16. moučná n. šlichtová: jako předešlé, „jen s něco malo zaklochněne (= zaklochané) mouky; pro šlemovité žaludky nezdravá“;

17. hrachová: a) z vařeného hrachu, s něco málo petrželi a pak se zasmaží; je příliš silná a „duje“; b) z vařeného a rozetřeného hrachu; ostatek příprava i účinky jako při prvé;

18. čečuvková: z čečovice (čočky) zvařené jako při polévce hrachové, jenže do zasmážky přidáno něco cibule; je těžší než hrachová;

19. fazolová, 20. bobová: obě se připravují jako luštěninové polévkou předešlé; jsou dobré pro mláteč;

21. zemčáčka: z vařených, dobře třených a s cibulkou zasmažených bramborů; zdravá;

22. hubná: z vařených čerstvých neb suchých hub; zasmažuje se s cibulkou; dle Gallaše je velmi chutná, ale ne příliš zdravá;

23. žemličná: ze strouhané žemličky, s něco málo petrželím a máslem; polévka prý zdravá;

24. trnková: s trohou ve vodě zavařených a potom zasmažených suchých trnek; jest oblíbena u horáků, zvl. Němců v Kravařsku („v Kravské krajince“);

25. kapaná: s petrželnými kořínky vařená voda, do níž se vejce s moukou a máslem „střepané“ „zakapuje“; velmi chutná a zdravá;

26.¹⁾ pivná sprostá: s kmínem a česnekem zavařené pivo; dle Gallaše polévka zdravá;

27. pivná sladká, t. j. pivo s trohou smetany neb dobrého mléka svařené a se „žultkem“ a s cukrem neb také medem zavařené, jest obyčejné lékařství veského lidu v kašli a chrapotě;

28. o h a r k o v á: strojí se jako zelňáčka (č. 5), je však mnohem chutnější než zelňáčka;

29. vinná; je jen pro nemocné; sprostý lid dává do ní velmi mnoho smetany a koření.

Čísla 1—5, 12, 15, 18, 21, 22 jsou uváděna neb aspoň mají analoga u BD. II. 472 a n.

Polévky b) masité:

1. h o v e z í, 2. t e l e c í, 3. v e p ř o v á, 4. š k o p o v á, 5. u z e n á — jsou vůbec známy a proto Gallaš jen uvádí jich jména;

6. masitá polévka je s l e p i č n á n. k u ř í, do níž se lukše zavařují; na Valašsku slove „kvočka s rezáncami“ dle VKP. 264, 266.

7. z h u s í c h n. k a č e n í c h d r o b k ú; bývá zasmažena;

8. o v a r o v á: masná voda, v níž se vepřové vnitřnosti k jitřnicím a pak jitrnice a jelita svařují; dle Gallaše je pro sprostý a pracovitý lid velmi chutná a zdravá;

9. dršťková: zasmažená voda, v níž se dršťky čistě vyprané vařily s petrželnými kořínky; prý pro chudý lid, ba i pro nemocné zdravá a chutná.

Polevák, jak známo, pojedlo se dříve více; bývaly i snídani a večeří. Také Gallaš ještě snídával a večeřival, jak se zdá, pravidelně polévku²⁾.

Po polévkách vypisují se „p o k r m o v é z e z r n“ (6—7):

1. „k a s a“ p r o s n á, 2. b e r o v á, 3. p o h a n s k á, 4. k r o u p o v á, 5. k r u p i č n á³⁾ 6. z t a t a r k y n. k r u p i c e p o h a n č n é — všecky s vodou neb mlékem; 7. z l a m a n k y nebo šrotovaného ječmene; 8. r ý ž o v á: s mlékem nebo vodou; dává se jen někdy nemocným; 9. h r a c h o v á: „s vodou vařeny a zasmaženy“ [hrách sc.]; 10. č e č o v i č n á, připravovaná jako hra-

¹⁾ Č. 26—29 připsána dodatkom po polévkách masitých.

²⁾ MPS. 105, 141, 181.

³⁾ Rkp.: [kaša . . .] krupica[!].

chová, jenž do zasmážky dává se něco cibulky; 11. „m a s n y“ (m. mastný) bob; 12. „m a s n e“ fazole; 13. p u č a l k a z hrachu; jídá se suchá a hodně pepřená v půstě; 14. č e č o v i c e s o c t e m, česnekem a cibulí; jídá se v půstě studená; podobně 15. b o b a 16. f a z o l e.

Po pokrmech ze zrn je kapitola „Pokrmové mouční“.

Pokrmy m o u č n é jsou a) p e č e n é (7—11). Jsou to:

1. c h l é b „režný“ (žitný) černý neb také výražkový; 2. ječný: zřídka jen z ječné mouky; obyčejně ječná mouka se míchá s žitnou (režnou); 3. ovesný: ten jedí chudí Valaši a němečtí horáci; 4. pohanský neb tak řečené „pagače“, Valachům obyčejný; 5. z režné mouky a „kobzolů“ (bramborů); 6. z hrachu a režné mouky; 7. z turkyně a režné neb pšeničné mouky; 8. o s u c h y, t. koláče z režné mouky, kmínem a solí posypané a pak omaštěné, které jídají se obyčejně ještě teplé; dle MM. III. 206 chutná k čerstvým osuchům výborně podmásli; 9. k o l á c e neb v d o l k y z mouky pšeničné: jsou a) nadívány tvarohem („tvarožnici“), trnkami („trnčaci“), rozvářenými suchými hruškami („hruščaky“) neb strouhanou a smaženou mrkví („mrkevníci“), smaženým makem a medem („makevníci“)! správně „makovník“, svr. BD. II. 477), b) po vrchu pomazány těmito omastky, c) „vrchem mazány a v trojno neb čtvero složeny“ (t. ř. „skladanky“); 10. jiný způsob „makovníků“ jest „zavijavy“¹⁾ — pekávají se u bohatších sedláků na hody, svatby, křtiny a úvody. — Selský koláč, poznamenává Gallaš, musí být hezký veliký a tlustě mazán; tvarožníky musí být hodně řafránovány a stokláskou okořeněny. Stokláska vůbec nesmí v koláčích chyběti, mají-li lidu selskému chutnatí; dle Gallaše pomáhá též od obtíží, které by žaludku působilo množství kvasnic, jež lid dává do těsta.

11. Poslední druh pečených jídel moučných je „k r u ž a n e c“, totiž „žitný, mlekiem a kvasnicemi zadělany chleb dlouhého a tlusteho spusobu, jenž se k rozličným jiným pokrmům, vzlaště pak take k jelitam potřebuje“.

b) Druhá skupina jídel moučných jsou pokrmové mouční s m a z e n í (11—12). Mezi ně patří:

1. k o b l i h y, smažené buchetky buď bez nadívky neb nadíté trnkami („koblihy s dušičkou“); dle R. 202 z koblih vřelých bývá těžký snědek;

¹⁾ „Zaviják“ uvádí Bart. na m. uv. z Hané.

2. mezi smažené pokrmy počítá Gallaš neprávem také — buchty — z pšeničného těsta zadělaného s kvasnicemi a mlékem, pečené na másle neb na sádle v „babuvce“, prázdné nebo s nádívou jako koláče neb hrozinkami promíšené, oblibené stejně jako vdolky; konečně

3. mají tu místo „chudí rytíři“, totiž „bělka aneb kružanec rozdrobeny na větší kuse, mlekiem neb smetanou polety a při-smažený a pak tvaružkem posypany aneb trnkama popluskaný“; dle Gallaše jsou „chudí rytíři“ zdravější než jiné selské „pečení a smažení“.

c) „Pokrmové mouční vaření“ (18—18) jsou:

1. šišky neb knedle: vodou neb mlékem zadělané těsto, někde s přimichaným smaženým kružancem nebo vepřovými oškvarky, vařené ve vodě a omaštěné máslem neb sádlem. Sedláči a jiní prostí lidé jedí je tím raději, čím jsou těžší. Někteří je jídají s vařeným mlékem; němečtí horáci je jídají se zelím nebo se „žlutou máčkou (Gala tunka)“. K vařeným pokrmům moučným patří dále

2. kousky neb klocky: „tuho vyvalene, sproste, s vodou zadělané těsto z žitne neb režne mouky, kteréž se na male drobky rozkrajene ve vodě vaří a pak z vody vybere, maslem neb sadlem omasti a tvaružkem posype“;

3. lukše t. j. nudle, vařené ve vodě nebo v mléku, pak něco málo přísmážené nebo polité vřelým máslem a posyané strouhaným tvaružkem nebo (u bohatších sedláků) strouhaným perníkem;

4. pěry: buchetky prázdné neb nadívané, z těsta zadělaného mlékem a kvasnicemi¹⁾, pečené ve vymaštěném rendlíku; jedí se s teplým mlékem;

5. netýja: „s mlekiem vařena prosna aneb berova kaša, kteráž se v dědinach žitnou mukou zasype a na tuho vyvarí, pak na kousky roztrha, maslem neb sadlem vřelým omasti a strouhaným tvaružkem aneb perníkem posype“;

6. tašky: „žitne, tenko sice, ne však tak tuho vyvalene těsto, kteréž se trnkama naděje aneb take smaženou krupicou s cibulkou posype, složi a v tašky na čtyry prsty široke nařeže, —

¹⁾ Na Brněnsku připravují pěry jinak. Ostatek patrně, že nepatří sem, nýbrž mezi jídla pečená.

stlači a ve vodě uvařené na misi vřelým maslem poleje a perníkem aneb tvaružkem posype¹⁾;

7. 2.) zadrobky: těsto zadělané s vejci zhnète se trochu v rukou, rozdrobi, zavaří ve vodě nebo v mléku na způsob kaše, pak po vrchu máslem rozpouštěným mastí; je to pokrm zdravý, lukším podobný;

8. drobance nebo strouhanka: z lukšového, dobře na tuho vyhněteného a ustrouhaného těsta; zavařují se do polévky hovězí nebo jiné jako lukše nebo připravují se s mlékem na způsob kaše jako zádrobký.

Další skupina jídel má společný nadpis „Pokrmové z bylin a z jejich kořenů“ (18—21). Uvádějí se tu:

1. sladké zeli — zasmažené; 2. kyselé zeli — zasmažené, obyčejně s vepřovými oškvarky; 3. kyselé zeli nevařené, omaštěné lněným olejem — jídavaji je chudi a pobožní lidé postíce se; 4. zelné nalistníky: „z ovařeného neb zpařeného zelného listi, do nějž se něco prosne kaše aneb krupice zavije a na rendliku buďto jenom v mleku opaří³⁾ aneb také potom něco při-smaží“; 5. sladké zeli s prosnou kaší v mléku neb jen ve vodě vařené, pak máslem neb sádlem horkým polité; 6. „kelrub“, 7. kvačka neb cukrová řepa, 8. vodní řepa, 9. mrkev — vše vařeno, zasmaženo, se špekem neb máslem. K řepám sedláči⁴⁾ rádi tučné vepřové neb uzené.

Jako čís. 10. této skupiny uvádějí se „zemské jablka neb k o b z o l e“, „zemčaky“, hlavní potrava chudého lidu. a) Vaří se „sprosto“ ve vodě, přináší se neoloupány na stůl a jedí se nemastné se solí („zemčaky v mundufe“, dle VA. 133 jsou „zemčata v munduře“ jídlo chudáků); b) vaří se s kmínem a solí a jedí se nemastné nebo namazány máslem nebo c) povidly; d)⁵⁾ rozkrajují se na koláčky a koláčky ty polévají se rozpouštěným máslem nebo špekem; e) jedí se s petrželnou omáčkou; f) s kyselou smetanovou neb jinou omáčkou; g) také se pekou v popelu (chutnají jako kaštany) a prý ještě bůh ví jak si je selský lid připravuje.

¹⁾ Rkp. chybň: posypau.

²⁾ Č. 7. a 8. připsána na zvláštní vložený list.

³⁾ Nezřetelnou.

⁴⁾ Dle R. 199 n. také k zeli; rýmuje tu Gallaš: Zeli sobě každy chvali, když se tučny vepř v něm valí.

⁵⁾ Misto u Gallaše chybň napsáno.

Počátek pěstění bramborů na Hranicku klade Gallaš k 1772 nebo 1773.¹⁾ Toho totiž roku potomní tchán Gallašův Karel Andrla, hranický měšťan a „velmi výborný hospodář“, začal první sázeti na Hranicku brambory, dostav je ze Slezska, jak vypravoval Gallašovi jeho otec, jenž dostal je zase od Andrla. Bezpochyby, že vedle poučení o pěstění bramborů vydaného mor. guberniem 22./IV. 1771 přispěla k tomu hladová léta 1771 a 1772; ostatně do Čech a Moravy, zejména do hornatých jejich krajin pohraničních, pronikaly brambory porůznu již dříve, v 1. pol. stol. XVIII²⁾. Známo, že bylo jim překonávat p ř e d s u d k y nejrozmanitější. Také na Hranicku sázeli je tenkrát jen jakožto dobrou píci pro dobytek; jisti jich nechtěli ošklivice si je proto, „že jim jakýsi kněz pravil, že toto zemske ovoci Martinovi Lutrovi z hlavy³⁾ vyrostlo“; pro tento původ, říkali lidé, ovoce to „od katoliků bez ourazu božího potřebovano byti nemuze“⁴⁾. Gallaš z této pověry vysuzuje silu nenávisti k lutherskému náboženství. Pověra ta zdržovala od požívání bramborů až do r. 1790; toho roku se naučili na Hranicku jisti brambory od vojska, které tu polem leželo⁵⁾. V půlstoletí však od svého přinesení, jak vidno z Gallašovy Bromatologie a známo také odjinud, zdomácněly tu úplně a lid přivykl jim tak, že staly se rozmanitě upravovanými potravou obecně známou a chudině docela hlavní.

Posléze 11. ve skupinu jídel právě vypisovanou Gallaš včítávařená a zasmažená ja blka a hrusky. Chudi jedi ovoce vařené, moukou zaklochané, bez mastnoty.

V obou oddilech následujících, jednajících o pokrmích masitých (22—25) a o nápojích (26—42), Gallaš opouští dosavadní plán svůj, sestaviti jakousi kuchařskou knihu z popisu jídel na Valašsku obvyklých, a zapisuje jen některá, ovšem zají-

¹⁾ 1. datum je v PMH. III. 4, 24, druhé ve FP. 173. Vypravování obou textů se dílem kryje, dílem doplňuje.

²⁾ Srov. d'Elvert, Die Culturfortschriffe Mährens und Oesterreichisch-Schlesiens, besonders im Landbaue u. in der Industrie, während der letzten hundert Jahre, 1854 (Schr. VIII., str. 52 a n.); týž, Notizen-Blatt 1876, str. 3., kde i další literatura, srov. i Schr. XX. 204.

³⁾ Tak FP., PMH.: z mozku.

⁴⁾ PMH. na m. uv.

⁵⁾ FP. 173, srov. PMH.III. 4,24 a n.

mavá, pozorování o oblibě a rozšíření jednotlivých zbývajících potravin a nápojů.

Ale než ještě tyto poznámky podám, zdá se mi užitečné, vypsat z pečlivého Gallašova přírodopisného výličení Hranic a jich okoli ve FP. 69—98 to, co se látky naší týče. Dobytka hovězí dle tohoto výpisu z r. 1822 šlechtí se den ode dne dovozem švýcarských a tyrolských krav. Tak koupili si dva Hraničané po švýcarské kravě, jeden za 1200 zl., druhý za 1000 zl. V městě chováno přes 400 krav, krom toho ve 2 panských kravinech 80. Ovec, většinou vlašských a španělských, chováno velmi mnoho při dvořích, při městě chovají je jen řezníci, na maso, ale dost hojně mnozi. Za to je málo koz při městě a žádná ve dvořích. Gallaš se přimlouvá za jich chov. Vepřového dobytka na plemeno chováno ve městě málo, za to vice na dědinách, protože „salatka“ se dobrě prodájí na trhu. V městě se vepřového masa spotřebuje mnoho, jež v oblibě i u židů za dob těch, a proto se řezaných kanců přihraných odjinud koupí mnoho. Králiči jsou hojně chováni ve městě i na dědinách a své milovníky má i mořské prasátko. Z drůbeže chovány slepice rozmanitého druhu, morák, husa, kachna, holub (holubů mají některí hraničtí měšťané přes 60, i 80 páru), dříve a snad i za dob Gallašových též perlička („perlová slepice“); páv chován býval někde pro rozkoš. Panský zahradník, člověk zcestovalý, chovával i želvy a drahou prodával mnichům; jiný zase Hraničan, kupec, „před paru lety“ začal chovati „pokrmní aneb vinohradské“ šneky (*helix pomatia*), ale s malým zdarem. Ze zvěře uvádí Gallaš jelena, dosti již vzácného, a hojněho naproti tomu zajice; před 50 lety v lese helštýnském nechyběly ani divoké svině. Jezevec v době Gallašově nebyl ještě tuze vzácný. Gallaš z vypravování předků také naznamenává, že v lesích helfštýnských byl viděván i zubr; nevěřím však, že by vypravovatelé měli k té zprávě podkladem tradici, natož autopsii. Také medvědi tlapa labužníku tehdejšímu mohla být jen nejvzácnější lahůdkou. Byli medvědi — jako vlci — tou dobou řídkými hostmi východní Moravy; přicházívali do Hranicka z vysokých Karpat. R. 1822 byl jeden postřelen na panství meziříčském. V lesích helštýnských dříve, před 40 lety, bylo často slyšet „divokého kohouta“ (tetřeva); dosud je tam tetřívek. V lesích je ovšem i divoký holub, velký i malý; nechybí pak ani vodní ptactvo. Ryb je dost ve Veličce a

v Ludini nebyvali vzácní pstruzi; v Bečvě chycen jednou sumec přes centnýr těžký, jak slyšel Gallaš; dříve bývalo též mnoho a velikých raků v řekách a potocích.

Masa rozmanitého mělo tedy město i okoli hranické dosti.

Nyní poznámky Bromatologie o pokrmich masitých!

V XVIII. století selský lid, zvláště chudý, jídal málo masa.

Hovězinu možní soudlící mívali jen v neděli, lidé chudobnější jen v hody a úročité svátky.

K hodům si koupila a pokrmila obec jalovici (slula „hodulena“¹⁾) nebo býka, obyčejně starého, „rozběhaného“ — maso z něho nebylo valnou pochoutkou a bylo na ně potřeba dobrých selských zubů a zdravého selského žaludku, nebyl-li býk dříve vykrmen výpalky u žida.

Prostí lidé jídali hovězí s kyselou omáčkou.

Teletina bývala v dědincích ještě vzácnější, poněvadž telata prodávána byla řezníkům. V postě byl „funt“ telecího ve městě za 2 krejcare a to je ještě málokdo jídaval, leda nemocní, poněvadž do r. 1780 katolici se přísně postívali. Tak rodiče Gallašovi postívali se nejen v pátek, než i ve středu (MVB. IV. 14) a po celý půst ani v neděli nejedli masa. Úpadek postů Gallaš přičítá éře osvícenské a bojuje proti němu epigramem: Když lekař radi k střídmosti, kdož tou radu haní? Když cirkev chce, ať se postí v tom smyslu křesťaní, aby zachovali zdraví a spasili duši, „To jest nesmyslnost“, pravi bezbožní padouši (KZ. 537 = MM. 141.)

Také skopovina málo jídavána dříve proti době, v níž Gallaš poznámky své píše, kdy pro vlnu se chová více ovcí.

(Dokončení příště.)

¹⁾ Srov. „hodula“ = ovce, již si při kravách vypasou pasáci (k hodům) M. Václavek, Dějiny m. Vsetina 370.

Výpis archivu Napajedelského.

Učenil Petr Tesař, farář tlumačovský.
(Pokračování.)

1695 července 3. v Kvítkovicích. Tyž Fr. Frid. Ron z Ronova žaluje hejtmanu Napajedelskému, že Ondra Pospíšil zbil jeho děvečku, když pro vodu ke studni šla, tak, že jí z úst i nosu krev tekla. Na její pokřík že vstal s lože a vyšel ven, tu však tyž Pospíšil mu nadal: „Což se ty sak . . . domníváš, že já před tebou klobouk smékáti budu, ohral bych tebe, pod sem blížej, hned tebou ty sakr . . . suchý tu příkopu zamlátím, však jsi komisárem, proč lúček neobjízdás!“ Žádá jeho potrestání a satisfakci (orig. něm.) . . . VI. 322.

(?) 1695 bez data. — Zástupec Rottalův žádá úřad zemských desk, aby vyřídil jeho žádost dne 29. předešlého měsíce podanou in puncto právní excepce, která posud vyřízena není (koncept něm.) . . . VI. 323.

1695 července 9. v Koryčanech. Komisař p. Gabriel Fr. z Horky a Vilém svob. p. z Knodtu oznamují Janu Chrišt. hr. z Rottalu, že komise v příčině sporu o hranice a jiné s opatem Velehr. odbývati se bude 18. července o 6. hod. ráno na místě sporném, p. hrabě má se osobně dostavit a neb svého splnomocnence vyslati (orig. něm. a 2 přepisy) . . . VI. 324.

1695 července 16. ve Vídni. Jan Chr. hr. z Rottalu píše z Vídni svému zástupci, že pro rozvodnění Dunaje a stržení mostního velkého krákorce neobdržel ani písmenky o tom, že 18. července má se odbývati komise; sám že k ní dojeti nemůže a k informování splnomocnence že již času není, proto má proti odbývání komise podat rekurs (orig. něm.) . . . VI. 325.

1695 července 20. ve Vídni. Tyž témuž píše, že obdržel zprávu o odložení komise na den 26. července, že však pro něho i tento termín jest krátký, aby žádal o jeho prodloužení do doby, kdy on bude v Holešově, a aby do té doby listinu r. 1550 v úterý po květné neděli v městě Kroměříži vydanou a na svobody Velehradské se potahující vyhledal (orig. něm.) VI. 326.

1695 bez data. — Tyž témuž o rozličných věcech: že dne 25. t. m. zasláné punktace nemůže upotřebiti, ale že příští poštu chce dátí satisfakci; že výnos krajského hejtmana měl mu býti s posledním psaním zaslán, že se však na to

Z Gallašovy literární pozůstalosti.

Výpisy a poznámky. Podává St. Souček.

(Dokončení.)

V době Gallašově spíše se zabíl kus skopového dobytka u možného sedláka a snídli se pečen (s mnoha česnekem, sic by nechutnal sedláku) nebo s nějakou omáčkou připraven.

Nejvíce za těch dob se pojedlo v dědinách i městech v provincii. I nejhudobnější hofer aspoň jednoho vepře si do roka vykrmil a smutno tam, kde ani jednou do roka neměli „šperků“. Nejlepší mastnotou byl a dosud je prostým lidem špek a sádlo, nejlepší lahůdkou jitrnice, jelita a klobásy, ovšem hodně pepřené. Jelita byla kolikerá: s kružancem nebo žemličkou, s lamankou, s kroupami a s „pohanskou kaší“.

Výpis Gallašův není úplný. Abych z něho samého uvedl doklady tohoto tvrzení, neuvádí tu trdelníků a řezanců, o nichž v R. 199 a n. rýmuje: „koblihy a trdelníky jsou pokrm pro řemeslníky. Rezancu s kvačkou dej slabým, sešlym staří¹⁾ a churavym.“ Ani neudáno vždy, co kdy, kde a pro koho se strojí, nedoplňen popis selského kuchařského umění na Valašsku zapsáním jídelních listků, zobrazujících bydla různých vrstev ohylvatelská, ač i o tom by bylo co pověděti a Gallaš sám by by mohl o tom něco říci; rýmujeť v R. na m. uv.: „Učenemu stroj zvěřinu, pacholkovi uzeninu! Mlatec hrachem a šiškami krm a pana kuruptvami!“ Také z MM. leccos bližšího a přecé ještě ne dosti určitého zvírádáme. Jeho rolník k jídlu mívá chléb²⁾, kyšku a vdolky, kaši, kobzole³⁾ (MM. 42); „z hráchu a kobzoli másných(!) jen se soli⁴⁾ nenapíná, ano ani z zeli“ (MM. 78), „režný chléb, buchty, masná krupice,

¹⁾ U Gallaše fem. stař.

²⁾ Zvláště měkký, srov. MM. 78.

³⁾ „To sili pacholky po práci z pole“, to „vicej jim sily zajisté dodává než aby pili kafé a lahůdky tučné jídali, z nichžto mldé žaludky páni dostali.“

⁴⁾ „Masných jen se soli“ = omaštěných jen soli, jen osolených.

kyselé mléko, pagáče jdou mu více k duhu než panská kuchyně“ (MM. 193); přeje si miti „v sklepě mléka plné látky k obživě pracné čeládky“ (MM. 182), dává žencům k večeři mléko, kasí (MM. 200); pšenice „po vítce[!] si k neděli měřičku“ semele „na makovníky, buchty, šišky a zelníky“ (MM. 227). Jeho domácnost potřebuje vajec na „lukše, lívance, buchty, koláče, drobance“ (MM. 193), v jeho domácnosti se z pšeničné mouky „koláče pečou na svátky, makovníky, pagače, buchty na sňatky, bez ní nejsou žádné hody, svadby a ženské úvody“.

Gallašův popis není určitý, necharakterisuje s dostatek kuchyně selské proti kuchyni panské, neudávaje, kdy a jak často se něco v selské kuchyni strojí. Vždyť některá z jídel jím uvedených nacházíme také v panských kuchyních. Tak hned za uvedeným právě místem pokračuje: „A Bůh ví jakých jídel panstí kuchaří podlé kumstu pravidel z pšenice vaří: lukši a masných lívanců, pašték, oplatků, drobanců, tašek, božich milosti a trdelníků a cukrových lahůdeček“ (MM. 226).

Leccos také, co ze vsi pochází, je charakteristické pro kuchyni městskou, ne selskou. Tak správně rýmuje: „Z vsi pocházejí: kuřata, husy, kačeny, selata, moráci, tučné holuby(!) pro nádherných panů huby, kozlata, skopci, telata, zajic, zvěř, tučná jehnata, s vepřovinou hovězina a i mnohá pečeň jiná. Kdož sejry, máslo působí, leč sprostné sedlské roby? Kdož do měst nosí smetanu a sladkou ovocnou manu?“ (MM. 180).

Nikde nic nevykládáno ze svých příčin, neshledány podobnosti atd. — patrno: k vědeckosti spisek Gallašův má ještě dále než k vypracovanosti a úplnosti.

Jak strojilo a jedlo se tou dobou na vsech, tak bývalo skoro také u prostých a méně zámožných obyvatelů takového městečka, jaké tou dobou byly Hranice. Ale věc se změnila od 2. poloviny stol. XVIII. do zač. XIX. st. Hranice zbohatly průmyslem, hlavně soukenictvím a barvírstvím, a živým obchodem v suknech, zejména s Uhry. S bohatstvím přišel i luxus. Gallaš zle si naň stěžuje. Dříve, vykládá, dědil ještě vnučka „dědův svateční z holenského soukna zjednany kabat“ a vnučka měla po bábě svatební sukni, „švejcarskou aneb holandskou kromražku“. Dříve „měšťky neopovážily se kromě čepca, šatku a zastérky níc hedbavného, ač velmi lacine bylo, nositi“, majice hedvábné šaty za právo osob šlechtických; jen „nejbohatší

nosily těžky zlatohlav na čepci a na šnorovačkach drahe perle, zlate a stříbrné řetěze na hrdle a na šnorovačkách nic tak velice vzactného nebylo“ — za dob, kdy Gallaš piše své „Památky města Hranic“ (1811), byly už i služky celé v hedvábí. A ty módy potvorné! Ty „kakadusum čili skřítkum“ podobné chocholky, jež „nejen čipri mladoši, nýbrž i muži, duchovní osoby, ba i některi mechem pleštěni starci až k smíchu potvorně vzhůru naježene nosijou!“ Co by jim, hrozí se Gallaš, řekli předkové, co „těm zadu skoro docela oholeným hlavam a napřed v tváři přes oči dolu až k ustam visutym, po cigansku z vlasí¹⁾ natočeným ocas-
kum svojich takměř polu nahých. v jakychžsi ouzkyh hedbav-
nych měšicích vystrojených vnuček, z nichž mnoha v tom jak velice směšnem, tak taky i pohoršlivem stroji snad ani košile na těle nenosi!“ Co by řekli povalování po měkkých sofách, shlédání v draho okrášlených velkých zreadlách, co stkvostným hodům, co tomu, že „kasiny a bale“ slaví, při víně celé noči karbaní a prohrávají nezřídka i přes 300 zl.!

Nedivno, že i strava zpanštěla. Kdežto dříve i nejmožnější lidé za vděk vzali česnekovou nebo pivnou polévkou, stýská si Gallaš, že za jeho doby mají hraničtí řemeslnici na panských lahůdkách „smlsené huby“ (PMH. I. 36) a někteří lidé z mlsnosti, ne z lékařského nařízení, jědí i psy a kočky. Kočky prý se naučili lidé jísti ve Vlaších a Francouzích. Gallaš, ježto se rozmáhají náramně myši, přimlouvá se za zemský zákaz požívání koček (FP. 72, 73). Gallaš s tímto zmohlým luxusem spojuje vyskýtání se nemoci a brzkou smrt; z poživačnosti pak zvláště vyvozuje „samovražedlictví“²⁾.

Jako vytýká měšanům své doby vybíravost v jidle, tak také dříve nebývalé požívání slivovice, kávy, čokolády, vlaské rosolky, punče a j. palčivých cizozemských nápojů³⁾; ano dle Bromatologie 26 mnozí měšané, zvláště ti, co živili se obchodem do Uher a jinam, měli sklepy opatřeny nejen sprostým moravským⁴⁾, rakouským a uherským vinem než i samotokem („výborem aneb vyražným vínem“, Ausbruch).

¹⁾ Rkp. z vlasů; vlasí m. vlasí — gen. plur. m. vlasů.

²⁾ K celému místu srov. PMH. I. 64—69, FP. 40.

³⁾ PMH. I. 66.

⁴⁾ Bzeneckému a blatenickému vinu věnuje Gallaš 2 popěvky s nadpisem „Národní“ R. 237.

Naproti tomu dle Bromatologie u chudších rolníků a řemeslníků jediným nápojem je voda — není-li co jiného, třeba dodati, abychom překlenuli rozpor tohoto tvrzení s dalším líčením kořalečního moru. Kdo může žízeň uhasit mlékem nebo kyškou, má prý se za šťastnějšího než boháč, jenž „starého bzence¹⁾ aneb budínského vína požívá“, poznamenává idyllism Gallašův. Že mléko sladké i kyška byly nejen nápojem lidu venkovskému milým, než i podstatnou části jeho stravy jako dosud, toho uvedeny některé doklady již výše při jiné příležitosti a věc ta se ostatek rozumí sama znalci venkova. Smetana jako dosud se zajisté ztloukla a ze vsi bližších městů prodala do měst. Pivo neb víno pije selský neb prostý řemeslník z kraje, kde víno se nerodí, jen v hospodě. V kraji vínorodém pívají obyčejně víno mladé, ale to chlapem, jenž se jím něco málo „počastoval“, uhodí o zem. Na Hané je pivo výborné, zvláště slavonínské, „z žita neb pšenice“ vařené, velmi silné a lahodné. Jinde, zvláště v pivovarech pronajatých židům, bývá pivo zklohněno lecjakou míchaninou, chvojkou a jinými jedovatými opoujícími hylinami a zrny, nemůže se proto ani rádne vyčistiti, ani dlouho držeti, brzy zkvasí a pijanům přináší rozličné nemoci, jichž nedovedou vyzkoumati ani zkušení lékaři. Valaši nemilují piva, libuji si více ve víně, zvláště červeném; z červeného vína, říkají prý, kvetou chlapovi a děvčeti lička jako růžička. Víno nejvíce jim chutná při dudách; proto také šenkují je gajdoši, ale jen ve svátky, když se u nich sešla mladá chasa. Gallaš tu mate si bezpochyby Valachy se Slováky. Že by bylo kdy víno obyčejným a oblíbeným nápojem Valašska, většinou málo zámožného, není jinak dosvědčeno ani pravděpodobno. K tvrzení jeho o oblíbě červeného vína na Valašsku, vyskytujícímu se též ve VKP. 262, snad jej svedla, domněle valašská píseň „Červené vinečko“. Dle uv. m. VKP. milují Valaši však také kořalku; není však prý mezi nimi tak velikých a ohavných ožralců jako jinde, aspoň ne tolík — ctnost z nouze.

Na salaších pívají vodu a žinčici neb syrovátku z ovčího a kozího mléka; žinčice, říkají, uzdraví člověku plíce, byť i polovic jich „shnilých“ měl. To dle Gallaše je pletka sic, ale zdravá žinčice prý je. Gallaš ví také,²⁾ že salašáci ji pívají z dřevěné nádoby zvláště, čerpáku. Mléko, podmásli, syrovátku jsou nápoje selské, zvláště na horách mezi Němcí.

¹⁾ Bzeneckého vína.

²⁾ MM. III. 349 v skladbě „Toužení po pokoji. Parafrase Tibullove Elegie.“

Pivo z planých neb zahradních sušených hrušek a jablek či t. r. „štípkové víno neb pivo“ pivají chudí lidé místo vína. Mívá dobrou chut, hasí žízeň, ale větší napítí způsobuje snadno „moření břicha“. Za časů Gallašových začínají si venkovští hospodáři tlačit vino ovocné¹⁾). Tak jeden si ho natlačil 32 vědra za rok. Vino z pláňat je „řeznější“ a libeznější, ale dělá i více kyselice v žaludku.

Kořalka bývala dřív jen lékařstvím, za časů Gallašových pijí mladi i staří již po žejdlících i nejsilnější kořalky, rosolky hřebičkové.

Z Gallašova neurčitého „dříve“ nelze ovšem uhodnouti, které doby jeho chvála se týká, a nemohu ani rozhodnouti, není-li jí též víno obvyklé u něho vychvalování zašlých, zlatých časů, takové, jaké hledic ke zprávám Gallašovým a jiným faktům shledáváme u Václavkova „starého Vsacana“²⁾, dle něhož kořalka „v čas poddanství“ byla jen lékem od bolení břicha a více se ji vypilo jen na hody.³⁾

Z dokladů snesených Elvertem⁴⁾ je jistlo, že již v XVI. stol. pijí kořalky se šíří po zemích rakouských a v XVII. stol. že je již obyčejem. Aspoň při Hanáčích XVIII. stol. dosvědčují nemirné pijí kořalky M. Schimek⁵⁾ (Nach ihrer Art leben sie sehr schwelgerisch. Bier und Brantwein lieben sie bis zur Uebermasz") a veselé písni Kujžníkovy.⁶⁾

Za to druhá část zprávy Gallašovy o kořalečním moru ve východní Moravě za jeho dob (tedy ještě „v čas poddanství“) je smutnou pravdou. Jungmann⁷⁾ uvádí z let 1838—1846 7 spisů proti kořalci, jeden za tu dobu vyšly v 5 vydáních. K tomu nutno ještě dodati spisy proti zlu tomu na Slovensku se objevivší od Andrášika, Aug. H. Skultétyho, Julia Plošice (Hurban uveden u Jungmanna),

¹⁾ Patrně totéž, co shora štípkové víno.

²⁾ M. Václavek, Dějiny města Vsetina 1901, 352.

³⁾ T. 370.

⁴⁾ Chr. d'Elvert, Zur Culturgeschichte Mährens u. Oest. Schlesien, 3. Theil. (Schr. XIX. 1870) str. 516 a n.

⁵⁾ „Von den Hanacken in Mähren“ v Schlözerově „Briefwechsel“ VII. díl 40. seš. z r. 1780. Šimkův článek je vlastně plagiatem z Filipa Friebecka.

⁶⁾ MM. 414 a zvl. 415.

⁷⁾ 2VI. 1206 a n.

kázání M. M. Hodži a K. Kuzmányho¹⁾, písni proti kořalce²⁾, působení časopisů, n. př. Dieblova „Moravsko-slezského časopisu pro lid“ na Moravě, a knih lidu určených, n. př. Fryčajem zdělaného „Zrcadla výborného sedlského obecování . . .“

Ostatně literaturu proti pijanství obrácenou chystal se i Gallaš rozmnožiti otiskem řeči sv. Augustina o opilství a některých jiných jeho průpovědi o též předmětě, ale na vydání tohoto díla, jako jiných Gallašových nedošlo³⁾.

Tato literatura, jež nepřestává ani po té, vyrůstá z ruchu protikořalečního zvláště mocného v 4. a 5. desítkách stol. XIX.. hlavně přičiněním kněžstva, a zas ovšem naň působí. Tou dobou po příkladě slezském a haličském (a původně Spoj. států severoamer.) i u nás ujímají se spolky středmosti vedené duchovními a boj jimi podniknutý podporují světské a duchovní vrchnosti⁴⁾, i publicistika přinášející hojně zpráv o hnutí tom (Č. Včela, Květy

¹⁾ Uved. v Květech 1846, str. 207. Pro sousední Těšinsko upravil a vydal zpracování Zschokkeovy „Branntweinpest“ český a polský spisovatel Jan Winkler. „Zaraza gorzałki . . .“ 1844 (viz J. Londzin, Bibliografia druków polskich [správně též českých a německých v Těšinsku vyšlých a jeho se týkajících] w Księstwie Cieszyńskiem, IX. sprawozdanie e. k. gimn. pol. w Cieszynie 1903/4 s. v. J. Winkler, a Jahrbücher für slaw. Litt., Kunst u. Wiss. III. 1845, 166; t. IV. 1846, bibl. IX. 43).

²⁾ Zmínka od B. K[uldy] v dopise „Z Brna“, Květy 1845, str. 178 č. 44 3/VI.

³⁾ Je zachována ve 2 rkp., rajhradském O.21 (sešitu o 34 str. nesoucím titul „Swatého Aurelia Augustyna By Skupa Hyponenskeho Otce Cyrkevnjho Řeč o Ožralftw s Přidavkem nekterych z gego ginych duchownich spisu o temž mravnym necudu wytaženych propowedj. Od Jozefa Heřmana Agapita Gallafše“) a v rkp. hist. stat. sekce 211 e), cihlově brošovaném, s 53 str. 4° popsaným majicím titulskoro týž. Jest to vlastně překlad Vavřince Leonarda Rvačovského, položený jím na závěr pojednání jeho o Ožralci, 4. synu Masopustové. Byl Gallaš Rvačovského „Masopust“ dostal k přečtení od jednoho milovníka staré literatury české a jej si pro jeho „vyborny duchovní a mravní obsah“ tak zamiloval, že z něho mnoho průpovědi přesadil do své „Zahrady křesťanske Mrauromaudrofti“ a přítomnou řeč o ožralství „celou sice, ne však slovutně, dle jeho českého dialektu, nybrž dle moravského mluvení spusobu vypsal a svymi vlastními znamkami semotam rozšířil“, t. j. sesilil svými poznámkami, n. př. o 2 příkladech zlých účinků opilství z lékařské praxe Gallašovy, poznámkou o pijanství Lutherové a posléze sbírkou průpovědi Augustinových o pijanství. — Rkp. rajhradský O. β. 22 s tit. „Hody a Hwafe,“ sešit na popsaných od Gallaše 7 str. 4° obsahující Gallašovy i cizí aforismy o hodování a obžerství, je bez vši pochyby jen část některé z jeho sbírek aforismů.

⁴⁾ B K[ulda] na m. uv. připomíná cirkulár biskupa brněnského 3. IV. 1845 a nařízení kn. Lobkovice, majitele panství velkomeziříčského proti kořalce; na

r. 1845 časté zprávy, Moravia, Jahrbücher f. slaw. Litt., Kunst u. Wiss. III. 1845).

Mocnost toho boje, bohužel, ne trvalého a namnoze nezcela vítězného, svědčí o sile nákazy rozežirající mnohé snahy ušlechtilé a zdržující náš klopotný pokrok.

Gallašova zpráva tedy není přehnána; není zapřísahlym a zásadním nepřitelem lihovinám a možno mu věřiti tu do slova.

Gallaš schvaluje kořalku jen obstárlým lidej, kterým chybí již „přirozená horkost“, a to jen v malých dávkách. Ale za dob jeho už i ženy, které dříve se ji střehly, pívají ji veřejně u kupců v krámě; prý to móda. Nemírně pije ji selský lid z předsudku, že prý chladí kořalka. Škoda na zdraví je tím větší, že židovští palírnici kořalku ostří pepřem, paprikou neb hřebíčkem. Takové kořalky pívají prostí lidé z dědin i měst při úvodech, smlouvách, svatbách a podobných příležitostech.

Pravá čistá slivovice, mírně pita, je zdravější. Ale slivovice z židovských palíren je jen draze placená „ordinární“ neb „volověná“ kořalka, již dostala slivovičnou chut odtud, že v ní možena byla jádra švestková. Patrně pro takovéto neplechy a pro svůj silný antisemitismus Gallaš je proti tomu, by pivovary a pálenky pronajímalý se židům¹⁾.

Medovina („medovička,“ „medek“), dřív oblibená u nás i u Poláků, vyšla z obyčeje; Gallaš byl by rád, kdyby prodej i ostatních nápojů „palčivých“ omezil se na lékárny, ale panstvu a městům běží o příjmy, neváží škody na zdraví a mrvách.

Velice se rozmohla káva, ač teprv na konci XVII. století k nám přišla; pijí ji v době Gallašově i na vsi velké hrnce. Jedna z příčin toho rozšíření jejího je, že ok. r. 1777 duchovní z olomouckého semináře, žáci Blarerovi, počali ji vychvalovati lidu veskemu, by vypudili kořalku. Vskutku „ženské mlsné hubičky“ zvykly kávě — na prospěch hollandským a hamburským kupcům

panství tomto již r. 1844 vrchní kromě 12 výtisků časopisu Dieblova a jiných od duchovenstva schválených knih dal do všech 48 osad představeným po výtisku spisu „Kořaleční mor“ s doložením, aby při sousedském sbromáždění jej čitali. Dopis „Z Velké Meziříče“, Květy 1844, 204.

¹⁾ Tak aspoň odmitavě mluví čl. „Über die Verpachtung der Bräu- und Brantweinhäuser an die Juden. [Hesperus] Juli-Heft 1817. No. 35, Seite 273.“ Gallašův to přispěvek k stejněmennému článku na uv. m. Hesperu, zachovaný mezi podobnými svědectvimi nenávisti Gallašovy k Židům a jinými kusy v SVN.

— ale mužští zůstali při kořalce. Jak spotřeba kávy vzrostla, ukazují data. Za celý r. 1772 jediný hranický kramář nevyprodal ani 3 centnéřů kávy a 5 centnéřů cukru; r. 1798 nestačilo jednomu hranickému kupci 30 centnéřů kávy a 40 centnéřů cukru a druhý prodal nemnoho méně. Tak spotřebovalo se na Hranicku ročně okolo 60 centnéřů kávy mimo to, co podloudně ji prošlo sem z Pruska. Nápoji tomu, nervy dráždicímu a oslabujícímu Gallaš přičítá nemoci dříve na vši neznámé: „pary (vapores), zlatou žilu, plílišný tok krvě měsičný, zarmutek a malomyslnost, ouzkostlivost srdce a drkotiny rukou“ a jiné neduhy zpanštělých lidí. Z kávy a palčivých nápojů rozmáhá se snad i „skřítek“¹⁾; aspoň polští lékaři Gallaši jistili, že bývá shledáván u lidí pijících silnou kořalku a „medek“ (medovinu) a oddaných chlípnosti.

Všechny ty zlé obyčeje šíří se i mezi sprostým lidem veským. Do palírny k židovi chodí, ano rodiči jsou voděni i „pohounci“ a malá děvčata a ze vsi mizejí střídmost a prostota vychvalované moralisty („mravečníky“). Ale už i z Gallašova stesku po zanikání vesnické idilly — ovšem domnělé — vidno, že nebyla bez poskrvny; zmiňujeť se o „rozbouchaných chlapich a robach, jenž v hody toho do sebe prali, že prstem dosáhnout mohli;“ a tak že bývalo ve vsech bohatších a u zámožnějších sedláků, k tomu doklady z Hané, třeba zkarikovanými přispívají veselé verše Kužnikovy, otištěné v MM.

II. díl. Bromatologie, „Spižírna pořádného veského hospodáře“ (43—54) je málo vydatný a není ani zcela vypracován.

Po radě o zařízení špižíry suché a provětratelné Gallaš začíná vyčet potravin, jež hospodář dobrý si může opatřit na svém poli, v zelnici, štěpnici a na dvoře. Ale ze 4 dílů, v něž látka rozdělena (1. obilniny, 2. zeleniny, 3. masa, 4. domácí a krámské koření, olej a ocet), vypracován jen dil 1. V něm je větší odstavec o chlebu dobrém (žitném a režném, zvláště výražkovém, dobře vykysaném, raději tužším, dobře vypečeném a vychladlému) a nezdravém: chléb ještě teplý je nezdravý žaludku, oslabuje dásně, že vypadávají zuby, ženám působí matečné bolesti a bíly

¹⁾ Nemoc vlasů, skroucenina; jiné doklady: „na nesčesané kadeři jest plno skřítek a péří“ MM. 393, „kakadusum éli skřítkum“ podobné chocholky, které nejen mladí než často i staří poč. XIX. stol. „až k smíchu potvorně vzhuru naježene nosíjou“ PMH. I. 66.

tok; chléb měkký a vlnký nadouvá podobně jako chléb nevykysaný; chléb příliš kyselý nebo překvašený dělá zuby štěrbaté a je škodliv náramně hypochondristům. Chléb, v němž se červi již vylehlí, chléb z nedozralého nebo ztuchlého obilí a mouky může způsobiti i nakažlivé nemoci. Jedovatý je chléb z obili, v němž je mnoho stoklas, víčky a zvláště té tak lidem řečené „matky (rohatého zrna režného)¹⁾.

Z obilnin uvádí: otruby pšeničné a žitné, lamanku, kroupy perlové, kaši(!) bezovou, pohanskou, krupičku ťohanskou, také tatarku (pokládají ji teď za plevel nejedlout. j.²⁾), hrách cukrový bílý, hrách cukrový zelený, čečovici malou a velkou neb cypskou(!) fazole bílé perlové, bílé okrouhlé, běležlutavé, bílé pleskaté, bílé bachráče, strakaté malé, turecké neb velké bachráče, vedle nich bob zahradní velký.

Tot obraz o živobytí selském a také městském na Hranicku, jejž mohl jsem sestrojiti z probraných rukopisů Gallašových, zvláště ze spisu výhradně této věci věnovaného.

XII. Z prací přírodopisných.

Gallaš pozoruje také rád přírodu a budoucí historik Hranic s prospěchem použije jeho popisů přírody na Hranicku v čís. 1. a 2. ze spisu tuto vyčtených:

1. „Jozefa Heřmana Agapita Galaffe Fyzycke Pamatky Mesta Hranic a geho Okolj od Roku 1169 až do naffich čafů se wítahugicy.“ Rkp. Fr. Mus. č. 288, vázaný, o 236 str. 4° textu, s mapou hranického okolí (před str. 1) a obrazem Propasti (mezi str. 110 a 111), Gallašem věnovaný Františkovu Museu r. 1822.

Konceptem tohoto díla je rkp. rajhr. O. b. 16 „Fyzycke Pamatky Mesta Hranic. Shromaždene od Jozefa Heřmana Gallaffe“ (tit. list), 107 str. 4° textu do str. 95 českého, odtud německého.

Stručné zpracování přírodního popisu pojato v topografický úvod do Gallašových PMH („Topografia Mesta Hranje“ t. 1—86); ještě stručnější v „Kurzgefaszte Geschichte der kaiserl.

¹⁾ Patrně námel. Slovo „matka“ ve smyslu „pliseň“ Kott I. Přisp. 201 dokládá z Listů paní Kat. z Žerotina II. 53.

²⁾ Kott VII. 892, týž II. Přisp. s odkazem na Č. Lid X. 140.

königl. kreisämtlichen und fürstlich Dietrichstein-schen Schutzstadt Weiszkirch, Prerauer Kreises im Markgrafthume Mähren, von Joseph Hermann Agapit Gallas, dasigem Bürger, verfaszt im Jahre 1812“ (Olmütz, gedruckt bey Alois Skarnitzl 1836, 96 str. malé 8°, cena dle „Ankündigung“ v SW. zachované 10 kr. k. m., výtěžek věnován podpoře nemocných) str. 3—12 [část tohoto díla otištěna byla v časopise Hesperus dle Gallašova „Verzeichnisz aller.. Werke“ č. 17; rukopis modře vázaný, o 102 str. 4°, psaný písárem jiným, censurován 7./8. 1835, chová hist. stat. sekce ve sbírce své pod č. 211; část konceptu, sešít o 41 str. 8°, tamže].

2. „Topographisch-medizinische Beschreibung des Teplizer-Bades bey Weiszkirch im Prerauer Kreise, samt seinen Umgebungen verfaszt vom Joseph Herrmann Gallasch im Jahre 1819.“ rkp. Fr. Mus. č. 289, broš. v zelených deskách, nestránkováný. Spisek složen výslovně pro Frant. Museum a proto rajhradským opatem Vikt. Schlossarem z Gallašovy pozůstalosti právě došlé do Rajhradu zaslán knihovně Frant. Mus. (dle listu opatova 9./XII. 1853, vloženého v tento rkp.).

„Určita Swedectwy lekařska O welike Mocy, hogitedlné Wody Hranicke Obfahugicj w fo be Opisa Chwalu I Tomaffe Jordana z Klaufenburku II z Ferdinanda Hertoda Weytah III z Augusta Zinka Weytah sepfana od Jozefa Heřmana Gallaffe,“ rkp. rajhr. O. 27, bílé broš., o 54 str. 4° textu.

3. O přírodě na Valašsku jedná kap. VKP. 169—171, nadepsaná „Opis moravskovalaské Arkadie“.

4. Dvě drobnosti, nadepsané „Zoologische Bemerkungen: 1. Vom Wiesel, 2. Beitrag zu der Naturgeschichte der Natter,“ v rkp. hist. stat. sekce 211 o) na složce 2.—4. Z prvého z těchto spisů, z FP., vynímám zde některé názvy málo známé nebo jazykově nějak zajímavé¹⁾.

¹⁾ Kde název lat. užity Gallašem, je nyní neobvyklý, připsán v závorkách název nynější. Vedle čes. výrazů uved. z Gallaše zase přidány odkazy na dosavadní dosvědčení materiálu slovního. Přívlastky rozlišující druhy patří většinou Gallašovi, ale zdálo se mi dobré uvést i je, jakož i otisknutí celé heslo, i když z něho jen něco zdálo se cenného. — Celý tento výnátek prohlédl, kde bylo třeba, opravil a doplnil kol. Jos. Hrdina, prof. čes. reálky v Holešově; prokázal mi přátelskou touto ochotou službu nemalou.

Názvy botanické.

Acer campestre = babyka, babka.
Aconitum napellus = šalomounek.
Adonis (aestivalis, autumnalis) = milek (letní, podzimní); Kott z Brusperka: milek = jílek.
Achillea millefolium = krvavník.
Aira (a. aquatica = catabrosa aquatica; *a. caespitosa*) = ovesník (vodní, drnový), též Kott II. 453.
Alcea rosea (= *malva alcea*) = slez vysoký.
Alisma plantago = babi ucho.
Allium ascalonicum = cibulka svatozemská.
Allium porrum = chutník brabantský.
Alopeurus geniculatus = lišti ohaňka.
Amaranthus tricolor = všekrásna trojbarevná.
Anagallis arvensis = kuřimor (kuří mor = *stellaria media*, Kott VI. 779).
Anethum foeniculum (= *foeniculum vulgare*) = fenykl, vlasky kopr (k. vlaský = Fenchel, Kott I. 747).
Anthemis arvensis = heřmanek polní.
Anthemis nobilis = rmenek římský.
Anthoxanthum odoratum = žloutník vonný (žloutník, žluteník, žlouteník = *chrysosplenium*).
Anthyllis vulneraria = bolíhoj (bolíhoj Kott V. 1033).
Antirrhinum linaria = dar boží žlutý.
Apium graveolens = celer, miřík (m. též Kott I. 1026).
Apium petroselinum (= *petroselinum sativum*) = petržel, hončice.
Arctium lappa = lopouň (též BD. II. 499).
Artemisia absinthium = polynek, pelynka.
Artemisia vulgaris = polynek domácí.
Artemisia abrotanum = boží dřevec (též BD. II. 499).
Asclepias amoena = včelopasek.
Asclepias syriaca = hedbavna bylina.
Aster amellus = hvězdny květ.
Atriplex hastatum = belminek.
Atriplex hortensis = belminek zahradní.
Atropa belladonna = lulek, lilek (obecně lilek = *solanum nigrum*).
Bellis perennis = jiskerka (též BD. II. 500, Kott), sedmokraska.
Berberis vulg. = drač (též Kott), dřístal (!), vančor (vančar Kott IV. 549).
Beta cicla = burgundska řepa.
Beta vulg. = červena řepa.
Borago officinalis = dobromysl.
Brassica campestris = polní zeli.
Brassica napus = kolník měrksky (!).
Brassica rapa = kvačka.
Bromus secalinus = pokrmník.
Bromus squarrosus = šveřepc (srov. Kott III. 790).
Capsella bursa pastoris = pastuši tobolka (jiné výrazy BD. II. 501).
Capsicum annuum = stekly pepř, paprika uher.

Carthamus tinctorius = ubersky řafran, řafranica (též Kott III. 836).
Centaurea benedicta (= *cnicus benedictus*) = kardbenedikt (kardo-benedikt Kott VI. 569).
Centaurea cyanus = charba (též BD. II. 501).
Centaurea scabiosa = kaviaš (též Kott I. 679).
Cicer arietinum = bob baraní, cizrlo (cizrle Kott V. 1139, cizrna ob.).
Cichorium endivia = ločice kučerava Antwy (!).
Cochlearia officinalis = lžičník.
Conium maculatum = svinská veš (BD. II. 501).
Convolvulus arvensis = otočník (o. = *heliotropium* Kott II. 445, VII. 115, I. Přisp. 262), svačec.
Crepis (s druhy neznámými: *barbata, rubra*) = oko boží (zlate, červene).
Cucumis (anguinus, sativus) = oharek (hadivy, domaci).
Cynoglossum officinale = psi jazyček (též BD. II. 502).
Cyperus esculentus = zemský mandle (též Kott I. 974).
Cytisus laburnum = strům jetelový žlutokvětý (patrně Gallašova novotvořenina).
Datura stramonium = ježkova palice (Kott VII. 179).
Dianthus = hřebíček; d. *Girthesianorum* = h. kartuzianský, d. *caryophyllus* = h. hollandský, d. *plumarius* = h. peřovy, rychlik (též Kott I. 232, srov. BD. II. 502).
Echium vulg. = ještěrčí hlava.
Ervum lens = čečovice (též Kott I. 166).
Eupatoria cannabinum = poliva.
Euphorbia esula = hadí mléko (též BD. II. 502).
Gentiana centaurium = hlistník (h. = zeměžluč ob., *erythraea centaurea* Kott I. 433, VII. 1258, I. Přisp. 106, = *neottia, erythrala* VI. 306).
Geranium cicutarium (= *G. Robertianum*) = čipinousek (! z přehlášovaného čápi).
Heracleum sphondylium = dejvorec (nyní d. = *caucalis*).
Hyoscyamus niger = blým černý (!, blým BD. II. 503).
Hypericum satum = zvoneček (též Kott I. Přisp. 522), svatojanský květ vysoký; zvláště jesté h. *perforatum* = zvoneček propechaný.
Chelidonium majus = celidan velký (srov. BD. II. 501, Kott I. 125, V. 1117), vlaštovičník.
Chenopodium ambrosioides = hrozníček vonný (srov. Kott I. 499).
Ipomea (coccinea, violacea) = točíplet (červený, modrý).
Lamium (album, purpureum) = slepa kopřiva (bilokvětá, červenokv.).
Lavatera trimestris = boubec červený.
Lavendula (spica) = dulenka (vlaska), též Kott VI. 172.
Leontodon taxatacum = majíček (májíček, májíčko Kott VI. 916).
Lepidium sativum = řežocha zahradní (srov. Kott III. 56).
Lilium = lelie.
Lilium martagon = tulban turecký (tulban vedle turban Kott IV. 225, II. Přisp. 351).
Liriadendron tulipifera = tulipanový strom (Gallašova novotvořenina).
Lychnis chalcedonia = pochodeň lasky.

Lysimachia nummularia == penizek (též Kott II. 528 a j.), patačník (srov. patáčky, patáčí == malva rotundifolia BD. II. 505).
Malva == syreček (BD II. 505 a ob.).
Matricaria chamomilla == heřmanek polní, rmenek.
Medicago lupulina == vojtíček.
Melissa calamintha (== nepeta cataria) == kočičí mata.
Melissa officinalis == rojovník (též BD. II. 505), meduňka.
Mentha aquatica == vodní balšanek (též BD. II. 505), koní mata (mentha pulegium == koní mňatka BD. II. 505 a ČMM. 1891, 92, k. mňat, ňat BD. I. c. == změnou *m̄i* + *samohláska* v *mň* + *samohl.*, srov. mňáct == másti zlín. BD. I. 14, *mnē-* z *mē-*, a pak odsutím *m*; koní mláto BD. I. c. — lidovou etymologii).
Menyanthes trifoliata == hořka jetelina.
Mesembryanthemum (cordifolium, crystallinum, pinnatifidum == (zmrzliček (srđcolisty, letní, střapaty).
Mirabilis Jalapa == nepravá jalapa.
Mirabilis longiflora == dlouhokvetová jalapa (výraz Gallašův), též svínske bižmo.
Momordica balsamina == tykvice balšamova.
Narcissus (Jonquilla, poeticus) == arcizek (mnohokvětný, bílý), srov. arcizle laš. BD. II. 505. arcísek Kott V. 914, I. Přisp. 6.
Migella (arvensis, damascena) == černý kmín (polní zahradní), srov. Kott VI. 618.
Ocimum basilicum == bazilika (Kott I. 51), bazalička.
Oenothera biennis == noční panna.
Onopordon acanthium == stehličí pchač.
Orchis == kukučka (též Kott. I. 839).
Pastinaca sativa == pastrnak.
Plantago lanceolata == babi ucho (srov. babi uši, laš. == plantago maior BD. II. 506).
Polypodium == kaprati.
Primula auricula == sluch nedvědi.
Primula veris offic. == kropáček polní (srov. kropáčky BD. II. 506).
Primula elatior == kropáček zahradní.
Prunus domestica == garlatka.
Prunus spinosa == plane trnky.
Pyrus cydonia (== cydonia vulgaris) == kutna (též Kott I. 850).
Ribes grossularia == chlupačky (Kott I. Přisp. 123 == angrešt).
Ribes (nigrum, rubrum) == rybízle (Us, mor.).
Rubus Idaeus == vonné maliny.
Salix viminalis == vrba košová.
Salvia horminum == kodice (též Kott V. 631).
Salvia officinalis == šalviya, též Kott III. 840.
Sambucus ebulus == polní bez.
Satureja hortensis == saturyka (satorika Kott VII. 653).
Seabiosa == kaviaš (též Kott I. 679).
Scandix cerefolium == střebule (srov. Kott II. Přisp. 313).

Scorpiurus vermiculata == housenkovata jetel.
Sempervivum tectorum == bromotřesk (též BD. II. 507).
Senecio Jacobaea == křižatec (též Kott VI. 739).
Solanum dulcamara == sladke hořke (BD. II. psí víno).
Sorbus aucuparia == jeřábek (jahřabina BD. II. 507).
Symphytum off. == košťival (koščival BD. II 507).
Syringa vulg. == španihelský bez.
Tagetes erecta == karafilát smradlavý vys. (karafilát Kott I. 670, VI 567).
Tagetes patula == karafilát nízký.
Tamarix germanica == tamaruška.
Tanacetum balsamita == Maří listi (Maří list BD. II. 507 a ob.).
Thymus serpyllum == mateřiduška.
Trifolium == dětel.
Triticum spelta == špelt.
Tropeolum == kapucinská řežicha.
Urtica dioica == kopřiva vysoka.
Valeriana dioica == kozelek (též Kott VI. 698).
Verbena offic. == železník (BD. II. 508 a ob.).
Viola tricolor == trojíčka, siroteček (sirotky BD. II. 64).
Zea Mays == turkyně, turecké žito.

Názvy zoologické.

Fringilla cannabina == konopník (též BD. II. 494).
Fringilla montifringilla == pinkava horska.
Motacilla ficedula == muchoplaška (srov. Kott I. 1084)
Motacilla (alba, flava) == plíska (bilá, žlutá) srov. BD. II. 495.
Motacilla rubecula (== erythacus rubecula) == raška (srov. BD. t. s. v. luscina rub.).
Motacilla erythacus == třasorůtek (též Kott IV. 148).
Motacilla curruca L (== sylvia curruca) == pěnička.
Motacilla regulus L == zlatohlávek, kralíček.
Turdus Iliacus L == vinny drozd; zrcák (Kott V. 654: t. italicus).
Turdus polylotus == vysmevaček.
Turdus viscivorus == drozd jemelovy (utvořenina Gallašova patrně), čvrála (Kott I. 200 bez dokl.).
Oriolus galbula == zlatý kos.
Cuculus canorus == žehule, kukučka.
Hirundo urbica == juříček, srov. BD. II. 494.
Hirundo riparia == rohlík (srov. Kott III. 86)
Hirundo rustica == laštovice.
Anas querquedula == čírka, mala kačice (též Kott I. 185 a ob.)
Fulica atra == vodní kuřátko.
Strix passerina == kuliš (tvar u Kotta V. 771, VII. 1307, I. Přisp. 176), čuik (srov. Kott I. 200).
Rana arborea (== hyla arborea) == listná neb stromová žabka.
Rana bufo == chrastava žaba.

Bombinator igneus == ohnivička (v zmínce o pršce malých žab neb tak nazvaných Ohnjwiček, srov. Kotta s. v. ohnice).
Lacerta agilis == zahradní ještěrka, rychlá ještěrka, přiteliček.
Lacerta salamandra (znamená asi: salamandra maculata) == černá ještěrka.
Lacerta palustris (znamená asi: triton cristatus) == vodní ještěrka.
Coluber Caecilia (snad Anguis fragilis) == zřítenice (též Kott V. 660), slepejš.
Testudo == trepnatá žaba (žab trepnatich FP. 86, 87, srov. Kott IV. 162), šildkotw (šildkotuw FP. 87, srov. šilkruta Kott III. 871).
Gadus lota (= lota vulgaris) == mík.
Salmo umbla == ploc, srov. pločice == phoca Bohemář Fl. 65.
Cyprinus orfus == červený kapr.
Cyprinus erythrophthalmus (= scardinius erythrophthalmus) == červenočkač.
Cyprinus Iches == bělice jezerní.
Cyprinus gobio == břenek (též BD. II. 498).
Gasterosteus aculeatus L == pichaček.
Cobitis barbatula == slíž (též Kott III. 429).
Cobitis fossilis == hrouzek.
Carabus auratus == zlatý chroust, svatojanek [rkp. Stojanek], srov. Kott III. 775.
Elater == kovař.
Forficula auricularia == škvor.
Gryllus == čvrtíček (též Kott I. 200).
Cervus dama == danihelka, srov. Kott I. 206.
Libella virgo (asi: Libellula) == malá vodní panenka (srov. Kott II. 487), „z pokolení vodních panen“ t.
Vespa crabro == šršlen (srov. Kott VII. 868).
„Tkanična aneb jak zde řikavaji šnurečna hlista (škrkavka)“ FP. 96.
Mio pictorum (unio pictorum) == malířská skořepka.

Ztracený jsou:

1. „Physikalische Notizen aus dem Gebiete von Weiszirchen“ z r. 1835 (o rkp. tom zprávu dává pisatel čl. „Das Gevatterloch bei Weiszirchen“ v Moravii 1839, 585—587, J. R. [ipp]ar, jenž jej u sebe choval),
2. „Auszüge aus der Naturgeschichte“, chované kdysi v hraniční knihovně (Fryčaj v MM. 19, Rippa v uv. živ. Gallašově 21),
3. „Traktátek o dřewách w Morawě rostlých a gegich užitku,“ tamtéž kdysi chovaný dle Czikanna, Schr. VI. 314,
4. „Äerologische Unterhaltungen“, zapsané v kata-logu rkp. rajhr. se sign. O. β. 5. —

„Flichtige kritische Blicke über die vornehmsten Naturgärten Mährens als den in Eisgrub, Kremfir und Bistritz unter Hofstein die ich theils selbst gefehlen, theils befhrieben zu kennen die Gelegenheit hatte“ (zeleně broš. rkp. rajhr. O. β. 3 o XIV. str. předmluvy a 81 str. 4° textu pouze v prvém konceptu podaného — dílo asi totožné s „Anmerkungen zur Gartenkunst“, připomínanými Czikannem v Schr. VI. 314) jsou chvílková hra vzpomínek i čistě subjektivních přání vкусu spisovatelova, na papír jím načrtaná z dlouhé chvíle. Potvrzuje jen autorovu rokokovou zálibu v malebnu, variaci a smyslům příjemné výzdobě.

Poučení o nebezpečí vznikajícím při bouři od vysokých stromů, založené na zkušnosti, otiskl C. C. Andréův „Nationalkalender auf das Jahr 1814“ str. 78—79 (dle pozn. Gallašovy v rkp. hist. stat. sekce 211 o) „Gefahr hoher an den Gebäuden stehender Bäume“.

Osvícenec všímal si přírody pro užitečnost tohoto pozorování — přírodopis vchází do škol teprv osvícenskými opravami. Mimo to bylo ovšem pozorování přírody i součástí vlastivědného zájmu, tak i u Gallaše, a čistého zvídání pro vědění. Neosvícenský rys u Gallaše v té příčině je, že rád si všímá zjevů zvláštních, nepravidelností, ne už jen proto, aby zkoušel a ukázal jich výkladem silu rozumu, a že mu příroda divy svými dokazuje moc boží¹⁾.

XIII. Vznik a ráz prací a záznámů probraných. Úhrn.

Jak došel tento reakcionář, literárním vkusem příslušející do XVIII. stol., do doby předherderovské, k záznámům a pracím lidopisným?

Také jej zasáhl odrad zájmu o lidovost, zbavený však tepla, které Herderovi a jeho následovníkům ze školy romantické dával filosofický podklad tohoto zájmu — ideje se šíří a spolu zplošují — a dal podnět živému jeho territoriálnímu vlasteneckví a zálibě v idyllické prostotě k výpisům paměti-hodných dle něho zákoutí Moravy, kde idylla byla ještě sladkou

1) Této tendenci je český zlomek o divích přírody, zachovaný ve snušce S.W. Dle zprávy v rkp. rajhr. O. b. 15, vyslovujícím literární tužby Gallašovy, měl Gallaš celou sbírku „divů“ v moravské přírodě; nelze rozhodnouti, v jakém poměru spis ten byl k „Novému Lucidáři, sbírce to rozličných přirozených divů“, na niž pomyslel r. 1829 (MPS. 91).

skutečnosti, kde byl ještě „arkadskohudebný“ život. Tak došlo k složení VKP., tak došlo k sepsání nezvěstného nyní spisu „Berg Radoscht und die daran wohnenden Walachen, wahre Arkader Mährens“¹⁾, tak došlo ke spisu o selské stravě východomoravské, tak došlo ke sbírání a napodopení nár. písni. Ale také osvícenství jeho, ovšem už dávno litující mladických necírkevních a proticírkevních vzpěti a zcela srovnavší se s duchem porevoluční reakce, svými snahami po zvýšení mravní úrovně, rozumovém poučení a užitečném pobavení vedlo jej k doteku látek lidových a k volbě a přiměřené úpravě lidových forem. Z tohoto důvodu upravuje valašské koledy a sám skládá písni jím podobné a pomyslí na opravu vad znešvárujících bohoslužbu katolickou; z tohoto asi důvodu nově jal se zpracovávat Markoltovy rozprávky, zrovna jako chtěl nahradit ztracené florilegium hranických literátů; z tohoto důvodu zapisuje pověry a snuškami sentencí a příslovi doplňuje dva jinorodé spisy; z tohoto důvodu r. 1829, ač měl mnoho ještě nedokonaných prací literárních, pomyslel na „Nový Lucidář, sbírku to rozličných přirozených divů“ (MPS. 91).

Jiný ještě podnět k jeho zápisům v této práci probíraným a otiskovaným byl jeho historism, jeho láska k starým památkám, k dědictví po předcích a zvláště pro rodičích. Jak by byl mohl nezapsati romanci, již už zpívávala jeho matka, nebo nějakou písni ze stol XVII.? Na tento motiv zápisů lidovědných, historický (písni byly kvítká „z dávných mohyl“, pověsti a báje zvěstmi „starých předků“) a na motiv vlastivědný i zálibu v idylle nebylo, tuším, ještě poukázáno. Jednotlivé ty podněty, jak bylo viděti, se ovšem spojují ke společnému působení.

Z těchto povahových rysů a literárních zálib úpadkovým jazykem a pravopisem skládá Gallaš nejen spisy zajímavé některými záznamy, hlavně lidovědnými, než jistě většinou i celou tu

¹⁾ Tak udán titul v Schr. VI. 312 dle zprávy přítele Gallašova P. Jos Fialy, jenž tehdy rkp. ten spolu s jinými měl u sebe, a podobně v Ripparově dílku „D. mähr. Dichter J. H. A. Gallas“ 22. Dle katalogu rkp. rajhr. měl by být v knihovně rajhr. (sign. O. a. 16), ale není tu. V Schr. na m. uv. charakterizován rkp. takto: „Ein simples, dennoch aber treu skizzirtes Gemälde, von Jos. Herrmann Agapit Gallas. Mit Zeichnungen von seiner Hand des Berges und der walachischen Trachten“. Z výčtu v Schr. je patrnó, že tento spis není totožný s VKP., jak myslí vydavatel VKP. 162. Valně však se asi od VKP. nelišil.

spoustu z části probranou, z části (spisy historické, topografické, autobiografické, básnické a nabádající k lokálnímu patriotismu) leda příležitě citovanou a sumárně charakterisovanou.

Jí vyhovuje svým názorům o literatuře, uloženým v článku „Kterak českomoravská literatura většího prospachu k svému rozšíření nabýti může“¹⁾. Spisy konservativismem jazykovým a švabachovými typy pamatujiči na obyčejné čtenářstvo, podávajíči příběhy vlastenské, romantické „náměti“, pamětnosti přírody a zvláště divy v moravské přírodě, „příbežnosti katolicko-vlastenských mučedníků“ dle starých latinských kronik, „příslovi v dialektru všech moravských Slavanu, Prostomoravců,

¹⁾ Str. 9—22 rkp. rajhr. O. b. 15. sešitu 4°, bělodeského, nadepsaného „Mužik na nyněgffí česká u Literaturu“. Uv. článek je tu kusem 3. Mimo myšlenky nahoře reproducované mají v něm ještě jakousi zajímavost Gallašovy poznámky o jazyce a pravopise. Nelíbi se mu hádky „o pravo- a dobrápiselnosti“, chce spisy dobře srozumitelné a libozvučné, nikoli však „starymi, dávno již zašlymi neb také novotvornými slovy přeepané“. Hádky a „novotnosti“ patří jen učitelům, ba i ti jimi rozum svý i svých žáků vice „pomrví“ než napraví, tak že pak piše vše buď s i neb s y. Té „nové“ češtině pak lidé nerozumějí a spisů jí psaných přes doporučení obsahu dle zkušenosti Gallašovy nechtí kupovat. Tak pohoršoval v knihách nábožných výraz „děcko“ o Jezulátku: „Nech sobě“, prý, „takové nechutné a pohoršlivé knihy páni Češi podržejí, když se jim ten nový dialekt tak velice líbí; my při našem staromoravském zustaneme.“ Bývalý čtenář Krameriových Novin nerozuměl slovu „severní“ (ve výraze: sev. „Amerika“), hádaje na sv. Severa. Když mu Gallaš slovo to vysvětlil, minil, že by spisovatel, když by byl chtěl psát pro selský lid a řemeslníky, byl přidal a sporý výklad „půlnoční“, přestal kupovat knihy a po něm jiní. A právě prosté publikum je největší díl „českého čtenářství“; učení lidé koupí si spíše knihy německé. Ještě méně v nové češtině libují si prý asi Slováci. Se zálibou v novém obsahu nejde stejnometně záliba v nové mluvě. Ano, rozumný člověk o novotvorném („nováctví“) jazykovém soudí tak, jako o móde: že je pro blázny. I úpravou řídí se literatura dle čtenářstva: učené knihy budíž tištěny latinkou časopisy a podobné knihy literami cicero, takéž neb latinkou a k tomu ozdobně poesie, almanachy a p., spisy pak pro lid švabachem a co nejlaciněji. Předchozí dva články jsou doklady uvědomělého novotvorného Gallašova. Prvý kus použuje o sklonování podstatných jmen znamenajících řecké bytosti mythologické (u Čechů sklonov. dle našeho vzoru „ryba“) a podst. jmen růža, nuza (u Čechů dle „duše“); vzor moravský je v sing. nom. -a, -e, akk. -u, vok. -o, -e, gen. -e, dat., lok. i, instr. -ou; v plur. gen. -i (Muzy, Žofy, Wjectory proti čes. Muz, Žof, Wiktor). Druhý kus je obrana Gallašova proti výčte recensenta MM., že nesprávně váže předložku za s nom. („Což to za trouchliva přihoda!“) místo s „šestým“ pádem, t. j. instr. (! „za trouchlivou přihodou“). Dle Gallaše je toto provincialism český; v exklamacích za se pojí též s nom.

Čechaku, Hanaku, Slovaku, Valachu, Vodopolaku, zbirky staromoravských nabožných a tech tak nazvaných narodních písní, ctipise vyborných vlastenců moravských; opise starých hradů, „rozmanitosti“ Moravy se týkající, výtahy ze starých listin, „proměny v stroji a obyčejích“, srovnávací statistická data o lidnatosti, srovnání stavitelství a hospodářství staršího (dle starých rejstříků vyličeného) s nynějším, obraz vzrůstu a úpadku vzdělanosti, spisy určené k prospěchu a mravnímu ošlechtění jednotlivých vrstev, s písniemi a průpovědmi vrstvám tém přiměřenými, tedy Zrcadlo mravní pro dítky, pro mužskou čeládku: to byla „vlastenskomoravská“ literatura, již Gallaš tu slibuje odbyt na Moravě a na Slovensku, postarájí-li se oň duchovní, namnoze ovšem zněmělí hánci jazyka domácího. Tuto literaturu skoro ve všech jejich kusech obstarává svým perem, ale jak patrně ze spousty jeho rukopisů, na Moravě pro ni nenachází vydavatelů ani čtenářů. Měly ji činiti raději původní spisy, a když už překlady, aspoň děl klassických z latiny, řečtiny, francouzštiny, angličtiny a vlaštiny — hlásá on, zpola Němec jazykem a skoro cele vzděláním a původem svých spisů.

Osvětlené podněty Gallašových záznamů však také v zápisu ty vrhají své stíny. Jeho z knih vyčtené nadšení pro prostý život venkovský, zvláště selský a pastýřský, skresluje mu jeho pravou podobu a způsobu, že přehlídal jeho vady a nedostatky. Snadno ovšem odmítнемe, co přidává jeho rationalismus; tak na př. zmíněný již výklad, že Markolt nebyl šaškem krále židovského Šalomouna, nýbrž fraškářem, jejž dle starého způsobu si choval uherský král stejněho jména. Rušivěji zasáhá Gallašova snaha mravně a nábožensky ušlechťovati, tak jak vedly k tomu názory osvícenice velikou revoluci zaleknutého a vehnánaného v náruč absolutismu dávajícího si ráz patriarchální vlády z boží milosti, mělká a utilitaristická morálka a požadavky vzrostlého náboženského citu v srdeci, okolím a vlastními strastmi životními vrácného církvi, v níž se zrodil a byl vychován. Budeme jen litovati, že zapisuje některou píseň duchovní „s vypuštěním některých neslušností“, že verše původu prostonárodního brzy jen poopravuje, brzy více nebo méně přepracovává svýma neohrabanýma rukama.

K tomu ke všemu druží se ještě vady společné zápisům jeho folkloristickým s jinými pracemi. Jazyk jeho jest úpadkový, prosáklý dialektem, jejž chtěl povznéstí v řeč spí-

sovnou, slovní zásobou a skladbou tak ubohý, jak bývá u lidí prošlých cizojazyčnou školou, vzdělaných cizí literaturou, žijících ve společnosti stejně nenárodní a zchatrnělou znalost mateřské řeči udržujících a doplňujících všedními styky, často s osobami menšího vzdělání, trochou četby a primitivním purismem, záležejícím v překládání útvarů navyklého jazyka cizího. Mnoho z prací je nehotovo, pouhé sbírky materiálu, návrhy, k jichž provedení mnohostrannost spisovatele, píšicího leccos jen pro výplň své stařecké samoty, nedovedla se soustrediti, na jichž vytiskení neNALÉHALA dychtivost občenstva ni podnikavost nakladatelů. Pohodlnost pisatele píšicího pro vlastní zálibu a někdy pro ukrácení dlouhé chvíle, mnohostranná psavost neukázněná slušnými cíli a očitá v historických pracích jeho nekritičnost zpochybňuje spolehlivost jeho dat a úplnost jeho záznamů a vybízejí k opatrnosti při používání jich.

Literárního významu nehotové nebo hrubou rukou vyvedené ty popisy a snůšky nemají; ani na vývoj folkloristiky nepůsobily zůstavše v rukopisech. Přes to přese všecko však mají nepochybně nějakou cenu. Jsou to někdy první zápis y některých věcí, podávají leckdy věci neznámé dosud, leckdy potvrzují věci známé, doplňují znalost naši novým rysem, novou variantou věci známé a někde přispívají k datování jich. A již samo stanovisko Gallašovo k životu lidu a výtvorům obrazivosti jeho je novým rysem k dějinám lidovédy u nás.

Přesněji odhadnouti cenu jeho záznamů a mých poznámek k nim a vývodů z nich přísluší odborníku.

Mně v závěr zdá se vhodné shrnouti, co shledáno k poznání tohoto oduchovance tří dob. Oko čtenáře těchto výpisů a poznámek mohlo jej pozorovati s několika stran. Mohlo postřehnouti na něm prostřednost rozumu chtícího osvěcovati, ale při tom nepovzneseného nad bájení a nevědomého hranic svého vědění. Mohlo viděti na něm tak nedovršenou a nevyrovnanou výchovu citů, že mezi nimi vedle podnětů k ušlechtilému jednání zbyly egoistické a sentimentální rozplývání v pomyslech a stescích na vlastní osud a možnost od tolerance mladých let dospěti k náboženským předsudkům, jež hrozily právo bytí omeziti na jedinou církev. Mohlo všimnouti si předosvícenského podkladu osobnosti, v něž svobodnější vychování pozdější se částečně sesouvá za reakce, i také vševedně osobnosti osvícenské, vlastně všeestranné

mělkosti a psavosti, možné tím, že „zdravý rozum“ v okoli zanedbaném nachází přerozmanité podněty k osvěcování a že znalostí těchto úkolů zpohodlnější se energie pracovní a svědomí literární; a znamenalo, že tato rozplizlost, spojena se vkusem Německa XVIII. stol. z doby předklassické, s tendencemi reakčními z 1. čtvrti XIX. stol., s vědeckou neukázněností a uměleckou nenadaností, mohla vskutku vytváreti jen literární odpadky. Mohlo posléze na něm pozorovati příznačný pro Moravu úpadek povědomí o společných celému národu, věky dobytých statcích, jednotném jazyku spisovném a sounáležitosti k jednomu celku národnímu. Tak jevíl se bezvlivný ten maloměšťák literát otiskem spíše vad nežli ctnosti své doby.

Výpis archivu Napajedelského.

Učinil Petr Tesař, farář Tlumačovský.

(Pokračování.)

- 1700 února 21. ve Vídni. List hr. Hansa Sigmunda hejtmanu Napajedelskému: aby Jana Řezníčka ze Sušic, poddaného panství Napajedelského, propustil na panství kláštera Velehradského, jehož praelat hraběte za to žádal. — Ryby v halděřích af prodá, jak nejlépe může (orig. něm.) . VII. 422.
- 1700 března 4. Napajedelský hejtman braběti Hansu Sigmundovi podává zprávu, že Janu Řezníčkovi ze Sušic propustný list již vydal. — Naříká na nedostatek píce pro dobytek a že neví, co napřed začít, všecko hrozí spadnutím ve dvorech, v Topolném šenk, v Napajedlích chlévy a stodoly, v Otrokovicích též chlévy. Kdyby jenom poddaní k povinnému robotování větší poslušnost ukazovali! (přepis něm.) . . . VII. 423.
- 1700 března 4. Některá notata hraběti Janu Sigmundovi z Rottalu hejtmanem Napajedelským k rozhodnutí (zur Resolution) doručená: 1. Opětuje svůj návrh ze dne 20. listopadu 1699, aby zámecký rybník v Otrokovicích zůstal přes léto neosazen a zatím, aby se hráze zvýšily, rákosí aby bylo vypláleno a rybník přeорán. 2. Pod Prusinským dvorem jest pustý rybníček pro plod, nemá-li jej obnoviti. 3. Jak má být příštího léta vystavěn Otrokovský mlýn? 4. Doporučuje žádost barona Forgáče za propuštění Jana Fúška, sirotka z Topolného. 5. Doporučuje žádost Tomáše Bednáře z Kudlovic o prominutí celé činze, ročních 8 fr. 30 kr. za to, že mu svěřen dvůr Sušický. (koncept něm.) . . . VII. 424.
- 1700 března 4. Tatáž notata (jako v předešlém čís.), ale opatřená vlastnoruční resolucí hr. Hansa Sigmunda: ad 1. rybník Otrokovský může zůstat přes léto neosazen, má se však lépe opravit, než opraven byl rybník Tlumačovský. 2. Prusinský af zůstane do příchodu hraběte in statu quo, ad 3. zůstane také in suspeso do jeho příchodu, ad 4. propustný list zaslati co nejdříve k podpisu hraběti. (orig. něm.) VII. 425.
- 1700 března 8. Napajedelský hejtman podává hraběti zprávu, že Alinkovští se sprotivili vozití dříví k šenku; ačkoli ty, na kterých byla řada, předvolal, odepřeli vození rozhodně, proto